

ΛΟΓΟΙ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΝΤΕΣ ΕΝ ΔΙΑΦΟΡΟΙΣ ΙΕΡΟΙΣ ΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΟΙΣ

ὑπὸ

ΒΛΑΔΙΜΗΡΟΥ ΚΑΡΛΟΒΙΤΣ ΣΑΒΛΕΡ,

Γερουσιαστοῦ καὶ Ἐταίρου Αὐτοκρατορικοῦ Ἐπιτρόπου παρὰ τῇ
Ἁγιωτάτῃ Διοικούσῃ Συνόδῳ πασῶν τῶν Ῥωσιῶν.

Μεθερμηνευθέντες

ὑπὸ

ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΠΑΣΧΑΛΙΔΟΥ,

Διδασκάλου τῆς Θεολογίας καὶ Βοηθοῦ Ἐπόπτου τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ
Σεμιναρίου Πετροπόλεως.

«Ὡς αἱ λέξεις μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς εὐ-
χῆς, ψαλλομένης ἐν διαφόροις γλώσσαις,
συνενοῦνται ἐν ἡδραῖα ἁρμονία, οὕτω δεῖ καὶ
τὰς καρδίας ἡμῶν συνενοῦσθαι τῇ ἀμοιβαίᾳ
ἀγάπῃ, τῇ ἀδελφότητι, ἐνὶ φρονήματι, ἐνὶ
πνεύματι ἐν τῇ διακονίᾳ τῷ Θεῷ, τῷ Βα-
σιλεὶ καὶ τῇ Πατρίδι» (Β. Κ. Σάβλερ ἐν
Λογ. VI).

ΕΝ ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΕΙ

Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τῆς Ἁγιωτάτης Διοικούσης Συνόδου πασῶν τῶν Ῥωσιῶν.

1900

BK
24

ΑΓΓΕΛΙΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΕΠΙ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΚΩ ΣΚΟΠΩ.

Ἐπιέμενος τὸ ἐπ' ἐμοὶ νὰ συντελέσω κατ' ἐλάχισον εἰς ἀναζωπύρῃσιν τοῦ ἠθικοθρησκευτικοῦ τῶν ὁμογενῶν μου αἰσθήματος, τοῦ μονονουχί ψυχομένου καὶ καταπίπτοντος ἕνεκα τοῦ νῦν πανταχοῦ, ὡς μὴ ὤφειλε, ἐπιπολάζοντος ψυχολέθρου πνεύματος τοῦ ὕλισμοῦ, ἔκρινα λίαν τελεσφόρον ἐπὶ τούτῳ τὴν ἐκ τοῦ Ῥωσικοῦ εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς διάλεκτον μετάφρασιν τοῦ συγγράμματος, τοῦ φιλοπονηθέντος ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου ἐπισκόπου Σαμάρων Εὐσεβίου ὑπὲρ τὴν ἐπιγραφήν: «ΠΑΡΗΓΟΡΙΑ ἘΝ ΘΑΛΙΨΕΙ ΚΑΙ ΑΣΘΕΝΕΙΑΙ», ἵνα τὸ εὐσεβὲς τοῦτο πόνημα, τὸ πλήρες ἀναγνωσμάτων παρηγορητικῶν ἅμα καὶ ἐποικοδομητικῶν, πρόχειρον γένηται καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ.

Ἐδελπὶς δὲ εἰμὶ, ὅτι πάντες οἱ φιλόμουσοι ὁμογενεῖς καὶ ζηλωταὶ καθόλου τῶν καλῶν ἔργων θελοῦσι προθυμηθῆ ἄσμένως νὰ ὑποστηρίξωσι διὰ τῆς χρηματικῆς συνδρομῆς τὴν ἐκδοσὶν τοῦ ἐποικοδομητικοῦ τούτου βιβλίου, ἐὰν μάλιστα λάβωσιν ὑπ' ὄψει, ὅτι ἡ ἐκδοσις αὐτοῦ γίνεται πρὸς τῷ εἰρημένῳ καὶ ἐπὶ φιλανθρωπικῷ σκοπῷ: Τὸ ὑπολειφθησόμενον δηλονότι χρηματικὸν ποσὸν ἐκ τῶν συναχθησομένων συνδρομῶν μετὰ τὴν ἐξόφλησιν τῶν διὰ τὴν ἐκδοσὶν τοῦ βιβλίου δαπανῶν, διαιρεθὲν εἰς τρία μέρη θέλει δωρηθῆ τὸ μὲν, τῇ ἐν Χάλκῃ «Θεολογικῇ Σχολῇ» τῆς τοῦ Χριστοῦ Μ. Ἐκκλησίας, τὸ δὲ, τῇ ἐν ἐπαρχίᾳ Καισαρείας «Ἱερατικῇ Σχολῇ», τὸ δὲ, τῷ «Συλλόγῳ Ἀναπλάσεως».

Ὡς παράρτημα δὲ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος συγγράμματος ἐπισυνάπτεται «Συλλογὴ Παρέργων» ἧτοι: α) Λόγοι τρεῖς τοῦ Σ. Ἀρχιεπισκόπου Χαρκόβου Ἀμβροσίου β) Λόγος τοῦ Καθηγητοῦ τῆς Θεολογίας κ. Ἰ. Ἰ. Μαλισέβσκη γ) Λόγος τοῦ Καθηγητοῦ τῆς Θεολογίας κ. Β. Θ. Πεβνίτσκη δ) Ἀρχαιολογικὸν σκιαγράφημα περὶ ἑορτασμοῦ τοῦ νέου ἔτους ε) Ἡ πραγματικότης τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (Μ. Μουρέτοβα) ζ) Ἡ θρησκευτικότης—βάσις καὶ ἔρεισμα τῆς ἠθικότητος (Ἄ. Γουσέβου).

Τὸ ὅλον βιβλίον, ἐκτετυπωμένον ἐπὶ καλοῦ χάρτου μετὰ τῆς δεούσης προσοχῆς καὶ φιλοκαλίας, τιμᾶται μετὰ τοῦ παραρτήματος μὲν φράγκων χρυσῶν Πέντε (5), ἰδίᾳ δὲ ἕκαστον φράγκων χρυσῶν Τριῶν (3).

ΛΟΓΟΙ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΝΤΕΣ ΕΝ ΔΙΑΦΟΡΟΙΣ ΙΕΡΟΙΣ ΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΟΙΣ

Υπό

ΒΛΑΔΙΜΗΡΟΥ ΚΑΡΛΟΒΙΤΣ ΣΑΒΛΕΡ,

Γερουσιαστοῦ καὶ Ἐταίρου Αὐτοκρατορικοῦ Ἐπιτρόπου παρὰ τῆ
Ἁγιωτάτῃ Διοικούσῃ Συνόδῳ πασῶν τῶν Ῥωσιῶν.

Μεθερμηνευθέντες

Υπό

ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΠΑΣΧΑΪΔΟΥ,

Διδασκάλου τῆς Θεολογίας καὶ Βοηθοῦ Ἐπόπτου τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ
Σεμιναρίου Πετροπόλεως.

«Ὡς αἱ λέξεις μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς εὐ-
χῆς, ψαλλομένης ἐν διαφόροις γλώσσαις,
συνενοῦνται ἐν ἡδεῖα ἁρμονία, οὕτω δεῖ καὶ
τὰς καρδίας ἡμῶν συνενοῦσθαι τῇ ἀμοιβαίᾳ
ἀγάπῃ, τῇ ἀδελφότητι, ἐνὶ φρονήματι, ἐνὶ
πνεύματι ἐν τῇ διακονίᾳ τῷ Θεῷ, τῷ Βα-
σιλεῖ καὶ τῇ Πατρίδι» (Β. Κ. Σάβλερ ἐν
Λογ. VI).

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ
ΑΥΣΩΝ ΑΡΙΘ. _____

ΕΝ ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΕΙ

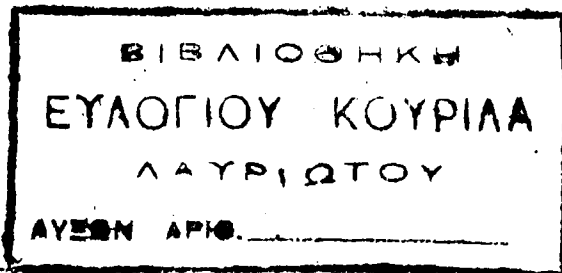
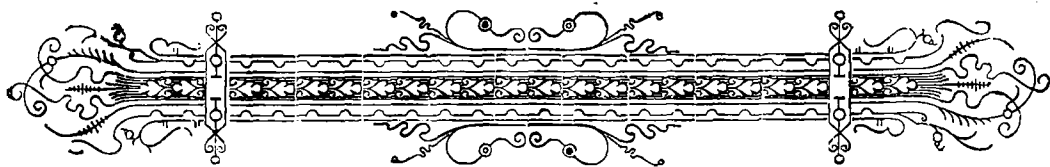
Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τῆς Ἁγιωτάτης Διοικούσης Συνόδου πασῶν τῶν Ῥωσιῶν.
1900

Отъ С.-Петербургскаго Духовнаго Цензурнаго Комитета печатать
дозволяется. С.-Петербургъ, Сентября 3 дня 1899 г.

Цензоръ Архимандритъ *Инокентій*.

Τῷ ἐξοχωτάτῳ Γερουσιαστῇ

ΒΛΑΔΙΜΗΡΩΙ ΚΑΡΛΟΒΙΤΣ ΣΑΒΔΕΡ,

Ἐταίρῳ Αὐτοκρατορικοῦ Ἐπιτρόπου παρὰ τῇ Ἀγιωτάτῃ Διοικούσῃ Συνόδῳ
πασῶν τῶν Ρωσιῶν.

Ἀναμφίλεκτον, ὅτι οἱ λόγοι, οὓς ἡ ἐξοχότης Σου ἔστιν ὅτε ἐκφωνεῖ, διαμπερὲς πνέοντες διακαοῦς ζήλου ὑπὲρ τῆς ἀγίας καὶ ἀμωμήτου ὀρθοδόξου πίστεως τῆς μιᾶς, ἀγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, περιέχουσι λίαν ἐμβριθεῖς ἠθικὰς νοουθεσίας καὶ πατρικὰς παραινέσεις πρὸς τοὺς διδάσκοντάς τε καὶ διδασκομένους ἐν τοῖς ἱεροῖς παιδευτηρίοις τῆς Ῥωσικῆς Ἐκκλησίας. Ἐνεκα τοῦ τοιοῦτου περιεχομένου τῶν λόγων, τῶν ὑπὸ τῆς ἐξοχότητός Σου ὑποτεθέντων κατὰ τὰ ἐν διαφόροις πόλεσι τοῦ ἀχανοῦς Ῥωσικοῦ κράτους ἱερὰ παιδευτήρια, μεθερμηγεύσας εἰς τὸ Ἑλληνικόν, ὅσους εὔρον δεδημοσιευμένους ἐν τῷ ἐπισήμῳ ὄργανῳ τῆς Ἀγιωτάτης Διοικούσης Συνόδου πασῶν τῶν Ῥωσιῶν «Ἐκκλησιαστικαὶ Βιδήσεις», δωροφορῆσαι ἔγνω τῶν ἐμοὶ ὁμοφύλοις διδασκάλοις καὶ μαθηταῖς, τοῖς ἀσχολουμένοις περὶ τὴν ἱερὰν Θεολογίαν ἐν ταῖς ἀνα τὴν Τουρκίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα Θεολογικαῖς καὶ Ἱερατικαῖς Σχολαῖς. Οὗτοι γὰρ συνεχῶς ἀναγινωσκόμενοι ὑπ' αὐτῶν ποιήσουσι τοὺς φιλοπόνους φιλοπονωτέρους, τοὺς φιλομαθεῖς φιλομαθεστέρους, τοὺς φιλοτίμους φιλοτιμοτέρους, καὶ ὅλως τοῖς μὲν ὑπὲρ ὀχυρώσεως καὶ στηρίξεως τῶν πιστῶν ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Χριστιανικῇ πίστει ἤδη δρῶσι διδασκάλοις τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐμπνεύσουσι ζῆλον καὶ προθυμίαν, τοῖς δὲ ἔτι προαλειφομένοις ἔσονται οὕτω διδακτι-

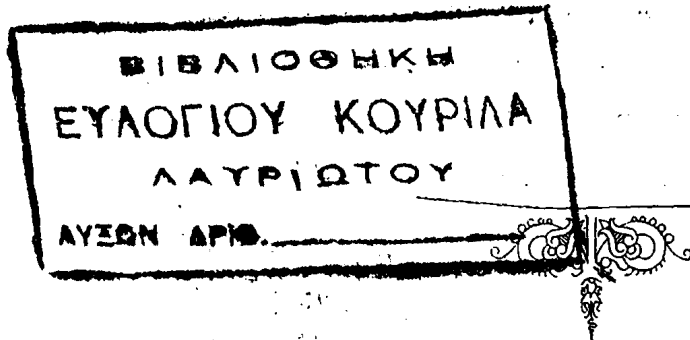
κώτατοι καὶ ὀνησιμώτατοι, ὡς τοῖς τῆς ἁγίας Ῥωσικῆς Ἐκκλησίας, ἅτε τούτων τε καὶ ἐκείνων ὄντων ὁμοθρήσκων καὶ ἀγωνιζομένων τὸν αὐτὸν ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδοξίας ἀγῶνα κατὰ τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων, ἐσωτερικῶν τε καὶ ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν αὐτῆς.

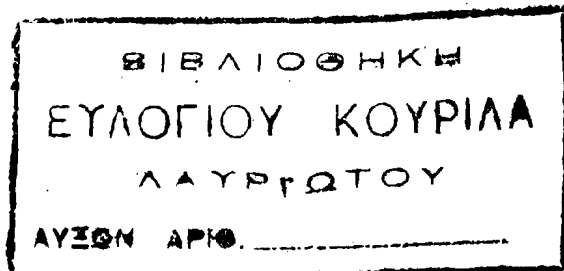
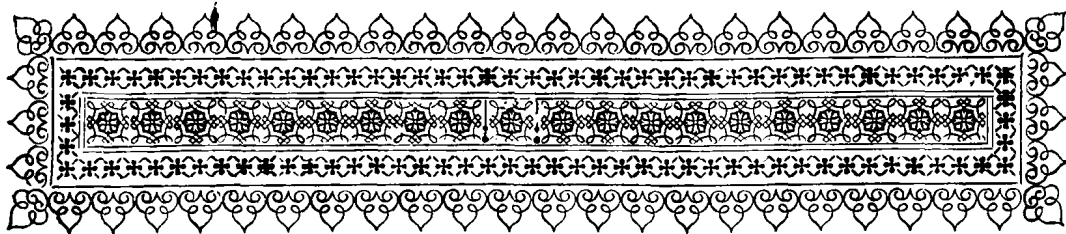
Τοιαύτης οὖν οὔσης τῆς αἰτίας τε καὶ προθέσεως τῆς ἀνά χειρας μεταφράσεως, προσάγω αὐτὴν μετὰ παρρησίας τῇ ἐξοχότητι Σου μικρὸν δεῖγμα βαθυτάτης εὐγνωμοσύνης, τιμῆς καὶ ἀφοσιώσεως. Διὸ δὴ δεῖσθαι τὴν λιτὴν ταύτην προσφορὰν ἐκλιπαρῶ εὐμενῶς, εὐμενέστατε ἄνερ, εὐχόμενός Σοι ἄκραν καὶ ἀμετάπτωτον ὑγείαν, καὶ πολλὰ τὰ ἔτη ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῆς φίλης πατρίδος Σου.

Τῆς Σῆς ἐξοχότητος ταπεινότατος
θεράπων καὶ εὐχέτης

Ἱερομόναχος ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΠΑΣΧΑΛΙΔΗΣ.

Ἐν τῷ Ἐκκλησιαστικῷ Σεμιναρίῳ Πετρούπολεως.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΕΙΔΗΣΕΙΣ.

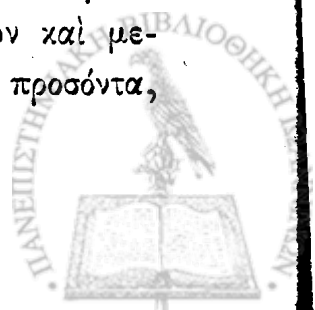
Ὁ κατέχων νῦν τὴν ὑψηλὴν θέσιν Ἐταίρου τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Ἐπιτρόπου τῆς Ἀγιωτάτης Συνόδου, ὁ μυστικὸς σύμβουλος Βλαδίμηρος Κάρλοβιτς Σάβλερ, ἐγέννηθη ἐν Μόσχᾳ, ἐν τῇ παροικίᾳ τῆς Ἐκκλησίας τῆς εἰκόνας τῆς ἐν Ρζέβη *) Θεομήτορος, τὴν 13-ην Νοεμβρίου 1845 ἔτους. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἦν ἄρχων τῆς ἐπιτελείας τοῦ στρατοῦ, ἡ δὲ μήτηρ κτηματικὴ, κυρία χωρίου τοῦ κυβερνείου Τούλων, τοῦ δήμου Κασσέρων, τῆς κώμης Κολτόζας. Ὑπὸ τὰς ἀβρὰς φροντίδας αὐτῆς ὁ Β. Κ. ἀνετρέφη ἐν πνεύματι τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ, ἀγαπήσας ἐκ παίδων τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, συχνάκις ἦν βοηθὸς τοῦ τῆς κώμης ἐκκλησιαστικοῦ ψάλτου, τελουμένης τῆς θείας λειτουργίας. Ζῶν τὸ θέρος ἐν τῷ εὐθέτῳ γωνιδίῳ τοῦ χωρίου αὐτῶν, αὐτὸς οὐ παρέλειπε ἐορτάσιμόν τινα λειτουργίαν, καὶ διὰ τοῦτο ἰδίᾳ ἠγαπᾶτο ὑπὸ τοῦ κλήρου, περὶ οὗ ἀγαθὴν μνήμην ὁ Β. Κ. διεφύλαξε μέχρι τοῦ νῦν.

Ὡς ἐκ Μόσχας ὦν τὴν γέννησιν, αὐτὸς καὶ τῆς ἀνωτάτης παιδεύσεως ἔτυχεν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Μόσχας, ἐν ᾧ κατεγράφη τὸ 1863 ἔτος εἰς τὴν νομικὴν Σχολὴν· τὸ δὲ 1867 ἔτος λαμπρῶς ἀπεφοίτησε μετὰ τοῦ βαθμοῦ «Candidat τοῦ Δικαίου», καὶ τὸ 1869 ἔτος ἐπιτυχῶς ὑπερήσπισε πραγματείαν εἰς βαθμὸν «Magister» ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν: «Παλαιότης τοῦ ποινικοῦ δικαίου».

*) Ἐνεφανίσθη τὸ 1539 ἔτος ἐν Ρζέβη, δήμῳ Τβέρης· τελεῖται δὲ ἡ μνήμη αὐτῆς τὴν 11 Ἰουλίου.

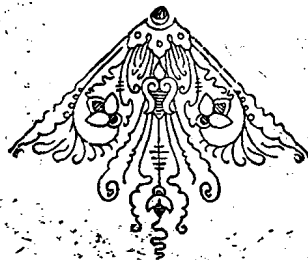
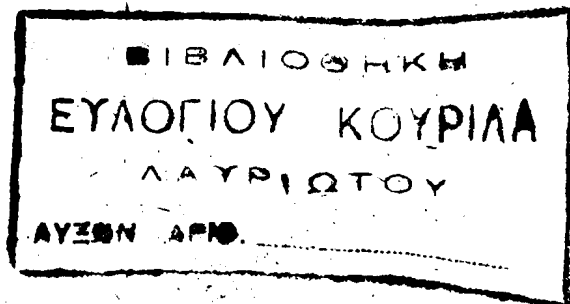

Τὸ 1872 ἔτος ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς πατρίδος ἔτυχε τῆς ἔδρας τοῦ ποινικοῦ δικαίου, ὡς ὑφηγητῆς, ἀλλ' ἤδη κατὰ τὸ ἐπόμενον 1873 ἔτος μετέβη εἰς ὑπηρεσίαν εἰς τὸ δεύτερον τμήμα τῆς οἰκείας γραμματείας (chancellerie) τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος, ὅπου διετέλει μέχρι τοῦ 1881 ἔτους. Κατὰ τοῦτο τὸ ἔτος ὁ Β. Κ. μετέβη εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Ἀγιωτάτης Συνόδου εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Νομικοῦ (jurisconsulte), εἶτα τὸ 1883 ἔτος κατέσχε τὴν θέσιν τοῦ διευθύνοντος τὴν γραμματείαν τῆς Ἀγιωτάτης Συνόδου. Ἐν ταύτῃ τῇ θέσει ὁ Β. Κ. ὑπηρέτησεν ἐπὶ δέκα ἔτη καὶ ἠδυνήθη λεπτομερῶς πείραν λαβεῖν τοῦ εὐρυτάτου καθιδρύματος τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς οὐ μόνον τοῖς ἐγγράφοις, ἀλλὰ δι' ἰδίων ἑαυτοῦ παρατηρήσεων καὶ μεθέξεως ἐν πᾶσι τοῖς ἐξέχουσι γεγονόσι τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ βίου ἐν Ῥωσσίᾳ. Ὁ Β. Κ. παντελῶς δύναται κληθῆναι ἄξιος συναγωνιστῆς τοῦ Κ. Π. Ποπεδονότσεβ καὶ ἐκτελεστής καὶ ἐξηγητῆς τῶν διαγραμμάτων αὐτοῦ. Χιλιάδες ἐγγράφων, εἰσερχομένων ἐκ διαφόρων χωρῶν τῆς εὐρείας πατρίδος παρὰ τῶν πανιερωτάτων ἀρχιερέων καὶ τῶν προϊσταμένων τῶν Μονῶν καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν, περὶ διαφόρων ζητημάτων, ἀπαιτούντων ἐπιθεώρησιν καὶ ψήφισμα· ἑκατοντάδες καινῶν ζητημάτων, παρισταμένων ἀπροόπτων ἐν τῇ νομοθεσίᾳ ἢ χρηζόντων διασαφήσεως· δεκάδες ἐκτάκτων ἐπιθεωρήσεων τῶν Ἐκκλησιαστικῶν συνεδρίων· ὁδοιπορία διὰ σύγκλησιν καὶ ἔναρξιν διαφόρων συνάξεων, οἷαι αἱ συνελεύσεις τῶν περιχώρων ἀρχιερέων ἐν Καζάν, Κιέβφ καὶ Ἰρκούτσκη, αἱ συνάξεις τῶν ἐπαρχιακῶν ἱεραποστόλων καὶ αἱ συνελεύσεις τῶν ἐργατῶν τῶν σχολῶν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἐνοριῶν· ἡ ἐπίσκεψις τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἐκπαιδευτηρίων ἢ σειρὰ μέτρων κατὰ τῶν σχισματικῶν καὶ τῶν αἰρετικῶν καὶ καθόλου ἡ ἐπιτεταμένη ὁρμὴ οὐ μόνον πρὸς τὸ διάκοψαι τὴν περαιτέρω διάδοσιν τῶν θρησκευτικῶν πλανῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ ἐπιστρέφαι εἰς τὸν κόλπον τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας τοὺς ἐκπεπτωκότας ἀπ' αὐτῆς· τέλος ἡ πολυετὴς μετοχὴ αὐτοῦ ὡς βοηθοῦ τοῦ Προέδρου τοῦ Σχολειακοῦ Συμβουλίου ἐν τῇ Ἀγιωτάτῃ Συνόδῳ, πάντα ταῦτα ἀπαιτοῦσιν ἀσυνήθη ἐνέργειαν καὶ ἀτρύτους πόνους, καὶ ὁ Β. Κ. προθύμως φέρει ἐν ἑαυτῷ τὸ φορτίον τῶν συνηνωμένων αὐτοῖς τοῖς πόνοις φροντίδων καὶ μεριμνῶν. Ἄν ἐπισυνάψωμεν τούτοις τὰ χαρίεντα αὐτοῦ προσόντα,

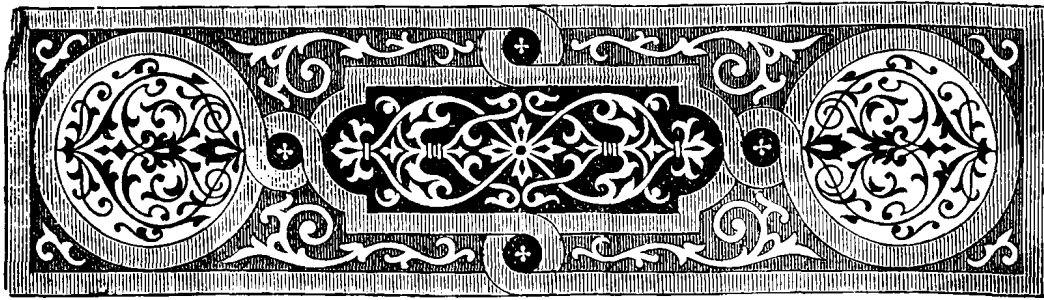
τὴν φιλοπροσηγορίαν καὶ τὴν φιλοφροσύνην, μεθ' ὧν αὐτὸς ἀκροᾶται τῶν πρὸς αὐτὸν αἰτήσεων καὶ παραιτήσεων, τέλος τὴν ἐτοιμότητα, μεθ' ἧς ἀπαντᾷ τῇ ἀνάγκῃ καὶ τῇ συμφορᾷ, οὐ μόνον ὡς ἐπίσημον πρόσωπον, ἀλλὰ καὶ ὡς πρόεδρος καὶ μέλος τοῦτου ἢ τοῦ ἄλλου ἀγαθοεργοῦ συλλόγου, τότε ἔξομεν ἀρχούτως ἐναργῆ παράστασιν τῆς συμπαθητικῆς προσωπικότητος τοῦ Βλαδιμήρου Κάρλοβιτς Σάβλερ. (См. Русскій Паломникъ. Годъ XI. № 47. 25 Ноября 1895 года. Стран. 737—738).

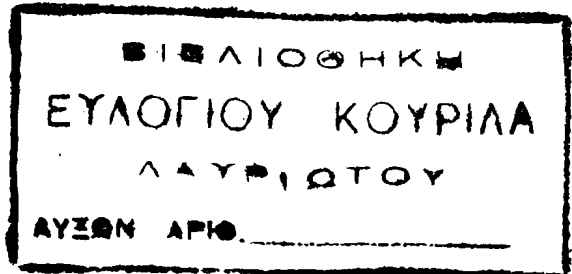
Β. Κ. Σάβλερ.

I.

ΛΟΓΟΣ

ἐπὶ τῇ ἐπισκέψει τῆς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Τσερνιγόβου Σχολῆς τῶν θηλέων, πρὸς τὰς ἀπολυομένας μαθητρίδας τῆς ΣΤ.' τάξεως, τὴν 27 Μαΐου 1895 ἔτους.

Ἵπερήδομαι, ὅτι ἔτυχον παρῶν ἐν τῇ δοκιμασίᾳ τῆς ἀπολυομένης τάξεως, ὅτι ἔχω τὸ δυνατόν εἰπεῖν ὑμῖν, ταῖς ἀπολυομέναις ἐκ τῆς Σχολῆς, λέξεις τινὰς καὶ ἐκφράσαι ὑμῖν τὰς εὐχὰς μου. Συγχαίρων ὑμῖν ἐπὶ τῇ ἀποπερατώσει τῆς σειρᾶς τῶν μαθημάτων, εὐκρινῶς εὐχομαι, ὅπως ἡ προσκτηθεῖσα ὑφ' ὑμῶν γνῶσις τῶν ἀληθειῶν τῆς ὀρθοδόξου περὶ πίστεως διδασκαλίας ἢ ἀσφαλὲς κτῆμα ὑμῶν καθ' ἅπαντα τὸν ἐξῆς βίον. Σπουδάσατε, ὅπως αὐταὶ αἱ ἀρχαὶ τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης, αἵτινες ἦσαν θετειμένοι ὡς βάσις τῆς ἀγωγῆς ὑμῶν, ὧσιν αἰεὶ καὶ ἐν παντὶ χειραγωγοὶ ἀρχαὶ τῆς δράσεως ὑμῶν. Ἐνταῦθα ἐγγὺς τοῦ ἁγίου ναοῦ ὑμεῖς διήλθετε τὰ κρείσσονα ἔτη καὶ ἐπλουτίσθητε τοῖς θησαυροῖς τῆς γνώσεως. Κινούμεναι ὑπὸ εὐγνωμοσύνης ἐπὶ τῷ ἐπιτευχθέντι ὑφ' ὑμῶν ἀγαθῷ, μετ' ἀγάπης ἐργάζεσθε διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ πρὸς ὄφελος τῶν ἐλαχίστων ἀδελφῶν. Ὑμεῖς ἐν τάχει διασπαρήσατε κατὰ κόμας καὶ χωρία. Ὁ βίος ὁ ἐν τῷ χωρίῳ δύναται φανῆναι ὑμῖν ἀνιαρός· ἐν τῷ χωρίῳ ἔσεσθε ἐστερημένοι ἐπιτηδείων τινῶν, εἰς ἃ ἴσως εἰθίσθητε ἐνταῦθα. Ἀλλὰ τοῦτο μὴ ταραττέτω ὑμᾶς. Μὴ τίθετε τὴν εὐτυχίαν ἐν τοῖς ἐπιτηδείοις καὶ τῇ ἐπισηφαλεῖ χαρᾷ τοῦ βίου τούτου. Μεριμνᾶτε μάλιστα περὶ τῆς ὠφελείας, ἣν ὑμεῖς, πεφωτισμένοι τὸν νοῦν καὶ πλούσιοι τῇ πίστει, δύνασθε προσενεγκεῖν. Μὴ σπεύδετε ἀποχωρισθῆναι ἀπὸ τοῦ χωρίου, μὴ τείνετε εἰς τὰς μεγάλας πόλεις. Μὴ ὑπολαμβάνετε, ὅτι ἐν αὐταῖς ἰδίᾳ οἱ εὐτυχεῖς βιοῦσιν. Πανταχοῦ ἔστιν ἐργάζεσθαι, πανταχοῦ ἔστιν ἐφαρμόζειν τῇ πράξει τὰς προσκτηθείσας γνῶσεις. Διασπαρεῖσαι κατὰ κόμας καὶ χωρία ἀφιερῶσατε ἑαυτὰς τῷ ἀγαθῷ ἔργῳ τοῦ φωτισμοῦ. Τὸ φῶς τῆς ὀρθῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας εἰσενέγκατε εἰς τὴν κοινωνίαν, ὅπου μέλλετε ζῆν. Διδάσχετε τοὺς παῖδας προσεύ-

χεσθαι, ἄγετε αὐτοὺς εἰς τοὺς ναοὺς τοῦ Θεοῦ, αἰνεῖτε καὶ δοξάζετε οὖν αὐτοῖς τὸν Χριστὸν, ἐθίζετε αὐτοὺς εἰς τὴν τάξιν, τὴν εὐσυνείδητον ἐργασίαν, νοουθετεῖτε αὐτοὺς τοῖς κανόσι τῆς χριστιανικῆς εὐσεβείας. Βοηθεῖτε ταῖς μητράσιν ὑμῶν καὶ τοῖς συγγενέσιν ἐν τῷ κατ' οἶκον βίῳ, ἔστε πρόθυμοι εἰς πᾶν ἀγαθὸν ἔργον καὶ οὐκ ἔσται ὑμῖν καιρὸς ἀνιάσθαι. Ἡ ἀνία φεύξεται ἀφ' ὑμῶν, ὑμεῖς δὲ πρὸς χαρὰν πάντων τῶν οἰκείων ὠφελήσετε καὶ τοὺς πλησίον, καὶ τὴν κοινωνίαν, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Κράτος. (См. Черниговскія Епархіальныя Извѣстія за 1895 г. № 15. Часть неофициальная. Стран. 458—459).

II.

Λ Ο Γ Ο Σ

ἐπὶ τῇ ἐπισκέψει τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Σεμιναρίου Τσερνιγόβου, πρὸς τοὺς μαθητὰς τῆς ΣΤ. τάξεως, τὴν 28 Μαΐου 1895 ἔτους.

Ἐγὼ οὐ μέλλω λέγειν ὑμῖν, κύριοι, περὶ τῶν ποιμαντικῶν καθηκόντων, περὶ ὧν ἐν καιρῷ ἐπαρκῶς ἔλεξαν ὑμῖν. Ἐν οὐ πολλαῖς λέξεσιν ἐρῶ περὶ τῆς σημασίας τῆς Σχολῆς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς παροικίας καὶ περὶ τοῦ ἔργου, εἰς ὃ ὑμεῖς καλεῖσθε. Ἀποφοιτῶντες πολλοὶ ἐξ ὑμῶν μέλλουσι διατρίβειν περὶ τὴν ἐν τῇ Σχολῇ διδασκαλίαν. Ἐν ὑμῖν, τοῖς πλήρῃσι ζωικῶν δυνάμεων καὶ εὖ παρεσκευασμένοις, ἐλπίζομεν βλέπειν ἐκείνην τὴν συνοδίαν τῶν φωτιστῶν, οἵτινες ἀσμένως προσοίσουσι τὴν ἐργασίαν, τὰς γνώσεις αὐτῶν πρὸς ὄφελος τοῦ λαοῦ, καὶ μετ' ἀγάπης ἀφιερῶσουσιν ἑαυτοὺς τῷ ἔργῳ τῆς διδασκαλίας. Ἡ μόρφωσις τοῦ λαοῦ μέγα καὶ ἅγιόν ἐστὶν ἔργον. Διακονοῦντες αὐτῷ, ὑμεῖς ἐπωφελῶς διακονήσετε τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ πατρίδι. Διὰ τῆς Σχολῆς ὑμεῖς ὡς διδάσκαλοι, ὕστερον δὲ καὶ ὡς ποιμένες μέγα δύνασθε πρὸς τὸν πνευματικὸν βίον τοῦ λαοῦ, δύνασθε ἐπιτυχῶς ἀγωνίζεσθαι πρὸς τὰς κακίας, τὰς προσούσας αὐτῷ, τὴν μέθην, τὸν κῶμον καὶ τὴν ἀγροικίαν· δύνασθε συνεργεῖν τῇ ὑλικῇ εὐεξίᾳ αὐτοῦ, καὶ τὸ κυριώτατον—ἡ Σχολὴ βοηθήσει ὑμῖν στηρίξαι ἐν τῷ λαῷ τὴν γνῶσιν τῶν θεμελιωδῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ καὶ τοὺς κανόνας τῆς χριστιανικῆς εὐσεβείας. Ἐμφυτεύετε ἐν ταῖς καρδίαις τῶν πιστευόντων ἀγάπην πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τοὺς πλησίον, γνωστὸν ποιεῖτε αὐτοῖς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, φανερὸν ποιεῖτε αὐτοῖς τὸ μεγαλεῖον τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, διηγείσθε περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τῶν πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας, ιστορεῖτε τὴν δόξαν τῶν μαρτύρων. Οἱ

ἀκούοντες ὑμῶν γνώσονται, πόσον μεγάλη εὐτυχία ἐστὶν ἀνήκειν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ. Στηριζόμενοι ἐν τῇ γνώσει τῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως, οἱ ἄνθρωποι αἰεὶ μᾶλλον μέλλουσι τιμᾶν τοῦτο τὸ ὑψιστον ἀγαθὸν τῆς ζωῆς. Ὁ πεφωτισμένος τῇ πίστει οὐκ ἀποστήσεται αὐτῆς, καὶ ὡς οἱ ὀρθόδοξοι πρότερον τῷ αἵματι ἐμαρτύρουν περὶ τῆς δυνάμεως τῆς πίστεως αὐτῶν, οὕτω καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἀναμφιλέκτως ἔσονται ἔτοιμοι θεῖναι τὴν ζωὴν αὐτῶν ὑπὲρ τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ. Ἄλλ' ἐπὶ τούτῳ ἀνάγκη ἐν παντὶ τόπῳ καὶ αἰεὶ διδάσκειν τὸν λαὸν τὰς ἀληθείας τῆς πίστεως, ἔμπειρον ποιῆσαι αὐτὸν τοῦ πλούτου καὶ τοῦ κάλλους τῆς θείας λατρείας καὶ τῶν ὑμνωδιῶν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Δέον ἐξηγεῖσθαι τῷ λαῷ ἡμῶν, ὅτι, εἰ αὐτὸς ἔνδοξος, ἰσχυρὸς καὶ δυνατὸς, τοῦτο αὐτὸς ὀφείλει τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει αὐτῆ καὶ τοὺς βασιλεῖς ἡμῶν ἐμεγάλυνε καὶ τὴν χώραν ἐδόξασε.

Μὴ ταραττέτω ὑμᾶς ἡ πενία καὶ ἡ μὴ ἐπαγωγὸς κατασκευὴ τοῦ διδασκάλου τοῦ χωρίου. Θηρευόντές τινες τὰ ἴδια ἑαυτῶν κέρδη, τάσσονται εἰς μᾶλλον προσοδικὰς καὶ ἐξησφαλισμένας ὑπηρεσίας ἐν γραφείοις τραπεζιτῶν, ἐν ἐπιτροπείαις τῶν σιδηροδρόμων καὶ ἐν διαφόροις διοικήσεσιν. Ἡ ὑπηρεσία ἐκεῖ φέρει μείζω μισθὸν. Ἄλλ' ὁ μείζων μισθὸς οὐκ αἰεὶ μᾶλλον ἰκανὸν ποιεῖ τὸν ἐφιέμενον ἐν συνειδήσει ἐργάζεσθαι πρὸς κοινὸν ὄφελος. Πᾶσα τιμία ἐργασία ἀξία σεβασμοῦ, ἀλλ' ἡ ἐργασία ἢ πρὸς φωτισμὸν τοῦ λαοῦ συνωδᾷ τῇ διδασκαλίᾳ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐστὶν ἐργασία λίαν σεπτή. Ἡ μνήμη πολλῶν τιμίων ἀνδρῶν ἀφανίζεται σὺν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κηδείας αὐτῶν, ἀλλὰ τὸ ἐν προσευχαῖς μνημόσουνον τῶν διδασκάλων, τῶν φωτισάντων τῷ φωτὶ τῆς ἀληθοῦς διδασκαλίας τὰς καρδίας τῶν μαθητῶν, ἐπὶ μακρὸν ἐπιζῆ τῷ θανάτῳ τῶν διδασκάλων. Εἰκὴ ὁμοίως ἐπάγεται τινὰς ὁ ἐν πόλει βίος. Ἡ δρᾶσις τῶν ἀνθρώπων ἐν ταῖς πόλεσιν ἀπόλλυται ἐν τῷ εὐρεῖ χειμάρρῳ τοῦ ἐν πόλει βίου, οἱ καρποὶ αὐτῆς πολλάκις ἀθήρευτοι. Ὅπως ἄλλην ἀξίαν ἔχει ἡ φωτιστικὴ δρᾶσις τῶν ποιμένων καὶ τῶν διδασκάλων· αὐτοὶ μετ' αὐταπαρνήσεως ἀφιερῶντες ἑαυτοὺς τῷ εὐγενεστάτῳ ἔργῳ τῆς διδασκαλίας τοῦ λαοῦ, δύνανται ἔχειν σπανίαν παρηγορίαν χαίρειν ἐπὶ τοῖς καρποῖς τῶν μόχθων αὐτῶν. Διαλεγόμενῳ ὑμῖν, δοκεῖ μοι, ὅτι ὁρῶ ἐνώπιόν μου τὸν γνωστὸν ἴσως καὶ ὑμῖν, τὸν μεταστάντα ἀείμνηστον φίλον μου πατέρα πρωθιερέα Ἰωάννην Ναούμοβιτς. Ὁρῶν τὸ χαλεπὸν τῆς ἡθικῆς καὶ πάντων τῶν ὑπαρχόντων τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, αὐτὸς μετ' ἀγάπης ἀφιέρωσεν ἑαυτὸν ταῖς φροντίσι περὶ ἀναγεννήσεως αὐτοῦ. Ἐνεκα τῆς ἀφοσιώσεως τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν λαὸν αὐτὸς ὑπεβλήθη ποικίλοις διωγμοῖς, φυλακῇ καὶ δὴ ἐξορία ἐκ τῆς πατρίδος. Ἐν ἑξ ἔτεσι διαμονῆς ἐν τῇ παροικίᾳ αὐτὸς ἠδυνήθη πρᾶξει πολλά. Ταχθέντος αὐτοῦ εἰς τὴν παροικίαν, οἱ εἰδότες γράμματα σχεδὸν οὐχ ὑπῆρχον. Πάντας ἀπὸ μικροῦ μέχρι μεγάλου αὐτὸς ἐδίδαξεν ἀναγινώσκειν καὶ γράφειν. Ὅλην τὴν παροικίαν ἐδίδαξε τὴν ἀρμονικὴν Ἐκκλησιαστικὴν ὑμνωδίαν. Τὰ καπηλεῖα ἐκλείσθησαν, ἀντικατέστησεν αὐτὰ ἡ Σχολὴ καὶ τὸ ἀναγνωστήριον. Ὁ σὺλλογος τῆς ἐγκρατείας ἔτυχε κανονισμοῦ, γενομένου προτύπου διὰ τοὺς

κανονισμούς τῶν ὁμοειδῶν ἐν Γαλικίᾳ συλλόγων. Τὰς ὥρας τῆς σχολῆς ὁ ἄλλοστος πατήρ Ἰωάννης ἀφιέρου τῇ συγγραφῇ βιβλίων διὰ τὸν λαόν. Πρότινων ἐτῶν αὐτὸς ἀπεβίωσεν, ἀλλ' ἡ μνήμη τοῦ δικαίου ζῆ μετ' ἐγκωμίων, καὶ ὁ βίος αὐτοῦ ἄξιος μιμήσεως.

Ἄρα, κύριοι, ἐφ' ὑμᾶς τοὺς ἀποπερατώσαντας τὴν σειρὰν τῶν μαθημάτων τοῦ Σεμιναρίου ἀνατίθεται ἡ ἐλπίς, ὅτι ὑμεῖς ἀποδώσετε τὰς δυνάμεις ὑμῶν εἰς διακονίαν τῇ ἐκθρεψάσῃ ὑμᾶς Ὁρθοδόξῃ Ἐκκλησίᾳ καὶ μετ' ἀγάπης ἀφιερῶσετε ἑαυτοὺς τῷ ἔργῳ τῆς διδασκαλίας τοῦ λαοῦ. Νῦν οἱ καιροὶ ἰδίᾳ ἐπὶ τούτῳ εὖ ἔχουσιν. Νῦν ἡμεῖς ὀρῶμεν τελεσθὲν ἐκεῖνο, περὶ οὗ πρὸ δέκα ἐτῶν μόλις ἦν δυνατόν ἀναπλάσσειν. Ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ θρόνου οὐ μόνον καλεῖται ὁ κλῆρος εἰς τὸ ἔργον τῆς προκαταρκτικῆς μορφώσεως τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ τῇ ἐπιδόσει ἐκ τῶν χρημάτων τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ ταμείου ἐτησίως 3,270,000 ρουβλίων διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν Σχολῶν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν παροικιῶν αὐταὶ κτῶνται ἀνάλογον ἀφθονίαν πόρων, ἐξασφαλίζουσιν τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν αὐτῶν. Πρὸς ἀκμὴν τῶν Σχολῶν πλήν τῶν χρημάτων ἀναγκαῖαι καὶ ἠθικαὶ δυνάμεις, καὶ ἐφ' ὑμᾶς, τοὺς παρεσκευασμένους εἰς τὸ ἔργον τῆς διδασκαλίας, ἀνατίθεται ἡ ἐλπίς, ὅτι ὑμεῖς, κινούμενοι ὑπὸ ἀγάπης πρὸς τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν πατρίδα, μέλλετε ἀξίως διανύειν τὴν ὑψηλὴν διακονίαν τῶν ποιμένων καὶ τῶν διδασκάλων τοῦ λαοῦ.

Πρὸς τοὺς μαθητὰς δὲ τῆς Β' τάξεως ὡς ἔγγιστα εἶπεν:

Ἵπερχαίρω, ὅτι ὀρῶ ὑμᾶς καὶ εἶπον ὑμῖν ἐν βραχεῖ τούτῳ, ὅπερ νῦν δὴ ἔλεγον τοῖς πρεσβυτέροις συμμαθηταῖς ὑμῶν. Ὅτε ἔσεσθε ἐν τῇ ΣΤ' τάξει, πρόσχετε ἰδίᾳ τὸν νοῦν τῇ προτύπῳ Σχολῇ· ἐπισκέπτεσθε αὐτὴν εἰλικρινῶς καὶ πλειονάκις· ἀκροᾶσθε μετὰ πλείονος προσοχῆς τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ἀγωγῆς τοῦ ἔργου τῆς Σχολῆς. Ἐπισκοπεῖτε ὡσαύτως κατὰ τὰς ὥρας τὰς ἐλευθέρους τῶν ἀσχολιῶν τὰ συγγράμματα τῶν κρεισόνων παιδαγωγῶν ἡμῶν. Καὶ δὴ εὐχομαι, ὅπως ὑμεῖς οἰκειοποιήσητε τὰς θεωρίας ἐνὸς τῶν τὰ μάλιστα ἀξίων διδασκάλων τοῦ λαοῦ τῆς Ῥωσσίας—Σεργίου Ἀλεξάνδροβιτς Ρατσήνοκη. Οὗτος ὁ ἄγαν πεφωτισμένος ἀνὴρ, εὐρωπαϊκῶς γνωστὸς διδάκτωρ τῆς Βοτανικῆς, ὢν καθηγητῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Μόσχας, τὴν ὑψηλὴν ταύτην ὑπηρεσίαν ἀντήλλαξεν ἀντὶ τῆς μετρίας, ἀλλ' ἐν ὑψίστῳ βαθμῷ εὐεργετικῆς δράσεως διδασκάλου ἐν χωρίῳ, καὶ νῦν ἐργάζεται πρὸς ὄφελος τῆς πατρίδος ἐν τῷ σταδίῳ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ ἀπλοῦ λαοῦ. Πειρᾶσθε μιμεῖσθαι τὴν μετ' αὐταπαρνήσεως ἀγάπην αὐτοῦ πρὸς τὴν Σχολὴν ἐπὶ τούτῳ, ὅπως ἔχητε τὸ δυνατόν ἐφαρμόσαι τῷ ἔργῳ τῆς διδασκαλίας τὰς προσκτηθείσας ὑφ' ὑμῶν γνώσεις. (Тамъ же. Стран. 462—465).

III.

Λ Ο Γ Ο Σ

ἐπὶ τῇ ἐπισκέψει τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Σεμιναρίου Τβέρης, πρὸς τοὺς μαθητὰς τῶν δύο τμημάτων τῆς ΣΤ.' τάξεως, τὴν 15 Ὀκτωβρίου 1895 ἔτους.

Ἐγὼ περιχαρὴς εἰμὶ, ὅτι ὀρῶ ὑμᾶς καὶ διελέχθην ὑμῖν. Ἦκούσατε βεβαίως ἐκεῖνο τὸ μέγα ἔλεος, ὅπερ οὐ πάσαι ἔδειξε τῷ ὀρθοδόξῳ κλήρῳ ὁ Αὐθέντης Αὐτοκράτωρ, ἐπικυρώσας τὴν ἐκ τοῦ ταμείου ἐπίδοσιν 3,279,000 ρουβλίων εἰς βοήθειαν τῶν Σχολῶν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν παροικιῶν τῆ μεσιτεία τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ παρὰ τῆ Ἀγιωτάτη Συνόδῳ Ἐπιτρόπου Κ. Π. Ποπεδονότσεβ. Γινώσκετε, ὅτι καὶ ὁ ἐν Θεῷ ἀναπαυθεὶς ἄλλοτος Αὐθέντης Αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος Ἀλεξανδρίδης τὸν αὐτὸν τρόπον ἐδείκνυε βασιλικὸν ἔλεος ταύταις ταῖς Σχολαῖς, καὶ ἐξέφραζε τὴν ἐλπίδα, ὅτι ὁ ὀρθόδοξος κληρὸς ἔσται ἄξιος τῆς ὑψηλῆς αὐτοῦ κλήσεως εἶναι φωτιστὴς τοῦ λαοῦ. Ἐκ τούτου ἤδη ὀφείλετε καθορᾶν, ὅτι τὸ ἔργον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Σχολῶν ἐστὶν οὐ τυχαῖόν τι μηχανήμα ἢ δεξιὸν ἐπινόημα. Οὐχί, ἡ γένεσις τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Σχολῶν παρίστησι καθ' ἑαυτὴν ἐπιφανέστατον βῆμα ἐν τῇ ὁδῷ τῆς ἐθνικῆς ἀναπτύξεως τῆς φίλης πατρίδος ἡμῶν. Ἐξ ἀρχῆς ἐν Ῥωσσίᾳ ὁ κληρὸς ἦν ὁ ἄριστος καὶ ἀσφαλέστατος φωτιστὴς τοῦ λαοῦ. Ἡ γνῶσις ταύτης τῆς ἀξίας τοῦ κλήρου ἐπὶ τινα χρόνον ἐσκοτίσθη πως ἐν τῇ συνειδήσει τῆς κοινωνίας ἡμῶν, ἀλλὰ νῦν, χάρις τῷ Κυρίῳ,—ἀσφαλῶς εἰσερχόμεθα εἰς τὴν ὑπὸ τῶν αἰώνων συσταθεῖσαν ὁδὸν τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου ἡμῶν, καὶ ἰδρύομεν Σχολὰς διὰ τὸν λαόν, ἐξειργασμένας ὑπὸ τῶν αἰώνων ἐν τοῖς προβλήμασι καὶ ταῖς ιδιότησιν αὐτῶν. Ἐνεκα τῶν ἐλπίδων καὶ τῶν προσδοκιῶν τῆς ἀνωτάτης ἐξουσίας, ὁ ὀρθόδοξος κληρὸς ὀφείλει νῦν διὰ τὸ νέον βασιλικὸν ἔλεος ἐνισχύειν τὸν ζῆλον ἐν τῷ σταδίῳ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ λαοῦ διὰ τῆς Σχολῆς. Πρὸς ὑμᾶς, ὦ νεανίαί, ἀποβλέπουσι μετ' ἐλπίδος, ὅτι ὑμεῖς ἔσεσθε φορεῖς τοῦ φωτὸς διὰ τὸν λαόν, ἔσεσθε φωτισταὶ αὐτοῦ καὶ διδάσκαλοι. Διὸ νῦν διδάσκονται γνῶσεις καὶ παρέχονται ὑμῖν πάντες οἱ τρόποι ἐπὶ τούτῳ, ὅπως ἡ προκειμένη ὑμῖν φωτιστικὴ δρᾶσις ἢ τὰ μάλιστα καρποφόρος καὶ ἐπιτυχής. Ὄφείλετε μεριμνῆσαι, ὅπως ἐντελῶς δικαιώσητε τὰς ἀνατιθεμένας ἐφ' ὑμᾶς ἐλπίδας, καὶ ὀφείλετε νῦν τῇ ἐκμαθήσει τῶν διδασκομένων ὑμῖν ἐπιστημῶν καὶ ταῖς ἀσχολαῖς ἐν τῇ προτύπῳ Σχολῇ προπαρασκευάζεσθαι εἰς τὸ τοιοῦτον ἅγιον καὶ ὑψηλὸν ἔργον, τὸ οὐ σπανίως συνηνωμένον ὑστερήσει καὶ ἐξωτερικῶς οὐ πρὸς ἐπίδειξιν ἐκτεθειμένον. Ἀνατρέφετε ἐν ἑαυτοῖς τὸν εὐγενῆ ἰδεαλισμὸν, καὶ ἐμφορεῖσθε αὐτοῦ. Διαλογίζεσθε πρώτιστα οὐ

περὶ τούτου, ὅπως ἐξ ἅπαντος τρόπου «εὔρητε ὑπηρεσίαν», ἀλλὰ περὶ τούτου, ὅπως ἐπὶ πλείστον διακονήσητε τῇ ἁγίᾳ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἐργάσησθε ἐπωφελῶς τῷ λαῷ. Ἠγεῖσθε εὐτοχίαν ὑμῶν καὶ ὑψιστον ἀγαθὸν ἀνήκειν ταύτῃ τῇ ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ, πολλῶν δὲ μᾶλλον διακονῆσαι αὐτῇ. Πλειστάκις ὁ πλεόν φροντίζων περὶ ὑπηρεσίας ἀπόλλυσι λίαν πολλὰ, ὁ δὲ ὀλίγον φροντίζων περὶ ὑπηρεσίας καὶ πλεόν ἐνησχολημένος τῇ σκέψει περὶ ἐργασίας, πρὸς ὄφελος τῶν ἄλλων τυγχάνει καλῆς ὑπηρεσίας. Οὐκ ἔστι στρέφειν κυρίαν προσοχὴν ἐπὶ τὰ ἔξω κέρδη τοῦ βίου, ἀνάγκη μετὰ καθαρᾶς καρδίας, μετὰ τῆς ιδέας τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τῆς ὠφελείας τοῦ λαοῦ προσελθεῖν αὐτῷ σὺν τῷ φωτὶ τῆς διδασκαλίας. Γινώσχετε, ὅτι ἡ καλὴ ὑμῶν διακονία τῷ ἀπλῷ λαῷ ὀχυρώσει αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν, ὧν οὐκ ὀλίγοι παρ' αὐτῷ. Ἔστε πεπεισμένοι, ὅτι ἐν τῇ φωτεινῇ ἐργασίᾳ πρὸς ὄφελος τοῦ λαοῦ, ἐν τῇ ἀγνῇ διακονίᾳ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Σχολῆς εὐρήσετε ἑαυτοῖς μεγάλην χάριν. Παρασκευάζεσθε δὴ εἰς ταύτην τὴν ἐργασίαν, ἥπερ ἐγγὺς ἤδη ὑμῖν, χρῆσθε ἐπὶ τούτῳ πᾶσι τοῖς προσιτοῖς ὑμῖν τρόποις. Ἐγὼ ὑπερεύχομαι καὶ ἐλπίζω, ὅτι ὑμεῖς παρέξετε τῇ πατρίδι πιστοὺς θεράποντας τῆς εὐτοχίας καὶ ὠφελείας αὐτῆς καὶ δικαιώσετε τὰς ἀνατιθεμένας ἐφ' ὑμᾶς ἐλπίδας αὐτῆς. (См. Прибавл. къ Церков. Вѣдом за 1895 г. № 44. Стран. 1550—1551).

IV.

Λ Ο Γ Ο Σ

ἐπὶ τῇ ἐπισκέψει τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Σεμιναρίου Τούλων, πρὸς τοὺς μαθητὰς τῶν δύο ἀνωτέρων τάξεων, τὴν 18 Ὀκτωβρίου 1895 ἔτους.

Πῶς χαίρω, κύριοι, ὅτι, ὧν ἐνταῦθα ἐν ὑμῖν, αἰσθάνομαι ἑαυτὸν ἐν πατρίῳ χώρᾳ: καὶ ἐγὼ γὰρ σχεδὸν ἐκ Τούλων. Τὰ κρείττονα ἔτη τῆς παιδείας, τῆς ἐφηβείας καὶ τῆς νεότητος ἐγὼ διήλθον ἐν Κολτόβα, χωρίῳ τοῦ δήμου Κασσέρων. Ἠνδρώθη ἐν τῷ χορῷ τῆς Ἐκκλησίας τῆς φίλης ἡμῶν χώρας. Αὐτὸς ὁ χρόνος ἀληθῶς ἦν μοι ὁ εὐτυχέστατος. Τὸν κληρὸν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κολτόβας συνίστων τότε τὰ ἀληστά μοι πρόσωπα: ὁ ἱερεὺς, ὁ διάκονος, ὁ ψάλτης καὶ ὁ νεωκόρος. Αὐτοὶ ἐδίδαξαν ἐμὲ ἀναγινώσκειν ἐν τῷ χορῷ, ψάλλειν, διδόναι τὸν θυμιατὸν ἐν τῷ ἁγίῳ βήματι, ἤχεῖν τὸν κώδωνα καὶ τρίς μεθ' ὅλων τῶν κωδῶνων ἤχεῖν (τρεζβονήτ). Μετὰ τοῦ ἀλήστου μοι Τυπικάρη νεωκόρου Ἀλεξάνδρου Θεόδωροβιτς Κομάρωφ ἠρχόμεθα κατὰ τὴν 4 ὥραν τῆς πρωΐας εἰς τὸν Ὁρθρον, καὶ αὐτὸς

πολλάκις ἔλεγέ μοι: «ἐπικατάρατος ὁ ποιῶν τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ μετὰ ῥαθυμίας». Καὶ ἰδοὺ ἐν τοιαύταις λαμπραῖς καὶ προσφιλέσιν ἐμοὶ ἀναμνήσεσιν ἐγὼ ὀρῶ ὑμᾶς, καὶ ὡσεὶ ἐν ὑμῖν βλέπω ἄει τὰ αὐτὰ προσφιλῆ μοι πρόσωπα τοῦ κλήρου τῆς Κολτόβας. Ὑπὲρ πᾶν δὲ χαίρω πρὸς τούτους ἐπὶ τούτῳ, ὅτι ἐγώ—ὀρθόδοξος καὶ ἀνετράφην οὕτως, ὡς καὶ ὑμεῖς ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ. Ἐμὲ, ὡς καὶ ὑμᾶς, οὐ δύναται μὴ χαροποιῆσαι αὕτη ἡ ἔννοια, ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ἥπερ ἐγὼ τε καὶ ὑμεῖς ἀνήκομεν, περιέχει ἐν ἑαυτῇ καθαρὰν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, μὴ βεβλαμμένην τοῖς ψευδέσι λατινικοῖς ἢ προτεσταντικοῖς σοφίσμασιν. Ὁ ἅγιος φωτιστὴς τῆς ῥωσικῆς γῆς εὔρε τὸν ἀνεκτίμητον μαργαρίτην τοῦ Χριστοῦ. Ἡ δὲ ἅγια Ἐκκλησία ἡμῶν ἐφύλαξεν ἐν ἀνεπάφῳ καθαρότητι τὴν ὀρθὴν πίστιν καὶ ὠχύρωσεν ἡμᾶς ἀπὸ τῶν παγίδων, αἷς περιεπλέχθη καὶ ἄλλους περιπλέκει ἢ ἑτεροδοξία, π. χ. ὁ ῥωμαϊκὸς παπισμὸς, ἀναπλάσσωσιν χειραγωγίαν σὺμπαντος τοῦ κόσμου. Γινώσκετε βεβαίως, ὅτι Δέων ὁ ΙΓ.' ὄνειροπολεῖ καὶ ἡμᾶς συλλαβεῖν εἰς τὴν παγίδα αὐτοῦ. Ἡ Ῥωσσία ἡ ὀρθόδοξος οὐ μεταναστήσεται εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ δὴ νῦν, ὅτε τὸ μεγαλεῖον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἄει μᾶλλον γινώσκεται ὑπ' αὐτῶν τῶν ἑτεροδόξων. Μέχρι τοῦ νῦν ἡ Ὁρθοδοξία ἦν ὀλίγον γνωστὴ τῇ Δύσει, ἀλλὰ καθ' ὅσον οἱ ζητοῦντες τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀπηυδνηκότες ὑπὸ τῆς ἀτελευτήτου διαιρέσεως τῶν προτεσταντικῶν αἱρέσεων ἤρξαντο ἔχειν πείραν τῆς διδασκαλίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, αὐτοὶ οὐκ ἠδύναντο μὴ γνῶναι τὴν ἀναμάρτητον αὐτῆς καθαρότητα. Οἷον οὐ πάσαι ἀφίκετο εἰς Πετρούπολιν ἐκ Καναδά ἀγγλικανὸς διάκονος. Παρῶν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ἡμῶν, αὐτὸς ἔλεγε: «Θεὸς μέγας, ὡς θαυμαστοὶ οἱ ναοὶ ὑμῶν, ἐν αὐτοῖς ὡσεὶ οἱ οὐρανοὶ ἀνοίγονται, μεθ' οἷας εἰλικρινοῦς διαθέσεως τοῦ πνεύματος ἴστανται ἐν αὐτοῖς οἱ προσευχόμενοι! Εἰ οἱ ναοὶ ὑμῶν ἦσαν ἐκεῖ παρ' ἡμῖν, πολλοὶ ἐφοίτων ἂν εἰς αὐτούς». Καὶ ἀληθῶς, διὰ τῶν μόχθων τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεούτης Νικολάου πολλοὶ τείνουσιν ἐκεῖ εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν οὐκ ἐκ προσωπικῶν τινῶν κερδῶν, ἀλλ' ἐξ εἰλικρινοῦς πεποιθήσεως. Τοιαύτην δὲ ἐπιτυχίαν κέκτηνται οἱ ἀποστολικοὶ μόχθοι καὶ τοῦ ἑτέρου ἐπισκόπου ἡμῶν Νικολάου, τοῦ ὄντος ἐν Ἰαπωνίᾳ. Καὶ ἡ γνώμη τοῦ ἀγγλικανοῦ διακόνου ἐστὶν οὐ μοναδική. Ἄλλ' οἱ ἀντίπαλοι ἡμῶν ἰσχυροὶ. Ἐπωφελὲς ἡμῖν γινώσκειν τοῦτο. Αὐτοὶ ἰσχυροὶ τῇ ἀγάπῃ πρὸς τὴν ἰδέαν αὐτῶν, ἔστω καὶ μὴ ὀρθὴν ἰδέαν, ψευδῆ, ἐπιβλαβῆ, ταράττουσαν τὸν νοῦν καὶ τὰς καρδίας τῶν ἀληθῶς πιστευόντων. Μὴ ἄρα γε ἡμεῖς τὰ τέκνα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, τῆς φυλαξάσης τὸν ἀληθῆ Χριστιανισμόν, τὸν καθαρὸν μαργαρίτην τοῦ Χριστοῦ, ὀφείλομεν ἐκπρέπειν ἐλάσσοι ἀγάπῃ πρὸς τὴν ἅγιαν Ἐκκλησίαν; Ἀληθῶς, οὐχί. Εὐτυχεῖς, ὅτι ἀνήκομεν αὐτῇ, εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ καὶ πλήρεις ταπεινώσεως πειραθῶμεν εἶναι ἄξιοι τῆς ὑψηλῆς κλήσεως τοῦ Ὁρθοδόξου Χριστιανοῦ. Καὶ πῶς οὐ θεὸν προσφέρειν ἡμᾶς αἶνον ἐπὶ τούτῳ, ὅτι ἡμεῖς, ἀνήκοντες τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, χρώμεθα τοῖς θησαυροῖς τῶν θαυμαστῶν ὑμνωδιῶν αὐτῆς. Κατὰ πᾶν ἔτος ἐγὼ ἐτύγγανον ὦν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἐν διαφόροις

χώραις καὶ ἡκροώμην τῆς λειτουργίας ἐν αὐταῖς· καὶ ἰδοὺ ὅτε ἐγὼ συγκρίνω τὰς ἀπλᾶς καὶ συνάμα μεγαλοπρεπεῖς, περιεκτικὰς ὑμνωδίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸ κάτισχνον, πενιχρὸν, ξηρὸν περιεχόμενον τῶν ἐκ νέου συνταττομένων ὕμνων τῆς ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας καὶ πρὸς τοὺς θωπευτικούς, πλήρεις παταγωδῶν φράσεων γαλλικούς ὕμνους, αὐθις ἐκ ψυχῆς χαίρω, ὅτι ἐγὼ ἀνήκω τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ. Ἐξ ὅλης τῆς καρδίας χάριν γινώσκω τοῖς ἐμαυτοῦ διδασκάλοις (νῦν ἤδη μεταστᾶσιν εἰς τὸν ἄλλον κόσμον) ἐπὶ τούτῳ, ὅτι αὐτοὶ ἠδυνήθησαν ἀναθρέψαι καὶ εὐ ἀσκῆσαι ἐν ἐμοὶ ταῦτα τὰ αἰσθήματα. Μεγάλῃ τιμῇ ἀνήκειν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλ' ἔτι μείζων τιμῇ καὶ γέρας διακοπεῖν αὐτῇ. Μεταβαίνομεν εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ ποιμαντικοῦ ἐπαγγέλματος. Ὑψηλὴ καὶ ἀξιέπαινος ἡ ποιμαντικὴ διακονία. Μὴ ταπεινοῦτε τὸ ὕψος αὐτῆς, μὴ ζητεῖτε ἐν αὐτῇ ὕλικὸν κέρδος· μὴ ποιεῖσθε σπουδὴν περὶ κτήσεως ἐπικερδῶν ὑπηρεσιῶν. Οἱ ποιμένες ὀφείλουσιν εἶναι ὁ λύχνος, ὁ φωτίζων τὸ σκότος, ὅπερ καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἔτι περιβάλλει τὸν καλὸν ῥωσικὸν λαὸν ἡμῶν, τὸν ἀγαπῶντα τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἀνεπαρκῶς ἔτι ἐστηριγμένον ἐν τῇ γνώσει τῶν ἀληθειῶν τῆς ἀγίας πίστεως. Ἀξίως διακοποῦντες ἐν τῷ ποιμαντικῷ σταδίῳ, ὑμεῖς διακονήσετε μεγάλην διακονίαν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τῷ Βασιλεῖ καὶ τῇ πατρίδι. (См. Прибавл. къ Церков. Вѣдом. за 1895 г. № 46. Стран. 1633—1634).

—•••—

V.

Λ Ο Γ Ο Σ

ἐπὶ τῇ ἐπισκέψει τῆς Σχολῆς τῶν θηλέων τῆς ἐπαρχίας
Τούλων, τὴν 19 Ὀκτωβρίου 1895 ἔτους.

Ἐκ παντὸς καταφαίνεται, ὅτι ὑμεῖς ἐπίστασθε ψάλλειν, καὶ δὴ ὀρῶ, ὅτι ὑμεῖς ἀγαπᾶτε ψάλλειν, καὶ ἐλπίζω, ὅτι ὁ ἔρωσ πρὸς τὴν ὑμνωδίαν βαθέως εἰσέδυσεν εἰς τὴν ψυχὴν ὑμῶν. Ὑμεῖς τῇ ψαλμωδίᾳ ὑμῶν παρέσχετέ μοι ἀληθῆ παραμυθίαν, ἐγὼ δὲ χαίρω, ὅτι δύναμαι ἀνακοινώσασθαι ὑμῖν εἰδήσεις περὶ ἐνὸς πράγματος λίαν ἀναγκαίου διὰ τὰς Σχολὰς: κατὰ τὸν τελευταῖον χρόνον ἰδίαν προσοχὴν ἢ ἀνωτάτῃ Ἐκκλησιαστικῇ ἀρχῇ ἐπέστησεν ἐπὶ τὰς ἐπαρχιακὰς Σχολὰς τῶν θηλέων κατὰ διαταγὴν καὶ ὑπὸ χειραγωγίαν αὐτῆς συνετάχθησαν νῦν προγράμματα ὄλων τῶν τῆς διδασκαλίας ἐν ταῖς Ἐπαρχιακαῖς Σχολαῖς. Ἐρεῖδονται δὲ τὰ νέα προγράμματα ταῖς ἀρχαῖς, ταῖς ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν ἀρχαίων, δηλαδὴ αὐτῷ τούτῳ, ὅπερ ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἐπιτήρησιν τοῦ ἀρχιποίμενος ὑμῶν καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐπεδιώκετο ἐν τῇ διδασκαλίᾳ καὶ ἀγωγῇ ὑμῶν. Τὸ πλεονέκτημα τῶν νέων προγραμμάτων ἀπὸ τῶν πρώτων συνίσταται ἐν τῇ ὁμαλωτέρᾳ συμφω-

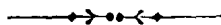

νήσει πάντων τῶν μερῶν τῆς σειρᾶς τῶν μαθημάτων μετὰξὺ ἀλλήλων, ἐν τῇ αὐστηροτέρᾳ ἀναλογία τῶν μερικότητων αὐτῶν τῷ ἐνὶ κυρίῳ σκοπῷ. Ὡς τὸ κυριώτατον ἐν τῇ σειρᾷ τῶν μαθημάτων τῶν Ἐπαρχιακῶν Σχολῶν, ἐφ' ὃ ἔξοχον προσοχὴν οἱ τε διδάσκοντες καὶ οἱ διδασκόμενοι ὀφείλουσιν ἐφιστάναι, μένει βεβαίως, ὡς πρότερον, ὁ Νόμος τοῦ Θεοῦ μεθ' ὧν αὐτοῦ τῶν ὑποδιαιρέσεων, ἐπὶ τὴν ἐκμάθησιν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Σλαβωνικῆς γλώσσης ἰδίαν ἐπέστησαν προσοχὴν. Ἡ ἐγγυτέρα γνώσις αὐτῆς θήσει ἀσφαλῆ βάσιν καὶ πρὸς ἐκμάθησιν τῆς ῥωσικῆς γλώσσης. Τῇ μαθήσει τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Σλαβωνικῆς γλώσσης οὐκ ἀπέδωκαν μόνον θεωρητικὴν ἀξίαν. Ἡ Ἀγιωτάτη Σύνοδος ἀνέθηκε τῇ ἐπιμελείᾳ τῶν πανιερωτάτων ἀρχιερέων τὴν μέριμναν περὶ τούτου, ὅπως αἱ μαθήτριάς ἀσχῶνται περὶ τὴν ἀνάγνωσιν, τὴν ἔχουσαν αὐστηρῶς ἐκκλησιαστικὸν χαρακτήρα. Ἐνεκα ταύτης τῆς δράσεως, ἥπερ πρόκειται ταῖς πλείοσιν ἐξ ὑμῶν, διανυσάσαις τὸ ἐν τῷ ἐκπαιδευτηρίῳ στάδιον, δεῖ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ὑμνωδίαν, τὴν διδακτικὴν καὶ τὰς πρακτικὰς ἀσχολίας ἐν τῇ παρὰ τῷ Σχολείῳ προτύπῳ Σχολῇ εἶναι ὑπόθεσιν σπουδαιοτάτης προσοχῆς ὑμῶν. Ἐνταῦθα ἐγὼ οὐ δύναμαι μὴ ἐκδηλώσαι τὴν ἰδίαν ἐμαυτοῦ τέρψιν ἐκ τῆς ἐπισκέψεως τῆς παρὰ τῷ Σχολείῳ ὑμῶν προτύπου Σχολῆς, τῆς ἰδρυθείσης ὑπὸ τοῦ ἀρχιποίμενος ὑμῶν. Ἡ Σχολὴ αὕτη ἀληθῶς πρότυπος καὶ ἐξωτερικῶς, καὶ κατὰ τὰς προόδους τῶν μαθητριῶν αὐτῆς ὡς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ πείραν προσκτωμένων μαθητριῶν τοῦ Σχολείου. Δίαν εὐχάριστον ἦν βλέπειν, ὅτι αἱ μαθήτριάς τῆς ΣΤ. Τάξεως, ἀσχολούμεναι ἐν τῇ Σχολῇ, ἠσθάνοντο ἑαυτὰς εὐμαρῶς καὶ ἐλευθέρως· ἦν καταφανές, ὅτι αὐταὶ ἐξωκειώθησαν πρὸς τὸ ἔργον τῆς διδασκαλίας ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ παροικιακῇ Σχολῇ. Τὰ νέα προγράμματα ἐν συνδέσμῳ μετὰ τῆς παιδαγωγικῆς τάξεως τῶν ἐπαρχιακῶν Σχολείων τῶν θηλέων ἀναμφιλέκτως ὠφελήσουσι τὰς διδασκομένας ἐν τοῖς Σχολείοις, παρέξουσιν αὐτοῖς κρείσσονα προπαρασκευὴν εἰς τὸν προκείμενον αὐταῖς βίον. Πρὸς ἐπίτευξιν τούτου τοῦ σκοποῦ ἀνάγκη, ὅπως ἡ Σχολὴ ἔχῃ δύναμιν καὶ πρὸς τὴν διανοητικὴν ἐπίδοσιν καὶ πρὸς τὴν ἀγωγὴν τῆς καρδίας. Τὸν πλουτισμὸν τοῦ νοῦς ταῖς γνώσεσι ταῖς παριστώσαις ἀφ' ἑαυτῶν ὅλον τι καὶ τετελεσμένον, δεῖ συμβαδίζειν τῇ ἀναπτύξει τῶν αἰσθημάτων τῆς καρδίας, τῶν τρεφομένων τῇ καθαρᾷ διδασκαλίᾳ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ τῇ ἡσυχῇ πνοῇ τῆς εὐσεβοῦς κοινωνίας, ἐν ἣ ἐκλήθησαν τελειοῦσθαι αἱ μαθήτριάς τῶν Ἐπαρχιακῶν Σχολῶν.

Τὰ Σχολεῖα ταῦτα παριστῶσι καθ' ἑαυτὰ ἰδιόρρυθμὸν πῶς τύπον ἐκπαιδευτηρίου, ἐν ᾧ ἡ διατριβὴ τῶν μαθητριῶν ἐπὶ πολλοὺς μῆνας ἐν τοῖς τεύχεσι τοῦ Σχολείου συνετῶς ἀμείβεται τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν εἰς τοὺς οἴκους τῶν συγγενῶν. Ὁ ἐν τῷ Σχολείῳ βίος, ὁ τεθειμένος ἐν ὅροις αὐστηρᾶς διανομῆς τῶν ἡμερησίων ἀσχολιῶν, ἐθίζει εἰς τὴν τάξιν καὶ ἐξεργάζεται ἐκεῖνας τὰς καλὰς ἔξεις, αἵτινες μέγα ὠφελουσι τὰς μαθητριάς ἐν τῷ ἐξῆς βίῳ. Μακρὰν τῆς κενοσπουδίας τῶν θορυβωδῶν ἀγυῶν, αἱ μαθήτριάς εἰρηνικῶς καὶ ἡσυχῶς πλάττουσι τὰς πνευματικὰς δυνάμεις καὶ

προσκτῶνται ἐκείνην τὴν καλὴν διάθεσιν τοῦ πνεύματος, ἥτις ἀναμφιλέκτως ἀνακουφίσει αὐταῖς τὸν χαλεπὸν τοῦ βίου ἀγῶνα. Διάγουσαι τοὺς μῆνας τοῦ θέρους οἴκοι, αἱ μαθήτριάι σὺν τούτῳ οὐ διαρρήγνυουσι καὶ τὸν δεσμὸν μετὰ τοῦ οἴκου τοῦ συγγενοῦς· αὐταὶ οὐκ ἀποσπῶνται τεχνικῶς ἀπ' ἐκείνης τῆς κοινωνίας, εἰς ἣν ἐκλήθησαν ἐπανελθεῖν, καὶ οὐκ ἀπολλύουσι τὴν γνῶσιν τῶν θλίψεων καὶ τῶν στερήσεων, ἃς αὐτοὶ μὲν οὐκ ἔγνωσαν ἐν τῷ θεοφρουρήτῳ Σχολείῳ, ἀλλ' ὑφίστανται οἱ συγγενεῖς ἐν τῇ πτωχῇ κατ' οἶκον κατασκευῇ. Ἀλλὰ τί δέον προσδοκᾶν ἀπὸ τῶν μαθητριῶν, τῶν ἀπολυομένων ἐκ τοῦ Ἐπαρχιακοῦ Σχολείου; Αὐξηθεῖσαι ὑπὸ τὴν ἐγγυτάτην ῥοπήν τῆς Ἐκκλησίας, πλήρεις εὐγνώμονος ἀγάπης πρὸς αὐτήν, αὐταὶ ὀφείλουσιν εἰσενεγκεῖν εἰς τὸν βίον πάντα τὸν πλοῦτον ταύτης τῆς ἀγάπης καὶ ἀναδείκνυσθαι καλοὶ θυγατέρες τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἱκαναὶ φωτίζειν τοὺς παῖδας τοῦ λαοῦ, στηρίζουσαι αὐτὰς ἐν τῇ γνώσει τῶν ἀληθειῶν τῆς ἀγίας πίστεως καὶ ἐν τοῖς κανόσι τῆς χριστιανικῆς εὐσεβείας. Παρασκευαζόμεναι εἰς πᾶν ἐπωφελεῖς ἔργον ἐν τῷ οἴκῳ, αὐταὶ ὀφείλουσιν ἀναδειχθῆναι ἐρασταὶ βοηθοὶ τῶν μητέρων ἐν ταῖς χρείαις τοῦ οἴκου, καὶ μετὰ τὸ συνοικέσιον καλοὶ συνεργάτιδες τῶν ἀνδρῶν: ἡ πραεῖα καὶ καλὴ γυνὴ ἐστὶν ἡ κρείσσων βοηθὸς τοῦ ἱερέως, καὶ ὡς πρὸς τὴν Σχολὴν αὐτὴ δύναται μετέχειν τῶν μόχθων αὐτοῦ, καὶ ὡς πρὸς τὰ κατ' οἶκον ἀνακουφίσει τὰς φροντίδας. Πόσα δὲ καλὰ αὐτὴ δύναται προσπορίσει ταῖς ἀγρότισιν, ἀνακοινουμένη αὐταῖς ἐπωφελεῖς γνώσεις περὶ καθαριότητος καὶ τῆς καλῆς θεραπείας τῶν μικρῶν παιδίων, διδάσκουσα αὐτὰς ἀπλᾶ τινα καὶ χρήσιμα ἐργόχειρα, συμβουλευούσα ἐν διαφόροις χαλεποῖς καιροῖς. Εὖ εἰδυῖα τὴν κατ' οἶκον οἰκονομίαν, αὐτὴ βοηθήσει τῷ οἴκῳ καὶ δι' ὀλίγων πόρων ζῆν κρεῖσσον καὶ ἀνετώτερον. Τέλος δὲ, αὐτὴ, εὖ ἠγμένη—πόσον ὠφελήσει τὰ ἴδια τέκνα! Αὐτὴ ἐκθρέψει αὐτὰ ἐν καλαῖς ἔξεσιν εἰς τὴν προσευχὴν, τὴν ἐργασίαν, εἰς πᾶν, ὅ,τι τίμιον καὶ ἐπαινετόν. Ταῖς μαθητριάς τῶν Ἐπαρχιακῶν Σχολῶν, ἀπολυομέναις, παρίσταται εὐρὺ τὸ δυνατόν τῆς καρποφόρου δράσεως. Ἐξερχόμεναι ἐκ τῆς κοινωνίας, τῆς ἐγγὺς ἐν πείρᾳ γενομένης τοῦ λαοῦ, αὐταὶ δύνανται συντελεῖν σὺν ταῖς ἄλλαις ἐκπαιδευτικαῖς δυνάμει τῇ ἐξευγενίσει καὶ τῇ πνευματικῇ ἐπιδόσει τῶν ἐρχομένων γενεῶν καὶ τῇ διαδόσει τῶν ἀγαθῶν τοῦ ἀληθοῦς φωτισμοῦ ἐν μέσῳ τοῦ ῥωσικοῦ λαοῦ. Εἰ τοιαύτη ἡ ἀξία τῶν Ἐπαρχιακῶν Σχολείων, πῶς οὐ δέον εὐξασθαι ὑμῖν, ταῖς μαθητριάς τοῦ Σχολείου τῆς Ἐπαρχίας Τούλων δικαιοῦν τὰς ἀνατιθεμένας ἐφ' ὑμᾶς ἐλπίδας. Ἀκμαζέτω τὸ προσφιλὲς πᾶσιν ἡμῖν Σχολεῖον τῆς Ἐπαρχίας Τούλων. Δαμπέτω τὸ φῶς αὐτοῦ, φωτίζον τοῖς θησαυροῖς τῆς ἀληθοῦς γνώσεως τὰς ἐν αὐτῷ ἐκπαιδευομένας. Ὑμεῖς δὲ, ὦ μαθήτριάι, παρακαλῶ ἄσαι «πολλὰ τὰ ἔτη» τῷ Πανιερωτάτῳ ἐπισκόπῳ Εἰρηναίῳ, τῷ μετὰ προνοίας καὶ ἐπιμελείας διακοσμήσαντι τὸ Σχολεῖον, τῷ εὐμενεῖ προστάτῳ ὑμῶν. (См. Прибавл. къ Церков. Вѣдом. за 1895 г. № 46. Стран. 1635—1636).

VI.

Λ Ο Γ Ο Σ

ἐπὶ τῇ ἐπισκέψει τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Σεμιναρίου Ῥήγης,
πρὸς τοὺς μαθητὰς τῶν δύο ἀνωτέρων τάξεων τὴν 4
Νοεμβρίου 1895 ἔτους.

Εἰπὼν, ὅτι ἤδη τὸ δεύτερον ἐπισκέπτεται τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Σεμι-
νάριον τῆς Ῥήγης καὶ ὅτι κατ' ἀμφοτέρας τὰς ἐπισκέψεις ἐκχομίζει ἡδυ-
τάτην αἴσθησιν, ὁ κ. Β. Κ. Σάβλερ παρεκελεύετο τοὺς μαθητὰς περὶ
πολλοῦ ποιῆσθαι τοῦτο, ὅπερ διδάσκονται ἐν τούτῳ τῷ καθιδρόματι, πει-
ρᾶσθαι χρῆσθαι τοῖς εὐμενεσὶν ὅροις πρὸς τὴν διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν ἀνά-
πτυξιν, εὐγνωμόνως χάριν γινώσκειν τῷ καλῷ ἀρχιποίμενι ἐπὶ τῇ καρποφόρῳ
προνοίᾳ περὶ αὐτῶν ὡς καὶ τῷ πατρὶ διευθυντῇ καὶ πάσῃ τοῖς πατράσι
καὶ κυρίως καθηγηταῖς ἐπὶ τοῖς μόχθοις αὐτῶν. Εἶτα ἀπεφήνατο, ὅτι αὐτὸς
ἰδίᾳ χαίρει ἀκούων, ὅτι οἱ μαθηταὶ τοῦ Σεμιναρίου τῆς Ῥήγης δοξάζουσι
τὸν Θεὸν ἐν ποικίλαις γλώσσαις. Ἡ Ἐκκλησία ἢ Ὁρθόδοξος, ἢ ἐκθρέψασα
τοὺς ἁγίους πρώτους διδασκάλους τῶν Σλαύων Κύριλλον καὶ Μεθόδιον, εἰς
ἔλεγχον τῆς «τριγλώσσου λατινικῆς αἰρέσεως» ἀναλλοιώτως φυλάττει τὴν
μεγάλην διαθήκην τῆς ἐπὶ τῶν Ἀποστόλων Πεντηκοστῆς. Ὡς τότε οἱ
συνελθόντες ἐν τῷ ὑπερφῶ τῆς Σιών ἐκ διαφόρων χωρῶν, οὕτω καὶ νῦν
πάντα τὰ ποικίλων γλωσσῶν τέχνα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας δύνανται
ἕκαστον ἐν τῇ ἑαυτοῦ γλώσσῃ ἀνυμνεῖν τὰ θαυμαστὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ. Ἡ
Ὁρθοδοξία, ἐν ἀντιθέσει τῷ καθολικισμῷ, οὐ στερεῖ προσώπου τὴν ἐθνι-
κότητα, ἀπαιτοῦσα παρ' ἀπάντων τῶν τέχνων μόνον τὴν ἐνότητα τῆς πί-
στεως ἐν τῷ συνδέσμῳ εἰρήνης καὶ ἀγάπης. Ταῦτα εἰπὼν ὁ κ. Β. Κ.
ἐστράφη πρὸς τοὺς μαθητὰς μετὰ παραινέσεως—τιμᾶν καὶ φυλάττειν ὡς
μέγιστον θησαυρὸν τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, τὴν ὁμολογουμένην ὑπ' αὐτῶν:
μόνον ἐν τῇ Ὁρθοδοξίᾳ ἢ εἰς Χριστὸν πίστις ἐφυλάχθη ἐν τελείᾳ καθα-
ρότητι καὶ ἀβλαβείᾳ, ἐν ἐκείνῳ τῷ τύπῳ, ὡς αὐτὴ παρεδόθη ὑπὸ τῶν
Ἀποστόλων καὶ ἐκυρώθη ὑπὸ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τῶν Πατέρων
τῆς Ἐκκλησίας. Οὐ τοιοῦτος ὁ Καθολικισμὸς—αὐτὸς ἠχρωτηρίσασε τὴν
πίστιν τοῦ Χριστοῦ ταῖς καινοτομίαις, ἃς ἡ Οἰκουμενικὴ Ἐκκλησία οὐκ
ἐγίνωσκε, καὶ αὐταὶ αἱ καινοτομίαι αὐξάνονται ἐν αὐτῷ καὶ νῦν ἢ δὲ αἴ-
ρεσις διάκειται ἔτι χειρόν,—αὐτὴ κλάται εἰς ἀναρίθμητα κλάσματα, ἀεὶ
μᾶλλον ἀφισταμένη ἀπὸ τῆς ἀληθείας τοῦ Χριστοῦ. Εἶτα ὑποδείξας τὸν
σκοπὸν τῶν Σεμιναρίων—προπαρασκευάζειν ποιμένας τῇ Ἐκκλησίᾳ ἕπειθε
τοὺς μαθητὰς μὴ ἀποφεύγειν τὴν ἱερωσύνην: οὐκ ἔστι διακονία ἀνωτέρα
τῆς ποιμαντικῆς, εἶπε,—πόσας ψυχὰς ἀνθρώπων ὁ ποιμὴν δύναται ἀγαγεῖν

εἰς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας καὶ εἰς τὴν αἰώνιον σωτηρίαν! Πόσα καλὰ αὐτὸς δύναται πράξει! Πῶς πολλάκις αὐτὸς δύναται ὠφελεῖν τὸν ἄνθρωπον ἐν χαλεπαῖς τοῦ βίου περιστάσεσι, παρηγορῆσαι ἐν θλίψει, συμβουλήν δοῦναι ἐν χαλεποῖς καιροῖς, ἐπικουρῆσαι ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ...! Ἡ ποιμαντικὴ διακονία ἐν τῇ παρά τὴν Βαλτικὴν χώρα ἰδίᾳ δυσχερῆς, — ἐχθρικῶς διακινεῖται τῇ Ὁρθοδοξίᾳ καὶ οἱ περίξ καθήμενοι καὶ μακρὰν κείμενοι ἀλλὰ δέον ἐν καιρῷ προμηθεύεσθαι δυνάμεις καὶ ἀσφάλειαν, ὥστε εἶναι ἀξίους ἀκολούθους τῶν ἁγίων Οἰκουμενικῶν διδασκάλων καὶ πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, τῶν διαφυλαττόντων τὴν Ὁρθοδοξίαν ἀπὸ πάσης ἀλλοτρίας προσμίξεως, καὶ τῶν ἁγίων μαρτύρων τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ Χριστιανισμοῦ, τῶν θαυμασῶν τῇ ἀνδρείᾳ καὶ τῷ ἀσαλεύτῳ τοῦ πνεύματος. Περὶ πολλοῦ ποιείσθε τὸ ἁγίασμα τῆς Ὁρθοδοξίας, εἶπεν ὁ κ. Β. Κ. ἐν τέλει διὰ μνήμης ἔχετε, ὅτι ἡ Ὁρθοδοξία κατὰ τὴν ὑπὸ τῆς Οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας τηρουμένην ὀρθὴν διδασκαλίαν περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ πίστεως, περιλαμβάνει ἀπάσας τὰς φυλάς καὶ τὰ ἔθνη, οὐκ ἔστιν ἀνταλλάξει ἀντὶ ὀλίγου νομίματος τὴν ἐθνικότητα. Ἄγουσα εἰς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, ἡ ὀρθὴ διδασκαλία τῆς πίστεως πάντα καλεῖ εἰς τὴν ἐνότητα, ἵνα συμφώνως δοξάζωσι τὸ Πανάγιον Πνεῦμα. Καὶ ὑμεῖς οἱ ἀλλόγλωσσοι μαθηταὶ τοῦ Σεμιναρίου τῆς Ῥήγης, ἄδοντες τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ ἐν ταῖς γλώσσαις ὑμῶν, ἀεὶ διατελεῖτε μετὰ τοῦ Ὁρθοδόξου λαοῦ τῆς Ῥωσσίας ἐν ἀδελφικῇ ἐνότητι εἰρήνης καὶ ἀγάπης: «Ἴδου δὴ τί καλὸν ἢ τί τερπνόν, ἀλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν ἀδελφοὺς ἐπὶ τὸ αὐτό» (Ψαλμ. 132, 1).

Ὅτε δὲ ὁ κ. Β. Κ. Σάβλερ ἐπεσκέφθη τὴν 4 Νοεμβρίου 1895 τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Σχολὴν τῆς Ῥήγης μετὰ τοῦ Πανιερωτάτου ἐπισκόπου Ἀρσενίου, συνῆλθον οἱ μαθηταὶ ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Σχολῆς ἀνά τρία τάγματα κατὰ τὰς ἐθνικότητας: Ῥῶσσοι, Λατίσσοι καὶ Ἑστώνοι. Τῇ προτάσει τοῦ ἀρχιερέως τὸ τάγμα τῶν Λατίσσων ἔψαλε τὸ: «Πάτερ ἡμῶν» ἐν Λατίσσων γλώσσῃ, τὸ δὲ τῶν Ἑστώνων—τὸ «Ἄξιόν ἐστιν» ἐν Ἑστωνικῇ γλώσσῃ· εἶτα δὲ καὶ ὑπὸ τῶν τριῶν ταγμάτων ἐψάλη ὑφ' ἑκάστου ἐν τῇ ἑαυτοῦ γλώσσῃ ἢ ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως εὐχή: «Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν σου», ἐν ᾧ λέξεις μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς εὐχῆς ἀρμονικῶς συνηνοῦντο καὶ ἐνεποίουν καλὴν αἴσθησιν. Πληρωθείσης τῆς εὐχῆς ὁ κ. Β. Κ. ἐν λόγῳ πρὸς τοὺς μαθητὰς ὑπέδειξε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο, ὅτι «ὡς αἱ λέξεις μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς εὐχῆς, ψαλλομένης ἐν διαφόροις γλώσσαις, συνενοῦνται ἐν ἡδείᾳ ἀρμονία, οὕτω δεῖ καὶ τὰς καρδίας ἡμῶν συνενοῦσθαι τῇ ἀμοιβαίᾳ ἀγάπῃ, τῇ ἀδελφότητι, ἐνὶ φρονήματι, ἐνὶ πνεύματι ἐν τῇ διακονίᾳ τῷ Θεῷ, τῷ Βασιλεῖ καὶ τῇ Πατρίδι». (См. Прибавл. къ Церк. Вѣдом. за 1895 г. № 47. Стр. 1684—1685).

VII.

ΛΟΓΟΣ *)

ἐπὶ τῷ Ἰωβηλαίῳ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ παρὰ τῆ Ἀγιω-
τάτῃ Διοικούσῃ Συνόδῳ πασῶν τῶν Ῥωσσιῶν Ἐπιτρόπου
κ. Κ. Π. Ποπεδονότσεβ, τὴν 15 Ἰουνίου 1896 ἔτους.

Χθὲς παρὰ πάντων ἡμῶν ἐνεχείρισα τῷ Κωνσταντίνῳ Πετρόβιτς,
συνφθὰ τῇ κοινῇ ἐπιθυμίᾳ ἡμῶν, τὴν ἁγίαν εἰκόνα τῆς Σκέπης τῆς Θεο-
μήτορος καὶ εἶπον αὐτῷ, ὅτι πάντες ἡμεῖς ἐξ εἰλικρινοῦς καρδίας δεόμεθα
τῆς Παναμωμήτου σκεπᾶσαι αὐτὸν τῇ σκέπῃ Αὐτῆς καὶ διαφυλαᾶσαι ἐν
καλῇ ὑγείᾳ ἐπὶ πολλὰ ἔτη. Ὁ Κωνσταντῖνος Πετρόβιτς ἀνέθετό μοι ἐκ-
φράσαι ὑμῖν τὴν ἐγκάρδιον αὐτοῦ εὐγνωμοσύνην ἐπὶ τῇ ἐν προσευχῇ μνήμῃ
αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῇ ἁγίᾳ εἰκόνι. Εἶπεν, ὅτι εὐφραίνεται ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἐκ-
φράσει τῶν πρὸς αὐτὸν αἰσθημάτων ἡμῶν.

Νῦν ἡμεῖς ηὐξάμεθα ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ βεβαίως ἤμεν ἂν χαίροντες
προσωπικῶς αὐτὸν προσαγορεύοντες, ἀλλ' αὐτὸς οὐκ ἔστιν ἐν μέσῳ ἡμῶν.
Κινηθεὶς τῇ προσούσῃ αὐτῷ ἀληθεῖ χριστιανικῇ μετριότητι, ἀπέφυγε τὴν
ἀποδοχὴν συγχαρητηρίων καὶ ἀπῆλθεν ἐκ τῆς πόλεως. Αὐτὸς οὐκ ἔστιν
ἐν ἡμῖν, ἀλλὰ τὸ στόμα ἡμῶν οὐ δύναται δεσμευθῆναι τῇ σιωπῇ. Οὐ
δυνάμεθα ἀρνηθῆναι ἐν χαρᾷ κατὰ τὴν νῦν ἐπιφανῆ ἡμέραν τῆς πεντη-
κονταετηρίδος τῆς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ δράσεως αὐτοῦ καὶ ἐν βραχεῖ ὁμιλῆσαι
περὶ αὐτῆς. Πρώτιστα οὐκ ἔστι μὴ εἰπεῖν, ὅτι πάντες ἡμεῖς εὐτυχεῖς, ὅτι
ιστάμεθα περίε τοιοῦτου ἀνδρός, ὡς ὁ Κωνσταντῖνος Πετρόβιτς. Αὐτὸς
καθ' ὅλας τὰς ἡμέρας διδάσκει ἡμᾶς τῇ ἀκαμάτῳ φιλοπονίᾳ αὐτοῦ, αἶ
ὀρῶμεν αὐτὸν ἐπὶ τοῦ ἔργου: ἀναγινώσκοντα ἢ γράφοντα. Αὐτὸς διδάσκει
ἡμᾶς ἐκπληροῦν τὰ καθήκοντα τῆς κλήσεώς τιμίως, ἀγαπᾶν τὴν δικαιοσύνην,
τὴν εἰλικρίνειαν καὶ ἐκκλίνειν τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀπάτης.

Μεγάλῃ αὐτοῦ ἡ σημασία, ὡς ἀνδρὸς πολιτικοῦ. Κεκτημένος πολυ-
μερεῖς γνώσεις ἐν τοῖς τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν, αὐτὸς αἶ ἐμπειρῶ χειρὶ
ἐχρῆτο τοῖς θησαυροῖς τῆς γνώσεως, ὅτε μετεῖχεν ἐν τῇ λύσει πολυποι-
κίλων ζητημάτων, ἀνηκόντων εἰς τὴν πολιτικὴν κυβέρνησιν. Ἄρει παρακο-
λουθῶν τῇ φιλολογίᾳ τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἀλλοδαπῆς ὡς πρὸς τὸ κοινω-
νικὸν ζήτημα, αὐτὸς, ὡς ἡ σοφὴ μέλισσα, συνέλεγε πᾶν τὸ χρησιμεῦον
εἰς τὴν διασάφησιν ἐκείνων τῶν πολιτικῶν προβλημάτων, εἰς ὧν τὴν λύσιν

*) Ὁ λόγος οὐκ ἦν γεγραμμένος· ἀνεγράφη δὲ καὶ ἀναπαράγεται ἐνταῦθα ἐκ
μνήμης παραπληρώως.

ἐκαλεῖτο. Ὁρθῶς νοῶν τὰς ἱστορικὰς βάσεις τοῦ πολιτικοῦ βίου τῆς Ῥωσσίας, αὐτὸς ἀεὶ πιστῶς ἐνόει τὰς ἱστορικὰς τύχας τῆς μεγάλης πατρίδος ἡμῶν. Ἀμετατρέπτως καὶ ἀνυποκρίτως ἀφωσιωμένος τῇ ἰδέᾳ τῆς αὐτοκρατορίας, ἐφύλαττε τὸ ἀνέπαφον ταύτης τῆς ῥιζικῆς ἀρχῆς τοῦ πολιτικοῦ ἡμῶν βίου ἐν ἡμέραις ταραχῆς, ὅτε αἱ ἔξωθεν προσπνευσθεῖσαι ὀλέθριοι διδασκαλίαι ἰδίᾳ δυνάμει ἐπεβούλευον τῇ ἀσφαλείᾳ τῶν ῥιζικῶν ἀντηρίδων τοῦ Ῥωσσοῦ κράτους. Ὡν πιστὸς θεράπων τῶν Βασιλέων, ἀεὶ ἔλεγε τοῖς Βασιλεῦσι τὴν ἀλήθειαν, καὶ οἱ Βασιλεῖς ἠγάπων αὐτόν.

Δόγῳ γινομένου περὶ τοῦ Κωνσταντίνου Πετρόβιτς ὡς ἀνδρὸς πολιτικοῦ, οὐκ ἔστι μὴ στρέψαι τὴν δέουσαν προσοχὴν ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ χαρίσματα αὐτοῦ ὡς νομικοῦ. Ὡν εὐφυῆς καθηγητῆς, ἠδυνήθη καταρτίσαι ἄριστον στοιχειῶδες βιβλίον τοῦ πολιτικοῦ δικαίου, πολλοῦ ἀξίον καὶ μὴ ἐπιδεχόμενον ἀλλαγὴν ἐγχειρίδιον ἐκάστῳ νομικῷ. Ἐν τῇ ἀναγνώσει τῶν τοῦ Κωνσταντίνου Πετρόβιτς πονημάτων περὶ πολλῶν νομικῶν ζητημάτων οὐκ ἔστι μὴ θαυμάσαι τὴν ἀσυνήθη σαφήνειαν τῶν θεωριῶν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν διαφόρων τοῦ δικαίου συλλογῶν. Τὸ βάθος τῆς γνώσεως αὐτὸς τεχνικῶς συνήνου τῷ σαφεῖ καὶ τῷ ἐπαγωγῷ τῆς ἐκθέσεως. Ὡν λεπτὸς ἴδρις τῶν ἰδιοτήτων τοῦ καθεστῶτος τοῦ Ῥωσσοῦ δικαίου, αὐτὸς σπανία δεξιότητι ἐγνώρισεν αὐτὰς τῷ ἀναγνώστῃ. Μεγάλα καὶ πολυποίκιλα τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐν τοῖς τῆς νομοθεσίας. Δι' ἡμᾶς δὲ, τοὺς ὑπηρετοῦντας ὑπὸ τὴν χειραγωγίαν αὐτοῦ ἐν τῇ κυβερνήσει τῆς ὀρθοδόξου ὁμολογίας, ἰδίαν ἀξίαν κέκτηται ἡ δρᾶσις αὐτοῦ ὡς Αὐτοκρατορικοῦ Ἐπιτρόπου παρὰ τῇ Ἀγιωτάτῃ Συνόδῳ. Οἷος δὴ αὐτὸς ὡς Αὐτοκρατορικός Ἐπίτροπος ἐν τῇ Ἀγιωτάτῃ Συνόδῳ;

Ἀπάντησιν εἰς ταύτην τὴν ἐρώτησιν εὐρήσομεν ἐν τῷ προσφιλεῖ τῷ Κωνσταντίνῳ Πετρόβιτς στιχηρῷ, τῷ ψαλλομένῳ ἐν τῷ Ὁρθρῷ τὴν Μεγάλῃ Πέμπτην ἐν τοῖς Αἴνοις. Γινώσκετε, ὅτι ἐν τῷ θαυμασίῳ τούτῳ στιχηρῷ: «Μυσταγωγῶν σου Κύριε τοὺς Μαθητάς...» παρέχεται πᾶσι τοῖς πιστοῖς ἐν κατανοκτικοῖς ῥήμασις ὑπόδειξις, πῶς ὁ ἀληθὴς Χριστιανὸς ὀφείλει μιμεῖσθαι τὸν Χριστόν. Ἐκεῖ εἴρηται: «ὁ θέλων πρῶτος εἶναι, ἔστω ἔσχατος· ὁ δεσπότης, ὡς ὁ διάκονος» (Ὅρα Τριώδιον. Ἐκδ. 1891. Σελ. 369. Καὶ νῦν Ἦχος πλ. α'). Καὶ ὁ ἡμέτερος πολλοῦ ἀξίος Κωνσταντῖνος Πετρόβιτς τῷ τε ἐντόπῳ λόγῳ καὶ τῷ ἰδίῳ παραδείγματι ἀεὶ ἐδίδασκε μιμεῖσθαι τὸν Χριστόν, ἀφ' οὗ οὐδεὶς φόβος ἠδύνατο ἂν χωρίσαι αὐτόν. Αὐτὸς οἶδεν, ὅτι οἱ μένοντες ἐν Χριστῷ τρυγήσουσι σταφυλὴν. Καὶ αὐτὸς ἐτρέγγησε ταύτην τὴν σταφυλὴν. Ὡς καλὸς μαθητῆς τοῦ Χριστοῦ ἐμερίμνησεν οὐ περὶ ἐνισχύσεως τῆς ἑαυτοῦ ἀξίας, ἀλλὰ προσῆλθε διακοινῆσαι τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ, καὶ χαίροντες ἔβλεπον οἱ Ὁρθόδοξοι λαοὶ, ὅτι τῇ εὐμενείᾳ τοῦ Μονάρχου καὶ ταῖς φροντίσι τῆς Ἀγιωτάτης Συνόδου κατὰ τὰ ἔτη τῆς Αὐτοκρατορικῆς Ἐπιτροπείας αὐτοῦ ἠνεψῆθησαν οἱ ἄνευ ἀνάγκης πρὸς λύπην τῶν πιστῶν κεχλεισμένοι ναοὶ τοῦ Θεοῦ, ἐκ νέου ἐκτίζοντο πολυάριθμοι Ἐκκλησιαὶ ἐν τῇ πρωτευούσῃ, ταῖς πόλεσι καὶ ταῖς κώμαις. Ὁρθῶς νοῶν τὴν φωτιστικὴν ἀξίαν τοῦ κλήρου, ὁ Κωνσταν-

τῖνος Πετρόβιτς ἰδίως ἐσπούδαζε περὶ τὴν βελτίωσιν τοῦ διδακτικοῦ καὶ παιδαγωγικοῦ μέρους τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἐκπαιδευτηρίων, περὶ τὴν αὐξήσιν τῶν πρὸς βελτίωσιν αὐτῶν πόρων ἐφρόντιζε περὶ τῶν ἐπαρχιακῶν Σχολῶν τῶν θηλέων, περὶ πολλοῦ ἐποιεῖτο τὴν κανονικὴν θέσιν τῆς ἀγωγῆς τῶν θυγατέρων τῶν κληρικῶν. Ἀνυστάκτως ἐμερίμνα περὶ βελτιώσεως τῆς ὕλικῆς θέσεως τοῦ κλήρου, τῆς αὐξήσεως τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ καὶ τῆς συντάξεως. Μετ' ἀγάπης ἐξεζήτηε βουλὰς πρὸς ὕψωσιν τῆς φωτιστικῆς δυνάμεως τοῦ κλήρου πρὸς τὸν λαόν, πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἱεραποστολικῆς δράσεως αὐτοῦ, πρὸς φωτισμὸν τῶν καθημένων ἐν σκότει τοῦ σχίσματος καὶ τῶν αἰρετικῶν διδασκαλιῶν, καὶ ἐδείκνυε πᾶσαν συνέργειαν τῇ γενέσει τῶν ἀδελφοτήτων. Καὶ δὴ σπουδαίαν ἱστορικὴν ἀξίαν κέκτηται ὁ κ. Κ. Πετρόβιτς ἐν τῷ ἔργῳ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Σχολῆς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς παροικίας. Στερρῶς πεπεισμένος περὶ τούτου, ὅτι ἡ Ἐκκλησία δύναται διὰ τῆς Σχολῆς ὠφελεῖν τὴν ἀγωγήν τῶν μελλουσῶν γενεῶν, στηρίζουσα αὐτὰς ἐν τῇ γνώσει τῶν ἀληθειῶν τῆς ἀγίας πίστεως καὶ ἐν τῇ χριστιανικῇ εὐσεβείᾳ, ὁ Κωνσταντῖνος Πετρόβιτς ἔθηκε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς σύστασιν Ἐκκλησιαστικῶν Σχολῶν. Ἐκ καρδίας ἀγαπῶν τὴν Σχολὴν, αὐτὸς ὁ ἐκτιμητὴς παντὸς καλοῦ καὶ ὠραίου, ἐδείκνυεν ἀδιάλειπτον φροντίδα περὶ τῆς κανονικῆς θέσεως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ὑμνωδίας καὶ εἰλικρινῶς ἔχαιρεν, ὅτε εἶχε καιρὸν κατανόττεσθαι τῇ εὐήχῳ ψαλμωδίᾳ τῶν χορῶν τῶν Σχολῶν.

Μεγάλοι οἱ μόχθοι, οὓς ὑπήνεγκεν ὁ προσφιλὴς ἡμῶν Κ. Πετρόβιτς, καὶ ἡμεῖς εἰλικρινῶς εὐχόμεθα, ὅπως ὁ Κύριος κρίνη αὐτῷ μὲν ἔτι ἐπὶ μακρὸν ἐν καλῇ ὑγείᾳ ἐργάζεσθαι ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πατρίδος, ἡμῖν δὲ δοθῇ ἐπὶ πολλὰ ἔτη διδάσκεσθαι τὰς σπανίας ιδιότητας τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας αὐτοῦ καὶ διακονεῖν ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτοῦ. Πολλὰ τὰ ἔτη—τῷ Κωνσταντίνῳ Πετρόβιτς. (См. Прибавл. къ Церков. Вѣдом. за 1896 г. № 25. Стран. 885—887).

VIII.

ΛΟΓΟΣ

ἐπὶ τῇ ἐπισκέψει τοῦ Σεμιναρίου τῆς Ριζάνης, τὴν 7
Μαρτίου 1897 ἔτους.

Ἐκπαλαι ἐγὼ ἐμελλον ἐπισκέψασθαι τὸ Σεμινάριον τῆς Ριζάνης. Χαίρω, ὅτι ἐπέστη μοι τέλος οὗτος ὁ καιρὸς· χαίρω βλέπων τοῦτο τὸ Σεμινάριον, τὸ ἐκπαιδεῶν τοσοῦτους ὀρητροὺς θεράποντας τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας καὶ διδασκάλους τοῦ λαοῦ. Καλὴν ὑπηρεσίαν αὐτὸ παρέσχετο τῇ

Ἐκκλησίᾳ τῆς πατρίδος, καὶ οὐκ ἔστι μὴ εὐχεσθαι, ὅπως οὕτω καρποφόρον ἦ τὸ ἔργον αὐτοῦ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ὥστε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ προσκλήσασθαι ἐν αὐτῷ τὴν σταθερὰν ἀγάπην πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν μετ' αὐταπαρνήσεως προθυμίαν διακονῆσαι αὐτῇ, γινώσκοντας, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν ἐτήρησεν ἐν ὅλῃ τῇ καθαρότητι τὴν πίστιν τὴν Ὀρθόδοξον, τὴν πίστιν τὴν οἰκουμενικὴν, ὅτι αὐτὴ ἀναλλοιώτως ἐφύλαξεν ἐν ὅλῃ τῇ ἀνεπαφείᾳ τὴν διδασκαλίαν τῶν πατέρων, μὴ ἀκρωτηριάζουσα αὐτὴν μήτε τῇ κενοσπούδῳ τάσει πρὸς παντοκρατορικὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν, μήτε τοῖς αὐθαιρέτοις σοφίσμασι τῶν μὴ κεκλημένων διδασκάλων. Τὸν ἀνεκτίμητον θησαυρὸν τῆς πίστεως ἐτήρησεν ἡμῖν ἡ ἅγια Ἐκκλησία. Τὸ ἦσυχον, τὸ ἀμάραντον φῶς ταύτης τῆς πίστεως ἐκχέει τὰς ζωτικὰς αὐτοῦ ἀκτῖνας, ἄνευ διακρίσεως χρόνων καὶ τόπων, πανταχοῦ, ὅπου ἡ Θεία Πρόνοια ἀπεργάζεται τὴν σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῶν φυλῶν καὶ τῶν ἐθνῶν. Ἡ οἰκουμενικὴ διδασκαλία τῆς πίστεως σοφίζει πάντας τοὺς ἀνθρώπους, οἴου γένους καὶ ἂν ᾖσιν, καὶ εὐτυχεῖς ἡμεῖς, ὅτι τοῦτο τὸ τῆς χάριτος οὐράνιον φῶς ἐφώτισε τὴν γενέτειραν ἡμῶν. Αὐτὸ ἀπειργάσατο τὴν δόξαν αὐτῆς, αὐτὸ ἐμεγάλυνεν αὐτήν. Ἐμβλέψατε εἰς τὴν ἀπεριόριστον ἔκτασιν τῆς πατρίδος ἡμῶν,—ὁ ἐκ πολλῶν μυλιουῶν λαὸς, ὁ πλούσιος ταῖς νέαις δυνάμεσι, ταχὺ πορεύεται τὴν ὁδόν, τὴν κεχαραγμένην ὑπὸ τῆς Δεξιᾶς τοῦ Πανυψίστου· αὐτὸς ἐκλήθη λύειν τὰ τοῦ κόσμου ζητήματα, καὶ ὁ κρείσσων φορεὺς τῆς ἐθνικῆς ιδέας αὐτοῦ, ὁ ἀκαίρως σβεσθεὶς Εἰρηνοποιὸς—Αὐτοκράτωρ, τῇ κραταιᾷ καὶ ἰσχυρᾷ χειρὶ ἐξήγαγεν αὐτὸν εἰς ἐκείνην τὴν ὁδόν, ἣν αὐτὸς νῦν πορεύεται εὐπειθῆς τῷ στεφηφόρῳ αὐτοῦ Ἡγεμόνι, τῷ Φύλακι τῶν πατρικῶν διαθηκῶν.

Πρὸς πραγμάτων τῶν τοῦ κόσμου ζητημάτων, τῶν ἐπικειμένων τῇ Ῥωσίᾳ, ἀναγκαιοῦσι πλὴν τοῦ πλουσίου ταμείου καὶ τοῦ ἰσχυροῦ στρατοῦ, ἰσχυραὶ καὶ ὑγιεῖς ἠθικαὶ δυνάμεις, ἀναγκαῖοι αὐτῇ ἄνδρες ὀλοφύχως ἀφωσιωμένοι ἐκεῖναις ταῖς ἀρχαῖς, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ ἅγια Ῥωσία, ἄνδρες ἐρρωμένως καὶ ἐν συνειδήσει ὁμολογοῦντες τὴν πίστιν τὴν Ὀρθόδοξον, εἰλικρινῶς ἀφωσιωμένοι τῷ Βασιλεῖ καὶ ἔτοιμοι θυσιάζαι ἑαυτοὺς διὰ τὸ κοινὸν ἀγαθόν. Αὕτη ἡ ἠθικὴ δύναμις παιδευτέα. Τίς δὲ ἐκλήθη εἰς τὸ ἅγιον τοῦτο ἔργον; Ἐν τῷ χορῷ τῶν διδασκάλων περίβλεπτος θέσις παρ' ἡμῖν ἔλαχε τοῖς ποιμέσι τῆς Ἐκκλησίας. Τί δὲ ὀφείλουσιν αὐτοὶ πράττειν, κεκλημένοι εἰς ταύτην τὴν μεγάλην διακονίαν; Πρώτιστα καὶ μάλιστα αὐτοὶ ὀφείλουσιν ἄγειν τοὺς πιστοὺς εἰς σωτηρίαν. Γινομένου δὲ λόγου περὶ τῆς οὐρανοῦ πατρίδος,—στηρίζειν τοὺς πιστοὺς ἐν τῇ γνώσει τῶν ἀληθειῶν τῆς ἁγίας πίστεως, καὶ τῷ οἰκείῳ παραδείγματι ἐμφυτεύειν αὐτοῖς τοὺς κανόνας τῆς χριστιανικῆς εὐσεβείας, ἀποκαλύπτειν τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν ἀξίαν τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, διατιθέναι τὴν καρδίαν εἰς ἔργα ἀγάπης καὶ ἐλέους. Δεῖ τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ εἶναι ἰδίας φροντίδος καὶ προνοίας αὐτῶν ὑπόθεσιν. Ἐν αὐτῷ, τῷ καταγωγίῳ τούτῳ τῷ ἀρίστῳ διὰ τοὺς θλιβομένους καὶ ἀμοιρήσαντας, ἀπαύστως ἐκχέονται ἐπὶ τοὺς προσευχομένους ἀκτῖνες τοῦ ἀνεσπέρου φωτὸς τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ. Αἱ τὰ μάλιστα

οικοδομητικαὶ ὑμνωδίαὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀνέτρεφον ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας τὸν λαὸν τὸν ὀρθόδοξον καὶ ἐνέβαλον εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ τὰ καλὰ χριστιανικὰ αἰσθήματα καὶ ἐκείνην τὴν προσευκτικὴν διάθεσιν τοῦ πνεύματος, ἣτις οὐχὶ σπανίως παρὰ τοῖς ὀλίγον πεπαιδευμένοις ἀντικαθίστα τὴν θετικὴν γνῶσιν τῶν θεολογικῶν ἀληθειῶν. Τὸ κειμήλιον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ὑμνωδιῶν ἀνάγκη ἀποκαλύπτειν τοῖς ἀνθρώποις τοῦ Θεοῦ ἐν εὐχαῖς, πλουσίαις τῷ περιεχομένῳ, διδακτικαῖς τῇ ἀπλότῃ καὶ τεχνικαῖς τῇ καλλονῇ τῆς ἐκθέσεως. Ἀνάγκη ἐκκλησιαστικῶς ἀνατρέφειν τὸν λαὸν τὸν ὀρθόδοξον. Τὰ ποιήματα τῶν ἀθανάτων συγγραφέων τῶν ἱερῶν κανόνων ἐν μεταφράσει εἰς τὴν μητρικὴν ἡμῶν γλῶσσαν ἐπὶ αἰῶνας ἀντήχουν τοὺς θόλους τῶν ναῶν ἡμῶν καὶ ἐνέπνεον ταῖς καρδίαις τῶν πιστῶν κατανοητικὰ αἰσθήματα τῆς εὐσεβείας πρὸς τὸν ἐν Τριάδι Ἐνα Θεόν, τὸν Αἴτιον πάντων τῶν ἀγαθῶν, τὸν Ἀπολυτρωτὴν τοῦ κόσμου, Χριστὸν τὸν Σωτῆρα καὶ τὴν Ὑπεράνωμον Μητέρα Αὐτοῦ.

Ὁ καλὸς ποιμὴν, ὁ γινώσκων τὸ κάλλος τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἡμῶν ὑμνωδιῶν, δυνήσεται δεῖξαι τὸ κάλλος τοῦτο καὶ τοῖς τέκνοις τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας. Ἡ συνεχὴς μέριμνα περὶ τῆς μετ' εὐλαβείας λειτουργίας, τῆς εὐκόσμου ψαλμοδίας καὶ ὀρθῆς ἀναγνώσεως ἀναμφισβητήτως ἐπάγεται προσκυνητὰς εἰς τοὺς ναοὺς. Ὅσῳ πλεονάκις οἱ ἄνθρωποι ἐπισκέπτονται τὰς Ἐκκλησίας, τόσῳ μᾶλλον πειρῶνται ἔπεσθαι τῇ τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίᾳ κατὰ τὸν καθημερινὸν βίον. Ὁ καλὸς ἱερεὺς μετ' ἀγάπης ἀφορᾷ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ, καὶ αὐτὴ ὑψοῦται εὖ κεκοσμημένη, ἄγουσα εἰς τὸν οὐρανὸν, οἰκοδομοῦσα τοὺς ἀνθρώπους εἰς πᾶν καλὸν καὶ ἐπωφελές. Καὶ πῶς καλὸν, ὅτε ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ ναοῦ ἴσταται σχολή, παρέχουσα τῷ ποιμένι τὸ δυνατόν οὐ μόνον τοὺς παῖδας χειραγωγεῖν εἰς τὸν Χριστὸν, ἀλλὰ καὶ ἐκ νεότητος στηρίζειν τοὺς ἀνθρώπους ἐν τῇ γνώσει τοῦ Νόμου τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν τῇ ἐκμαθήσει τῶν τῆς προκαταρκτικῆς μορφώσεως. Τῇ Σχολῇ τῇ Ἐκκλησιαστικῇ εἰκὸς εἶναι καὶ Σχολὴν τῆς παροικίας, προσφιλῆ πάση τῇ παροικίᾳ. Δοκεῖ ἡμῖν ὁρᾶν τὴν ἕω ἐκείνης τῆς γηθοσύνου ἡμέρας, ὅτε ἐν Ῥωσίᾳ ἐντελῶς ὁ παροικιακὸς βίος ἔσται ἐν διακοσμήσει καὶ τάξει. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ παροικία,—αὕτη ἡ ἀπλῆ καὶ μόνιμος ἀντηρὶς τῆς κοινωνικῆς εὐταξίας,—προσδοκᾷ ἔτι τὸν εὐτρεπισμὸν αὐτῆς. Ἦν, ὅτε αὐθυπάρκτως ἐξείργαζοντο ἰδιόρρυθμοι τύποι τοῦ παροικιακοῦ βίου. Τὰ ἱστορικὰ ἐγένοντο εἴτα δυσμενῆ τῇ περαιτέρῳ ἀναπτύξει τῆς παροικίας. Νῦν δὲ, ὅτε ἡ Ῥωσία ἀνεπιστρεπτὴ εἰσῆλθεν εἰς τὴν τρίβον τῆς ἐθνικῆς ἀναπτύξεως, ἀναμφιβόλως ἐφίσταται ὁ χρόνος τῆς τε διακοσμήσεως καὶ τάξεως τῆς παροικίας. Ἡ ἀξία τοῦ ἱερέως ἐν τούτῳ τῷ σταδίῳ φαίνεται μετ' ἰδίας δυνάμεως· αὐτὸς, ὢν ποιμὴν τῆς παροικίας, οὐ δύναται μὴ γινώσκειν πάντα τὰ μέλη τῆς παροικιακῆς κοινότητος, αὐτῷ γνωστοὶ πάντες οἱ πένητες, οἱ ἀσθενεῖς, αὐτὸς σὺν τοῖς κρείσσοσι τῆς παροικίας ἀνδράσιν ὀφείλει ἐκζητεῖν τρόπους πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἀναγκῶν τῆς παροικίας. Ἐν τῇ κανονικῇ ῥοῇ τοῦ παροικιακοῦ βίου φροντιστέον τῇ παροικίᾳ περὶ τῶν πενήτων, ἀσθενῶν καὶ πτωγῶν. Τῇ παροικίᾳ δὲ προνοητέον ἐστὶ κατὰ τοὺς πόρους

καὶ περὶ τῆς Σχολῆς. Δεῖ τὴν Σχολὴν εἶναι προσφιλέστατον κτῆμα τῆς παροικίας. Αὕτη καλεῖται ἀναθρέψαι ἐν τοῖς παισὶ τὰ ἅγια ἐκεῖνα αἰσθη-
ματα, ἅπερ ὀχυρώσουσιν αὐτοὺς ἀπὸ πολλῶν δεινῶν, ἔξωθεν ἐπερχομένων.
Ἡ συναρμογὴ τῶν μελῶν τοῦ παροικιακοῦ οἴκου, τοῦ συνηγμένου ὑπὸ τὴν
σημαίαν τοῦ ἁγίου ναοῦ, συντελέσει τῇ προφυλάξει τῶν πιστῶν ἀπὸ ἀπο-
πλανήσεων εἰς αἱρέσεις καὶ σχίσματα. Ἀλλὰ καὶ πρὸς ταῖς φροντίσι περὶ
τοῦ εὐτρεπισμοῦ τῆς παροικιακῆς εὐποιίας, πόσον ὁ καλὸς ποιμὴν δύναται
ὠφελῆσαι τοὺς παροίκους αὐτοῦ τῇ ἑαυτοῦ ἐγκαρδίῳ καὶ φιλοστόργῳ σχέσει
πρὸς αὐτούς! Ἀδιαλείπτως μεριμνῶν περὶ τῆς σωτηρίας τῶν ψυχῶν αὐτῶν,
παρασκευάζων αὐτοὺς εἰς τὴν κληρονομίαν τῶν αἰώνιων ἀγαθῶν, αὐτὸς δύ-
νεται ἀφ' ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἀνακουφίζειν αὐτοῖς τὰς λύπας καὶ θλίψεις
τοῦ ἐνταῦθα βίου. Ἐπισκεπτόμενος τοὺς ἀσθενεῖς, παραμυθούμενος τοὺς
θλιβομένους, αὐτὸς δείξει ἑαυτὸν ποιμένα καλόν, ἀγαπώμενον ὑπὸ τοῦ
ποιμνίου. Αὕτη ἡ ἀξία τοῦ ἱερέως, ὡς διδασκάλου καὶ χειραγωγοῦ τοῦ
ἡθικοῦ βίου, φαίνεται ἰδίᾳ δυνάμει κατὰ τὸν ἐνεστῶτα χρόνον, ὅτε οἱ μὴ
κεκλημένοι διδάσκαλοι ἐκδηλοῦσι ἰδίαν σπουδὴν ἐκσπᾶσαι ἐκ τῆς καρδίας
τοῦ ῥωσοικοῦ λαοῦ, ὅπερ ἰδίᾳ προσφιλὲς αὐτῷ—τὴν πίστιν τὴν ὀρθόδοξον.
Οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν πολυάριθμοι. Ἐκ διαφόρων μερῶν αὐτοὶ ἐπίκεινται ἡμῖν,
εἰσὶ καὶ ζῶντες ἐν ἡμῖν, εἰσὶ καὶ ἔξωθεν προσερχόμενοι. Αὐτοὶ ἰσχυροὶ τῷ
μίσει πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τὴν Ὀρθόδοξον. Πολλάκις φανατικῶς ἀφορισοῦνται
ταῖς μὴ ὀρθαῖς διδασκαλίαις αὐτῶν. Ἀγὼν πρόκειται οὐκ εὐχερῆς, ἀλλ'
ἡ νίκη—ὀπισθεν τῆς ἀληθείας, καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, ὅτι ἡ ἀλήθεια, ἡ
πεφυλαγμένη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας νικήσει.

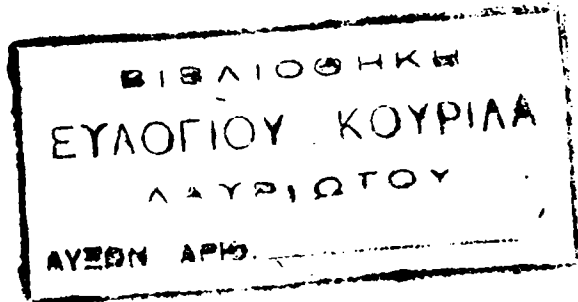
«Οἰκοδομήσω Μου τὴν Ἐκκλησίαν, εἶπε Χριστὸς ὁ Σωτὴρ,
καὶ πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσιν Αὐτῆς». Καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν,
ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἠττηθήσονται, ἀλλ' εὐχόμεθα, ὅπως οὐχὶ ἐν ἄλλοις τισιν ὀρίοις,
ἀλλὰ παρ' ἡμῖν ἐορτάζεται ὁ θρίαμβος τῆς ἀληθείας. Ἀλλὰ γοῦν διὰ τὸν
ἀγῶνα καὶ τὴν νίκην ἀναγκαῖοι—ἀγωνισταί. Πρὸς τοῦτον τὸν ἀγῶνα καλεῖσθε
ὑμεῖς, οἱ μέλλοντες ποιμένες, καὶ ὅπως τύχητε τῶν στεφάνων τῆς ἀμα-
ράντου δόξης ἀνάγκη ἡμῖν ἐν ψυχικῇ καθαρότητι συνάγειν ἐνταῦθα θησαυροὺς
πίστεως καὶ γνώσεως. Προσφιλὲς κτῆμα ὑμῶν ἔστωσαν ἡ εἰλικρινής, στα-
θερὰ πίστις, ἡ ἀνυπόκριτος προσευκτικὴ διάθεσις τοῦ πνεύματος, ἡ ζῶσα
διάθεσις πρὸς τὰ θεολογικά, ἡ ὀρμὴ πρὸς πάσας τὰς γνώσεις, τὰς ἀναγ-
καίαις τῷ ἱερεῖ, ἡ χριστιανικὴ εὐαγωγία ἐν τῇ μετὰ τῶν ἀνθρώπων συνα-
ναστροφῇ καὶ ἡ συνεχῆς φροντίς περὶ ἀπομακρόνσεως τῶν μὴ καλῶν ἔξεων,
τῶν δυναμένων σκανδαλίζειν ἢ ταραξοῖν τοὺς πλησίον. Ἐθίζετε ἑαυτοὺς
εἰς τὴν ἔννοιαν, ὅτι οὐκ ἔστι κλῆρος ἀνώτερος καὶ ἐπωφελέστερος τῆς δια-
κονίας τῇ ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ· ἀναλογίσθητε αὐτοῖς, ὡς μέλλοντες ποιμένες,
ὑμεῖς καλεῖσθε παρασκευάζειν τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν αἰώνιον καὶ μακα-
ρίαν ζωὴν, καλεῖσθε ποιεῖν τοὺς ἀνθρώπους τέκνα τοῦ φωτὸς καὶ κληρο-
νόμους τῶν αἰώνιων ἀγαθῶν. Ἡ τοιαύτη ὁράσις βεβαίως μᾶλλον εὐποιοητικὴ,
ἢ αἰ μέριμναι, αἰ καθιερωμένοι τῇ ἐκπληρώσει τῶν προσκαίρων ἐπιγείων

χρειῶν καὶ ἀναγκῶν. Οὐκ ἐλαφροὶ μόχθοι προσδοκῶσιν ὑμᾶς, ἀλλὰ φέροντες αὐτοὺς ὑμεῖς ἐλπίζετε, ὅτι ὁ ἐλεήμων Κύριος οἰκτειρήσει ὑμᾶς τῷ πλούτῳ τῶν χαρισμάτων Αὐτοῦ καὶ ποιήσει ὑμᾶς χρησίμους ἐργάτας ἐν τῷ ἀγρῷ Αὐτοῦ. (См. Прибавл. къ Церков. Вѣдом. за 1897 г. № 11. Стран. 409—411).

IX.

ΛΟΓΟΣ

ἐπὶ τῇ ἐπισκέψει τῆς ἐν Ριζάνῃ Ἐπαρχιακῆς Σχολῆς τῶν θηλέων, τὴν 8 Μαρτίου 1897 ἔτους.

Μετὰ κατανόξεως ἠχροασάμην τῆς ψάλμφδιᾶς ὑμῶν. Καταφανές, ὅτι ὑμεῖς ἀγαπᾶτε τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ὑμνῳδίαν, καὶ εὐκτέον, ὅπως ὑμεῖς οὐ μόνον γινώσκητε ψάλλειν, ἀλλὰ καὶ ἐφίκησθε ὡς δυνατόν τῆς ικανότητος συνιστάναι οὐ μεγάλους χοροὺς καὶ χειραγωγεῖν αὐτοὺς. Αὗται αἱ γνώσεις ἰδίᾳ χρήσιμοι ἔσονται ὑμῖν, ἀποφοιτησάσαις ἐκ τῆς Σχολῆς. Πολλοὶ ἐξ ὑμῶν ἀφιερῶσουσιν ἑαυτὰς τῷ διδασκαλικῷ ἐπαγγέλματι ἐν ταῖς Ἐκκλησιαστικαῖς Σχολαῖς, καὶ ἡ κατοχὴ ὑφ' ὑμῶν τῆς γνώσεως τοῦ διευθύνειν χορὸν ἔσται ὑμῖν μέγα κτῆμα. Δεῖ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Σχολὴν διδάσκουσαν παιδαγωγεῖν τοὺς παῖδας· καὶ ἡ ὑμνῳδία ἡ Ἐκκλησιαστικὴ παρίσταται ὡς ἐν ἐκ τῶν τὰ μάλιστα ἰσχυρῶν καὶ ἐπωφελῶν τοῖς παισὶ παιδαγωγικῶν βοηθημάτων. Οἱ παῖδες τοῦ λαοῦ, φύσει ὄντες μουσικοὶ, εὐχερῶς μανθάνουσι τὰ ἱερὰ ἄσματα, τὸ δὲ ἐν παιδίᾳ μεμαθημένον διαμενεῖ κτῆμα ὄλου τοῦ βίου. Ἐμπειροὶ γινόμενοι τοῦ ἄσματος, οἱ παῖδες ἀπαρατηρήτως μανθάνουσι καὶ τὸ κείμενον τῆς ὑμνῳδίας. Ἡ μνήμη αὐτῶν μάλ' εὐχερῶς καὶ εὐκόλως πλουτίζεται τῇ γνώσει πολλῶν πλουσίων τῷ βᾶθει τῆς ἐννοίας καὶ τῷ κάλλει τοῦ ὕφους ἱερῶν ῥημάτων.

Ἦμεῖς αὐταὶ ἴσως ἠκούσατε, πόσον ὁ λαὸς ἀγαπᾷ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ὑμνῳδίαν, πῶς προθύμως ἐν τοῖς χωρίοις συρρέουσιν εἰς τὴν συμφάλμφδιαν τῶν ψαλλόντων οἱ γονεῖς. Πῶς δὲ χαίρουσιν αἱ καρδίαι τῶν γονέων, ἀκροωμένων ἐν τῷ ναῷ τῆς ψάλμφδιᾶς καὶ τῆς ἀναγνώσεως τῶν τέχνων αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τῇ Ἐκκλησιαστικῇ ὑμνῳδίᾳ εὐκτέον, ὅπως ὑμεῖς προσκτήσῃσθε ἐν τῇ Ἐπαρχιακῇ Σχολῇ ὡς δυνατόν πλείονα πορισμὸν γνώσεων, ἐπωφελῶν ὑμῖν. Ἡ γνώσις τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας παρέξει ὑμῖν τὸ δυνατόν ἀρύσασθαι ἐκ τῶν φτωειῶν σελίδων τῶν παρελθόντων αἰῶνων τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ βίου τὰ ὑψηλὰ παραδείγματα τῆς σταθερᾶς πίστεως καὶ τῆς μετ' αὐταπαρνήσεως προθυμίας παθεῖν ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ

καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Τρέφετε τὰς καρδίας καὶ τὰς διανοίας τῶν παιδῶν ζώσαις διηγήσεσι περὶ τῶν ἄθλων καὶ τῆς ὑπομονῆς τῶν ἁγίων μαρτύρων, περὶ τοῦ βίου τῶν ὁσίων, περὶ τῶν ἔργων καὶ τῆς διδασκαλίας τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Ἀνατρέφετε ἐν ταῖς παισὶ τὴν ἀφοσίωσιν τῇ Ἐκκλησίᾳ, οἰκοδομεῖτε αὐτὰς ἐν ἀπλοῖς καὶ προσιτοῖς αὐταῖς λόγοις, τοῖς καλοῖς παραδείγμασι χριστιανικοῦ βίου, στηρίζετε αὐτὰς ἐν ταῖς προσευχτικαῖς ἔξεσιν. Ἀνατρέφετε μετ' ἀγάπης τὰ τέκνα τῆς Ῥωσικῆς γῆς, ἐνοικίζετε ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν τὴν ὀλόψυχον ἀφοσίωσιν τῷ Βασιλεῖ ἡμῶν, τῷ κραταιῷ Πατρὶ τῆς Πατρίδος. Καὶ ὁμῶς πειρᾶσθε στηρίζαι ἐν αὐταῖς τὴν ἔξιν εἰς τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἀλήθειαν. Σπουδάζετε ἐξευγενίσαι τὰς παῖδας· ἔχετε διὰ φροντίδος, ὅπως αὐταὶ ὦσι καλαὶ καὶ πρὸς πάντας εὐπροσῆγοροι, ὅπως ἡ χριστιανικὴ μαλάσσουσα δύναμις τῆς Σχολῆς θῆ ἀνεξίτηλον σφραγιδα ἐπ' αὐτῶν. Ἐθίζετε αὐτὰς εἰς τὴν καθαρότητα καὶ κοσμιότητα, πειρᾶσθε διδάσκειν αὐτὰς διάφορα γυναικεῖα ἐργόχειρα, ἐνθυμούμεναι, ὅτι ἡ Σχολὴ ἢ Ἐκκλησιαστικὴ οὐδεποσῶς ἀποξενουῖται τῶν προσθέτων γνώσεων καὶ προθύμως συγκαταριθμῆ ταῖς ἀσχολίαις πᾶσαν ἐργασίαν, ἐπωφελῆ ταῖς παισίν. Ἐν ὅροις εὐμενέσι καλεῖσθε ὑμεῖς εἰς τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα. Ἡ ἐπαρχία τῆς Ριζζάνης διὰ τῶν πεφωτισμένων μεριμνῶν τοῦ Πανιερωτάτου Ἰουστίνου καὶ διὰ τῶν ἀκαμάτων μόχθων τοῦ πατρὸς διευθυντοῦ Σμυρνῶφ καὶ τῶν βοηθῶν αὐτοῦ ἐκαλύφθη τῷ δικτῶφ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Σχολῶν καὶ τῶν Σχολῶν τῶν γραμμάτων. Εὐλογημένη γῆ προητοιμάσται ὑμῖν. Μετὰ πίστεως εἰς τὴν πρόοδον τοῦ ἁγίου ἔργου, μετ' ἐλπίδος εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ πλούσια τῇ ἀγάπῃ πρὸς τὰς παῖδας σπείρετε τὸν καλὸν σπόρον τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Πολλαῖς ἐξ ὑμῶν προώρισται εἶναι γυναῖκας ἱερέων, καὶ ἔστι φρονεῖν, ὅτι καὶ διὰ τὸν ἐν τῷ οἴκῳ βίον ὑμῶν ἢ ἐν τῇ Σχολῇ διαμονὴ γενήσεται οὐκ ἀνωφελῆς. Αἱ καλαὶ Χριστιανικαὶ ἔξεις, αἱ ἐνταῦθα προσκεκτημέναι ὑφ' ὑμῶν ἔσονται τίμιον κτῆμα τοῦ οἴκου ὑμῶν. Ἡ Σχολὴ πορίσει ὑμῖν προσφιλῆ προῖκα· αὐτὴ χορηγήσει ὑμῖν καλὴν χριστιανικὴν διάθεσιν τοῦ πνεύματος καὶ ἀγάπην πρὸς ἐργασίαν. Τὸν οἶκον ὑμῶν δεῖ εἶναι πρότυπον τοῖς παροίκοις· ὑμεῖς ὡς ἀληθεῖς Χριστιαναὶ εἰσάξετε εἰς αὐτὸν τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀγάπην. Ἐπὶ ταύτην τὴν ἐστίαν τῆς Χριστιανικῆς εὐτυχίας μέλλει ἀφθόνως ἐκχειρῆσθαι ἢ εὐλογία τοῦ Θεοῦ· πρὸς τὴν εὐπροσῆγορον σύζυγον τοῦ ἱερέως προσελεύσονται διὰ συμβουλήν καὶ παραμυθίαν· τῇ ἑαυτῆς συμπαθείᾳ τῇ ἀνθρωπίνῃ συμφορᾷ καὶ ἀνάγκῃ, αὐτὴ ἐνδείξεται τὴν ἐφετὴν βοήθειαν τῷ συζύγῳ. Πολλαῖς ἐξ ὑμῶν ἐν τινὶ βαθμῷ ἐφαρμοζέσθω ἐν ἀρχαῖον ἀπόφθεγμα: «domi mansit, lanam fecit» = «οἶκοι μένει, ἔρια ἐργάζεται». Ἡ καλὴ καὶ οἰκονόμος δέσποινα ἀνακουφίσει τὰς φροντίδας τοῦ ἀνδρὸς περὶ τοῦ ἄρτου τοῦ ἐπιουσίου. Ὁ οἶκος αὐτῆς, ἄνευ ἐπιβαρύνσεως τῶν παροίκων ἔσται ποτήριον πλήρες. Ἐν ὥραις σχολῆς ἢ καλῇ γυνὴ βοηθήσει τῷ συζύγῳ καὶ ἐν τῇ Σχολῇ· εἰ δὲ αὐτὴ ἐπαρκῶς πείραν ἔχει τῆς ὑμνηθίας, τότε καὶ νέους ψάλτας προετοιμάσει διὰ τὸν χορόν. Τὰ ἑαυτῆς δὲ

τέκνα δυνήσεται παιδαγωγῆσαι καὶ διδάξαι. Ἐν τοιούτῳ ἐπιμόχθῳ βίῳ οὐ σχολή ἔσται αὐτῇ ἀνιάσθαι· ἐργαζομένη διὰ τὸν οἶκον καὶ τοὺς πλησίον δύναται εὐρεῖν καὶ ἐν τῇ μετρίᾳ τῆς κόμης κατασκευῇ πηγῆν καθαρᾶς καὶ φωτεινῆς χαρᾶς, οὐχὶ πάντοτε ἐπαρκῶς γνωστῆς τοῖς ἐν μεγάλαις καὶ θορυβώδεσι πόλεσι βιοῦσιν.

Κύριος βοηθήσαι ὑμῖν ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ βίου ὑμῶν καὶ ποιῆσαι ὑμᾶς ἐπωφελεῖς τῇ ἀγίᾳ Ἐκκλησίᾳ, τῇ φίλῃ πατρίδι καὶ τοῖς οἴκοις ὑμῶν. (См. Прибавл. Церк. Вѣдом. за 1897 № 11. Стран. 411—412).

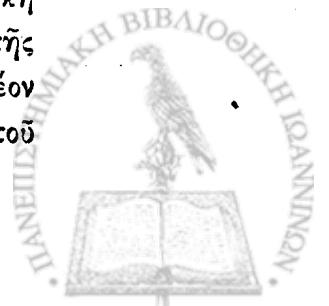
X.

Λ Ο Γ Ο Σ

ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Ἀκαδημίᾳ τῆς Πετροπόλεως παιδαγωγικῶν μαθημάτων διὰ τοὺς καὶ τὰς διδασκάλους τῶν ἐκ δύο τάξεων Σχολῶν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν παροικιῶν, τὴν 26 Ἰουνίου 1897 ἔτους.

Ἡ μέριμνα τῆς Ἀγιωτάτης Συνόδου περὶ τῆς δεούσης προπαρασκευῆς τῶν διδασκάλων διὰ τὰς Σχολὰς τῶν Ἐκκλησιαστικῶν παροικιῶν καὶ διὰ τὰς Σχολὰς τῶν γραμμάτων ἐκδηλοῦται, πρὸς τοῖς ἄλλοις, τῇ ἐνάρξει ἐν Πετροπόλει, Μόσχᾳ, Κούρσκῃ, Χαρκόβῳ, Κιέβῳ, Ὁδησοῦ, Καζάνῃ καὶ Πέρμῃ σειρᾶς μαθημάτων διὰ τοὺς διδασκάλους τῶν ἐκ δύο τάξεων Σχολῶν καὶ τῇ συστάσει τριάκοντα μαθημάτων διὰ τοὺς διδασκάλους τῶν ἐκ μιᾶς τάξεως Σχολῶν. Γεγονὸς μέχρι τοῦ νῦν ἀνύπαρκτον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς προκαταρκτικῆς Σχολῆς τῆς Ῥωσσίας. Πολλὰ ἑκατοντάδες διδασκάλων συγκαλοῦνται πρὸς καιρὸν ἀπὸ ἐνὸς μέχρι δύο μηνῶν ἐπὶ τούτῳ, ὅπως προσκτήσωνται νέας ἐπωφελεῖς αὐτοῖς γνώσεις, εὐρύνωσι τὸν κύκλον τῶν ἀναγκαίων αὐτοῖς θεωρητικῶν καὶ πρακτικῶν γνώσεων, πεῖραν λάβωσι τῶν κρείσσων μεθόδων τῆς διδασκαλίας καὶ ἐν κοινῇ ἐργασίᾳ ἀρυσθῶσι νέας δυνάμεις πρὸς τὴν διδασκαλικὴν δρᾶσιν.

Ἐν τῇ σειρᾷ τούτων τῶν παιδαγωγικῶν μαθημάτων ἰδίαν ἀξίαν κέκτηνται τὰ μαθήματα διὰ τοὺς καὶ τὰς διδασκάλους τῶν ἐκ δύο Τάξεων Σχολῶν. Αἱ Σχολαὶ αὗται, ὡς γινώσκετε, ἔχουσι προορισμὸν προπαρασκευάζειν τοὺς καὶ τὰς διδασκάλους διὰ τὰς Σχολὰς τῶν γραμμάτων. Ἡ ἀνάγκη αὐτῶν ἐστὶ μεγάλη καὶ κοινή. Πολλὰ χιλιάδες χωρίων καὶ κωμῶν τῆς ἀπεράντου πατρίδος ἡμῶν μέχρι τοῦδε οὐκ ἔχουσι Σχολὰς. Πόθεν ληπτέον τοσαύτας χιλιάδας διδασκάλων, προπαρασκευασμένων εἰς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ

διδασκάλου και προθύμων ἀντὶ μηδαμινοῦ μισθοῦ ἀφιερῶσαι ἑαυτοὺς τῇ φωτιστικῇ δράσει ἐν ἐκείνοις τοῖς ἀσῆμοις, ὀλίγον γνωστοῖς τινι χωρίοις. Οἱ νῦν διδάσκαλοι τῶν Σχολῶν τῶν γραμμάτων ἄγαν ἀνίκανοι. Τυχαίως ἐκλεγέντες, κακῶς ἢ ὄλως μὴ προπαρασκευασμένοι εἰς τὴν διδασκαλίαν, οὗτοι οἱ διδάσκαλοι πλειστάκις οὐ δύνανται ἐπιτυχῶς διδάσκειν. Τὸ μὴ εὐχάριστον τοῦ τοιοῦτου καθεστῶτος ἀεὶ εὖ ἐγίνωσκε τὸ Συμβούλιον τῶν Σχολῶν ἀλλὰ μέχρι τοῦ τελευταίου χρόνου οὐκ εἶχε τοὺς πόρους πρὸς ἄρσιν ταύτης τῆς σπάνεως τῶν διδασκάλων. Νῦν δὲ διὰ τῆς πατρικῆς μερίμνης τοῦ Στεφνηφόρου Ἄρχοντος τῆς Ῥωσικῆς γῆς ἐκλήθησαν εἰς γένησιν Σχολαὶ ἐκ δύο Τάξεων, ταῦτα τὰ μέλλοντα φυτώρια τῶν διδασκάλων διὰ τὰς Σχολὰς τῶν γραμμάτων. Διδάσκειν ἐπιτυχέστατα ἐν ταύτῃ τῇ Σχολῇ δύναται ὁ διδάσκαλος, ὁ ἰκανὸς ἀρκεῖσθαι ὀλίγῳ μισθῷ, ὁ διδάσκαλος ὁ μὴ γευθεὶς τῆς φαινομένης χαρᾶς τοῦ βίου ἐν πόλει, ὁ διδάσκαλος ὁ μὴ ἀποσπασθεὶς ἀπὸ τῆς γενετήρας αὐτοῦ γῆς. Εἰς ταύτας τὰς Σχολὰς εἰσακτέοι οἱ κρείστους μαθηταὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Σχολῶν τῆς γείτονος χώρας, οἱ ἀποπερατώσαντες τὴν σειρὰν τῶν μαθημάτων· εἰ δὲ εἰσὶ κεναὶ θέσεις καὶ οἱ ἀποπερατώσαντες τὴν σειρὰν τῶν μαθημάτων ἐν ταῖς προκαταρκτικαῖς Σχολαῖς τῶν ἄλλων διοικήσεων. Οὗτοι οἱ νεανία, διανύοντες ἐν τρισὶν ἔτεσι τὴν σειρὰν τῶν μαθημάτων τῆς ἐκ δύο Τάξεων Σχολῆς, οὐκ ἀποσπασθήσονται ἀπὸ τῆς γενετήρας, τὸ θέρος ἐπιστρέφουσιν εἰς τοὺς οἴκους τῶν γονέων, εἰς ἐκείνους τοὺς οἴκους, ἐν οἷς ἴσως οἱ πλείους αὐτῶν μέλλουσι ζῆν καὶ ἐφεξῆς, τὸν χειμῶνα διδάσκοντες τοὺς παῖδας, τὸ δὲ θέρος σὺν τῷ οἴκῳ ἐργαζόμενοι ἐν τῷ ἀγρῷ. Διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν Σχολῶν τῆς ἀχανοῦς γεωργικῆς Ῥωσσίας τοιοῦτος τύπος διδασκάλου γεωργοῦ παρίσθησι πολλὰ κέρδη. Ἔστιν ἐλπίς τυχεῖν διδασκάλων ἐπαρκῶς προπαρασκευασμένων εἰς τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα, δυναμένων κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ βίου αὐτῶν ἀρκεῖσθαι μετρίῳ μισθῷ, οὐκ ἀοίκων, καὶ διὰ τοῦτο καὶ μᾶλλον ἐξησφαλισμένων. Καὶ ἰδοὺ πρὸς παρασκευὴν τῶν διδασκάλων τούτων τῶν ἀπλουστάτων προκαταρκτικῶν Σχολῶν ὑμεῖς διωρίσθητε διδάσκαλοι τῶν ἐκ δύο Τάξεων Σχολῶν, καὶ νῦν συνήχθητε εἰς τὴν σειρὰν μαθημάτων ἐν Πετροπόλει, ἵνα προσκτήσθητε ἐπωφελεῖς τινὰς ὑμῖν γνώσεις ὡς πρὸς τὰ τῆς παιδαγωγικῆς δράσεως ὑμῶν. Πάντας ὑμᾶς ἀναμφιλέκτως ἀπασχολεῖ τὸ ζήτημα: οἷος ὀφείλει εἶναι ὁ διδάσκαλος ἐν τῇ προκαταρκτικῇ Σχολῇ. Ἡ γνώσις τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ φωτίζει καὶ κατευθύνει τὰς ἐργασίας ὑμῶν ἐν τοῖς παιδαγωγικοῖς μαθήμασι καὶ ἐν τῇ Σχολῇ. Ἡ ἀρχή, ἡ τεθεῖσα ὡς βάσις τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Σχολῶν, ἐμπεριέχεται ἐν τούτῳ, ὅτι αὐταὶ αἱ Σχολαὶ ἐκλήθησαν οὐ μόνον διδάσκειν τοὺς παῖδας, ἀνακοινοῦμεν αὐτοῖς προκαταρκτικὰς γνώσεις, ἀλλὰ καὶ παιδαγωγεῖν αὐτοὺς ἐν τῷ πνεύματι τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας· ὅτι οἱ παῖδες ἄρα ὀφείλουσιν ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Σχολῇ μανθάνειν τὰ τῆς προκαταρκτικῆς μορφώσεως καὶ στηρίζεσθαι ἐν τῇ καλῇ χριστιανικῇ διαθέσει τοῦ πνεύματος. Καὶ διὰ τοῦτο ἡ φροντίς τοῦ διδασκάλου διευθυντέα εἰς τὴν μόρφωσίν τε τοῦ νοοῦ καὶ εἰς τὴν διάπλασιν

τῆς καρδίας καὶ εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς θελήσεως τοῦ παιδός. Οὐ δεῖ διαμελίζειν τὸν παῖδα καὶ ἔχειν δύναμιν μόνον πρὸς ἓν μέρος τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ, ἀλλ' ἐνεργεῖν ἐπ' αὐτὸν ἐν παντὶ τῷ πληρώματι τῶν διανοητικῶν, πνευματικῶν καὶ φυσικῶν δυνάμεων αὐτοῦ—τοιαύτην δεῖ εἶναι τὴν σχέσιν τῆς Σχολῆς πρὸς αὐτόν. Παρασκευάζοντες τοὺς μέλλοντας διδασκάλους, ὑμεῖς βεβαίως ἐμπείρους καταστήσετε αὐτοὺς τῶν κρεισσόνων μεθόδων τῆς διδασκαλίας τῶν γραμμάτων· διδάξετε τὴν ἀρίθμησιν, διατρίψετε περὶ ὅλα τὰ ὑποδεδειγμένα ὑπὸ τοῦ προγράμματος· παρέξτε τῷ νῷ αὐτῶν ἐκεῖνο τὸ κεφάλαιον τῶν γνώσεων, ὅπερ ἀναγκαιοῖ τῷ διδασκάλῳ τῆς Σχολῆς τῶν γραμμάτων. Ἄλλ' οὐκ ἐπιτεύξεσθε τοῦ σκοποῦ ὑμῶν, εἰ οἱ μαθηταὶ ὑμῶν γινώσκονται λύειν ἀριθμητικὰ μόνον προβλήματα καὶ γράφειν ἄνευ γραμματικῶν ἀμαρτημάτων. Πρὸς τὴν πρόοδον τῆς Σχολῆς τοῦτό ἐστιν ὀλίγον,— ἀνάγκη ὅπως ὑμεῖς ἀχωρίστως μετὰ τοῦ ἱερέως καὶ ὑπὸ τὴν χειραγωγίαν αὐτοῦ δυνηθῆτε ἔχειν δύναμιν καὶ πρὸς τὴν (ἀνάπτυξιν) διάπλασιν τῆς καρδίας τῶν μαθητῶν ὑμῶν. Πρώτιστα ποιεῖσθε σπουδὴν περὶ τοῦτο, ὅπως αὐτοὶ ὧσιν εἰλικρινῶς καὶ ἀνυποκρίτως πιστεύοντες, ὅπως αὐτοὶ ὧσι καλοὶ χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι.

Διατίθετε θερμαίνειν τὰς καρδίας τῶν παιδῶν, οὓς αὐτοὶ μέλλουσι διδάσκειν, τῇ ἀγάπῃ πρὸς τὸν Χριστὸν, τὸν ἐντειλάμενον τοῖς Ἀποστόλοις ἑαυτοῦ μὴ κωλύειν τὰ παιδιά ἐλθεῖν πρὸς Αὐτόν. Καὶ ὑμεῖς ἄγετε τὰ παιδιά πρὸς τὸν Γλυκύτατον Ἰησοῦν, τὴν πηγὴν παντός ἀγαθοῦ καὶ ἐλέους. Ἀποκαλύπτете τοῖς μαθηταῖς ὑμῶν τὴν ἀξίαν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, τῆς ἀναλλοιώτως φυλαξάσης τὴν Εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν ἐν ἀνεπάφῳ καθαρότητι, τῆς φιλοστόργως παρεχούσης πᾶσιν ἀδιακρίτως τοὺς τῆς χάριτος τρόπους πρὸς σωτηρίαν, τῆς κρείσσονος διδασκάλου ἡμῶν ἐπὶ τῆς γῆς, τῆς ἐτοιμαζούσης ἡμᾶς εἰς τὴν ἀθανάσιαν καὶ τὴν δόξαν ἐν οὐρανῷ. Ψάλλετε σὺν τοῖς μαθηταῖς ὑμῶν τῷ Κυρίῳ, ἀναπτύσσετε ἐν αὐτοῖς ἀγάπην πρὸς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ὑμνωδίαν. Τὸ μεγαλοπρεπὲς ταύτης τῆς ὑμνωδίας, τὸ οἰκοδομητικὸν περιεχόμενον τῶν εὐχῶν ἀνυψοῦσι τὸν νοῦν καὶ πλάττουσι τὸ αἶσθημα τοῦ ὠραίου ἐν τοῖς ψάλλουσιν. Ἡ γνῶσις τοῦ ἀναγινώσκειν καὶ ψάλλειν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπωφελῆς καὶ διὰ τοῦτο, ὅτι προφυλάττει τὰ παιδιά ἀπὸ τοῦ κινδύνου τῆς λήθης τῶν κακῶς μεμαθημένων γραμμάτων. Τὰ καλὰ αἰσθήματα τῶν μαθητῶν ὑμῶν τρέφετε ταῖς ἀναγνώσεσι ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἱστορίας τῆς πατρίδος ἡμῶν· δεῖξτε αὐτοῖς τὸν χορὸν τῶν μαρτύρων, τῶν ἐπισφραγισάντων τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν τῷ ἑαυτῶν θανάτῳ καὶ παρασχόντων τῷ κόσμῳ οἰκοδομητικὰ παραδείγματα ἀγάπης πρὸς Ἐκεῖνον, Ὁς τῷ πάθει Αὐτοῦ καὶ τῷ σταυρικῷ θανάτῳ ἠλευθέρωσεν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ θανάτου καὶ τῆς φθορᾶς. Ἐμπείρους ποιήσατε τοὺς νεανίας τῆς ἱστορίας τῶν χριστιανῶν ἀσκητῶν, ἀποκαλύψατε τὸ κάλλος εἰς πᾶν καλὸν τῆς ὠφελίμου εὐσεβείας, οἰκείου καταστήσατε αὐτοὺς τοῖς διδασκάλοις τῆς Ἐκκλησίας, τοῖς τῇ ἄκρᾳ σοφίᾳ ἀποκαλύψασι τὸν νοῦν καὶ τὴν σημασίαν τῶν θεμελιωδῶν ἀληθειῶν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας

εἰσαγάγετε αὐτοὺς εἰς τὰς συναγωγὰς τῶν ἡγεμόνων μαρτύρων καὶ τῶν ἱεραρχῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ῥωσσίας, τῶν δοξασθέντων τοῖς ἄθλοις αὐτῶν καὶ μόχθοις. Γνωρίσατε αὐτοῖς τὰ ἔργα τῶν μεγάλων συνακτῆρων τῆς Ῥωσικῆς γῆς, τὰς φροντίδας τῶν Αὐτοκρατόρων Μοναρχῶν περὶ τῆς δόξης καὶ τοῦ κράτους τοῦ Ῥωσικοῦ κράτους. Παιδαγωγεῖτε ἐν ἀφοσιώσει τῷ Βασιλεῖ, τῷ τῆ Ἐαυτοῦ ἐξουσία συνενοῦντι εἰς ἐν μέγα ὄλον τὰς φυλάς καὶ τοὺς λαοὺς, τοὺς οἰκοῦντας τὴν Ῥωσίαν. Ἐθίζετε αὐτοὺς σέβεσθαι τὴν μνήμην τῶν ἀνδρῶν, τῶν ἀνιδιοτελῶς διακονησάντων τῷ ἀγαθῷ τῆς πατρίδος, ὡς καὶ τῶν θέντων τὴν ζωὴν αὐτῶν ὑπὲρ αὐτῆς. Ἀποκαλύπτετε πρὸ τῶν μαθητῶν ὑμῶν, τὸ μεγαλεῖον τῶν ἱστορικῶν αὐτῆς τυχῶν. Ἀνατρέφοντες τοιαύταις διδασκαλίαις τὰς καρδίας τῶν μαθητῶν ὑμῶν, ποιεῖσθε ἰδίαν σπουδὴν καὶ περὶ τοῦτο, ὅπως δυνηθῆτε παιδαγωγῆσαι τὴν βούλησιν αὐτῶν. Ἐπὶ τῷ χειραγωγεῖν ἄλλους ἀνάγκη ἐπίστασθαι ἄγειν αὐτούς. Ἐνεργεῖν δὲ ἐπὶ τὴν βούλησιν τῶν ἄλλων δύναται μόνον ἐκεῖνος, ὃς αὐτὸς κέκτηται εὐπειθῆ βούλησιν. Πρὸς ἀνατροφὴν χαρακτῆρος ἀπολύτως ἀναγκαιοὶ τὸ ἐπίστασθαι ὑποτάξαι τὴν βούλησιν ἀναγκαστικοῖς τισι δι' αὐτὴν κανόσι. Καὶ τοῖς μέλλουσι διδασκάλους οὐκ ἔστι μὴ εὔχεσθαι πρῶτιστα ἐθιοθῆναι εἰς τὸ αἰσθημα τοῦ καθήκοντος. Ἐπὶ τοῦτο τὸ μέρος τῆς δράσεως ὑμῶν στρέψατε ἰδίαν προσοχὴν. Ἐν ἐκ τῶν ἐλαττωμάτων τοῦ Ῥωσικοῦ λαοῦ ἐμπεριέχεται καὶ ἐν τούτῳ, ὅτι πρὸς τῇ σπανίᾳ πραότητι, καὶ ἀπλότητι, καὶ ἰκανότητι εἰς τοὺς ἀγῶνας τῆς αὐταπαρνήσεως, οἱ ἄνθρωποι παρ' ἡμῖν πλειστάκις ὀλίγον ἐμφοροῦνται τῆς συνειδήσεως τοῦ καθήκοντος αἰεὶ καὶ διὰ παντὸς ἐκπληροῦν τὸ καθήκον. Δεῖ τὴν Σχολὴν, παιδαγωγούσαν τοὺς ἀνθρώπους, στηρίζειν αὐτοὺς ἐν ταῖς καλαῖς ἔξεσιν, ἐθίζειν αὐτοὺς εἰς τὴν εὐσυνειδησίαν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν ἐν παντί, καὶ δὴ ἐν τοῖς ἐλαχίστοις καὶ δευτέροις ἔργοις. Πλάσσετε οὖν ἐν τοῖς μαθηταῖς ὑμῶν τὸ αἰσθημα τοῦ καθήκοντος, ἀντέχετε, ὅπως αὐτοὶ πράττωσι καλῶς πᾶν, ὅτι ἐπιχειροῦσι.

Διὰ μνήμης ἔχετε, ὅτι ὁ διδάσκαλος ὀφείλει σπουδαίαν προσοχὴν στρέψαι καὶ ἐπὶ τὰ ἔξω τῶν παιδίων· αὐτῷ προσήκει αἰεὶ ἐπιτηρεῖν ἐπὶ τῆς καθαρότητος τῶν χειρῶν αὐτῶν, καὶ καθ' ὅλου ἐπὶ τῆς κοσμιότητος αὐτῶν. Καὶ τὰ πτωχὰ παιδία ἔστιν ὑμῖν νίπτειν καὶ κτενίζειν. Δεῖ δὲ τὴν σφραγίδα τῆς τάξεως, τούτου τοῦ ἀναγκαίου ὄρου πάσης καλῆς Σχολῆς, κεῖσθαι ἐν πᾶσι τοῖς τῆς Σχολῆς. Ὁ καλὸς διδάσκαλος τῷ οἰκείῳ ἑαυτοῦ παραδείγματι ὀφείλει διδάξαι τὰ παιδία τὸ εὐπροσῆγορον ἐν ταῖς μετὰ τῶν ἀνθρώπων συναναστροφαῖς, τὴν διὰ παντὸς προθυμίαν ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν πλησίον, τὸν σεβασμὸν πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους, τὴν ἀγάπην πρὸς πάντας τοὺς περὶ ἑαυτόν. Αἱ ὕβρεις καὶ αἱ ἀγροῖκοι ἐκφράσεις οὐκ ἀνεκτέαι ἐν τῇ χριστιανικῇ Σχολῇ. Ἡ χριστιανικὴ εὐαγωγή ἐστὼ τὸ κρεῖσσον κόσμημα τῶν παιδίων τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Σχολῶν. Τῷ καλῷ διδασκάλῳ προσήκει ἀδιαλείπτως μεριμνᾶν περὶ τῆς ἡθικῆς διαπλάσεως τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν, πειρᾶσθαι ἐξευγενίζειν αὐτοὺς, ὑπερνικῆσαι τὰς κακὰς κλίσεις καὶ στηρίζαι

ἐν ταῖς καλαῖς χριστιανικαῖς ἔξεσιν. Ἐμπνέετε τοῖς μαθηταῖς ὑμῶν, ὅτι δύναται διδάσκειν τὸ καλὸν μόνον ἐκεῖνος, ὃς αὐτὸς ποιεῖ τὸ καλὸν· ὅτι τὸν βίον τοῦ διδασκάλου δεῖ εἶναι ἀδιάλειπτον ἔκφανσιν ἐκείνων τῶν ἀρχῶν, ἃς αὐτὸς διδάσκει. Οὐαὶ ἐκείνῳ, εἰ αὐτὸς ἄλλο διδάσκει καὶ ἄλλο ποιεῖ, καὶ ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ ὀφείλει μεμνήσθαι τῆς ἐντολῆς τοῦ Σωτῆρος, τοῦ αὐστηρῶς κατακρίνοντος τοὺς σκανδαλίζοντας τοὺς μικροὺς, τοὺς οὕτω προσφιλεῖς τῇ καρδίᾳ τοῦ Θεοῦ Λυτρωτοῦ. Γινώσχετε, ὅτι κατὰ τὰ ἔργα ὑμῶν κρινοῦσι καὶ περὶ τῶν μαθητῶν ὑμῶν, καὶ διὰ τοῦτο παντὶ μέτρῳ ἀποφεύγετε πᾶν τὸ δυνάμενον κωλύειν τὴν πρόοδον τῆς φωτιστικῆς ὑμῶν δράσεως. Περιορίζετε ἑαυτοὺς καὶ δὴ ἐν ταῖς τοιαύταις ἐνεργείαις, αἵτινες ἐν ἄλλῃ οὐκ ἴδιον διδασκαλικῇ κατασκευῇ ἠδύναντο ἂν μὴ φανῆναι ἐπονείδιστοι. Ζῆτε συνῶδὰ ταῖς διατάξεσι τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας, μὴ παραβαίνετε τὰς νηστείας, πειρᾶσθε μὴ καπνίζειν. Συνειδότες τὴν σημασίαν τοῦ μεγάλου ἔργου, ᾧ διακονεῖτε, ἀποφεύγετε πᾶν, ὅ,τι βλάψειεν ἂν τὴν πρόοδον τοῦ ἁγίου ἔργου.

Ἐν ταῖς ἐκ δύο Τάξεων Σχολαῖς, ἰδίως ἐν ἀρχῇ ὑμεῖς μέλλετε διδάσκειν οὐ μέγαν ἀριθμὸν μαθητῶν. Τὸ πρᾶγμα τοῦτο λίαν εὐχάριστον. Ἐχοντες ἐν τῇ Τάξει περὶ τοὺς 20 ἀνθρώπους, ὑμεῖς δυνήσεσθε ἐγγὺς μανθάνειν τὰς ἰδιότητας ἐκάστου καὶ συμμορφούμενοι αὐταῖς ὠφελεῖν τὴν διάπλασιν αὐτοῦ. Ἐν παντὶ φάουλῳ ἐπέχετε αὐτὸν, ὁξέως παρακολουθεῖτε, ὅπως τὰ κακὰ αἰσθήματα μὴ μεταποιῶνται εἰς κακὴν διάθεσιν τοῦ πνεύματος· τοῖς δὲ καλοῖς αἰσθήμασι δίδοτε τόπον. Ἀκριβῶς ἐξετάζετε τὰ χαρίσματα καὶ τὰς ἰκανότητας τῶν μαθητῶν ὑμῶν. Πειρᾶσθε κατανοῆσαι τὰ ἐξέχοντα ἐν αὐτοῖς ὁωρήματα τῆς φύσεως. Ζητεῖτε τοὺς τὰ μάλιστα εὐφρυνεῖς ἐν τοῖς μαθηταῖς ὑμῶν, καὶ μὴ ἐπιλανθάνεσθε ἀνακοινοῦσθαι περὶ αὐτῶν τοῖς δυναμένοις συντελεῖν τῇ περαιτέρῳ αὐτῶν ἀναπτύξει.

Θρησκευτικῶς διατεθειμένοι τὸ πνεῦμα, πεπαιδαγωγημένοι ἐν τῷ πνεύματι τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὅλως ἀφωσιωμένοι τῷ Βασιλεῖ, ὀλοφύχως ἀγαπῶντες τὴν πατρίδα, ἐπιμελίες ἐν τῇ ἐργασίᾳ, κόσμιοι τὴν διαγωγὴν, ἀφωσιωμένοι τῇ κλήσει αὐτῶν, ἀγαπῶντες τὰ παιδιά, οἱ διδάσκαλοι τῶν Σχολῶν τῶν γραμμάτων εἰσχομίσουσιν εἰς τὴν πάτριον αὐτῶν κοινωνίαν ἐκεῖνο τὸ φῶς τῆς διδασκαλίας, ὅπερ οὕτως ἀναγκαῖον τῷ λαῷ ἡμῶν. Ἡ εὐεργετικὴ παιδαγωγικὴ δύναμις τῆς Σχολῆς πρὸς τοὺς ἐνοικοῦντας διαδοτέα διὰ τῶν ἐκ δύο Τάξεων Σχολῶν εὐρέως καθ' ὅλους τοὺς τρόπους, ὅπου μέλλουσι διδάσκειν οἱ μαθηταὶ τούτων τῶν Σχολῶν. Συμμόρφως τοῖς διαφοροῖς ἐπιτοπίοις ὅροις δεῖ παρὰ ταῖς ἐκ δύο Τάξεων Σχολαῖς συνιστάναι λαχανεῖας, κήπους καρποφόρους, μελισσοουργεῖα, καὶ ὡς δυνατόν καὶ διὰ πείραμα ἀγροὺς Σχολῆς. Ἡ ἐφαρμογὴ τῶν βεβελτιωμένων συστημάτων τῆς γεωργίας τῆς γῆς δύναται αὐξῆσαι τοὺς πόρους τῆς συντηρήσεως τῆς Σχολῆς καὶ γενέσθαι πρότυπον τοῖς γείτοσιν ἀγρόταις. Ἡ ἐργασία ἐν κήπῳ, λαχανεῖᾳ, ἢ ἀγρῷ κρείσσονα πάσης γυμναστικῆς δυνάμιν ἔξει πρὸς τὴν ὑγίαν τῶν μαθητῶν καὶ ἐνισχύσει τὰς φυσικὰς αὐτῶν δυνάμεις, ὧν περὶ τῆς ἀναπτύξεως φροντιστέον τῇ ἀρχῇ τῆς Σχολῆς. Ἀδύνατου ὄντος ἐργασίας

παρασκευάζειν τοῦ κήπου ἢ τοῦ ἀγροῦ, ἢ διακοπειῶν αὐτῶν δεῖ σπουδάσαι εἰσαγαγεῖν ἐν ταῖς Σχολαῖς τὴν μάθησιν τῆς τεκτονικῆς, τῆς ξυλουργικῆς, τῆς ὑποδηματοῤῥάφου ἢ βιβλιοῤῥάφου τέχνης· ἐν ταῖς Σχολαῖς δὲ τῶν θηλέων διάφορα γυναικεῖα ἐργόχειρα. Ταῖς ἐκ δύο Τάξεων Σχολαῖς, μὴ προσλαμβάνουσας ἀξίαν ἐπαγγελματικῶν Σχολῶν, προσήκει ὡς δυνατόν ἀναπτύσσειν ἐν τοῖς μαθηταῖς γνώσιν τινα ἐν τοῖς τῆς φυσικῆς ἐργασίας.

Ἴσως ἐροῦσιν ἡμῖν, ὅτι φορτία βαρέα καὶ δυσβάστακτα ἀνατίθενται ἐφ' ὑμᾶς τοὺς διδασκάλους τοῦ ῥωσικοῦ λαοῦ,—ναὶ οὐκ εὐχερὲς βεβαίως τὸ προκείμενον ὑμῖν ἔργον, ἀλλ' ἢ κατὰ δύναμιν πραγμάτων αὐτοῦ δυνατόν, ἐὰν ἀσφαλῶς προσῆ ὑμῖν ἡ πίστις εἰς τὴν πρόοδον τοῦ διδασκαλικοῦ ὑμῶν ἔργου. Ἄνευ ταύτης τῆς πίστεως τὰ τοῦ διδασκάλου δύνανται εἶναι ἀνυποίστως χαλεπά. Τὸ ἀγροῖκον τῆς κοινωνίας, ἐν ἧ μὲλλετε δρᾶν, ἢ συχνῇ μὴ κατανόησις τῶν κρεισσόνων προθέσεων ὑμῶν, ἢ βαρύτης τῶν ὧν ὑφίστασθε μόχθων, ἢ ἔλλειψις τῶν πόρων καὶ ἡ ἀφθονία παντοίων ὑστερήσεων δύνανται πνίξαι ἐν ὑμῖν πᾶσαν ἰκανότητα εἰς τὴν ἐργασίαν, ἐὰν μὴ ἐνισχύῃ ὑμᾶς ἡ πίστις εἰς τὴν πρόοδον τοῦ ἔργου ὑμῶν. Ἡ ἐλπίς τοῦ πλουτίσαι τῇ γνώσει καὶ παιδαγωγῆσαι εἰς δόξαν Θεοῦ τὰ παιδιά ἔσται ἡ παρηγορία ὑμῶν ἐν ταῖς χαλεπαῖς στιγμαῖς τοῦ ἐργατικοῦ βίου ὑμῶν. Ἡ δὲ ἀγάπη πρὸς τοὺς παῖδας ἔσται ἡ πηγὴ τῆς φωτεινῆς καὶ καθαρᾶς χαρᾶς. Ὁ διδάσκαλος, ὁ πιστεύων εἰς τὴν ἑαυτοῦ κλήσιν, γνώσεται τὴν ἀξίαν τῆς φωτιστικῆς δράσεως αὐτοῦ. Ὁ μόχθος αὐτοῦ, ὡς ἔοικεν, ὀλίγον ὀρατός. Ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἐπαναλαμβάνεται τὸ μονοειδές, τὸ τῷ ξένῳ ὀφθαλμῷ κοπιῶδες. Ἄλλ' ἢ σταγῶν τοῦ ὕδατος, ἢ ἀδιαλείπτως πίπτουσα ἐπὶ τῆς πέτρας, ἀφίησιν ἐπ' αὐτῆς ψηλαφητὸν ἴχνος, οὕτω καὶ οὗτος ὁ ἀδιάλειπτος καθ' ἀπάσας τὰς ἡμέρας μόχθος τοῦ διδασκάλου καταλείπεται οὐκ ἄνευ σπουδαίων ἀποτελεσμάτων. Ὁ διδάσκαλος διὰ τῆς Σχολῆς δύνανται εἰσαγαγεῖν εἰς τὸν βίον τοῦ λαοῦ ὀρθὰς ἐννοίας καὶ θεωρίαν περὶ τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν σχέσεων. Τὸ μέλλον τῆς χώρας ἐν μείζονι βαθμῷ ἐξαρτᾶται ἀπ' ἐκείνων, οἷς ἡ Σχολὴ ἐμπεπίστευται. Καὶ διὰ τὴν Ῥωσσίαν τὴν ὀρθόδοξον καὶ αὐτοκρατορικὴν—ἡ Ἐκκλησία, αὕτη ἡ ἀρίστη φύλαξ τῶν εὐαγγελικῶν καὶ πατρῶων παραδόσεων, παρίσταται καὶ ὡς τὸ ἀσφαλέςτατον ἔρυμα, τὸ ἐπέχον τὸν ὀλέθριον ῥοῦν κατὰ τῶν ἱστορικῶν ἀντηρίδων τῆς Ῥωσικῆς γῆς. Στερρῶς πεποίθαμεν, ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἐθνικῆς ἰδέας ἐν Ῥωσσίᾳ, πρὸς τοῖς ἄλλοις μέλλει ἐκφραίνεσθαι καὶ ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς προκαταρκτικῆς Σχολῆς αὐτῆς, ἐν ἧ ἡ διδασκαλία καὶ ἡ παιδαγωγῆσις ἀδιαρρήκτως συννηνωμένα εἰσιν εἰς ἓν ἀρμονικὸν ὅλον.

Ἵψηλὸν καὶ πολυωφελές στάδιον προσδοκᾷ ὑμᾶς· ὑμεῖς ἐν συνειδήσει ἀφιερῶσατε ἑαυτοὺς τῇ διακονίᾳ τῇ μεγάλῃ ἰδέᾳ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ λαοῦ τῆς Ῥωσσίας· γνωστὸν ὑμῖν, ὅτι ὁ κόσμος κυβερνᾶται ὑπὸ ἰδεῶν, ὅτι ὁ θρίαμβος τῆς ἰδέας παρέχεται οὐ δωρεάν, ἀλλ' ἐπιτυγχάνεται τῇ τιμῇ τῆς ἐργασίας καὶ παντοίων θυσιῶν. Ἄλλὰ ταῦτα τὰ κωλύματα οὐκ ἐπισηχῆσουσιν ὑμᾶς, ἢ πίστις εἰς τὴν πρόοδον τοῦ ἀγίου ἔργου, ὡσεὶ ἀκτῖς τοῦ μακρὰν

φάρου, μέλλει χειραγωγεῖν ὑμᾶς ἐν μέσῳ τῶν ποικίλων συμφορῶν καὶ ὑστερήσεων. Καὶ πῶς οὐ δεῖ ὑφίστασθαι αὐτὰς νῦν, ὅτε διὰ τῆς πατρικῆς προνοίας τοῦ προῶρος μεταστάντος Βασιλέως-Εἰρηνοποιῦ καὶ τοῦ Στεφροφοροῦ Υἱοῦ Αὐτοῦ, τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν Μονάρχου ἤρξατο ἀνατέλλειν ἡ λαμπρὰ ἕως τῆς φίλης Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς ἡμῶν, ὅτε ταύτῃ τῇ Σχολῇ ἐπεδόθησαν ἐκ τῶν χρημάτων τοῦ ταμείου τοῦ Κράτους σπουδαῖα ποσά, ὅτε οἱ κρείσσους ἄνδρες τῆς Ῥωσσίας μετ' ἐλπίδος ἀποβλέπουσιν εἰς τὴν ἐξέγερσιν τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων, τῶν κρυπτομένων ἐν τῷ ἐκ πολλῶν μιλιουνίων λαῷ, τῷ ἀντηχῆσαντι τῇ Ῥωσικῇ διαλέκτῳ σπουδαῖον τμήμα τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας.

Προθύμως οὖν ἐπιλαμβάνεσθε τοῦ ἔργου. Τὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ φωτιζέτω τὸ φωτιστικὸν ὑμῶν ἔργον καὶ ἀνθείτωσαν αἱ Ἐκκλησιαστικαὶ Σχολαὶ εἰς δόξαν τοῦ Κραταιοῦ Ἀρχοντος τῆς Ῥωσικῆς γῆς καὶ πρὸς ὄφελος τῆς φίλης πατρίδος. (См. Прибавл. къ Церков. Вѣдом. за 1897 г. № 26. Стран. 895—899).

XI.

Λ Ο Γ Ο Σ

ἐπὶ τῇ ἐπισκέψει τῶν παιδαγωγικῶν μαθημάτων ἐν Μόσχᾳ διὰ τοὺς καὶ τὰς διδασκάλους τῶν ἐκ δύο Τάξεων Σχολῶν.

Εὐτυχεῖς ὑμεῖς οἱ καὶ αἱ διδάσκαλοι τῶν ἐκ δύο Τάξεων Σχολῶν, ὅτι ἔλαχεν ὑμῖν συναχθῆναι εἰς συνεργασίαν ἐν τῇ Μόσχᾳ, τῇ προσφιλεῖ τῇ καρδίᾳ τῇ Ῥωσικῇ, τῇ φύλακι τῶν ἱστορικῶν παραδόσεων καὶ διαθηκῶν τῆς ἀρχαιότητος. Τὰ ἀγιάσματα τῶν τῆς Μόσχας ναῶν ἐνισχυσάτωσαν τὸ πνεῦμα ὑμῶν τῇ ἰσχύϊ τῆς προσευχῆς. Ἐκ τῆς Μόσχας προέβη ἡ συνένωσις τῆς Ῥωσικῆς γῆς ἡ Μόσχᾳ ὕψωσε τὴν ἀσθενῆ ἡγεμονίαν εἰς ἰσχυρὸν βασίλειον. Ὅρθῶς νοοῦντες τὴν ἀξίαν τῆς Μόσχας ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ῥωσσίας, ὑμεῖς, γινώσκοντες τὰ μνημεῖα αὐτῆς, ἀναμφιβόλως στηριχθήσεσθε ἐν ἐκείνῃ τῇ καλῇ διαθέσει τοῦ πνεύματος, τῇ συνήθως καλουμένη πατριωτικῇ. Ὁ καλὸς διδάσκαλος οὐ δύναται μὴ ἀγαπᾶν τὴν πατρίδα αὐτοῦ. Ἄει προσφιλεῖς ἔσονται αὐτῷ ἅπαντες οἱ τῷ βίῳ καὶ τῷ μόχθῳ αὐτῶν συντελέσαντες τῇ προόδῳ αὐτῆς· αὐτὸς γινώσεται πᾶν τὸ χρησιμεῦσαν τῇ εὐδαιμονίᾳ αὐτῆς, πᾶν τὸ ἀπεργασάμενον τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς. Προσφιλεῖς ἔσονται αὐτῷ οἱ ναοί, οἱ χωροῦντες ἐν ἑαυτοῖς ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας τοὺς προγόνους, οὓς ἐκεῖσε ἐνεγκόντας τὰς θλίψεις καὶ τὴν χαρὰν αὐτῶν. Προσφιλῆς ἔσεται

αὐτῷ ὁ ἦχος, ὁ συγκαλῶν ἐκ μακροῦ χρόνου τοὺς ὀρθοδόξους εἰς προσευχὴν. Τίμιον ἔσται αὐτῷ πᾶν τὸ ποιῶν τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν τῶν πρὸ αὐτοῦ βιωσάντων πατέρων καὶ ἀδελφῶν. Πᾶν τὸ καλόν, τὸ ἐπαινετὸν καὶ τὸ τίμιον, τὸ προσὸν αὐτοῖς, ὀφείλει αὐτὸς φυλάττειν ὡς προσφιλές, ἄξιον ἱστορικὸν κτῆμα. Πεπλουτισμένος τούτῳ τῷ κτήματι αὐτὸς ὀφείλει ἀκαμάτως πορεύεσθαι τὴν ὁδὸν τῆς τελειώσεως, προσλαμβάνων παρὰ τῆς περὶ αὐτὸν κοινωνίας πᾶν τὸ δυνάμενον συντελέσαι τῇ προόδῳ τῆς διδασκαλικῆς ὑράσεως. Ὑμεῖς συνήχθητε ἐν Μόσχᾳ, προτιθέμενοι προσκτήσασθαι γνώσεις ἀναγκαίας διὰ τὴν προπαρασκευὴν διδασκάλων τῶν ἐκ δύο Τάξεων Σχολῶν. Ἀνακοινοῦμενοι αὐτοῖς ἐπιστημονικὰς γνώσεις, ὑμεῖς δηλώσετε βεβαίως αὐτοῖς, πῶς δέον τῷ διδασκάλῳ διατιθέναι ἑαυτὸν πρὸς τὰ ἐν τῇ Σχολῇ διδασκόμενα παιδία. Ἀρχόμενος τῆς διδασκαλίας, ὁ διδάσκαλος ὀφείλει πειραθῆναι ἐγγύς καταμαθεῖν τὴν διάθεσιν τοῦ πνεύματος, τὰς διανοητικὰς καὶ ἠθικὰς ιδιότητες τῶν παιδίων ἐπὶ τούτῳ, ὅπως, συμμορφούμενος ταῖς ιδιότησιν ἐκάστου παιδίου, ἄγῃ αὐτὸν καὶ ἐθίξῃ αὐτὸν εἰς ὑπακοήν. Ὁ καλὸς διδάσκαλος δυνήσεται, μὴ προσφεύγων εἰς αὐστηρὰς ποινὰς, στηρίξει ἐν τῇ Τάξει τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν σιωπὴν, ὧν ἄνευ ἡ διδασκαλία οὐ δύναται βαίνειν ἐπιτυχῶς. Μὴ ἐμπίπτων εἰς ἄψυχον σχολαστικισμόν, αὐτὸς φρουρεῖ, ὅπως ἕκαστος τῶν μαθητῶν μετὰ προσοχῆς ἐργάζεται, οὐδαμῶς ἐμποδίζων τὰς ἀσχολίας τῶν ἄλλων. Ὁ ἀείποτε ἐγκρατῆς, ὁ περὶ πάντων τῶν μαθητῶν ὁμοίως φροντίδα ποιούμενος, ὁ μὴ ἔχων ἀγαπωμένους, ὁ ἐπιμελῶς βοηθῶν τοῖς ἥσσον ἱκανοῖς, ὁ καλὸς διδάσκαλος οἷός τε ἔσται ὀριστικῶ καὶ ἐξουσιαστικῶ λόγῳ καλέσαι εἰς τάξιν τοὺς ἀκολάστους καὶ χαλινοῦν τοὺς ἀπειθεῖς. Ὡν αὐστηρὸς πρὸς ἑαυτὸν, ὁ διδάσκαλος φανεράν ποιήσει τὴν αὐστηρότητα ἐκεῖ, ὅπου αὕτη προκαλεῖται ταῖς ἀπαιτήσεις τῆς εὐταξίας τῆς Σχολῆς. Αἱ τοῦ διδασκάλου σχέσεις πρὸς τὰ παιδία οἰκοδομητέαι ἐπὶ δικαιοσύνης. Ἐκάστῳ παιδίῳ αὐτὸς ὑπόχρεως ἀποδίδοναι τὸ ὀφειλόμενον, μετὰ πλήρους ἀπαθείας καὶ οὐδαμῶς χειραγωγούμενος προσωπικοῖς τισιν ἢ ἄλλοις σκοποῖς. Ὁ διδάσκαλος, ὁ ὀρθῶς νοῶν τὴν ἑαυτοῦ κλήσιν, οὐ δύναται μὴ ἀγαπᾶν τὰ παιδία. Αὐτὸς ἀεὶ διὰ μνήμης ἔξει, ὅτι ὁ Κύριός ἐστιν ἀγάπη, καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ μένει ἐν τῷ Θεῷ, καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ. Ἀγαπᾶν τὰ παιδία ἐστὶν εὐχεσθαι αὐτοῖς τὸ ἀγαθόν. Ἡ φρόνιμος ἀγάπη οὐκ ἔστι θωπεία τῶν παιδικῶν ἀμαρτημάτων. Πᾶς παιδαγωγός, ὁρῶν ἔκφασιν τινα οὐ καλοῦ αἰσθήματος τοῦ παιδίου, ὀφείλει ἐπέχειν αὐτόν. Ἡ ἀγάπη οὐδαμῶς ἀποκλείει τὴν αὐστηρότητα. Πᾶσαν ἔκφασιν τοῦ κακοῦ δεῖ εὐρίσκειν ὀριστικὴν ἀντίστασιν. Οἱ παῖδες ἀεὶ ὀφείλουσιν αἰσθάνεσθαι, ὅτι ἐν παντὶ κακῷ εὐρήσουσιν ὀριστικὴν ἀντενέργειαν. Ἡ παιδεία ἢ φαύλη, τοῦτ' ἔστιν ἡ θωπεία δι' ἀφροσύνην τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ κακῶν κλίσεων τῶν παιδίων ἐστὶν οὐχὶ ἀγάπη πρὸς αὐτὰ, ἀλλὰ μᾶλλον διαφθορὰ αὐτῶν. Ἐνεκα τῆς ὠφελείας αὐτῶν τῶν παιδίων δέον χαλινοῦν τὰς κακὰς κλίσεις αὐτῶν, ταῖς δὲ καλαῖς ὁρμαῖς αὐτῶν διδόναι εὐρὸν τόπον.

Ἡ χριστιανικὴ ἀγωγή τοῦ παιδίου καλεῖ τὸν διδάσκαλον εἰς τὴν

μέριμναν περί τῆς ἀναπτύξεως παρά τοῖς παιδίοις τοῦ αἰσθήματος τῆς φιλαδελφίας. Τὰ παιδιά μιᾶς Σχολῆς ὀφείλουσιν, ὡς ἀδελφοί, ἀγαπᾶν ἀλλήλους. Ὅπου ἡ ἀγάπη, ἐκεῖ οὐκ ἔστι τόπος τοῖς ἀχροχειρισμοῖς, ταῖς ἔρισι καὶ τῇ κακολογίᾳ. Τὰ παιδιά τῶν χριστιανῶν ἐν χαρᾷ καὶ εὐθύμῳ διάγουσι τὴν ἐργάσιμον ἡμέραν· ἐθίζονται ἀλληλοβοηθεῖν, σκέπτεσθαι οὐ περί ἑαυτῶν, ἀλλὰ περί τῶν ἄλλων, ἀγαπᾶν τοὺς πλησίον, οὐχὶ δὲ λυπεῖν, μηδένα κακοποιεῖν, εἶναι συμπαθῆ τοῖς ζώοις, μὴ καταστρέφειν φωλέας πτηνῶν, μὴ βασανίζειν τὰ πτηνὰ, ἀλλ' ἀκροώμενα τῆς μελωδίας αὐτῶν ἄδειν δόξαν τῷ Ποιητῇ, τῷ πάντα ἐν σοφίᾳ ποιήσαντι.

Ἐν τῇ χριστιανικῇ ἀγωγῇ τῶν παιδίων δέον δι' ἰδίας φροντίδος ἔχειν τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ὑμνωδίαν. Ὁ λαὸς ἡμῶν καὶ τὰ παιδιά αὐτοῦ εἰσὶν ἄγαν μουσικοὶ· ἀπόνως, ἐξ ἀκοῆς, συνιστῶνται χοροὶ παρ' ἡμῖν, καὶ οἶων ὀλίγον γνωστῶν πλούτων κύριοι ἔσμεν ἐν τῇ συλλογῇ τῶν ἀρχαίων Ἐκκλησιαστικῶν ὑμνωδιῶν ἡμῶν. Ἐνδεῆς ἦν ἡ γῆ ἡμῶν λίθου, καὶ ὀλίγα λειψανα ὑπελείφθησαν τοῦ μεγαλείου ἐκ τῶν προτέρων χρόνων, ἀλλὰ τὸ προσευκτικὸν πνεῦμα τοῦ ῥωσσοικοῦ λαοῦ ἔπλασεν ὀλόκληρον εἰρμὸν θαυμασίων ὑμνωδιῶν. Δι' αὐτῶν ἐδόξαζε τὸν Ποιητὴν, δι' αὐτῶν ἐξέχεε τὴν πνευματικὴν χαρὰν αὐτοῦ καὶ θλίψιν. Ἐν τῇ ἀείρῳ ποικιλία τῶν μεγαλοπρεπῶν ἁσμάτων ἐξεφράζετο ἡ ποιητικὴ δύναμις τῆς προσευκτικῆς διαθέσεως τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. Ἡ Σχολὴ ἡ Ἐκκλησιαστικὴ δύναται χρῆσθαι τούτοις τοῖς θησαυροῖς τοῖς πᾶσι προσιτοῖς. Οἱ διδασκόμενοι, πολλάκις ἀσκούμενοι περί τὴν ὑμνωδίαν, κοσμήσουσιν ἀρμονικοῖς χοροῖς τὴν θεῖαν λατρείαν ἐν ταῖς λιταῖς ἐκκλησιαῖς τῶν κωμῶν. Αὕτη ἡ ἐκμάθησις τῶν ὑμνωδιῶν παρίσταται διττῶς ἐπωφελῆς τῇ Σχολῇ ἀσχολία. Πιθανῶς ὑμεῖς αὐτοὶ ἐτυγχάνετε σκοποῦντες, μεθ' οἷας συγκεκεντρωμένης προσοχῆς ἀντιλαμβάνονται τὰ παιδιά πάντων τῶν ἐν χρήσει Ἐκκλησιαστικῶν ἁσμάτων· μανθάνοντες δυσεκπλήρωτόν τι δοξαστικὸν (δογματικὸν) τοῦ σημειοφόρου ἁσματος ἐπιμελῶς τηροῦσι τὸ μέτρον, προσεκτικῶς παρακολουθοῦσι τῇ κινήσει τοῦ διδασκάλου, προσέχουσι τῇ ψαλμωδίᾳ τῶν γειτόνων. Ἡ, ἄλλως εἰπεῖν, ἐθίζονται εἰς τὴν τάξιν ἐν τῇ κοινῇ ἐργασίᾳ καὶ δὴ ἐργασίᾳ, στηριζούση αὐτὰ ἐν τῇ προσευκτικῇ διαθέσει τοῦ πνεύματος καὶ ἀπαρτηρήτως πλουτιζούση τὴν μνήμην τῇ γνώσει τοῦ κειμένου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἁσμάτων. Αἱ συμφαλμωδίαί αἱ γινόμεναι ἐν ταῖς Ἐκκλησιαστικαῖς Σχολαῖς, προσελκύουσι πολλάκις πολλοὺς ἀχροατάς. Ἐν χωρίῳ, ἐνδεεὶ τῆς χαρᾶς τοῦ κόσμου, ἡ τοιαύτη συμφαλμωδία παρίσταται ὡς γεγονὸς, παραβιάζον τὸ μονότονον τοῦ ἡμερησίου βίου. Καὶ ὁ γέρον καὶ ὁ νέος συνέρχονται εἰς τὴν Σχολήν, καὶ εἰ ἐκεῖ τὸ μέρος στενόχωρον, συναθροίζονται περίεξ αὐτῆς, καὶ ἐν κατανύξει ἀκροώμενοι τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἁσμάτων γίνονται ἔμπειροι τοῦ περιεχομένου αὐτῶν. Πρὸς τῇ Ἐκκλησιαστικῇ ὑμνωδίᾳ ἐν τῇ Σχολῇ ἡμῶν δίδεται τόπος καὶ τῇ ψδῇ ὕμνων καὶ ἁσμάτων τοῦ κόσμου.

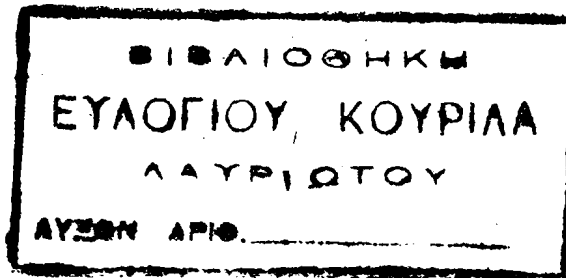
Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Σχολὴ οὐκ ἀποξενοῦται ἀπ' αὐτῶν, μὴ ἀντικειμένων τοῖς παιδαγωγικοῖς σκοποῖς αὐτῆς.

Διὰ φροντίδος ἔχοντες τὴν χριστιανικὴν παιδαγωγίην τῶν διδασκομένων ἐν τῇ Σχολῇ, ὑμεῖς μεριμνήσετε περὶ τῆς φυσικῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν, πειράσεσθε ἀσχεῖν αὐτοὺς ἐν τῷ ξυλουργικῷ, βιβλιογράφειῳ καὶ ἄλλοις ἐργαστηρίοις, ὡς καὶ ἐν τοῖς κήποις, λαχανεῖαις, ἀγροῖς ἢ ἐν μελισσοουργείοις, ἰδρυομένοις ὡς δυνατόν παρὰ ταῖς Σχολαῖς. Καὶ ταύταις ταῖς ἐπωφελέσι προσθέτοις γνώσεσιν ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Σχολὴ δίδωσι τὸν δέοντα τόπον. Ἐν τοῖς μαθηταῖς αὐτῆς αὕτη ποθεῖ ὄραν ἄνδρας ἰσχυροὺς τῷ πνεύματι καὶ ὑγιεῖς τῷ σώματι. Οἱ μαθηταὶ αὐτῆς ὀφείλουσι καὶ ἀποφοιτῶντες διάτελεῖν συγγενεῖς αὐτῇ. Σὺν τῇ ἐξόδῳ ἐκ τῆς Σχολῆς ὁ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν μαθητῶν δεσμὸς οὐ διαρρήκτεός. Καὶ οἷον ὄφελος προσοίσει ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Σχολὴ, ὅτε αὐτὴ μέλλει διατιθέναι ἐντελῶς κατάλληλον τόπον, ὅτε ἐν τῇ Σχολῇ ταύτῃ ἔσται δυνατόν κατὰ κυριακὰς καὶ ἑορτὰς συνιστάναι πᾶσι μορφωτικὰς ἀναγνώσεις, ψάλλοντος τοῦ χοροῦ τῆς Σχολῆς. Πῶς παρήγορον ἔσται βλέπειν ἐν τοιαύτῃ Σχολῇ καὶ ἀναγνώστηριον τῆς παροικίας. Αἱ θύραι τῆς Σχολῆς εὐρέως ἠνεφωμέναι κατὰ τὰς ἑορτὰς ἀποσπᾶσουσι τὸν λαὸν ἀπὸ τοῦ καπηλείου. Ἡ ἐπωφελὴς καὶ εὐχάριστος τοῦ χρόνου διατριβὴ ἀναστελεῖ τὴν μέθην καὶ τὸν κῶμον. Ἴσως ἐροῦσιν ἡμῖν, ὅτι αἱ πενιχραὶ Ἐκκλησιαστικαὶ Σχολαὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν πολλάκις ὅλως ἄχρηστοι πρὸς τοιοῦτους εὐρεῖς σκοπούς. Μηδεποσῶς κλείοντες τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὴν νῦν πενίαν ἡμῶν, μὴ ἀπατώμενοι τῇ ὑπερβολικῇ γνώμῃ περὶ τοῦ ἐπαρκοῦς ἀριθμοῦ τῶν εὖ παρεσκευασμένων διδασκάλων, ἐπιτρέπομεν ὅμως ἑαυτοῖς φρονεῖν, ὅτι ἐν τῷ ἔργῳ τῆς Σχολῆς δέον ἔχειν ἰδανικά τινα, ὧν πρὸς πραγμάτωσιν καὶ διευθυντέαι αἱ φιλικαὶ σπουδαὶ πάντων τῶν κεκλημένων φροντίζειν περὶ τῆς δημοσίου ἐκπαιδεύσεως. Ἐφ' ὑμᾶς δὲ τοὺς καὶ τὰς διδασκάλους τῶν ἐκ δύο τάξεων Σχολῶν κεῖται τὸ ἔργον τοῦ παρεσκευάζειν τοιοῦτους διδασκάλους, δοναμένους ἀγαγεῖν εἰς ἐκπλήρωσιν τὰς παραδιδόμενας ὑφ' ὑμῶν ἀρχὰς ἐν τε τῇ Σχολῇ, τῇ κατηρητισμένῃ καθ' ὅλας τὰς συγχρόνους παιδαγωγικὰς ἀπαιτήσεις, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ λιτῇ, τῇ ἀκόμψῳ κατασκευῇ τοῦ πενιχροῦ Ἐκκλησιαστικοῦ φυλακτηρίου, ἥτοι τῆς μισθωτῆς καλύβης. Ἐν εὐρεῖ τόπῳ, εὖ ἀναψυχομένῳ, μετὰ καταλλήλων ἐδρῶν, βεβαίως κρεῖσσον καὶ ἡδύτερον διδάσκειν, ἀλλ' ὁ καλὸς διδάσκαλος οἶδε διδάσκειν τὰ παιδιά τῶν ἀγροτῶν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ λιτῇ καὶ πενιχρῇ κατασκευῇ. Τὸ πᾶν ἔγκειται ἐν αὐτῷ τῷ διδασκάλῳ ἐν τῇ ἀφοσιώσει αὐτοῦ τῷ ἔργῳ καὶ ἐν τῇ ἀγάπῃ πρὸς τὰ παιδιά. Κύριος βοηθήσαι ὑμῖν παιδαγωγεῖν ἐν τούτοις τοῖς ἀγίοις αἰσθήμασι τοὺς καὶ τὰς διδασκάλους τοῦ μέλλοντος. (См. Прибавл. къ Церков. Вѣдом. за 1897 г. № 30. Стран. 1035—1038).

ΧΙΙ.

ΛΟΓΟΣ

ἐπὶ τῇ ἐπισκέψει τῶν παιδαγωγικῶν μαθημάτων ἐν Καζάνη πρὸς τοὺς καὶ τὰς διδασκάλους τῶν ἐκ δύο Τάξεων Σχολῶν τῆν 21 Ἀπριλίου 1897 ἔτους.

Προσαγορεύων ὑμᾶς τοὺς καὶ τὰς διδασκάλους τῶν ἐκ δύο Τάξεων Σχολῶν τῶν ἐπαρχιῶν, ὧν τοῖς κατοίκοις συγκαταλέγονται διάφοροι ἀλλόφυλοι, οὐ δύναμαι μὴ ἐνδιατρίψαι ἐν τισιν ἰδιότησιν τῶν προκειμένων ὑμῖν ἐκπαιδευτικῶν μόχθων ἐν μέσφ τῶν παιδίων τῶν ἀλλοφύλων, τῶν κεκλημένων εἰς ἔνωσιν μετὰ τοῦ ῥωσικοῦ ἔθνους.

Λόγου γινομένου περὶ Σχολῶν ἐν μέσφ τῶν ἀλλοφύλων, δέον αἰεὶ ἔχειν πρὸ ἑαυτῶν τὴν φωτεινὴν εἰκόνα τοῦ ἀλήστου Νικολάου Ἰβάνοβιτς Ἰλμήνσκη, τοῦ τόσφ συνετῶς διαχαράξαντος τὴν μόνην πιστὴν μέθοδον τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν ἀλλοφύλων διὰ τῆς Σχολῆς, τῆς σεβομένης τὰς φυλετικὰς αὐτῶν ἰδιότητας καὶ πιστῶς ἀγούσης εἰς ἔνωσιν μετὰ τοῦ ῥωσικοῦ πολιτισμοῦ. Ἄπαν τὸ σύστημα τοῦ κοινοῦ, τοῦ μὴ δυναμένου ἀντικατασταθῆναι διδασκάλου ἡμῶν Νικολάου Ἰβάνοβιτς Ἰλμήνσκη ἦν ψκοδομημένον ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ δυναμῖν ἔχειν πρὸς τὰς καρδίας τῶν ἀλλοφύλων τῇ χριστιανικῇ, Ἐκκλησιαστικῇ ἀγωγῇ αὐτῶν. Ἡ Ἐκκλησία ἡ Ὀρθόδοξος καὶ λαμπρῶς καλλύνεται τούτφ, ὅτι οὐ μόνον φυλάττει τὴν μνήμην τῆς ἐπιφανεστάτης ἑορτῆς τῆς Πεντηκοστῆς, ἀλλὰ καὶ δίδωσι τὴν ἐξουσίαν ἀκωλύτως ἐκάστφ τῶν τέχνων αὐτῆς δοξολογεῖν τὸν Κύριον ἐν τῇ ἑαυτοῦ γλώσσῃ. Καὶ οἱ πρῶτοι διδάσκαλοι ἡμῶν, οἱ ἅγιοι ἀδελφοὶ Κύριλλος καὶ Μεθόδιος, ἀντηχῆσαντες τοὺς ναοὺς τῇ μεταφράσει τῶν Ἀγίων Γραφῶν καὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων εἰς τὴν Σλαβωνικὴν γλῶσσαν, οὕτως ἐνετείλαντο ἡμῖν ποιεῖν διὰ τοὺς ἄλλους τοῦτο, ὅπερ αὐτοὶ ἐποίησαν δι' ἡμᾶς. Καὶ ἰδοὺ, ὁ αἰετμνηστος Νικόλαος Ἰβάνοβιτς καὶ οἱ ἄξιοι ἐκ Καζάνης συνεργάται αὐτοῦ ἔδωκαν τοῖς ἀλλοφύλοις, τοῖς ἐνοικοῦσιν ἐν Καζάνη καὶ ἐν ὁμόροις αὐτῇ κυβερνεῖσι, μεταφράσεις τῶν Γραφῶν καὶ τῶν προσευχηταρίων εἰς τὰς γλώσσας τῶν ἀλλοφύλων, παρεσκεύασαν ἑκατοντάδας διδασκάλων, μετ' αὐταπαρνήσεως ἀφωσιωμένων τῶν διδασκαλικῶν ἐπαγγέλματι ἐν μέσφ τῶν εἰς ἐκπαίδευσιν καλουμένων ποικίλων ἀλλογενῶν φυλῶν. Ἴδιαν προσοχὴν ἔτεινον ἐπὶ τὸ ἄγειν αὐτοὺς οὐχὶ ἐξωτερικῇ τινι μόνον τυπικῇ ὁδῷ· φροντίζοντες ἦν ἄλλη, ἀνάγκη ἦν διαθεῖναι τὰς καρδίας αὐτῶν εἰς ἀκρόασιν τῆς διδασκαλίας, καὶ ὀρθῶς, ἐντελῶς συνφδὰ ταῖς μεθόδοις τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος ἔπραξαν ὁ Νικόλαος Ἰβάνοβιτς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. Αὐτοὶ ἐστράφησαν πρὸς τοὺς ἀλλοφύλους μετὰ διαλέκτου, μητρικῆς αὐτοῖς, καὶ οἱ

ἀλλόφυλοι ἐνόησαν αὐτούς. Διδασκόμενα ἐν μητρικῇ γλώσσῃ τὰ γράμματα, τὰ παιδιά σύναμα παρασκευάζονται εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς ῥωσικῆς γλώσσῃς, ἥπερ βοήθημά ἐστὶ καὶ ἡ διαγράξις τῶν στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου τῶν ἀλλοφύλων, σοφῶς προσειλημμένη ἐκ τοῦ ῥωσικοῦ ἀλφαβήτου. Ἡ ἀνοχὴ αὕτη πρὸς τὴν γλῶσσαν τῆς οὐ μεγάλης φυλῆς δείκνυσι τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα τῶν ἀληθῶν φωτιστῶν τοῦ λαοῦ. Οὐ δεῖ φοβεῖσθαι τὸ πνεῦμα τοῦ χωρισμοῦ τῶν Τσερεμίσων, Τσουβάσων καὶ Βοτιάκων, ἀλλὰ φροντιστέον, ὅπως ἅπαντες οὗτοι οἱ ἀλλόφυλοι, ὀρῶντες τὴν σεβομένην τὰς ιδιότητας αὐτῶν ἰσχὺν τῆς ῥωσικῆς ἐθνικῆς ἰδέας, ῥέπωσι πρὸς αὐτήν, ὡς τὸ ἀσφαλέςτατον στήριγμα τῆς οἰκείας αὐτῶν εὐδαιμονίας. Οὐ πάντες γε ὠμολόγουν καὶ ὁμολογοῦσι τὴν ὀρθότητα τούτου τοῦ συστήματος, ἔστιν ἕτερα θεωρία· φασίν, ὅτι ῥᾶον ἅμα καταλύειν τὰς τῶν ἀλλοφύλων διαλέκτους καὶ ἐν τῇ Σχολῇ διδάσκειν μόνον ἐν μιᾷ ῥωσικῇ γλώσσῃ. Ἐξωτερικῶς, τυπικῶς ἡ τοιαύτη θεωρία ἔχει πολὺ τὸ ἐπίχαρι. Ἀντὶ τῆς ἐπιβαρυντικῆς τῆ διδασκάλῃ διγλωττίας ἀπλούστερον διδάσκειν ἐν μιᾷ γλώσσῃ. Ἄλλ' ἐν τούτῳ ἐπιλανθάνονται, ὅτι οὐδαμῶς ἡ Σχολικὴ διδασκαλία περιακτέα εἰς μίαν μόνον μηχανικὴν γνῶσιν τοῦ ἀναγινώσκειν καὶ γράφειν. Οὐχί, ἡ Σχολὴ ἔχει συνθετώτερον ἔργον—αὐτῇ προσήκει ἐξεργάζεσθαι παρὰ τοῖς διδασκόμενοις διάθεσιν τινα τοῦ πνεύματος. Καὶ εἶχε δίκαιον ὁ Νικόλαος Ἰβανόβιτς, ὅτε βάσιν τοῦ διδασκαλικοῦ αὐτοῦ καθεστῶτος ἐτίθη τὴν ὑγιᾶ παιδαγωγικὴν αὐστηρῶς Ἐκκλησιαστικὴν ἀρχήν. Γενόμενος κύριος τῶν καρδιῶν τῶν μαθητῶν, αὐτὸς ἐνεφύτευεν αὐτοῖς τὴν καλὴν, ἀκεραίαν καὶ σταθερὰν διάθεσιν τοῦ πνεύματος, καὶ τῷ οἰκείῳ παραδείγματι ἐνθέους ἐποίησε αὐτοὺς διανῦσαι τὸν διδασκαλικὸν ἀγῶνα. Ὁ ἀπλοῦς, ὁ τοῖς πᾶσιν ἀεὶ εὐπροσήγορος, ὁ ἐκτιμητῆς τῶν καλλονῶν τῆς γλώσσῃς τῶν Ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων τῆς θείας λατρείας, ὁ λεπτὸς καὶ ἔμπειρος ἐρμηνευτῆς τῶν δυσχερῶν καὶ οὐ πᾶσιν εὐλήπτων χωρίων τοῦ Ψαλτῆρος καὶ τῶν ἄλλων βιβλίων τῆς θείας λατρείας, Νικόλαος Ἰβανόβιτς μετὰ χαρᾶς ἀνεκοινοῦτο τοὺς θησαυροὺς τῶν γνῶσεων αὐτοῦ τοῖς πολυαρίθμοις μαθηταῖς αὐτοῦ, διήνοιγεν αὐτῶν τὸν νοῦν πρὸς τὸ συνιέναι τὴν προσφιλῆ αὐτῷ καλλονὴν τῆς μητρικῆς διαλέκτου. Ἀγαπῶν αὐτήν καὶ ἀπὸ τῶν ἐλαχίστων ἀδελφῶν αὐτὸς οὐκ ἠδύνατο ἀποποιεῖσθαι τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἑαυτῶν γλῶσσαν, καὶ οὐδεποσῶς ἐφοβεῖτο ταύτην τὴν ἐπίκλισιν. Οὐκ ἠπέιλουν σὺτὸν αἱ ἀθυπόστατοι τῶν Τσουβάσων ἢ τῶν Τσερεμίσων φιλολογίαι,—αὐτὸς ἐγίνωσκεν, ὅτι κατὰ τὸν αἰῶνα ἡμῶν φιλολογικαὶ δύνανται εἶναι μόνον αἱ γλῶσσαι, αἱ ἔχουσαι μᾶλλον εὐρεῖαν δι' ἅπαντας τοὺς ἀνθρώπους σημασίαν, αἱ γλῶσσαι τῶν λαῶν, τῶν ἐχόντων ἐπαρκῆ ἀριθμὸν ἀνθρώπων, δυναμένων ἀναγινώσκειν τὰ προϊόντα τοῦ ἐντύπου λόγου. Οὐ δύναται εἶναι ἐπικίνδυνος τῇ ἐθνικῇ ἐνότητι ἡ ὁμιλία ἐν ἐπιτοπίῳ διαλέκτῳ δεκάδων τινῶν ἢ καὶ ἑκατοντάδων χιλιάδων ἀνθρώπων, ἰδίᾳ ὅτε ἐμφυτεύεται αὐτοῖς ἡ συνείδησις πάντων τῶν ἀγαθῶν, τῶν ἀπορρέόντων ἐκ τῆς ἐκμαθήσεως τῆς μορφωτικῆς γλώσσῃς τοῦ ῥωσικοῦ λαοῦ, μεθ' οὗ αὐτοὶ κέκληνται εἰς ἀχώριστον ὕπαρξιν. Καὶ οὗτός γε ὁ ἐκ πολλῶν

μιλιονίων λαός αἰ μετ' ἀγάπης ἀνέξεται παρ' ἑαυτῷ οἶκοι τὴν ἡσυχον τοῦ ἀρχαίου, ὡς αὐτὸς, ἀλλ' ἀσθενεστέρου ἐνοικιστοῦ τῆς αὐτῆς πατρίδος.

Ὁ καλὸς χριστιανὸς, ὁ πιστὸς υἱὸς τῆς Ἐκκλησίας Νικόλαος Ἰβανόβιτς ἐναργῶς ἐγίνωσκε ταύτας τὰς ἀρχάς· ἐρῶ μᾶλλον, αὐται αἱ ἀρχαὶ ἐπνευματοποιοῦν πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν, καὶ τέλος ἀδύνατον μὴ εὐχεσθαι, ὅπως χειραγωγῶνται ὑπ' αὐτῶν καὶ ἐκεῖνοι ἐξ ὑμῶν, οἷς συμβήσεται δρᾶν ἐν χώρᾳ, ἐχούσῃ ἀλλόφυλον συνοικίαν. Ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλους ὡς καὶ καθόλου διὰ πάντας ἡμᾶς ὁ Νικόλαος Ἰβανόβιτς ὀφείλει εἶναι ὑψηλὸν πρότυπον τῆς μετ' αὐταπαρνήσεως δράσεως διδασκάλου, πλουσίου ποικίλαις γνώσεσι, θαυμασίως σώφρονος καὶ ἐντελῶς ἀφιλοκερδοῦς ἐργάτου. Πόσον ὀλίγον αὐτὸς περὶ πολλοῦ ἐποιεῖτο τὸ χρηματικὸν ὄφελος, καταφανὲς ἐκ τούτου, ὅτι αὐτὸς τὰ πολύτιμα διδακτικὰ βιβλία αὐτοῦ ἀμισθεὶ παρέδωκεν εἰς πλήρη ἰδιοκτησίαν τοῦ Συμβουλίου τῶν Σχολῶν. Αἱ ἐκδόσεις αὐταὶ ἠδύναντο πλουτίσαι αὐτὸν καὶ τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ, εἰ διελογίζετο περὶ χρηματικοῦ κέρδους, ἀλλ' ὁ νοῦς αὐτοῦ οὐκ ἐσκοτίζετο τοῖς χρηματικοῖς ὑπολογισμοῖς, καὶ ἅπαντας τοὺς θησαυροὺς τῆς ἑαυτοῦ γνώσεως δωρεὰν ἀπέδωκε τῇ προκαταρκτικῇ Σχολῇ, δι' ἣν ἀφιλοκερδῶς εἰργάζετο μέχρι τῆς τελευταίας ἡμέρας τοῦ πολυωφελοῦς βίου αὐτοῦ. Διηκόνει τῷ φωτισμῷ τοῦ λαοῦ, καὶ αἰ ἐπειρᾶτο ἐνισχύειν τὴν εἰρήνην καὶ τὴν συμφωνίαν ἐν τοῖς ἀνθρώποις διαφόρων διοικήσεων ἐν ταῖς συνεργασίαις αὐτῶν πρὸς ὄφελος τοῦ πολιτισμοῦ τῆς πατρίδος. Ἡ μνήμη τοῦ ἀξίου τούτου ἀνδρὸς ζήτω ἐν ἡμῖν, εὐτυχήσασι διδαχθῆναι πολλὰ παρ' αὐτοῦ. Ἐνθέους δὲ ποιεῖτω ὑμᾶς τὸ παράδειγμα τοῦ διδασκάλου ἐν τοῖς μόχθοις, τοῖς ἀφιερωμένοις τῇ διδασκαλίᾳ καὶ τῇ παιδαγωγίᾳ τοῦ λαοῦ. Ἄγοντες εἰς ζωὴν ἐκεῖνας τὰς ἀρχάς, αἵτινες αἰ ἦσαν αὐτῷ προσφιλεῖς, ὑμεῖς ὑπὸ τὴν χειραγωγίαν τῶν ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας στηρίξετε τοὺς μαθητὰς ὑμῶν ἐν τῇ γνώσει τῶν ἀληθειῶν τῆς ἁγίας πίστεως, ἐνοικίσετε εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεὸν, τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν, τὸν Βασιλέα καὶ τὴν πατρίδα, εὐξέσθε σὺν αὐτοῖς, ὅπως ἡσυχον καὶ ἡρεμον βίον διάγωσιν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ ἀγνότητι· ἐμφυτεύσετε αὐτοῖς καλὰς ἔξεις τῆς τιμίας ἐργασίας, ἀγάπην πρὸς ἀνάγνωσιν καλῶν καὶ ἐπωφελῶν βιβλίων· συντελέσετε τῇ διαπλάσει τῶν προσόντων ἐκάστῳ αὐτῶν χαρισμάτων, καὶ ἐν γένει δυνήσεσθε ἐξευγενίζειν αὐτοὺς καὶ ἀνατρέφειν ἐν αὐτοῖς ἔξιν εἰς τὴν τάξιν, ταύτην τὴν βᾶσιν τῆς ἀνθρωπίνης πολιτείας.

Μετ' ἀγάπης φροντίζετε περὶ τῶν Σχολῶν τῶν θηλέων. Ἡ εὖ δεδιδασγμένη καὶ διατεθειμένη κόρη δύναται μέγα ὠφελεῖν ὄλον τὸν οἶκον. Τὰς γνώσεις καὶ τὰς ἔξεις τὰς προσκεκτημένας ὑπ' αὐτῆς ἐν τῇ Σχολῇ εὐχερῶς αὐτὴ δύναται ἐφαρμόζειν καὶ τῷ κατ' οἶκον βίῳ. Οἱ μαθηταί, ἀπολυόμενοι ἐκ τῶν Σχολῶν, πολλάκις ἐγκαταλείπουσι τοὺς οἴκους τῶν γονέων, οὐ σπανίως ἀπέρχονται εἰς ἐργοστάσια ἢ κεχωρισμένας ἐργασίας. Αἱ δὲ κόραι οὐ πολλῶν ἐξαιρουμένων, αἰ ἐπανακάμπουσιν ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν γονέων, ἢ ἐργόμεναι εἰς γάμου κοινωνίαν εἰσέρχονται εἰς νέον οἶκον. Ἀλλὰ καὶ

ἐν τούτῳ καὶ ἐν ἐκείνῳ ἀρμοδίως δύνανται καθ' ἡμέραν ἐφαρμόζειν τῷ βίῳ πᾶν, ὅ,τι ἐδιδάχθησαν ἐν τῇ Σχολῇ.

Αὗται αἱ μέλλουσαι μητέρες, διδάσκουσαι κατὰ τὰς μακρὰς τοῦ χειμῶνος νύκτας τοὺς παῖδας αὐτῶν τὰ γράμματα, ἐκχέουσαι ἐν ταῖς σκοτειναῖς καλύβαις τὸ φῶς τῆς Σχολικῆς διδασκαλίας, οἷον ὄφελος προσκομίσουσι τῷ πολιτισμῷ τῆς πατρίδος καὶ ὅσον ἀνακουφίσουσι τοὺς μόχθους τῶν διδασκάλων τῶν προκαταρκτικῶν Σχολῶν!

Ἐν τέλει οὐ δύναμαι μὴ εὔξασθαι ὑμῖν προσκτῆσασθαι κατὰ τὴν διαμονὴν ὑμῶν ἐν τοῖς ἐν Καζάνῃ παιδαγωγικοῖς μαθήμασι ὡς δυνατόν πλείονα πορισμὸν γνώσεων, δυναμένων χρησιμεῦσαι πρὸς ὄφελος τῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν ὑμῶν, τῶν παρασκευαζομένων εἰς τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα ἐν ταῖς Σχολαῖς τῶν γραμμάτων. Πρὸς ἐπιτυχῇ ἀνάπτυξιν τῶν Σχολῶν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν παροικιῶν ἀπολύτως ἀνάγκη ἰδίᾳ σπουδάζειν περὶ τὴν παρασκευὴν πολλῶν χιλιάδων φωτιστῶν τοῦ λαοῦ, κεκτημένων χρησίμους πρὸς τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα γνώσεις, εὖ διατεθειμένων, ἀγαπώντων τὴν Σχολὴν καὶ προθύμων μετ' αὐταπαρνήσεως μοχθῆσαι πρὸς τὸ κοινὸν ἀγαθόν.

Ὁ Κύριος στέψαι τοὺς μόχθους ὑμῶν τῇ ἐφέτῃ προόδῳ. (См. Прибавл. къ Церк. Вѣдом. за 1897 г. № 30. Стран. 1038—1040).

XIII.

Λ Ο Γ Ο Σ

ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῆς ἐν Καζάνῃ Γ.' συνελεύσεως τῶν ἱεραποστόλων πασῶν τῶν Ῥωσσιῶν, τὴν 22 Ἰουλίου 1897 ἔτους.

Προσαγορεύω ὑμᾶς, ἀξιότιμοι πατέρες καὶ ἀδελφοί, οἱ συνήλθετε ἐν Καζάνῃ εἰς τὴν τρίτην συνέλευσιν ἱεραποστόλων. Αἱ δύο πρῶται συνελεύσεις, αἱ κατὰ τὰ ἔτη 1887 καὶ 1891 ἐν Μόσχᾳ γενόμεναι, οὐκ ὀλίγον ὠφέλησαν. Τοῖς μόχθοις τῶν πατέρων ἱεραποστόλων φανεραὶ ἐγένοντο πολλὰ συνθῆκαι, συντελέσασαι τῇ προόδῳ τῆς ὁράσεως τῶν ἱεραποστόλων ἐν μέσῳ τῶν αἰρετικῶν καὶ σχισματικῶν. Ἡ οὐσασίς τῶν ἱεραποστολικῶν συνελεύσεων μαρτυρεῖ περὶ τῶν μεριμνῶν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας περὶ τὸ νοθετεῖν τοὺς πλανωμένους, προσελκύειν εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως τοὺς ἐκπεσόντας ἀπ' αὐτῆς καὶ τέλος στηριξάει τοὺς πιστοὺς ἐν τῇ ὀρθῇ κατανοήσει τῶν ἀληθειῶν τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας. Χαίρων ἐπὶ τῇ ὁμιλίᾳ μεθ'

ὤμων, ἀξιοτίμοι πατέρες καὶ ἀδελφοί, οὐ δύναμαι μὴ δοῦναι τόπον τῇ βα-
 θεῖα λύπη. Οὐκ ἔστιν ἐν τῷ συνεδρίῳ ὤμων ὁ ἀείμνητος πρόεδρος τῶν
 δύο πρώτων συνελεύσεων, ὁ πατὴρ ἀρχιμανδρίτης Παῦλος. Πολλοῖς ἐξ
 ὤμων οὗτος ὁ καλὸς πρεσβύτης μενεῖ εἰσαεὶ ἐν μνήμῃ καὶ προσφιλῆς.
 Αὐτὸς ἐκ νεότητος αὐτοῦ ἐπλανᾶτο ἐν τῷ σκότει τοῦ σχίσματος. Ὁ ἐρευ-
 νητικὸς αὐτοῦ νοῦς ἐζήτει τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' οὐχ ἱκανοῦτο τοῖς ἄνευ
 ζωῆς τύποις τῶν διδασκαλιῶν τοῦ σχίσματος. Ἐνόησεν, ὅτι τὸ σχίσμα, ὡς
 ὁ παλαιὸς Ἰσραήλ, οὐκ ἔγνω τὸν νόμον τῆς δικαιοσύνης. Καὶ ὁ πατὴρ
 Παῦλος, ἐν συνειδήσει κατανοήσας τὸ μὴ ἀληθές τοῦ σχίσματος, μέχρι
 τέλους τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ ἀόκνως διηκόνει τῇ ἀληθείᾳ. Ἦν εὐτυχῆς, ὅτι
 εἶδε τὸ φῶς ἐν τῇ μετὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐνώσει, καὶ ἔχαιρε φωτίζων τούτῳ
 τῷ φωτὶ τοὺς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένους ἀδελφοὺς αὐτοῦ.
 Πάντας τούτους ὡς καὶ τοὺς ἀμφιγνοοῦντας περὶ τῆς πίστεως αἰεὶ ἐδέχετο
 μετ' ἀγάπης, ἤκροατο μετ' ὑπομονῆς, ἀπεκάλυπτε τὸν νοῦν τῶν Γραφῶν,
 γνωστὰς καθίστα αὐτοῖς τὰς γνώμας καὶ τὴν διδασκαλίαν τῶν πατέρων τῆς
 Ἐκκλησίας. Ἦν διδάσκαλος καλὸς, αἰεὶ πρόθυμος ἀποκρίνεσθαι παντὶ τῷ
 ἐρωτῶντι αὐτὸν περὶ πίστεως. Καὶ συνέρρεον πρὸς αὐτὸν εἰς τὴν διὰ τοὺς
 ὁμοπίστους μονὴν τοῦ ἀγίου Νικολάου καὶ ἐκ τῆς Σιβηρίας καὶ ἐκ τῆς
 χώρας Δὸν καὶ ἐξ ἄλλων τόπων, τῶν ἐγγύς καὶ μακρὰν, μικροὶ τε καὶ
 μεγάλοι συνέρρεον διὰ διδασκαλίαν καὶ ἐξήγησιν τῶν ταραττουσῶν αὐτοὺς
 ἀμφιβολιῶν. Καὶ πάντας ὑπεδέχετο φιλοφρόνως καὶ μετ' ἀγάπης. Περὶ τὸ
 τέλος τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ πολλάκις ἀσθενῆς ὢν ἐπελανθάνετο καὶ τῆς ἀσθε-
 νείας, ἀναπτύσσων τοῖς συζητηταῖς τὴν διδασκαλίαν περὶ τῆς σωτηριώδους
 δι' αὐτοὺς διαμονῆς ἐν τῇ ἀγίᾳ Ἐκκλησίᾳ. Πάσαις ταῖς δυνάμεσι τῆς κα-
 θαρᾶς ψυχῆς αὐτοῦ ἠγάπα ταύτην τὴν Ἐκκλησίαν. Ὁφείπε τοὺς σχισματι-
 κοὺς, πολλάκις λέγων περὶ αὐτῶν: οἱ ταλαίπωροι, πιστεύουσιν εἰς τὸν Χριστὸν,
 ἀλλ' οὐ πείθονται Αὐτῷ, οὐκ ἐκπληροῦσι τὰς ἐντολὰς Αὐτοῦ καὶ ὀλλύουσιν
 ἑαυτούς. Τῇ τῶν ἀγίων πατέρων ἐρμηνείᾳ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ ἐπειράτο
 νοουθετεῖν καὶ σώζειν αὐτούς. Οὗτος ὁ πόθος τοῦ φωτίζειν αὐτοὺς τῷ φωτὶ
 τῆς ὀρθῆς διδασκαλίας ἰδίᾳ ἐνεψύχου αὐτόν. Πολλοὶ ἐξ ἡμῶν οὐχ ἅπαξ
 ἐτυγχάνομεν ὀρῶντες αὐτόν ἐν τῷ πενιχρῷ κελίῳ τοῦ προϊσταμένου, φέ-
 ροντα παλαιὸν χειριδωτὸν χιτῶνα (ἐνταρίον), ἡμικατακλινόμενον, ἅτε ἀπει-
 ρηκότα ἐκ τῶν κόπων καὶ τῆς νόσου. Ἡ ὄψις αὐτοῦ ὡσεὶ ἐσβέννυτο, ἀλλ'
 ἅμα ὡς ἤρχετο λόγος περὶ Ἐκκλησίας, ἢ προσήρχετό τις παλαιόπιστος ἢ
 συνομιλητῆς μετὰ ἀμφιβόλων ζητημάτων περὶ πίστεως, καὶ ὁ ἡμέτερος
 πατὴρ Παῦλος καθίστατο ἀγνώριστος. Ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἤπτετο ἡ λαμ-
 πηδὼν τῆς ζωηρᾶς διανοίας, τὸ στόμα ἠνοιέτο καὶ ἐκ τοῦ ἐξισχνωμένου
 πρεσβυτικῆς στήθους ἐξήρχετο καλὸς, συνετίζων, διδακτικὸς λόγος, αἰχμα-
 λωτίζων τοὺς ἀκροατὰς τῷ βάθει τῆς θεολογικῆς γνώσεως, τῇ ὀρθότητι
 τοῦ λογικῶς σκέπτεσθαι καὶ τῷ κάλλει τῆς ἀπλῆς καὶ σαφοῦς ἐκθέσεως.
 Ὁ ἀείμνητος διδάσκαλος ἡμῶν οὐ συνῆγε θησαυροὺς ματαίους καὶ φθαρτοὺς
 ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐν νῷ εἶχε τὸν λόγον τοῦ Ἀποστόλου, ὅτι «τὸ φρόνημα

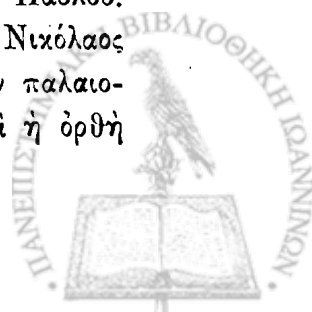

τῆς σαρκὸς θάνατος· τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πνεύματος ζωὴ καὶ εἰρήνη» (Ρωμ. 8, 6).

Ὁ πατὴρ Παῦλος μεγάλην ἀπεδίδου σημασίαν ταῖς συνελεύσεσι τῶν ἱεραποστόλων. Ἐβλεπεν ἐν αὐταῖς τὴν μέθοδον τὴν πιστὴν τῆς συγκεντρώσεως τῶν ἔργων τῶν εὐαγγελιστῶν τῆς ἀληθείας καὶ προσεδόκα ἀπ' αὐτῶν ἀγαθοὺς καρποὺς τῇ Ἐκκλησίᾳ. Οἱ Ἱεραπόστολοι εἶχον ἐν αὐτῷ νοήμονα καὶ ἔμπειρον χειραγωγὸν καὶ δεινὸν πρόεδρον ἐν τῇ τῶν ἐρίδων διεξαγωγῇ.

Ὅχι ἔστιν ἐν ἡμῖν καὶ ὁ τοῦ πατρὸς Παύλου ἑταῖρος κατὰ τὴν προεδρείαν ἐν τῇ δευτέρᾳ συνελεύσει· ἐστερήθημεν καὶ τοῦ πατρὸς πρωθιερέως Βασιλείου Νείλακη. Ἰδρις τοῦ σχίσματος τῆς ἐπαρχίας Πετροπόλεως ὢν, περὶ πολλοῦ ἐποιεῖτο τὰς προόδους τῶν ἱεραποστολικῶν μόχθων, ἐπιμελῶς συνῆγε νέας εἰδήσεις περὶ τῶν τοῦ σχίσματος, παρηκολούθει τῇ φιλολογίᾳ, καὶ τῷ ἑαυτοῦ ζήλῳ ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῆς ἀληθείας καὶ τῇ ἀφοσιώσει τῇ ἀγίᾳ Ἐκκλησίᾳ μέγα ἴσχυεν ἐπὶ τοὺς σχισματικούς, τοὺς ἠδέως ἐπισκεπτομένους αὐτόν. Ὁ πατὴρ Βασίλειος καὶ ἐν μέσῳ τοῦ θορύβου τοῦ βίου τῆς πρωτευούσης ἐπιμελῶς ἠκροᾶτο τῶν λόγων τῶν ἐν σκότει, τῶν ζητούντων νοουθεσίαν καὶ συμβουλήν παρ' αὐτοῦ. Αὐτὸς λίαν ἐτίμα τὸν πατέρα Παῦλον καὶ περὶ πολλοῦ ἐποιεῖτο τὰς νοουθεσίας αὐτοῦ. Οὐχ ὀρώμεν ἐν μέσῳ τῶν συνελθόντων καὶ τὸν πολὺ μοχθήσαντα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Βιιάτκης σεβαστὸν γέροντα, τὸν πρωθιερέα Στέφανον Κασομένοσκη. Ὁ Κύριος οὐκ ἤξίωσεν αὐτὸν παρεῖναι καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ συνελεύσει· αὐτὸς ἀπέθανεν εὐθὺς μετὰ τὴν πρώτην, ἐν ἣ δραστηρίως ἐβοήθει τῷ πατρὶ Παύλῳ. Ὁ πατὴρ Στέφανος ἐπὶ μακρὸν ἔσται διὰ μνήμης ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Βιιάτκης. Σπουδάζων τὸ ἐπὶ τόπου σχίσμα, αὐτὸς ἐπέισθη, ὅτι διὰ τὸν κατ' αὐτοῦ ἀγῶνα ἔδει ἰδρῦσαι ἀδελφότητα καὶ οὐ μεγάλην ἱεραποστολικήν Σχολήν, προτιθεμένην παρασκευάζειν πρὸς συνδιάλεξιν μετὰ τῶν σχισματικῶν τοὺς γινώσκοντας γράμματα καὶ εὖ διατεθειμένους τὸ πνεῦμα ἀγρότας, πεμπομένους ἐπὶ ἐν ἔτος εἰς τὴν Σχολήν ἐκ τῶν μεμολυσμένων τῷ σχισματι χωρῶν. Ἡ ἀγαθὴ ἐπιχειρήσις τοῦ πατρὸς πρωθιερέως εὗρεν ἀντενέργειαν καὶ μὴ συμπάθειαν ἐκ μέρους πολλῶν· ἀλλ' ὁ πατὴρ πρωθιερεὺς ἐπίστευε τῇ ὀρθότητι τοῦ ἔργου αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ πρώτῃ συνελεύσει τῶν ἱεραποστόλων ἔσχε τὴν παραμυθίαν τοῦ πεισθῆναι περὶ τῆς πλήρους συμπαθείας τῇ αὐτοῦ ἐπιχειρήσει τοῦ τε πατρὸς Παύλου καὶ τῶν ἱεραποστόλων. Αὐτὸς μετέστη πρὸς Κύριον, ἀφείς τὸ ἔργον αὐτοῦ εὐτακτον καὶ ἐξησφαλισμένον. Αἰωνία εἶη ἡ μνήμη τῶν κεκοιμημένων πατέρων—τοῦ ἀρχιμανδρίτου Παύλου, τῶν πρωθιερέων Βασιλείου καὶ Στεφάνου.

Ἀποδόντες τὴν ὀφειλομένην τιμὴν τοῖς κεκοιμημένοις λυπηθῶμεν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν μέσῳ ἡμῶν ὁ ἐγγύτατος συνεργάτης τοῦ πατρὸς Παύλου. Οὐκ ἠδυνήθη ἐλθεῖν εἰς Καζάνην ὁ γνωστὸς ἴδρις τοῦ σχίσματος Νικόλαος Ἰβανόβιτς Σουββότση. Ἡ πολυμερὴς γνωριμότης αὐτοῦ μετὰ τῶν παλαιοπίστων, ἡ γνῶσις τῶν αἰτίων τῆς ἐμφανίσεως τοῦ σχίσματος καὶ ἡ ὀρθή

κατανόησις τοῦ κατ' αὐτοῦ ἀγῶνος—ἅπαν τοῦτο, ὁμοῦ ληφθὲν, ἡδύνατο ἐν πολλοῖς διευκολῦναι τὴν διάγνωσιν τῶν τῆ ἀποφάσει τῆς συνελεύσεως ὑποκειμένων ζητημάτων.

Ἀναστήσαντες ἐν τῇ μνήμῃ ἡμῶν τὰς φωτεινὰς εἰκόνας τῶν κεκοιμημένων ἱεραποστόλων, τῶν μοχθησάντων ἐν ταῖς δυοῖς πρώταις συνελεύσεσι, συνδιαλεχθῶμεν περὶ τούτου: οἷος ὀφείλει εἶναι ὁ ἱεραπόστολος, ὁ ἀφιερῶν τὴν ἑαυτοῦ δρᾶσιν τῷ ἀγῶνι κατὰ τῆς αἰρέσεως καὶ τοῦ σχίσματος ἐν Ῥωσσία. Ὁ λόχνος τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως πλέον ἢ ἐννέα αἰῶνας πρότερον ἐφώτισε τὴν Ῥωσικὴν γῆν, καὶ ὁ λαὸς ὁ Ῥωσικὸς ἐν ταύτῃ τῇ πίστει εὔρε πηγὴν τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ ἰσχύος καὶ τῆς ἱστορικῆς ἀκμῆς. Ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἀνέθρεψεν ἐν τούτῳ τῷ λαῷ τὰ ἅγια αἰσθήματα τῆς ὑπακοῆς τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ, τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον, τὴν ἐτοιμότητα τοῦ θυσιάζειν ἑαυτὸν ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ, τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς πατρίδος. Ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, ἔχουσα διδασκαλίαν, περιέχουσαν ἀπάσας τὰς φυλάς καὶ τὰ ἔθνη, τὰ μὴ ἐκπεσόντα ἀπὸ τῆς ἐνότητος τῆς πίστεως, οὔσα Ἐκκλησία τῆς οἰκουμένης, αἰεὶ ἦν ἅμα τῇ ἡμετέρα πατρίδι καὶ πηγὴ τῆς ἀρρήκτου ἠθικῆς ἰσχύος αὐτῆς. Διὸ καὶ εὐνόητον, τίνος ἕνεκα κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ταύτης οὕτω μανιωδῶς ἐπιπίπτουσιν οἱ οἰκεῖοί τε καὶ οἱ ξένοι ἐχθροί. Τὸ διασεῖσαι καὶ σαλεῦσαι ταύτην τὴν ἔσω ἰσχὺν δηλοῖ ἀσθενέστερον ποιεῖν ἐν τῇ ρίζῃ καὶ ἐγγίξειν εἰς κατάλυσιν καὶ ἅπαντα τὸν ὀργανισμόν τῆς ἐπικρατείας. Εἰ οὕτως ἔχει, ὀφθαλμοφανές, οἷα φροντίς ληπτέα πρὸς διαφύλαξιν ἐν ἀνεπάφῳ τῆς διδασκαλίας τῆς ἀγίας πίστεως, τῆς πεφυλαγμένης ὑπὸ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν ἀναλλοιώτῳ καθαρότητι ἀπὸ τῆς θεμελιώσεως αὐτῆς μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν. Μεγάλαι αὐταὶ αἱ φροντίδες, ἐν νῷ τιθεμένου, ὅτι ἐν Ῥωσσία ὀρθόδοξοι περὶ τὰ 80 μιλιοῦνα. Ἐν αὐτοῖς εἰσι καὶ ἀνεπαρκῶς ἐστηριγμένοι ἐν τῇ γνώσει τῶν ἀληθειῶν τῆς ἀγίας πίστεως· ἐπ' αὐτούς, τούτους τοὺς ἀσθενεῖς, πρώτιστα ὀρμῶσιν οἱ κήρυκες τῶν πλανῶν. Ἄνθρωποι κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ἀγνοοῦντες τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην καὶ τὴν ἰδίαν δικαιοσύνην ζητοῦντες στηῆσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν» (Ρωμ. 10, 3), καὶ τάραττουσι τοὺς ἀσθενεῖς ἐν τῇ γνώσει τῶν ἀληθειῶν τῆς ἀγίας πίστεως.

Ἡ πρώτη φροντίς τῶν ἱεραποστόλων διευθυντέα πρὸς τὸ βοηθεῖν τοῖς ποιμέσι τῆς Ἐκκλησίας, ἵνα ὀχυρώσωσι τοὺς ὀρθοδόξους ἀπὸ τῆς εἰς αἰρέσεις καὶ σχίσματα ἀποπλανήσεως. Οἱ ἱεραπόστολοι, εὖ εἰδότες τὰς μεθόδους τὰς ἐν χρήσει ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν, δύνανται ἀποτρέπειν τὴν ἀποπλάνησιν, ὑποδεικνύντες τὰς αἰτίας καὶ τὰς συνθήκας, τὰς ῥάδιον ποιούσας τὴν δρᾶσιν τῶν ἐχθρῶν τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἀγὼν ὁ κατὰ τῆς αἰρέσεως καὶ τοῦ σχίσματος οὐ μέλλει φοβεῖσθαι τὸ φῶς. Ἀνάγκη εὖ εἰδέναι τὸν ἀντίπαλον ἐπὶ τῷ διαφυλάξει τὸ ἑαυτοῦ κτῆμα ἀπὸ διαρπαγῆς. Καὶ ὁ ἱεραπόστολος, ὁ ἔχων καλὴν πεῖραν αὐτοῦ, ὁ εἰδὼς τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ καὶ τὰς μεθόδους τοῦ ἀγῶνος δύνανται ἀνεκτιμήτους παρασχεῖν ὑπηρεσίας. Ὁ τῆς παροικίας ἱερεὺς, ὁ βεβωρημένος ὑπὸ πληθύος ποικίλων πραγμάτων καὶ

φροντίδων, οὐκ ἔχει τὸ δυνατόν παρακολουθῆσαι τῇ διδασκαλίᾳ διαφόρων αἰρετικῶν, δεινουμένων ἐν τῇ μονομερεῖ ἑρμηνείᾳ τῶν οὐκ ὀρθῶς ἐκλεγομένων περικοπῶν τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Ἄλλ' ὀλίγον τὸ εἰδέναι τὰς μεθόδους καὶ τὰς συνθήκας τῶν ψευδοδιδασκάλων· ἀναγκαιοῦσιν ἐν τῷ κατ' αὐτῶν ἀγῶνι ἢ ἐνότῃ τῶν ἐνεργειῶν καὶ ἢ συνάφεια ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν μέσων. Μὴ οὐσῶν τούτων τῶν συνθηκῶν, ἢ τοῦ ἀγῶνος ἐπιτυχία οὐ δύναται εἶναι ἀσφαλῆς, καὶ πρὸς ἐπίτευξιν τούτου ἀνάγκη τοῖς ἱεραποστόλοις κατὰ καιροὺς συνέλευσιν ποιῆσθαι. Ἡ μεταξὺ αὐτῶν κοινωνία ἀναγκαιοῖ καὶ πρὸς διασάφησιν τῆς διδασκαλίας τῶν τε προτέρων καὶ τῶν νεωστὶ ἀναφρομένων αἰρέσεων. Οἱ ἐχθροὶ τῆς Ἐκκλησίας πολυάριθμοι· ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν αὐξάνει, καὶ αὐταὶ αἱ συνθήκαι τοῦ βίου τοῦ αἰῶνος ἡμῶν συντελοῦσι πλέον ἢ πρὶν τῇ ταχείᾳ διαδόσει τοῦ κακοῦ. Μέγας ὁ κατάλογος ἐκεῖνος, ὃς ἠδύνατο ἂν χωρῆσαι τὰς πολυποικίλους ἀντιεκκλησιαστικὰς διδασκαλίας, ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ ἀθεϊσμοῦ μέχρις ἀγροίκου φανατικοῦ ἐνθουσιασμοῦ τῶν πλανήτων ἡμῶν. Ἐγγὺς εἰδέναι τὴν ἱστορίαν τοῦ σχίσματος καὶ τῆς αἰρέσεως, ὅσῳ παρακολουθεῖν τῇ ἐμφανίσει νέων δοξασιῶν καὶ διδασκαλιῶν, καὶ ἐπίστασθαι ἀνδιστάναι αὐταῖς σταθερὰν καὶ ἀσφαλῆ ἐνστάσιν—ταιοῦτο τὸ περαιτέρω ἔργον τοῦ ἱεραποστόλου. Ἄλλὰ πρὸς ἐπιτυχῇ ἐκπλήρωσιν αὐτοῦ ὀφείλει εἶναι ἐν πανοπλίᾳ τῆς γνώσεως τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τῶν συγγραμμάτων τῶν ἁγίων Πατέρων καὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὸς ὀφείλει οὐ μόνον ἔχειν ταύτας τὰς γνώσεις, ἀλλὰ καὶ τῇ ὀξυνοίᾳ ἐν συνέσει χρῆσθαι αὐταῖς. Αὐταὶ αἱ γνώσεις καὶ αὕτη ἡ σύνεσις πορίζονται τῇ ὁδῷ ἐμμόνου καὶ ἀδιαλείπτου μόχθου.

Πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς δράσεως αὐτοῦ ἀναγκαιοὶ ἐφεξῆς τῷ ἱεραποστόλῳ ἔχειν προσοῦσαν ὑψηλὴν διάθεσιν τοῦ πνεύματος, μόνιμον ἐτοιμότητα εἰς αὐτοθυσίαν. Ὁ ἱεραπόστολος αἰεὶ ὀφείλει ἐνθυμεῖσθαι τοὺς λόγους τῆς αἰτήσεως: «μετὰ παύρησας, ἀφόβως, ἀνεπαισχύντως ὁμολογεῖν ἐνώπιον πάντων τὸ ὄνομα Χριστοῦ, τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ τούτου ἕνεκα πάσχειν καὶ ἀποθανεῖν αἰεὶ μετ' ἀγάπης ἐθέλειν». Οὐ δεῖ τοῖς ἱεραποστόλοις συνέχεσθαι περιτταῖς φροντίαι περὶ ὑλικῆς εὐεξίας· δέον διὰ μνήμης ἔχειν τοὺς λόγους Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος, τοῦ ἐντειλαμένου τοῖς Ἀποστόλοις, πορευομένοις εἰς τὸ κήρυγμα, μὴ λαμβάνειν μεθ' ἑαυτῶν μήτε χρυσόν, μήτε ἄργυρον, μήτε χαλκόν. Οἱ ἱεραπόστολοι, οἱ ἀφιερῶσαντες ἑαυτοὺς τῷ κηρύγματι τῆς ἀληθείας, ὀφείλουσι διακονεῖν τῇ μιᾷ μόνον ἀληθείᾳ καὶ μὴ δουλεύειν τῷ χρυσῷ μόσχῳ. Ἡ μὲν Ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ ἐμερίμνα καὶ μεριμνήσει περὶ τῆς ἀνευθεοῦς αὐτῶν ζωῆς καὶ τῆς ἐξασφαλίσεως ἐν ἀσθενείᾳ ἢ γήρατι. Αὐτοὶ δὲ κατὰ τὸν αἰῶνα ἡμῶν τῆς ἐπικρατήσεως τῶν χρηματικῶν ἀγαθῶν, δείξουσι δι' ἑαυτῶν παράδειγμα οἰκοδομητικὸν τῆς ἀφιλοκερδοῦς διακονίας τῷ ὑψίστῳ ἀγαθῷ—τῇ ἀληθείᾳ. Ὁ ἱεραπόστολος, καὶ δὴ εἰ αὐτὸς πρόσωπον ἱεροῦ ἀξιώματος, ὀφείλει εἶναι παράδειγμα τῆς εἰλικρινοῦς, ἐντελῶς ἀφιλοκερδοῦς διακονίας τῇ ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ, εἶναι ποιμὴν ἑτοιμὸς θείναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων αὐτοῦ. Καὶ ἐπέστη νῦν ὁ καιρὸς ὁ προῤῥηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου, «ὅτε τῆς ὑγιαίνουσης διδασκαλίας

οὐκ ἀνέξονται, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἰδίας ἑαυτοῖς ἐπι-
σφραγεύσουσι διδασκάλους, κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν· καὶ ἀπὸ μὲν
τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοήν ἀποστρέψουσιν, ἐπὶ δὲ τοὺς μύθους
ἐκτραπήσονται» (2 Τιμοθ. 4, 3, 4).

Μόνον ὁ ἀφωσιωμένος τῷ ἔργῳ αὐτοῦ δύναται ἐπιτυχῶς νουθετεῖν
τοὺς πλανηθέντας καὶ στηρίζειν ἐν τῇ γνώσει τῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως.
Ὁ ἀληθῆς ἱεραπόστολος βεβαίως μέμνηται τῶν λόγων τῆς πρώτης καθο-
λικῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ὅτι «ὁ μὴ
ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν μένει ἐν τῷ θανάτῳ»..... «μὴ ἀγαπῶμεν
λόγῳ μὴδὲ γλώσσῃ, ἀλλ' ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ»· «μειζοτέραν τούτων
οὐκ ἔχω χαρὰν, ἵνα ἀκούω τὰ ἐμὰ τέκνα ἐν ἀληθείᾳ περιπα-
τοῦντα» (1 Ἰωανν. 3, 14, 18. 3 Ἰωανν. 1, 4). Ὁ καλὸς ἱεραπόστολος
γινώσκει, ὅτι οὐδὲν ἰσχύει χωρῖσαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. Καὶ
πιστὸς ταύτῃ τῇ διδασκαλίᾳ ὢν, αὐτὸς ὀφείλει ἄει παρέχειν παράδειγμα
ἀνοποκρίτου ἀγάπης οὐ μόνον πρὸς τοὺς οἰκείους τῇ πίστει, ἀλλὰ καὶ πρὸς
πάντας τοὺς ἐρωτῶντας αὐτὸν περὶ τῆς ὀρθῆς διδασκαλίας. Τίνα δὲ μέσα
κέκτηται ὁ ἱεραπόστολος πρὸς τὸ πολύμοχθον ἔργον αὐτοῦ; Πρώτιστα
ὀφείλει ἐν προσευχῇ ἀρύσασθαι τὴν δύναμιν τῆς χάριτος πρὸς τὸ κήρυγμα
τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας. Αὐτὸς ὀφείλει, εἴπερ τις καὶ ἄλλος, ἐνθυμεῖσθαι,
ὅτι «οὐκ ἔστιν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ βρῶσις καὶ πόσις, ἀλλὰ
δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη καὶ χαρὰ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ» (Ρωμ. 14,
17). «Οὐ θήσει πρόσκομμα τῷ ἀδελφῷ ἢ σκάνδαλον»· «μὴδὲ τῷ
βρώματι αὐτοῦ ἐκεῖνον ἀπολέσει, ὑπὲρ οὗ Χριστὸς ἀπέθανε»
(Αὐτόθι στιχ. 14, 13, 15). Ὁ ἱεραπόστολος ἀναμνησκόμενος τῆς νου-
θεσίας τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ὀφείλει ἐν παντὶ παρέχειν ἑαυτὸν πρότυπον
τῶν καλῶν ἔργων. Τὸν λόγον τοῦ ἱεραποστόλου δεῖ εἶναι λόγον ὑγιᾶ, ἀνε-
πίληπτον. Ὁ ἱεραπόστολος οὐκ ὀφείλει ζῆν ἐν κακίᾳ καὶ φθόνῳ· οὐδένα
ὀφείλει κακολογεῖν, εἶναι οὐ φιλόνηκον, ἀλλ' ἡσυχον, καὶ δεικνύναι πᾶσαν
ἐπιείκειαν πρὸς πάντας. Αὐτὸς ὀφείλει ἐκκλίνειν ἀπὸ τῶν ἀγροίκων καὶ
σκαίων ἐρίδων· αὗται γὰρ τίχτους διαστάσεις. Ὁ τοῦ Κυρίου δοῦλος οὐκ
ὀφείλει ἐρίζειν, ἀλλ' εἶναι φιλόφρων πᾶσι, διδακτικὸς, ἄκακος, μετὰ πραό-
τητος νουθετεῖν τοὺς ἐναντίους, ἐλπίζων, ὅτι ὁ Κύριος δώσει αὐτοῖς μετά-
νοιαν πρὸς γνῶσιν τῆς ἀληθείας. Αἱ συμβουλαὶ αὗται δύνανται ἰδίως ὀφε-
λεῖν ἐν ταῖς διαλέξεσι μετὰ τῶν αἰρετικῶν καὶ σχισματικῶν. Αἱ διαλέξεις
αὗται παρίστανται νῦν ὡς ἐν τῶν τὰ μάλιστα ἐπιτηδεῖων μέσων πρὸς σω-
φρονισμὸν τῶν πλανωμένων. Πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς διαλέξεως ἀνάγκη, ὅπως
ὁ ἱεραπόστολος ἐμφορῆται τοῦ πνεύματος τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀγάπης καὶ τοῦ
πόθου σῶσαι τοὺς ἀπολλυμένους. Ὁφείλει ἐπίστασθαι χρῆσθαι τοῖς θησαυ-
ροῖς, τοῖς περιεχομένοις ὑπὸ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, εἶναι πλούσιος τῇ ὑπο-
μονῇ, ζητεῖν μόνον τὸν θρίαμβον τῆς ἀληθείας καὶ μὴ σκέπτεσθαι περὶ
προσωπικῆς προόδου. Τῇ ἡσυχίᾳ καὶ τῇ εἰρηνικῇ διαθέσει τοῦ πνεύματος
ὀφείλει ἀποκαλύπτειν τὴν ἀληθῆ διδασκαλίαν περὶ πίστεως. Αἱ ὁμιλίαι αἱ

γινόμεναι ἐν πνεύματι πραότητος, ἀποβαίνουσι ἄγαν ἐπωφελεῖς καὶ πρὸς στηριγμὸν τῶν ὀρθοδόξων ἀχροατῶν ἐν τῇ γνώσει τῶν ἀληθειῶν τῆς ἀγίας πίστεως. Αὗται ἀναπτύσσουσι τὴν ἀγάπην πρὸς μελέτην θρησκευτικῶν ζητημάτων καὶ πρὸς ἀνάγνωσιν θεολογικῶν βιβλίων. Πλὴν τῶν ὁμιλιῶν μέγα ὠφελουσίαι αἱ ὑπὸ τῶν ἱεραποστόλων ἐπισκέψεις τῶν μεμολυσμένων τῇ ψευδοδιδασκαλίᾳ τόπων. Ὁ ἀρρωσιωμένος τῷ ἔργῳ αὐτοῦ ἱεραπόστολος, ἀφικόμενος εἰς τοιοῦτον τόπον, κατὰ συμφωνίαν μετὰ τοῦ ἱερέως τῆς παροικίας ζητήσει καιρὸν ὁμιλίας μετὰ τῶν γράμματα εἰδότες, ἢ τὰ μάλιστα διακρινομένων ἐκ τῶν σχισματικῶν ἢ αίρετικῶν. Ἡ μετὰ πειθοῦς ὁμιλία τοῦ ἐπήλυδος εὐαγγελιστοῦ, ἢ πρῶτιστα τείνουσα πρὸς ἀποκάλυψιν τῆς θετικῆς διδασκαλίας περὶ τῆς ἀγίας πίστεως, ἢ ἡσυχος κρίσις περὶ τῆς μὴ ὀρθότητος τῶν ἐκπεσόντων ἀπὸ τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας, δύνανται ἐμβάλλειν σπέρματα τῆς χάριτος τῇ ψυχῇ τοῦ συνδιαλεγόμενου. Ὁ φιλόστοργος λόγος τοῦ ἱεραποστόλου, ἢ ἀπουσία τοῦ ἐξουσιαστικοῦ, ἡγεμονικοῦ τόνου, ἢ τῆς φιλοπράγμονος φιλονεικίας δύνανται ὠφελεῖν τὸν συνδιαλεγόμενον καὶ κατευθύνειν τὸν νοῦν αὐτοῦ εἰς γνῶσιν τῆς ἀληθείας. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἱεραποστολῆς ἡμῶν αἱ ὁδοιπορίαι τοῦ πατρὸς Παύλου καὶ τινων παρόντων ἐνταῦθα ἱεραποστόλων προῦκάλεσαν εἰς ζωὴν νέας παροικίας καὶ συνετέλεσαν τῇ ἐνώσει τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας πολλῶν χιλιάδων σχισματικῶν. Τὸ ὄφελος τῆς ὑπὸ τῶν ἱεραποστόλων ἐπισκέψεως τῶν χωρῶν καὶ τῶν κωμῶν, τῶν μεμολυσμένων τῇ αίρέσει καὶ τῷ σχίσματι, καταφανές ἐντεῦθεν, ὅτι οἱ ἐκπεσόντες τῆς Ἐκκλησίας πολλάκις ζῶσιν ἐγκλειστοὶ καὶ δύνανται μὴ ἀκοῦσαι τῆς ἀληθείας, ἂν ὁ ἄγγελος αὐτῆς μὴ ἔλθῃ πρὸς αὐτούς. Μέγα ὠφελουσίαι τὸ ἔργον τῆς ἱεραποστολῆς αἱ Ἐκκλησιαστικαὶ Σχολαί. Ἡ χειραγωγὸς σημασία, ἢ ἐν ταύταις ταῖς Σχολαῖς ἀποδοδομένη τῇ ἐκμαθήσει τοῦ Νόμου τοῦ Θεοῦ, διατίθησι τοὺς παλαιοπίστους πρὸς αὐτάς. Αὐτοὶ παρηγοροῦνται τούτῳ, ὅτι οἱ παῖδες αὐτῶν γίνονται ἔμπειροι τῆς Θείας Γραφῆς, οἱ δὲ παῖδες γνωρίζουσι τῷ οἴκῳ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ μαλάσσουσι τὴν πολεμικὴν πρὸς αὐτὴν σχέσιν τῶν γονέων. Ἐχομεν πολλὰ παρήγορα παραδείγματα, εὐεπῶς δεικνύοντα, πόσον ἢ εὐκατηρτισμένη Ἐκκλησιαστικὴ Σχολὴ συνετέλει τῇ μαλάξει καὶ ὅτῃ ἐκτριζώσῃ τῆς ἐχθρας τῶν σχισματικῶν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν. Οἱ γονεῖς διὰ τῶν παιδῶν ἐγίνωσκον τὴν δύναμιν τῆς ἀγάπης, τῆς προσοῦσης τῆς Ἐκκλησίας καὶ πρὸς τοὺς ἀπ' αὐτῆς ἀποχωρισθέντας. Οἱ παῖδες ἐν τοῖς οἴκοις τῶν ἄνευ ἱερέων ἐτάραττον τοὺς γονεῖς ταῖς ἐρωτήσεσι περὶ τούτου, πῶς ἔστι κληρονομεῖν ζωὴν αἰώνιον μὴ μετέχοντας τῆς τραπέζης τοῦ Κυρίου. Ἐστηριγμένοι ἐν τῇ ὀρθῇ διδασκαλίᾳ, αὐτοὶ οὐ μόνον ἀπώλλουον ἐν τῇ Σχολῇ τὸν φανατισμὸν, ἀλλὰ καὶ προπαρεσκευάζοντο εἰς πλήρη ἔνωσιν μετὰ τῆς Ἐκκλησίας. Αὕτη ἢ σημασία τῆς Σχολῆς ἰδίᾳ δυνάμει ἐφάνη πρὸς τὰς ἐν αὐταῖς διδασκομένας μαθητριάς. Ἐγγραφόμεναι εἰς τὴν Σχολὴν, αὗται ἀπεξενούοντο τῆς ὁμιλίας μετὰ τῶν ἄλλων παιδίων, μὴ βουλόμεναι βεβηλοῦν ἑαυτάς τῇ πόσει τοῦ ὕδατος ἐκ κοινῆς ἀρυταίνης, ἔτρεχον εἰς τὸν ποτα-

μίσκον καὶ ταῖς χερσὶν ἤντλουν ὕδωρ. Ἡ καλὴ δύναμις τῆς Σχολῆς λάθρα ἐμάλασεν αὐτῶν τὰς καρδίας. Ἡ προσευκτικὴ διάθεσις τοῦ πνεύματος εἴλκυσε τῷ ζωοποιῷ κύματι καὶ αὐτὰς εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ. Διαιθριασθεῖσαι τῇ ὀρθῇ διδασκαλίᾳ, εἰ καὶ μὴ πᾶσαι, αὐταὶ ἐνωθήσονται τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀποφοιτῶσαι ἐκ τῆς Σχολῆς ἀναμφιλέκτως οὐ μέλλουσι φέρεσθαι πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους μετὰ τῆς ἐχθρικῆς περιφρονήσεως, τῆς προσούσης τοῖς ἀρχαίοις σχισματικοῖς. Ἄρα ἡ Σχολή, στηρίζουσα τὴν εἰρήνην καὶ τὴν συμφωνίαν ἐν ἀνθρώποις, ἐφάνη κατὰ τὸν τελευταῖον χρόνον ἐπωφελῆς συνεργάτις τῆς ἱεραποστολῆς. Μέγα ὠφελοῦσι τέλος τῷ ἔργῳ τῆς ἱεραποστολῆς αἱ διάφοροι ἐκδόσεις, αἷς ἐπιχειροῦσιν ἐν εἴδει κεχωρισμένων βιβλίων, φυλλαδίων, ἄρθρων καὶ περιοδικῶν, ἀφιερωμένων τῇ μελέτῃ τῶν ζητημάτων τῶν ἀφορώντων τὴν ἱεραποστολήν. Κατὰ τὸν ἐνεστῶτα χρόνον οἱ τῆς Ἐκκλησίας ἐχθροὶ καὶ παντοῖοι αἰρετικοὶ ἀσχοῦνται περὶ τὴν τύπωσιν, πώλησιν ἀντὶ εὐτελῶν τιμῶν καὶ δωρεὰν διανομὴν παντοίων βιβλίων, φυλλαδίων καὶ φύλλων, διαδιδόντων ἐννοίας ψευδεῖς καὶ κρίσεις ἀτόπους περὶ τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ κοινοῦ καλοῦ, τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου. Ὀφθαλμοφανές, ὅτι διὰ τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦτου τοῦ κακοῦ ἀνάγκη μετ' ἀκαμάτου καρτερίας τοποῦν καὶ διαδιδόναι ἐν τῷ λαῷ ἐκδόσεις, ἀνακοινουμένας ὀρθὰς ἐννοίας περὶ τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ κράτους, περὶ τῆς Χριστιανικῆς ἠθικῆς, περὶ τοῦ ψεύδους καὶ τῶν πλανῶν τῶν αἰρετικῶν καὶ σχισματικῶν. Ἀνάγκη παρέχειν τῷ λαῷ ὑγιᾶ καὶ καλὴν πνευματικὴν τροφήν, δυναμένην συντελεῖν τῇ πνευματικῇ αὐτοῦ ἐπιδόσει. Τὰ διὰ τὸν λαὸν βιβλία γραπτέον γλώσση ἀπλῇ καὶ σαφεῖ, ἄνευ τεχνητῶν παραποιήσεων εἰς δημῶδη διάλεκτον. Ἡ εἰλικρινὴς πεποιθήσις τοῦ γράφοντος καὶ ἡ ἀπλότης τῆς ἐκθέσεως ποιήσουσι τὸ βιβλίον προσφιλές τῷ ἀναγνώστῃ. Οὐκ ἔστι μὴ χαίρειν, ὅτι ἐν τῷ τελευταίῳ χρόνῳ ἐπλουτήσαμεν ὀλοκλήρῳ σειρᾷ ἐκδόσεων, χρησίμων τῷ λαῷ ἱεραποστολικῶς. Μνημονεύσομεν ἐνταῦθα: «Ἀδελφικὸν Δόγον», «Τῆς Δαύρας τῆς Ἁγίας Τριάδος φύλλα» καὶ τὰ βιβλιάρια, τοῦ Κιέβου «Ἱεραποστολικὴν Ἐπιθεώρησιν», τῆς Μόσχας «Ὁρθόδοξον Εὐαγγελιστὴν» καὶ τῆς Ριζζάνης «Ἱεραποστολικὴν συλλογὴν». Πᾶσαι ταῦται ταῖς ἐκδόσεσιν, ὡς καὶ τοῖς βιβλίοις, τοῖς ἀφιερωμένοις τῇ ἐκμαθήσει τῶν διαφορῶν πλευρῶν τῆς ἱεραποστολικῆς δράσεως, εὐχρηθῶμεν ταχεῖαν διάδοσιν. Οἱ τῶν παροικιῶν ἱερεῖς ἐν τούτῳ δύνανται παρασχεῖν μεγάλην βοήθειαν· παρακολουθοῦντες ταῖς διαφοροῖς ἐκδόσεσιν, αὐτοὶ δύνανται αὐτὰς γνωρίσαι καὶ τοῖς πνευματικοῖς αὐτῶν τέκνοις.

Τοιοῦτοι καθόλου οἱ τρόποι, οὓς νῦν ἡ ἱεραποστολή διατίθησι διὰ τὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς αἰρέσεως καὶ τοῦ σχίσματος. Ἐλπίζομεν, ὅτι ὁ Κύριος στέψει ἀγαθαῖς ἐπιτυχίαις τοὺς μετ' αὐταπαρνήσεως μόχθους τῶν εὐαγγελιστῶν τοῦ Χριστοῦ, ὅτι τὸ φῶς τῆς ὀρθῆς τοῦ Εὐαγγελίου διδασκαλίας διασκεδάσει τὸ σκότος τῶν ἀυθαιρέτων ἀνθρωπίνων ἐπινοιῶν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία πασῶν ὧν Ῥωσιῶν ἐν συνδέσμῳ μετὰ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν

τοῦ Θεοῦ μέλλει φανεράν ποιεῖν τὴν σωτηριώδη ἐνέργειαν τῆς καθαρᾶς, ἀπημάντου διδασκαλίας ἐπ' ἀγαθῷ ἀπάσης τῆς ἀνθρωπότητος, πρὸς παραμυθίαν τοῦ Κραταιοῦ Πατρὸς τῆς πατρίδος καὶ πρὸς δόξαν τοῦ μεγάλου ἔθνους τῆς Ῥωσσίας. (См. Прибавл. къ Церков. Вѣдом. за 1897 г. № 31. Стран. 1708—1804).

XIV.

Λ Ο Γ Ο Σ

ἐπὶ τῷ τέλει τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Ἀκαδημίᾳ Πετροπόλεως θερινῶν παιδαγωγικῶν μαθημάτων διὰ τοὺς καὶ τὰς διδασκάλους τῶν ἐκ δύο Τάξεων Σχολῶν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν παροικιῶν, τὴν 7. Αὐγούστου 1897 ἔτους.

Ἐντιμοὶ ἀκροαταὶ καὶ ἀκροώμενοι τῶν παιδαγωγικῶν μαθημάτων!

Πρὸ ἐξ ἑβδομάδων πρὸ τῆς ἀρχῆς τῶν ἀσχολιῶν ὑμῶν συνήχθημεν σὺν ὑμῖν ἐν ταύτῃ τῇ αἰθούσῃ τῶν πανηγυρικῶν συνεδριάσεων τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας τῆς Πετροπόλεως, τῆς εὐρέως ἀνοιχτάς ὑμῖν τὰς θύρας αὐτῆς, καὶ νῦν συνήλθομεν ἐνταῦθα πρὸς ἐξιτήριοιον ὑμιλίαν. Ἐξ ἑβδομάδας ὑμεῖς διήλθετε ἐν ἐπιμελεῖ ἐργασίᾳ καθ' ἀπάσας τὰς ἡμέρας. Οἱ ἐν πείρᾳ τῶν παιδαγωγικῶν μαθημάτων γενόμενοι πάντες ὁμοθυμῶς μαρτυροῦσιν, ὅτι ὑμεῖς ἐξεδηλώσατε ζῶσαν φιλομάθειαν, εἰργάζεσθε, μὴ φροντίζοντες περὶ κοπώσεως, καὶ ἐχρῆσθε παντὶ καιρῷ πρὸς κτῆσιν ἐπιφελῶν ὑμῖν γνώσεων. Ἡμνημονήσατε τοῦ βάρους τῶν κόπων, οὓς ὑμεῖς κατὰ τοὺς χειμερινούς μῆνας ὑπέστητε, ἐπελάθεσθε τοῦ καμάτου τῆς μακρᾶς ὁδοῦ, ἐνεψύχου ὑμᾶς εἰς καὶ μόνος πόθος—ὡς δυνατόν πλέον πλουτῖσαι ἑαυτοὺς ταῖς ἐπιφελέσι γνώσεσιν ἐν ἅπασιν τοῖς κλάδοις τῶν παρατιδομένων ὑμῖν ἐπιστημῶν. Ἡ αὐτὴ διάθεσις τοῦ πνεύματος τῶν ἀκροατῶν καὶ ἀκροατριῶν ἐξεδηλώθη ἐν Μόσχᾳ, Καζάνῃ, Πέρμη, Κούροκῃ, Χαρκόβῃ, Κιέβῃ καὶ Ὁδησοῦ. Ἐξ ὅλων τούτων τῶν πόλεων ἤρχοντο εὐαγγελία περὶ τῶν ἀκαμάτων μόχθων τῶν συναχθέντων εἰς τὰ παιδαγωγικά μαθήματα. Ἀνὰ πέντε, καὶ δὴ ἐξ μαθήματα ἔχοντες τὴν ἡμέραν, καὶ ταύτην καυματώδη θερινήν, συμπάλλοντες μετὰ τὸ γεῦμα καὶ μελετῶντες καθ' ἑσπέρας,—ἰδοὺ πῶς διήρχοντο τὸν χρόνον τῆς συνήθους θερινῆς ἀναπαύσεως οἱ συναχθέντες ἐξ ὅλων τῶν περάτων τῆς Ῥωσσιῆς γῆς διδάσκαλοι καὶ διδασκάλισσαι τῶν ἐκ δύο Τάξεων Σχολῶν. Δι' ἅπαντας ἡμᾶς, μετ' ἀγάπης παρακολουθήσαντας ταύταις ταῖς ἀσχολίαις ἰδίᾳ πολλοῦ ἄξιος ὁ ἥσυχος καὶ

ειρηνικὸς αὐτῶν ροῦς. Οἱ ἐπιστατήσαντες τῶν παιδαγωγικῶν μαθημάτων ἀποδιῶσιν τιμὴν τῇ αὐστηρᾷ ἀγωγῇ καὶ τῇ ἄκρᾳ πειθαρχίᾳ τῶν σεμνῶν ἐργατῶν καὶ ἐργατῶν καθ' ἅπαντα τὸν χρόνον τῶν συνηνωμένων ἀσχολιῶν αὐτῶν ἐν τοῖς παιδαγωγικοῖς μαθήμασιν. Αὕτη ἡ συγκέντρωσις ἐν τῇ ἐργασίᾳ καὶ ἡ ἰκανότης ὑποτάσσειν ἑαυτὸν τῇ ἀναγκαστικῇ διὰ πάντας διατάξει μαρτυροῦσι περὶ τῆς ὀρθῆς κατανοήσεως ὑπὸ τῶν συναχθέντων εἰς τὰ παιδαγωγικὰ μαθήματα τῆς ὑψηλῆς σημασίας τοῦ διδασκαλικοῦ αὐτῶν ἔργου.

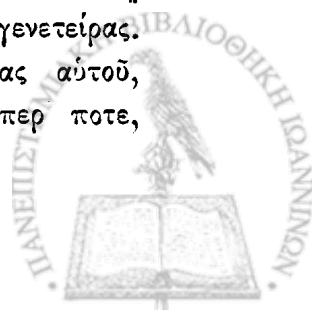
Ἀποχωρίζομενοι ἀφ' ἑμῶν, διαλεχθῶμεν περὶ ἐκείνου, ὅπερ ἰδίᾳ πολλοῦ ἄξιον ἡμῖν, τοῦτ' ἔστι περὶ τῆς Σχολῆς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς παροιρίας. Ἡ Σχολὴ αὕτη, παρέχουσα τοῖς μαθηταῖς προκαταρκτικὴν μάθησιν, παιδαγωγεῖ αὐτοὺς ἐν τῷ ἀσφαλεῖ καὶ ἀσαλεύτῳ θεμελίῳ τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος. Μὴ περιορίζουσα τὰ ἔργα αὐτῆς ἐν μιᾷ μόνον μηχανικῇ μαθήσει τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς γραφῆς, αὕτη τείνει σχεῖν δύναμιν πρὸς τὸν ἔσω ψυχικὸν κόσμον τοῦ παιδίου, καὶ παιδαγωγῆσαι ἐξ αὐτοῦ καλὸν χριστιανόν. Ἡ Σχολὴ ἡ Ἐκκλησιαστικὴ δίδωσι, κατὰ τὰς περιστάσεις τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου, τόπον τῇ ἐκμάθησιν διαφόρων προσθέτων καὶ πλαγίων γνώσεων, ἐὰν μόνον αἱ ἀσχολίαι περὶ ταῦτα μὴ ἀπάδωσι ταῖς ἀρχαῖς, αἱ τέθεινται βάσις αὐτῆς. Τοῦτο τὸ ἀμετάτρεπτον τῶν χειραγωγουσῶν ἰδεῶν κέκτηται ἰδίαν ἀξίαν διὰ τὴν προκαταρκτικὴν Σχολήν. Ἀσάλευτοι αἱ ἀντηρίδες τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς, καὶ ἡ Σχολὴ ἡ Ἐκκλησιαστικὴ καὶ νῦν καὶ ἀεὶ μέλλει ἀρύεσθαι χειραγωγοὺς κανόνας ἐκ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας, τῆς μόνης καθαρᾶς πηγῆς τῆς ἀληθείας καὶ πάσης δικαιοσύνης. Μακρὰν ἀφ' ἡμῶν οἱ κίνδυνοι, οἱ κυμαίνοντες ἐν τῷ τῆς Σχολῆς ἔργῳ τοὺς νόας ἐν τῇ Δύσει. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Σχολὴ ἐν Ῥωσίᾳ καλεῖται διακονεῖν ἐνὶ μόνῳ φωτισμῷ τοῦ λαοῦ, καὶ οὐ παρίσταται ὡς ἀφορμὴ πρὸς ἐπιτυχίαν φιλαρχικῶν σκοπῶν τοῦ κλήρου. Ὁ Δατικὸς κόσμος ἡγεῖται τὴν Σχολήν μίαν τῶν τὰ μάλιστα ἰσχυρῶν ἀφορμῶν πρὸς ὑποταγὴν πλήθους λαοῦ τῇ παπικῇ ἰδέᾳ. Τῇ δημοσίᾳ Σχολῇ ὀρέγουσι τὰς χεῖρας ἐν τῇ Δύσει καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν διαφόρων πολιτικῶν κομμάτων κρατῆσαι αὐτῆς βούλονται καὶ οἱ κοινωνισταί. Πάντες αὐτοὶ πειρῶνται εἰσενεγκεῖν εἰς τὴν στοιχειώδη μάθησιν τὰς ἀγαπητὰς ἑαυτῶν διδασκαλίας, ἐμφυτεύοντες τῇ Σχολῇ τὴν μονομέρειαν τῶν κομματικῶν θεωριῶν. Οὐ τοιαύτη ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Σχολὴ ἡμῶν: ἡ κλήσις αὐτῆς—διδάσκειν τοὺς παῖδας καὶ ἄγειν εἰς ζωὴν τὰς ἀρχὰς τῆς χριστιανικῆς περὶ πίστεως διδασκαλίας, τῆς μὴ πεφυρμένης ἀνθρωπίνους πάθεισιν. Ἡ τοιαύτη Σχολὴ οὐ δύναται μὴ συντελεῖν τῇ ὑψώσει τῆς ἠθικῆς στάθμης τοῦ λαοῦ. Ὁρθῶς νοοῦντες τὴν ἀξίαν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν Σχολῆς, πάντες ἡμεῖς εὐτυχεῖς, ὅτι δυνάμεθα ἐργασθῆναι δι' αὐτήν, πάντες ἡμεῖς ἀγαπῶμεν αὐτήν. Καὶ πῶς μὴ ἀγαπητέον τὴν Σχολήν, τὴν κεκλημένην ἀγαγεῖν ὀλοκλήρους γενεὰς εἰς τὸ αἰώνιον φῶς; Ἀγαπῶντες δὲ ταύτην τὴν Σχολήν, οὐ δύναμεθα μὴ πεποιθῆναι ἐπὶ τὴν πρόοδον αὐτῆς. Αὕτη ἡ πεποίθησις ἐνισχύσει ἡμᾶς κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας, ὅτε ἀσθε-

νήσετε ἐκ τῶν χαλεπῶν ἐργασιῶν ἢ ἐκ τῶν πιεζουσῶν ὑμᾶς ἐξετάσεων. Πεποιθάτε ἐπὶ τὸν θρίαμβον τῶν ιδεῶν, τῶν ἀποδεδεγμένων ὑπὸ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς. Πρὸ δέκα καὶ τριῶν ἐτῶν, ὅτε ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Σχολή, ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Ῥωσίᾳ ὑφισταμένη, ἤρξατο ἔμπεδα διοργανουμένη, παρὰ τῆ Ἀγιωτάτῃ Συνόδῳ τὸ ὄλον διὰ τὰς ἀνάγκας πασῶν τῶν Σχολῶν ἦσαν μόνον 55,000 ρούβλια. Νῦν δὲ μετὰ παρέλευσιν 13 ἐτῶν δαπανῶνται ἐκ τῶν χρημάτων τοῦ Ταμείου τοῦ Κράτους 4.953,841 ρούβλ., καὶ ἐκ τῶν ποσῶν τοῦ φόρου διὰ τὰς γαίας ἐν τοῖς κυβερνεῖοις, ὅπου οὐκ εἰσῆχθη ἡ ἀρχὴ ἢ ἐπὶ τῶν γαιῶν—602,175 ρούβλ. Τὸ ὄλον δὲ 5.556,016 ρούβλια. Ὁ ἀριθμὸς πασῶν τῶν Σχολῶν ἤρξατο μέχρι 34,000 μετὰ 1.092,000 διδασκομένων. Ἀπὸ τοῦ 1895 μέχρι 1 Αὐγούστου 1897 ἔτους ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τῶν Σχολῶν ἀπεστάλησαν ταῖς Σχολαῖς 8.370,290 βιβλία ἀξίας 1.386,137 ρουβλίων.

Ταῦτα τὰ δεδομένα εὐγλώττως μαρτυροῦσι περὶ τῆς ἀσυνήθως ταχείας αὐξήσεως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς καὶ πληροῦσι τὰς καρδίας ἡμῶν βαθείας εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν ἄληστον Μονάρχην, τὸν ἐν Θεῷ ἀναπαυόμενον Αὐθέντην Αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον Γ.' καὶ πρὸς τὸν Στεφηφόρον Υἱὸν Αὐτοῦ, τὸν ἀγαπητὸν ἡμῶν Βασιλέα ἐπὶ τῇ πατρικῇ αὐτῶν προνοίᾳ περὶ τῆς προόδου τῆς δημοσίου ἐκπαιδεύσεως, τούτου τοῦ ἐνεχύρου τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς δόξης τῆς Ῥωσίας.

Πολλὰ ἐτελέσθησαν διὰ τὴν Σχολὴν ἡμῶν, ἀλλὰ μεγάλη καὶ ἐπίπνονος πρόκειται ἔτι ἐργασία. Γινώσκομεν ἡμεῖς καὶ τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν, οἶδαμεν καὶ τὴν ἔνδειαν, ἀλλὰ πεποιθάμεν ἐπὶ τὴν πρόοδον τοῦ ἀγίου ἔργου. Καὶ ἡ ἐνέργεια τρέφει ταύτην τὴν ἐλπίδα. Καὶ ἐν τοῖς ἐγγύς καὶ ἐν τοῖς μακρὰν χωρίοις καὶ κώμαις ἐν παντὶ τόπῳ ἰδρύνονται νέαι Σχολαί, ἀκρατήτῳ κύματι ὁρμῶσιν εἰς αὐτὰς οἱ παῖδες τοῦ λαοῦ. Ἐκατοντάδες ἀνθρώπων αὐταπαρνήσεως ἀνιδιοτελῶς ἀφιερῶσιν ἑαυτοὺς τῷ μεγάλῳ ἔργῳ τοῦ φωτισμοῦ. Ἄφθονοι ἔρανοι δίδονται ὑπὸ καλῶν ἀνθρώπων πρὸς σύστασιν καὶ συντήρησιν Σχολῶν. Ὡς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, ταῖς ζωτικαῖς ἀκτίσι διαχεόμενον ἐπὶ τῆς γῆς, περιβάλλει αὐτὴν τῷ ποικίλῳ κοσμήματι τῶν ωραίων χρωμάτων, οὕτω καὶ τὸ φῶς τῆς διδασκαλίας τῆς Σχολῆς καλεῖ εἰς ὑπαρξιν νέας δυνάμεις καὶ χαρίσματα. Ἐν τῇ λόγχῃ τοῦ κυβερνεῖου τῆς Σμολένσκης γινώσκομεν μίαν Σχολὴν, ἧς ὁ καλὸς διδάσκαλος, ἐξετάζων τὰς ἰκανότητας τῶν μαθητῶν, ἠδυνήθη εὑρεῖν ἐν αὐτοῖς ὀλόκληρον τάξιν ἀνθρώπων, πλουσίως δωρημένων ὑπὸ τῆς φύσεως. Καὶ ἐξῆλθον ἐκ ταύτης τῆς Σχολῆς ὄτρηροὶ θεράποντες τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας, εὐφυῆς ζωγράφος καὶ πολλοὶ καλοὶ διδάσκαλοι. Ἄνευ τῆς Σχολῆς αὐταὶ αἱ δυνάμεις ὑπελείφθησαν ἄν ἄγνωστοι. Καὶ ὅσῳ μᾶλλον μέλλουσι πληθύνεσθαι αἱ Σχολαί ἐν Ῥωσίᾳ, τόσῳ μᾶλλον μέλλει αὐξάνειν καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν εὐφυῶν, τῶν ἰκανῶν τῇ ἑαυτῶν ἐργασίᾳ καὶ ταῖς γνώσεσι συνεργεῖν τῇ προόδῳ τῆς γενετήρας. Κατὰ τὸν αἰῶνα ἡμῶν πᾶς λαὸς ἰσχυρὸς τῇ ἀκμῇ τῆς ἐργασίας αὐτοῦ, καὶ ἡ Σχολή, ἡ πλάττουσα ὑπὲρ τὴν ἀκμὴν, νῦν ἐκλήθη, εἴπερ ποτε,

κεκτῆσθαι ὀριστικὴν σημασίαν ἐν τῇ ἱστορικῇ τύχῃ τῶν ἔθνων καὶ τῶν κρατῶν.

Δεῖ εἶναι μίαν τῶν πρώτων φροντίδων τοῦ κράτους τὴν κανονικὴν διοργάνωσιν τῆς Σχολῆς, τῆς παιδαγωγούσης τοὺς μέλλοντας πολίτας ἐν ἐκείνοις ταῖς ἀρχαῖς, αἵτινες δύνανται συντελεῖν τῇ ὡς δυνατόν πλήρει ἀναπτύξει τῆς ἐθνικῆς δυνάμεως ἐκάστης χώρας. Πᾶσα προκαταρκτικὴ Σχολὴ μέλλει ὠφελεῖν, ἐφόσον διατελέσει πιστὴ ταῖς ἀνωθι ὑποδειχθείσαις ἀρχαῖς. Ὡς πρὸς δὲ τὴν Σχολὴν τὴν Ἐκκλησιαστικὴν, ἕως οὗ αὐτὴ ὑφίσταται, οὐ δύναται ἀποστῆναι αὐτῶν. Τοὺς παῖδας τοὺς ἐν αὐτῇ διδασκόμενους αὐτὴ παιδαγωγεῖ ἐν τοῖς κανόσι τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς, εἰσάγει αὐτοὺς εἰς τὸ κεχαριτωμένον βασιλεῖον τῆς ἀγάπης, ὅπου τὰ τέκνα τοῦ Χριστοῦ εὐρίσκουσιν ἄκραν παραμυθίαν ἐν τῇ βοηθείᾳ τοῖς πλησίον, καὶ ἐθίζονται προθυμότερον διδόναι εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ἢ λαμβάνειν πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν οἰκείων, μηδέποτε ἐκπληρουμένων, ἀπαιτήσεων καὶ ἐπιθυμιῶν. Ἡ καλὴ Σχολή, στηρίζουσα τοὺς ἑαυτῆς μαθητὰς ἐν τῇ γνώσει τῶν ἀληθειῶν τῆς ἀγίας πίστεως, δύναται προφυλάξει τὸν λαὸν ἀπὸ τῆς αἰρέσεως, τῆς εἰσαγωγῆς διαίρεσιν καὶ ἀσθένωσιν εἰς τὸν πνευματικὸν βίον τοῦ λαοῦ. Ἡ καλὴ Σχολὴ δύναται ὀχυρῶσαι καὶ ἀπὸ τοῦ κοινωτισμοῦ, τοῦ προσωποῦτος τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν ἐπιθυμίαν μᾶλλον ἢ ἡσσαν βιαίως ἐπιτυχεῖν ἴσης μεταξὺ πάντων διανομῆς τῶν ἀγαθῶν τῶν περὶ τὴν οὐσίαν. Ἡ Σχολὴ ἢ Ἐκκλησιαστικὴ, βοηθοῦσα τῇ παιδαγωγικῇ ἱεραποστολῇ τῆς Ἐκκλησίας, ἐθίζει τοὺς ἀνθρώπους κατευθύνειν τὰ διανοήματα αὐτῶν ἐκ γῆς πρὸς οὐρανὸν, παρασκευάζει αὐτοὺς εἰς τὴν ζωὴν τῆς μακαριότητος ἐν τῇ οὐρανίῳ πατρίδι, καὶ διδάσκει, ὅπως συγγνώμην διδόντες τοῖς ἐχθροῖς ἀρχῶνται τῷ ἑαυτῶν, καίπερ μετρίῳ, κλήρῳ. Ἡ καλὴ Σχολή, πιστὴ τῇ διαθήκῃ τοῦ Σωτῆρος, μέλλει εἰσάγειν εἰρήνην καὶ εὐδοκίαν ἐν ἀνθρώποις, καὶ ἠρεμίζει τὴν ἔχθραν καὶ τὴν κακίαν, τὰς ἀποχωρίζουσας τοὺς ἀνθρώπους. Αὐταῖς ταῖς σκέψεσι περὶ τῆς φίλης πᾶσιν ἡμῖν Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς κατακλείω τὸν διάλογον μεθ' ὑμῶν, καὶ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας εὐχομαι ὑμῖν εὐρεῖν, ἐν τῇ ὑψηλῇ διακονίᾳ τῷ φωτισμῷ τοῦ λαοῦ, ὡς δυνατόν πλήρη ἐκπλήρωσιν τῶν ὁρμῶν ὑμῶν εἰς δικαιοσύνην καὶ ὄφελος τῶν πλησίον.

Ἔστωσαν αἱ ἐκ δύο Τάξεων Σχολαί, ἐν αἷς ὑμεῖς διδάσκετε, φυτώρια καλῶν διδασκάλων, καὶ στεφανούτω ὁ Κύριος τοὺς μόχθους ὑμῶν τῇ ἐφετῇ προόδῳ. (См. Прибавл. къ Церк. Вѣдом. за 1897 г. № 32. Стр. 1116—1118).

XV.

Λ Ο Γ Ο Σ

ἐπὶ τῇ ἐπισκέψει τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Σεμιναρίου
Χόλμης.

Παρήγορον αἴσθησιν παράγει ἡ Χόλμη, ἡ ἀκρόπολις τῆς Ὀρθοδοξίας τῆς Ῥωσικῆς πέραν τοῦ ποταμοῦ Βοῦγ (τοῦ χωρίζοντος τὴν Πελοπίαν ἀπὸ τῆς Ῥωσσίας) χώρας. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη αὕτη ἐπλουτίσθη λαμπροῖς καθιδρύμασιν ἐκκλησιαστικῶν παιδευτηρίων· καλὰ καὶ εὖ κατηρτισμένα ἐνταῦθα τὸ Σεμινάριον καὶ ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Σχολή. Ὑπολείπεται εὐχεσθαι, ὅπως οἱ διδασκόμενοι ἐν αὐτοῖς δικαίῳσι τὰς ἀνατιθεμένας ἐπ' αὐτοὺς ἐλπίδας.

Ὑμεῖς, οἱ μαθηταὶ τοῦ Σεμιναρίου Χόλμης, παρασκευαζόμενοι εἰς τὸ στάδιον τῆς ποιμαντικῆς διακονίας τῇ Ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ, ὀφείλετε μεμνησθαι, ὅτι μίαν τῶν κυρίων συνθηκῶν τῆς προόδου τῶν ἀσχολιῶν ὑμῶν θεὸν ἐμπεριέχεσθαι ἐν τῇ συνειδήσει ὑφ' ὑμῶν τῆς ἀνάγκης τοῦ διευθύνειν πάσας τὰς δυνάμεις τοῦ νοῦς ὑμῶν καὶ τῆς καρδίας εἰς τὴν ἀξίαν ἀποδογῆν τοῦ ἱεροῦ ἀξιώματος. Αἱ ἀσχολῖαι ὑμῶν τότε μόνον ἔσονται καρποφόροι, εἰ ἡ διάνοια ὑμῶν σταθερῶς μέλλει τείνειν εἰς τὸν ἕνα, τὸν ἐφετὸν σκοπὸν τῆς διδασκαλίας ὑμῶν. Εἰ ὑμεῖς διὰ μνήμης ἔχετε, πόσον ὑψηλὴ καὶ ὠφέλιμος ἡ διακονία τῇ ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ, τότε βεβαίως μέλλετε σπουδῆν ἔχειν ὀχυρῶσαι ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν πειρασμῶν, τῶν δυναμένων ἀποστῆσαι ὑμᾶς τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ. Τῷ καλῷ καὶ φρονίμῳ μαθητῇ τοῦ Σεμιναρίου δύναται εἶναι ἐφετὸν καὶ ἀναγκαῖον μόνον ὅ,τι δύναται πλουτίζειν τὸν νοῦν αὐτοῦ ταῖς γνώσεσι, ταῖς χρησίμοις πρὸς τὸ μέλλον ποιμαντικὸν ἔργον, ἢ τρέφειν τὴν καρδίαν αὐτοῦ καθαραῖς αἰσθήσεσι, δυναμέναις ἀνυψοῦν αὐτὸν ὑπὲρ τὴν στάθμην τῆς σχολαστικῆς κενοσπουδίας. Τὰ ὑψηλὰ ἰδανικὰ τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου αἰεὶ αὐτὸς ὀφείλει ἔχειν ἐν τῇ μνήμῃ, ἀγαπᾶν πᾶν τὸ συνᾶδον αὐτοῖς καὶ ἀποφεύγειν πᾶν τὸ ἀπᾶδον αὐτοῖς. Μὴ παρασύρεσθε ταῖς βουλαῖς περὶ προόδων ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ ἐν διαφόροις σταδίοις τῆς πολιτικῆς ἢ κοινωνικῆς δράσεως· περὶ πολλοῦ ποιεῖσθε τὴν ἐξουσίαν τοῦ χειραγωγεῖν τοὺς ἀνθρώπους, στηρίζειν αὐτοὺς ἐν τῇ ἀγάπῃ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τοὺς πλησίον, διδάσκειναὐτοὺς τὸ καλόν, δύναμιν ἔχειν οὕτω πρὸς τὴν ἡθικὴν διάπλασιν καὶ τὴν χριστιανικὴν τελείωσιν δεκάδων, ἑκατοντάδων, ἴσως χιλιάδων ἀνθρώπων. Ἀληθῶς μεγάλη καὶ ἐπωφελὴς διακονία πρόκειται πολλοῖς ἐξ ὑμῶν· ὑμεῖς παρασκευάζεσθε εἶναι ποιμένες τῆς λογικῆς ποιμνῆς τοῦ Χριστοῦ. Τὸ εἶναι ποιμένα σημαίνει ἄγειν τὴν ποιμνὴν κατὰ τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας, χειραγωγεῖν τὰ τέκνα τοῦ Χριστοῦ ἐν τοῖς τῆς πίστεως καὶ τῆς

ἠθικότητος, διανοίγειν τὸν νοῦν αὐτῶν εἰς τὸ συνιέναι τὰς γραφάς, στηρίζειν ἐν τοῖς κανόσι τῆς χριστιανικῆς εὐσεβείας, προφυλάττειν ἀπὸ τῶν διδασκαλιῶν, τῶν ἀγούσων εἰς τὴν αἰώνιον ἀπώλειαν, καὶ παρασκευάζειν αὐτοὺς εἰς τὴν μακαρίαν ζωὴν ἐν ταῖς οὐρανίαις μοναῖς. Τίσι δὲ τρόποις χρῆται ὁ ποιμὴν ἐν τῇ μεγάλῃ αὐτοῦ διακονίᾳ Χριστῷ τῷ Σωτῆρι καὶ τῇ ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ Αὐτοῦ;

Πρώτιστα, σταθερὸς ὢν ἐν τῇ πίστει, αὐτὸς ὀφείλει τῷ ἑαυτοῦ βίῳ εἶναι πρότυπον καὶ παράδειγμα διὰ τὴν ποιμνὴν. Ἰδίαν φροντίδα ὀφείλει ἔχειν περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Θεοῦ· ἡ εὐλαβὴς λειτουργία, κατανύσσουσα τὰς καρδίας τῶν πιστῶν, ἀποκαλύπτει αὐτοῖς τὸν νοῦν τῆς περὶ χριστιανικῆς πίστεως διδασκαλίας. Αἱ τὰ μάλιστα οἰκοδομητικαί, αἱ προσिताὶ τῇ κατανοήσει τῶν προσευχομένων ὑμνωδίαί τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας πλουτίζουσι τὸν νοῦν τῶν πιστευόντων ταῖς γνώσεσι τῶν ἀληθειῶν τῆς ἁγίας πίστεως καὶ τρέφουσι τὰς καρδίας κατανουκτικοῖς αἰσθήμασι, προσπνεομένοις τῇ τεχνικῇ καλλονῇ τῶν ἀθανάτων πονημάτων τῶν συγγραφέων τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κανόνων. Ὁ καλὸς ποιμὴν γινώσκει τὴν δύναμιν τῆς προσευχῆς καὶ διδάσκει τὰ πνευματικὰ τέκνα αὐτοῦ τὴν προσευχὴν. Ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ οἶκος τῆς προσευχῆς, ὄντος ἐπιμελοῦς τοῦ ποιμένου, ἀντηχεῖ τῇ εὐρύθμῳ μελωδίᾳ, τῇ τερπούσῃ τὸ οὖς καὶ εὐφραίνούσῃ τῇ καθαρᾷ χαρᾷ τὴν ὑπὸ βιωτικῆς θλίψεως ἀμοιρήσαν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου. Τοῦ προνοητικοῦ ἱερέως ὁ ναὸς, καίπερ πενιχρὸς, αἶ ἐν τάξει· ἐν πᾶσι καταφανὴς ἡ πρόνοια, ὅπως ὁ ναὸς ὁ εἰς δόξαν τοῦ ἐν Τριάδι ἐνὸς Θεοῦ κτισθείς, τηρῆται ὡς ἁγίασμα, ὅπως αὐτὸς, τὸ πιστὸν καταγώγιον τῶν θλιβομένων, πολλάκις ἀντηχηῖται ταῖς εὐχαῖς.

Εὐλαβῶς τελῶν τὴν λειτουργίαν, ὁ ἐπιμελὴς ποιμὴν οἰκοδομεῖ τοὺς τῷ Θεῷ εὐχομένους ταῖς προσिताῖς αὐτοῖς διδασχαῖς: ἐρμηνεύει τὴν Ἱερὰν Γραφήν, ἀποκαλύπτει τὴν περὶ δογμάτων διδασκαλίαν, ἐξηγεῖ τὴν σημασίαν τῶν ἐορτῶν, εἰσάγει εἰς τὴν βασιλείαν τῆς δόξης τῆς ἐν οὐρανῷ θριαμβευούσης Ἐκκλησίας, ὁμιλεῖ περὶ τῶν μόχθων, τῶν προκειμένων τῇ ἐπὶ γῆς στρατευομένῃ Ἐκκλησίᾳ. Διδάσκει τοὺς ἀνθρώπους τὰς προσευχὰς καὶ ἐν τῇ προσευκτικῇ ἐνώσει μετ' αὐτῶν ἀντλεῖ νέας δυνάμεις διανῦσαι τὴν ποιμαντικὴν αὐτοῦ διακονίαν.

Τὸ φῶς τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας ὁ ἱερεὺς μεταφέρει ἐκ τοῦ ναοῦ εἰς τὴν Σχολήν, διδάσκων τὰ παιδία τὸν Νόμον τοῦ Θεοῦ· ἐπισκοπῶν ἐπὶ τῆς πνευματικῆς αὐτῶν ἐπιδόσεως, παρασκευάζει αὐτὰ εἰς ἀθυπόστατον βίον καὶ τιμίαν ἐργασίαν. Ὅτι ὁ ἱερεὺς οὐ δύναται τελέσαι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, συμπληροῖ ἐν τῇ Σχολῇ. Οἱ ἐν τῇ Σχολῇ μόχθοι αὐτοῦ ἀνακουφίζουσιν αὐτῷ τὸ βᾶρος τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου αὐτοῦ.

Πρὸς τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ Σχολῇ ὁ καλὸς ποιμὴν χρῆται παντὶ καιρῷ, ὅπως καλῶς καὶ ἐπωφελῶς ἄγῃ τοὺς παροίκους. Πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς πιεζομένους ὑπὸ τῆς θλίψεως, τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀμοιρήσαντας ὁ καλὸς ποιμὴν πορεύεται ἄνευ ἰδίας κλήσεως ἢ προσκλήσεως,—πορεύεται,

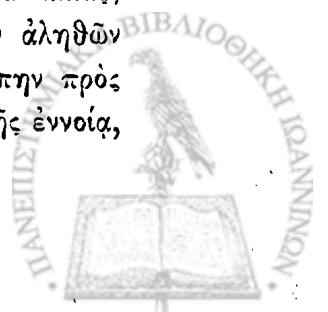

ὅπως λόγῳ ἐνθαρρύνσεως ἢ παραμυθίας καταπραῦνη τὸν πάσχοντα. Τὰ ἔργα τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ ἐλέους ἴδια προσφιλῆ τῷ τοιούτῳ ποιμένι· αὐτὰ τιμιώτερα αὐτῷ τῶν ἀργῶν καὶ κενοσπούδων φροντίδων περὶ καλλονῆς ἢ εὐμαρείας τῶν τοῦ βίου αὐτοῦ ἢ ἐκείνων τῶν ἀγαθῶν, ὧν ἡ χρῆσις τόσον ἐπισηφάλης, ὡς τὸ χρῶμα τῶν ἑαρινῶν ἀνθέων. Δεῖ τὸν οἶκόν τοῦ ἱερέως εἶναι προσφιλῆ τοῖς παροίκοις αὐτοῦ· αὐτοὶ πορεύονται εἰς τοῦτον τὸν οἶκον μετὰ τῶν θλίψεων αὐτῶν καὶ τῆς χαρᾶς, περὶ αὐτῶν ὀμιλοῦσι μετὰ τοῦ ἱερέως, ὡς τὰ τέχνα μετὰ τοῦ πατρός. Ἐν ἔργοις χαλεποῖς αὐτός ἐστιν ὁ πιστός σύμβουλος αὐτῶν. Εἰ δὲ αὐτός ἢ ἡ σύζυγος ἔχουσι πεῖραν τῶν τρόπων τῆς παροχῆς τῆς πρώτης ἀρωγῆς ἐν τισιν ἀρρώστημασιν, οἷας ὠφελείας δύνανται τυχεῖν οἱ ἀσθενεῖς, οἱ οὐ σπανίως ἐστέρηνται τοῦ δυνατοῦ στραφῆναι πρὸς τὸν μακρὰν ζῶντα ἰατρόν! Ἐὰν δὲ παρὰ τῷ ἱερεὶ ἰδρυθῆ καλὸν μελιττουργεῖον, καρποφόρος κῆπος, ἢ, καθόλου, ἐὰν τὰ οἰκονομικὰ αὐτοῦ ἀνθῶσιν ἄνευ βλάβης τῆς ποιμαντικῆς αὐτοῦ δράσεως, οἷαν ὠφέλειαν προσκομίσει οὗτος ὁ οἰκονόμος πατὴρ τοῖς ὁμοχώροις αὐτοῦ. Παρέχων αὐτοῖς παράδειγμα τιμίας ἐργασίας, ὁ ἐπιμελής ποιμὴν στηρίζει αὐτοὺς ἐν καλαῖς ἔξεσιν ἐγκρατείας, καὶ τῷ ἑαυτοῦ βίῳ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ ἀποκαλύπτει ἅπαν τὸ ὀλέθριον τῆς μέθης, τῆς φθειρούσης τὰ χρηστὰ ἥθη, τῆς φαρμακευοῦσης τῷ κακῷ φαρμάκῳ ὀλοκλήρους γενεᾶς, τῆς ἀγούσης τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν ἠθικὴν πτώσιν καὶ πλήρη διαφθοράν.

Οἱ ἱερεῖς, οἱ κατακουσῶντες τὸ ὕψος τοῦ ἑαυτῶν λειτουργήματος καὶ μετ' ἀνταπαρνήσεως φέροντες τὸ βάρος αὐτοῦ, παρίστανται εὐεργέται τοῦ λαοῦ· συντελοῦσι τῇ πνευματικῇ ἐπιδόσει αὐτοῦ, τρέφουσι τὴν ἠθικὴν δύναμιν αὐτοῦ, ἐκείνην τὴν δύναμιν, ἣτις ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ φωτισμοῦ πάντων τῶν ἀνθρώπων παρίσταται κινήτρια ἰσχυροτέρα τῶν ὑλικῶν, φυσικῶν δυνάμεων.

Ἡ πραγμάτωσις τούτων τῶν ἀρχῶν παρίσταται καιριωτέρα ἐν τοῖς ὀρίοις τῆς ἐπαρχίας Χόλμης, ἅτε ἐνταῦθα τοῦ κλήρου ἐξησφαλισμένου πλείονι μισθῷ, καὶ διὰ τοῦτο ἡ φροντίς περὶ ζητήσεως ὑλικῶν πόρων δύνανται ἦσσαν, ἢ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις ἀποσύρειν τοὺς ποιμένας ἀπὸ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ποιμαντικῶν καθηκόντων.

Ὑμῖν, τοῖς μέλλουσι ποιμέσι τῆς Ῥωσικῆς πέραν τοῦ ποταμοῦ Βοῦγ χώρας εὐχομαι προσκτήσασθαι ἐν τῷ Σεμιναρίῳ τῆς Χόλμης ἐκείνην τὴν σταθερὰν τοῦ πνεύματος διάθεσιν, τὴν δυναμένην παρασχεῖν ὑμῖν δύναμιν ἐπωφελῶς τῇ ἀγίᾳ Ἐκκλησίᾳ διανύειν τὴν φωτιστικὴν ὑμῶν διακονίαν, καὶ στηρίζει ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ποιμαινομένων ὑμῶν τὴν ἀφοσίωσιν τῇ ἀγίᾳ Ὀρθοδόξῳ πίστει καὶ τὴν κατανόησιν τούτου, ὅτι αὕτη ἡ πίστις τῶν πατέρων ἀπὸ μακρῶν ἐτῶν ἦν προσφιλὲς κτῆμα παντός τοῦ Ῥωσικοῦ λαοῦ, τοῦ ζήσαντος ἐν τοῖς ὀρίοις τῆς Μεγάλης, Μικρᾶς, Τσερβονίου (Γαλλικίας) καὶ Λευκῆς Ῥωσίας. Ἡ ἡσυχία, ἀμερόληπτος ἐκμάθησις τῶν ἀληθῶν τυγῶν τῆς πατρίδος ἡμῶν μέλλει τρέφειν παρ' ὑμῖν ἀληθῆ ἀγάπην πρὸς αὐτὴν καὶ στηρίζει ἐν τῇ προσφιλεῖ ἀεὶ τοῖς ἀρίστοις τέχνοις αὐτῆς ἐννοία,

ὅτι οὐ δεῖ ἡμῖν ἀλλοτρίου, τὸ δὲ ἑαυτῶν φυλάξωμεν ἀπὸ βιαίων σφετερισμῶν ἀκέραιον καὶ ἀνέπαφον. Πολλοὶ ἐξ ὑμῶν ἐξῆλθον ἐκ τοῦ μέσου τοῦ λαοῦ καὶ τούτου ἕνεκα μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν ἡθικῶς ὑπόχρεοι ἀποδοῦναι πάσας τὰς δυνάμεις ὑμῶν τῷ αὐτῷ λαῷ. Αὐτὸς προσδοκᾷ ὑμᾶς, εὖ εἰδόμενος τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ καὶ ἐνταῦθα ἐν τῷ Σεμιναρίῳ κτωμένου· ἐκεῖνα τὰ ὑψίστα ἀγαθὰ τῆς γνώσεως, τὰ βοηθήσοντα αὐτῷ ὑψωθῆναι εἰς τὸ δέον ἡθικὸν ὕψος. Ὑμεῖς δὲ, οἱ μέλλοντες χειραγωγοὶ αὐτοῦ, ὀφείετε καθ' ἅπαν τὸ στάδιον τῶν ἐν τῷ Σεμιναρίῳ σπουδῶν ἔχειν σταθερὰν μνήμην περὶ τούτου, ὅτι εὖ ἄγειν τὸν λαὸν δύναται μόνον ἐκεῖνος, οἷπερ αὐτοὶ ἐφαρμόζουσι ταῖς βιωτικαῖς σχέσεσι τὰς ἡθικὰς ἀρχὰς τῆς διδασκαλίας τοῦ Εὐαγγελίου. Οἱ ἐν συνειδήσει γινώσκοντες τὴν κλῆσιν αὐτῶν, ἐπιμελῶς συναγάγετε ἐνταῦθα, ἐν τούτῳ τῷ φωτεινῷ, εὖ κατηρτισμένῳ Σεμιναρίῳ ἐκείνους τοὺς θησαυροὺς τῆς γνώσεως καὶ τῆς ψυχικῆς καθαρότητος, ἃν ἄνευ οὐκ δυνήσεσθε ὑπερνικῆσαι τὰ κωλύματα, τὰ σωρηδὸν διεσπαρμένα ἐν τῇ ὁδῷ ὑμῶν. Γινώτε, ὅτι ἄνευ μονίμου πειθαρχίας τῆς βουλήσεως ὑμεῖς οὐκ ἐξεργάσεσθε ἐν ἑαυτοῖς ἐκείνην τὴν καρτερίαν τοῦ χαρακτῆρος, ἧς ἄνευ ὅλα τὰ ἔργα ὑμῶν ὀλίγον ὠφελήσουσιν ὑμᾶς.

Σπουδάζετε δὴ περὶ τὴν κτῆσιν γνώσεων καὶ δυνάμεων, χρησίμων πρὸς τὸ πνευματικὸν ποιμαντικὸν ἔργον, καὶ πληθυνέτωσαν εἰς δόξαν Θεοῦ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Χόλμης καὶ Βαρσαβίας ποιμένες ζηλωταί, μετ' αὐταπαρνήσεως διακονοῦντες τῇ ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ, εἰσφέροντες εἰρήνην καὶ ἀγάπην ἐν μέσῳ τῶν ποιμαινομένων καὶ οὕτω χαροποιοῦντες τὴν ἀγαπῶσαν καρδίαν τοῦ Πατρὸς τῆς Ῥωσικῆς γῆς, τοῦ Θεοφρουρήτου Βασιλέως ἡμῶν. (См. Прибавл. къ Церков. Вѣдом. за 1897 г. № 38. стр. 1345—1347).

XVI.

ΛΟΓΟΣ

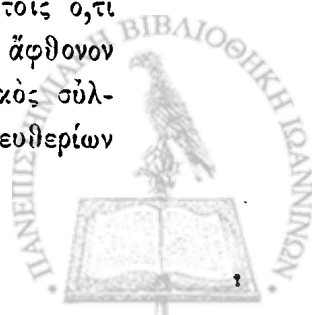
ἐπὶ τῇ ἰδρύσει πτωχοκομείου ἐν Γαλέρναγια Γαβάνη
τῆς Πετροπόλεως, τὴν 21 Νοεμβρίου 1897 ἔτους.

Ὁ τῆς ἐν Γαλέρναγια Γαβάνη παροικίας φιλανθρωπικὸς σὺλλογος ἵδρυσεν πτωχοκομεῖον διὰ τὰς γραίας τοῖς ὑπὲρ τῶν ἐκ πλημμύρας παθόντων προσενεχθεῖσι χρήμασιν. Ἡ ἑναρξίς αὐτοῦ ἐγένετο τὴν 21 Νοεμβρίου 1897 ἔτους. Μετὰ τὴν λειτουργίαν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἐλεούσης Θεομήτορος, τὰ μέλη τοῦ συλλόγου συνήχθησαν ἐν τῷ γηροκομείῳ, ὅπου ἐτελέσθη Παράκλησις. Μετὰ δὲ τὸν ῥαντισμὸν τῶν ὀρωματίων τῷ ἡγιασμένῳ ὕδατι, ὁ τοῦ συλλόγου πρόεδρος κ. Β. Κ. Σάβλερ εἶπε τὸν ἐξῆς λόγον:

Τὴν 4 Νοεμβρίου τὰ κύματα κατέκλυσαν μέγα μέρος τῆς ἐν Γαλέρναγια Γαβάνη παροικίας τῆς ἁγίας Τριάδος. Ἡ πικρὰ μοῖρα τῶν πενήτων, τῶν ἐνταῦθα βιούντων, ἀπέβη ἔτι χαλεπωτέρα. Τὸ ὕδωρ ταχέως ἐπῆλθεν εἰς τὸ οἶκημα, κατέβρεξε τὰ πενιχρὰ ἔπιπλα τῶν πενήτων, ἔφθειρε καὶ τὰ ἄνευ τούτου ἀτελῆ αὐτῶν πράγματα, περιφόβους ἐποίησε καὶ γέροντας καὶ νέους. Ταῖς ἀρουταίναις, τοῖς κάδοις, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ τοῖς πυροσβεστικοῖς κηλωνεῖοις ἐξεκένουν τὸ ὕδωρ. Ἀπεμάκρυναν μὲν αὐτὸ, ἀλλ' ἡ ὑγρασία ἐπότισε τὸ ἔδαφος καὶ τοὺς τοίχους τῶν ἐλεεινῶν οἰκημάτων. Οἱ καλοὶ ἄνθρωποι ἔπεμψαν ξύλα, πλέον ἢ κατὰ τὸν συνήθη χρόνον ἐκάπνισαν αἱ θερμάστραι, καὶ ἐν τῇ θυσιᾷ ἀτμοσφαῖρα τῶν πινηγρῶν ἐξατμίσεων ἤρξαντο οἱ ταλαίπωροι κάτοικοι τῆς Γαλέρναγια Γαβάνης ἄγειν εἰς τάξιν τὰς πινηγρὰς αὐτῶν κατοικίας. Ἀπώλεια καὶ φθορὰ σκευῶν, φόβος ἐμποιοῦμενος ὑπὸ τῆς φοβερᾶς ὀρμῆς τοῦ ὕδατος κατὰ τὸν ψυχρὸν καὶ χιονώδη χειμῶνα, παντοῖαι νόσοι, προκληθεῖσαι ὑπὸ τοῦ ψύχους καὶ τῆς ἐργασίας μέχρι γονάτων καὶ ὑπὲρ τὰ γόνατα ἐν τῷ ὕδατι—τοιαῦτα τὰ κεφάλαια τῆς πλημμύρας. Ἐπεσκέψατο ὁ Κύριος τοὺς πένητας, ἀλλὰ καὶ ἄφθονον ἀπέστειλεν αὐτοῖς τὴν παραμυθίαν.

Ἡ ἀγγελία περὶ τῆς συμφορᾶς ὑπεκίνησεν ἑκατοντάδας ἀνθρώπων εἰς τὸ ἅγιον ἔργον τῆς εὐποιΐας. Πλοῦσοι καὶ πένητες, γέροντες καὶ νέοι ἔσπευδον ἐπικουρῆσαι τοῖς παθοῦσι χρήμασί τε καὶ σκεύεσι. Δίαν διδακτικὴ αὕτη ἡ ἐκδήλωσις ἐν τῇ ἡμετέρᾳ κοινωσίᾳ τῆς χριστιανικῆς εὐσπλαγχνίας. Πλειστάκις αἱ προσφοραὶ πέμπονται ἢ ὑπὸ ἀγνώστων, ἢ ὑπὸ προσώπων, κρυπτόντων τὰ ἑαυτῶν ὀνόματα ὑπὸ τυχαῖα ἢ τὰ ἀρχικὰ γράμματα. Πολλοὶ ἐν ἡμῖν οἱ καλοὶ χριστιανοὶ, οἱ διὰ μνήμης ἔχοντες τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐντολὴν περὶ ἐλεημοσύνης, οἱ χριστιανοὶ οἱ προσέχοντες τῇ κλήσει τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας καθαρῶς ἑαυτοὺς ταῖς ἐλεημοσύναις καὶ τοῖς οἰκτιρμοῖς τῶν πτωχῶν, μὴ σαλπίζοντες, μὴ δεικνύντες τὴν ἑαυτῶν εὐποιΐαν, ἵνα μὴ γινώσκῃ ἢ ἀριστερὰ, τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ, ἵνα μὴ διασκορπίσῃ ἢ κενοδοξία τὸν καρπὸν τῆς ἐλεημοσύνης τῶν ἐν κρυπτῷ ἐργαζομένων τῷ μυστηριογνώστῃ. Τὸ αἰσθημα τῆς συμπαθείας, τὸ προσὸν τοῖς ἐνήλιξιν, ἰδίᾳ δυνάμει ἐξεδηλώθη ἐν τοῖς παιδίοις, καὶ χρήματα καὶ σκεύη πέμπουσιν αὐτὰ τοῖς πένησι τῆς ἐν Γαλέρναγια Γαβάνης. Ἴδου ἐκ μακρᾶν κειμένης Σχολῆς φέρουσι μέγα κἀνιστρον μετ' ἐνδυμάτων καὶ λευκῶν ἱματίων· τὰ παιδιά οὐ μόνον τὰ ἑαυτῶν διένειμαν, ἀλλὰ καὶ τέσσαρα ρούβλια συνέλεξαν μεταξύ ἀλλήλων. Ἐκ τοῦ Τσάρσκοε Σελο αἱ μαθήτριαι τῆς Σχολῆς ἀπέστειλαν ταῖς κόραις τῶν κληρικῶν μέγα κἀνιστρον μετὰ πραγμάτων, κατεσκευασμένον ὑπ' αὐτῶν διὰ τοὺς παθόντας ἐκ πλημμύρας. Ὑπομνήσωμεν ἕτερον γεγονός. Τέσσαρες κόραι προσήνεγκον ἀνὰ μίαν δεσμίδα τοῖς παιδίοις τῆς Γαβάνης. Αὐταὶ ἔμαθον περὶ τῆς συμφορᾶς αὐτῶν καὶ ἔσπευσαν δοῦναι αὐτοῖς ὅ,τι ἠδύναντο. Ἐκ τῶν ἐγγύς καὶ μακρᾶν τόπων οὐ παύουσι πέμποντες ἄφθονον συνδρομήν, καὶ ὁ τῆς παροικίας τῆς Ἁγίας Τριάδος φιλανθρωπικὸς σύλλογος ἡγεῖται ἑαυτὸν εὐτυχῆ, ὅτι, χρωμένη τῇ ἐμπιστοσύνῃ τῶν ἐλευθερίων

ευεργετῶν, δυναται συνηνωμένος μετὰ τοῦ συλλόγου «Ἐρυθροῦ Σταυροῦ» σπουδῆν ποιήσασθαι περὶ τὴν ὡς δυνατόν ἀνακούφισιν τῆς χαλεπῆς μοῖρας τῶν παθόντων ἐκ τῆς πλημμύρας. Διὰ τοῦ κανονικοῦ διοργανισμοῦ τῆς παροικιακῆς εὐποιίας, ὁ σύλλογος ἡμῶν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ προεστῶτος τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Ἐπιτρόπων, τῶν ἰθυόντων τὰ τμήματα, εἰς ἃ ἡ παροικία διήρηται, ἐγγὺς γινώσκει τὰ τῶν χρεῖαν ἔχόντων, καὶ διὰ τοῦτο δύναται ὀρθῶς διανέμειν ἐν αὐτοῖς τὴν βοήθειαν. Ἡ εὐποιία ἡ παροικιακὴ ἀναμφιλέκτως ἐστὶν ἡ ὀρθωτάτη· αὐτὴ ἀναπαύεται ἐν ζῶντι συνδέσμῳ μετὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν πενήτων. Οὐ ξένοι, ἀλλ' οἰκεῖοι αὐτοὶ τῇ παροικίᾳ, τῇ ἐκζητούσῃ ὁδοὺς πρὸς ἔνδειξιν αὐτοῖς τῆς κατὰ δύναμιν βοήθειας. Ὁ σύλλογος ἡμῶν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ ἀκλινῶς τείνει ὑψῶσαι διὰ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς τὴν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν στάθμην τῆς ἐπιγινομένης γενεᾶς καὶ ἀνακουφίσαι χρηματικαῖς συνδρομαῖς τὴν πικρὰν μοῖραν τῶν πενεστάτων τῆς παροικίας. Ἔχομεν ἄσυλον, ἐν αὐτῷ μέχρι τοῦδε περιεθάλλοντο 40 παιδιὰ· νῦν ὁ ἀριθμὸς αὐξήσει. Ἐν τῇ Σχολῇ τῆς Ἐκκλησίας διδάσκονται σὺν τοῖς τοῦ ἀσύλου 320 παιδιὰ. Μέγα μέρος αὐτῶν πάσχει ὑπὸ ἐνδείας· αὐτοὶ, ἐνδεῶς ἐνδεδυμένοι, ἔτι ἐνδεέστερον ὑποδεδυμένοι, τρέφονται, μὴ καταπαύοντες τὴν πείναν. Ὁ παροικιακὸς φιλανθρωπικὸς σύλλογος ἠδύνατο, τῆς ἀνεπαρκειᾶς ἕνεκα τῶν πόρων, διδόναι μόνον περὶ τὰ Χριστοῦγεννα τοῖς παιδίοις χιτῶνας καὶ ἐνδύματα, ὑποδήματα χορηγεῖν μόνον τοῖς ἕνεκα ἐλλείψεως αὐτῶν μὴ δυναμένοις φοιτᾶν εἰς τὴν Σχολὴν, καὶ ἀντὶ ἀρίστου ποτίζειν πάντα τὰ φοιτῶντα διὰ τείου μετὰ μέλανος ἄρτου. Νῦν διὰ τῆς ἐλευθερίου συνδρομῆς τοῦ συλλόγου «Ἐρυθρὸς Σταυρὸς» ὑπὲρ τὰ 50 παιδιὰ τῶν ἐκ τῆς πλημμύρας παθόντων οἴκων λαμβάνουσι γεῦμα καθ' ἑκάστην. Ὁ σύλλογος, φροντίζων ἀναλόγως τῶν πόρων περὶ τῶν παιδίων, πειράται διὰ τῆς Σχολῆς ἐμφυτεῦσαι αὐτοῖς καλὰς ἔξεις, ἐθίζειν αὐτὰ εἰς τὴν καθαρότητα, τάξιν, ἀπολούειν ἀπὸ τοῦ ἀγυιαίου βορβόρου, ἀπεθίζειν ἀπὸ τῶν μὴ καλῶν ἔξεων, τῶν φθειρουσῶν τὰ παιδιὰ τῶν πόλεων. Ὁ σύλλογος ἡμῶν οὐκ ἐπελανθάνετο καὶ τῶν γερόντων· κατὰ μῆνα καὶ ἐφάπαξ διένεμε βοηθήματα. Ἡ ἔλλειψις τῶν πόρων ἐκόλυε τὴν ἰδρύσιν τοῦ ἐκ πολλοῦ διανενοημένου γηροκομείου. Ἄλλ' ἰδοὺ ὁ ἰσχυρὸς ἄνεμος ἐπέσυρεν εἰς τὴν Γαβάνην τὰ ψυχρὰ κύματα, καὶ οἱ καλοὶ χριστιανοὶ διηύθυναν εἰς τὴν αὐτὴν Γαβάνην ἄφθονον καὶ πλουσίαν βοήθειαν.

Τοῖς χρήμασι, τοῖς προσενεχθεῖσι, συνωδὰ τῷ προορισμῷ αὐτῶν καὶ σὺν τῷ συλλόγῳ «Ἐρυθρὸς Σταυρὸς», τῷ οὕτως εὐκαίρως ἰδρύσαντι ἐνταῦθα λαμπρὸν Θεραπευτήριον, μέλλομεν χορηγεῖν καύσιμον ὕλην τοῖς τὰ μάλιστα παθοῦσι. Παρείχομεν καὶ μέλλομεν παρέχειν ὑποδήματα, λευκὰ ἱμάτια καὶ ἐνδύματα· καὶ, ὕπερ ἰδίᾳ ἡμῖν παρήγορον, νῦν ἰδρύομεν οὐ μέγα γηροκομεῖον πρὸς περίθαλψιν δέκα τὰ μάλιστα ἐνδεῶν γραιῶν καὶ παρέχομεν ἄσυλον οὖσιν οἴκοις, ζῶσιν ἐν οἰκῆμασιν ἰδίᾳ δυσμενέσι τῇ ὑγείᾳ. Πειποιθαμεν, ὅτι τοῦτο τὸ μικρὸν ἔργον αὐξήσει εἰς μέγα καὶ εὖ κατηρτισμένον. Πιστεύομεν, ὅτι ὁ Κύριος βοηθήσει τῷ συλλόγῳ ἡμῶν ἰδρῖσει τὸν οὕτως

ἀναγκαῖον οἶκον πρὸς περιθάλψιν τῶν ἄνευ ἀσύλου καὶ ἀβοηθήτων. Πάντας τοὺς πένητας ὁ σύλλογος ἡμῶν βεβαίως οὐ ποιήσει πλουσίους, ἀλλὰ μέλλει παρέχειν τοῖς ἀληθῶς ἐνδεέσι ψηλαφητὴν, πραγματικὴν βοήθειαν, καὶ ὡς εὐτοχεῖς ἡμεῖς, ἰδρῦσόντες οἶκον, ἐν ᾧ εὐρήσουσιν ἄσυλον πᾶσαι αἱ τὰ μάλιστα ἀβοηθήτοι γραῖαι τῆς παροικίας ἡμῶν. Ἐν τούτῳ τῷ οἴκῳ ἰδρυτέα ἐργαστήρια διὰ τὰς πτωχὰς ἐργάτιδας αὐταί, ὡς αἱ 25 γυναῖκες, αἱ νῦν ἐργαζόμεναι ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τῆς Σχολῆς ἡμῶν, μέλλουσι καθέζεσθαι οὐκ ἐν πνιγηραῖς καὶ ὑγραῖς καλίαις, ἀλλ' ἐν θερμῷ καὶ φωτεινῷ οἰκῆματι. Ἐν καιρῷ πλημμύρας ταῦτα τὰ ἐργαστήρια δεῖ εἶναι ἄσυλον τοῖς παιδίοις τῶν ζώντων ἐν τοῖς τῷ ὕδατι βεβυθισμένοις οἴκοις. Οἱ κάτοικοι τῆς Γαβάνης ὀφείλουσιν εἰδέναι, ποῦ δύνανται εὐρεῖν καταγώγιον καὶ νέοι καὶ γέροντες κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν, ὅτε ἡ πλήμμουρα ἄρξεται ἐν Γαβάνῃ. Τοιοῦτος οἶκος ἔσται μεγάλη εὐποιΐα διὰ τὴν Γαβάνην. Ἐὰν οἱ πόροι ἐπιτρέψωσιν, δυνατόν ἔσται προσαρμόσαι οἰκῆμα διὰ τὰ μικρὰ παιδιά ἐν καιρῷ τῆς ἐργασίας τῶν μητέρων αὐτῶν ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ, ἢ ἐργοστασίῳ. Εἴτα δυνατόν ἔσται ἰδρῦσαι κεχωρισμένα τινὰ μικρὰ οἰκῆματα πρὸς τοποθέτησιν δωρεᾶν ἢ ἀντὶ μικρᾶς πληρωμῆς ἐκείνων τῶν οἴκων, οἵτινες ἕνεκα τυχαίων αἰτιῶν μέλλουσι χρῆζειν ἰδίας προσκαίρου βοήθειας. Ὁ θάνατος ἢ ἡ βαρεῖα ἀσθένεια τῶν γονέων ἀπεργάζεται οὐ σπανίως τὰ τῶν παιδιῶν καὶ ἰδία τῶν μικρῶν τὰ μάλιστα χαλεπά. Βοήθειαν ταχεῖαν αὐτοῖς δύναται κρεῖσσον παντὸς παρασχεῖν ἡ παροικιακὴ εὐποιΐα. Διὰ παράδειγμα οὐ δεῖ μακρὰν πορεύεσθαι. Εἶχομεν τρία παιδιά· ὁ πατήρ, κλειδοποιὸς, δεινῶς ἐβράχη τὴν 4 Νοεμβρίου. Ζῶν ἐν Γαβάνῃ εἰργάζετο ἐν τῇ νήσῳ Ἀπτεκάρσκη. Φοβηθεὶς τὴν πλήμμουραν, αὐτὸς ἔτρεχεν ἐν τῷ ὕδατι οἴκαδε πρὸς τὰ παιδιά. Ἦν ἀσθενοῦς κράσεως, ἐνόσησεν ὑπὸ ψύχους, ἐπὶ δύο ἐβδομάδας ἠσθένει καὶ κατ' αὐτὰς ἀπεστάλη εἰς τὸ νοσοκομεῖον. Ἡ σύζυγος αὐτοῦ ἀπέθανε πρό τινων ἐτῶν. Τίτι ἄλλῳ, ἢ τῷ συλλόγῳ τῆς παροικίας προσήκει περιθάλπειν ταῦτα τὰ παιδιά;

Εὐλογεῖτω ὁ Κύριος τὴν καλὴν ἐπιχείρησιν ἡμῶν.

Αὐτὸς βοηθήσαι τῷ συλλόγῳ ἡμῶν θάπτον συσκευᾶσαι τὸ οὕτως ἀναγκαῖον τοῖς πένησι καθίδρυμα. Ἐκ τοῦ ἀγίου ναοῦ ἐξήρχετο ἡ εὐεργεσία· βοήθημα παρείχετο πᾶσι τοῖς ἐνδεέσιν ἀδιακρίτως ὁμολογίας πίστεως. Οἱ οἰκεῖοι καὶ οἱ ξένοι ἐχρῶντο τοῖς δώροις τῆς εὐσπλαγχνίας, ἅπερ, ὡς αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου, ἐξεχέοντο ἐπὶ πάντας. "Ἄν ὁ Θεὸς δῶ, — ζήσομεν μέχρι τῆς ἰδρύσεως τοῦ γηροκομείου ἐν τῷ οἴκῳ ἡμῶν, νῦν δὲ συγχάρομεν ὑμῖν, σεμναὶ γραῖαι, ἐπὶ τοῖς ἐγκαινίοις τούτου τοῦ πρὸς καιρὸν οἰκῆματος καὶ ἐξ εἰλικρινοῦς καρδίας εὐχόμεθα ὑμῖν ζῆν ἐνταῦθα ἐν καλῇ ὑγείᾳ. Ἔστω ἐν ὑμῖν εἰρήνη καὶ συμφωνία. Φροντίζετε ἢ μία περὶ τῆς ἄλλης, περιθάλπετε τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ἀδυνάτους καὶ εὐχεσθε ὑπὲρ ἐκείνων, οἵτινες ἐξ ἀγάπης πρὸς τὸν Σωτῆρα ἡμῶν Χριστὸν ἐξήγαγον ὑμᾶς ἐκ τῶν ὑγρῶν καὶ ψυχρῶν ὑπογείων εἰς θερμὰ καὶ φωτεινὰ ὑπερφᾶ. Ἡμεῖς δὲ χαίρομεν, ὅτι οὐκ ἐξηράνθη ἐν τῇ Ῥωσικῇ γῇ ὁ εὐλογημένος ῥοῦς τῆς χριστιανικῆς

εὐσπλαγχνίας, ὅτι ἐν Ῥωσίᾳ καὶ νῦν οὐκ ἐξέλιπε τὸ ἅγιον αἶσθημα τῆς συμπαθείας πρὸς τοὺς πενομένους, καὶ εὐχόμεθα πολλὰ τὰ ἔτη τοῖς γνωστοῖς καὶ ἀγνώστοις εὐεργέταις τῶν πενήτων ἡμῶν. (См. Прибавл. къ Церков. Вѣдом. за 1897 г. № 49. Стран. 1796—1798).

XVII.

Λ Ο Γ Ο Σ

πρὸς τοὺς μαθητὰς τοῦ ἐν Μόσχᾳ Ἐκκλησιαστικοῦ Σεμιναρίου Βηθανίας, τὴν 15 Φεβρουαρίου 1898 ἔτους.

Μεγάλη ἡ ἀπώλεια, ἣν ὑπέστη ἡ ἐπαρχία τῆς Μόσχας καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς πατρίδος. Μετὰ μακρὰν καὶ βαρεῖαν νόσον ἐν εἰρήνῃ ἀνεπαύθη ἐν Κυρίῳ ὁ μητροπολίτης Μόσχας Σέργιος. Ἐνισχυόμενος τῇ ζωοποιῷ δυνάμει τῶν ἁγίων Μυστηρίων, αὐτὸς ἀνδρείως ἠγωνίζετο κατὰ τῆς καιρίας νόσου. Καθήμενος ἐπὶ ἀνακλίντρου καὶ μὴ διδοὺς ἑαυτῷ ἀνάπαυσιν ἐν τῷ ἀνακλίνεσθαι, οὐκ ἐπαύετο ἀσχολούμενος περὶ τὰ πράγματα. Ἐσβέσθη, τηρήσας μέχρις αὐτῆς τῆς τελευταίας ἐναργῆ συνείδησιν. Μέχρις οὗ ὁ τάφος καλύψῃ τὸ φθαρτὸν αὐτοῦ λείψανον, πειραθῶμεν ἐν ὀλίγοις ὑποτυπῶσαι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. Ὡν τρόφιμος τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς, εἰς ἐκ τῶν κρεισσόνων μαθητῶν τοῦ ἀειμνήστου μητροπολίτου Φιλαρέτου, ὁ ἀναπαυθεὶς κατὰ τὴν πολυετῆ ἱεραρχικὴν διακονίαν αὐτοῦ μετὰ σοφῆς ἐπιμελείας ἐπειράτο ὄχυροῦν τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν τῆς πίστεως ἀπὸ τῶν αὐθαιρέτων γνωμῶν, τῶν δυναμένων διασαλεῦσαι τὴν εἰρήνην τῆς Ἐκκλησίας, ἣν ζηλωτὴς ὑπέρμαχος τῆς ἀκλινοῦς ἐκπληρώσεως τῶν κανόνων τῶν συνόδων καὶ τῶν ἀποστόλων. Παιδαγωγηθεὶς ἐν τῇ Σχολῇ τῆς ὑπακοῆς ταῖς διατάξεσι τῆς Ἐκκλησίας, αὐτὸς οὗτος ἦν ὑπήκοος αὐταῖς μέχρι τέλους τοῦ βίου αὐτοῦ καὶ ἀπήτει ὑπακοὴν παρὰ πάντων τῶν ὑποτεταγμένων, ἐσέβετο τὸν νόμον καὶ οὐκ ἠνείχετο τὴν αὐθαιρέσιαν. Ἐπιμελῶς ἐφύλαττε τὰς καλὰς διαθήκας τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἐμερίμνα περὶ τοῦ κάλλους καὶ τῆς εὐπρεπείας τῆς Ἐκκλησιαστικῆς τάξεως. Ἦν ἐχθρὸς πάσης ἐξαιρέσεως. Εἰς τὴν αἴτησιν αὐτῷ ἐπιτρέψαι τὸ μὴ ἐπιτετραμμένον ὡς ἐξαίρεσιν ἀπεκρίνατό ποτε: «οὐκ οἶδα, τίτι καὶ πότε δεῖ ποιεῖν ἐξαιρέσεις, καὶ διὰ τοῦτο οὐ ποιῶ αὐτάς». Ὁ μακαρίτης οὐκ ἠγάπα φράσεις. Ὁ λόγος αὐτοῦ διεκρίνετο τῇ ἀκριβείᾳ καὶ τῇ ἐναργείᾳ. Αὐτὸς οὐκ ἠνείχετο τὸ μὴ ἀληθές, καὶ, ὅτε ἐδίσταζε περὶ τῆς ἀκριβείας τοῦ ἀνακοινουμένου, λίαν τεχνικῶς προὔτεινε τῷ συνομιλητῇ ἐρωτήσεις, οὐ σπανίως ἐκδηλοῦσας τὸ σφαλερὸν ἢ τὸ μὴ ἀκριβές τῶν ἀνακοινουμένων εἰδήσεων. Ὁ ἀναπαυθεὶς ἦν αὐστηρὸς πρὸς ἑαυτὸν, ἦν αὐστηρὸς καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους, ἰδίᾳ πρὸς ἐκείνους, οἱ ἐν

ταῖς ἐνεργείαις αὐτῶν ἐξεδήλουν αὐθάδη καὶ κάκην βούλησιν. Οὐ σπανίως ἐγίνετο μᾶλλον δεινὸς ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ, ἢ αὐστηρὸς ἐν τοῖς βουλευμασι, καὶ πολλοὶ ἐξεδέχοντο τὴν ἱεραρχικὴν αὐτοῦ σεμνότητα ὡς χαλεπὴν σκυθρωπότητα. Πρὸς τοὺς τυχόν ἐμπεσόντας εἰς ἀμάρτημα ἦν συγκαταβατικός. Οὐκ ἠγάπα τὴν μεγαλοπρεπῆ λαμπρότητα καὶ πολυτέλειαν τῶν ὀψωνίων, προηρεῖτο τὴν ἀπλὴν, σεμνὴν κατασκευὴν τοῦ μοναχικοῦ κελλίου. Οὐκ ἔσπευγε τὸ μεγάλης τιμῆς ἔνδυμα, προηρεῖτο τὴν εὐπρέπειαν τῶν ἱερῶν ἀμφίων, ἢ αὐτὸ, λέγων, ὅτι τὸ κάλλος τῶν ὑφασμάτων αὐτῶν συντελεῖ τῇ εὐπρεπείᾳ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς λειτουργίας καὶ ἀναφέρεται οὐ πρὸς τὸν περιβεβλημένον αὐτὰ, ἀλλὰ πρὸς τὸν Κύριον. Αὐτῷ δὲ καὶ ἐπειράτο διακονεῖν, καθόσον αἱ δυνάμεις ἐπέτρεπον. Περὶ πολλοῦ ἐποιεῖτο τὴν προσευκτικὴν ὁμιλίαν μετὰ τῆς ποιμένης, ἀσμένως ἐτέλει μακρὰς λειτουργίας, οὐκ ἀπέκαμνε ταῖς πολλῶν βερσιῶν πορείαις μετὰ σταυροῦ καὶ μετ' ἀγάπης ἠυλόγει πάντας τοὺς προσκυνητάς, ὅσοι καὶ ἂν ἦσαν αὐτοί.

Οὐ καιρὸς διεξέρχεσθαι νῦν τὸ κεφάλαιον τῶν πεπραγμένων ὑπὸ τοῦ ἀναπαυθέντος. Ἀναμνησθῶμεν μόνον ὧν ἤμεν αὐτόπται ἔργων. Ὁ αἰμνηστος δεσπότης εὖ ἐγίνωσκε, πόσον προσφιλὴς ὁ ναὸς ἐν Ῥωσίᾳ τῷ πιστεύοντι, καὶ οἶαν θλίψιν ἐνεποίησε τοῖς ὀρθοδόξοις ἢ εἰκῆ κλεισίαις πολλῶν παροικιῶν. Εἰδὼς τοῦτο, ὁ ἀναπαυθεὶς ἰδίᾳ ἀγάπη εἰργάσατο τὴν ἀποκατάστασιν τῶν κεκλεισμένων παροικιῶν καὶ αὔξησιν τοῦ προσωπικοῦ τοῦ κλήρου. Κληθεὶς εἰς χειραγωγίαν τῶν ἔργων τῆς ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῷ καταρτισμῷ τῶν τοῦ κλήρου τοῦ στρατοῦ, ὁ ἀναπαυθεὶς εἰσήνεγκεν εἰς τοῦτο τὸ ἔργον τὴν πολυμερῆ γνῶσιν τῶν κανόνων καὶ τῶν διατάξεων τῶν συνόδων καὶ τῶν ἀποστόλων, καὶ συνετέλεσε τῷ καθορισμῷ τῶν θεουσῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν ἱερέων τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν ἀρχιερέων τῶν ἐπαρχιῶν. Προσφιλὴς ἦν αὐτῷ ὁ μέγας τῆς Κοιμήσεως καθεδρικός ναὸς ἐν Μόσχᾳ. Ἐφλέγετο τῷ πόθῳ ἀποκαταστήσασθαι ἐν αὐτῷ τὴν προτέραν εὐπρεπῆ τάξιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν λειτουργιῶν ἐν πάσῃ τῇ εὐπρεπείᾳ καὶ τελειότητι. Ταῖς φροντίσιν αὐτοῦ ὁ κατάλογος τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ ἠυξήθη. Ἐπιμελῶς ἐξέλεγε τοὺς ἱκανοὺς ἀναγινώσκειν καὶ ψάλλειν πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, καὶ αὐτοὶ εὐφώνως ἔψαλλον αὐτῷ τοὺς ἐπιταφίους ὕμνους. Παρὰ τὸ προβηβηκὸς τῆς ἡλικίας αὐτὸς οὐκ ἐγίνωσκε κόπωσιν ἐν ταῖς ἀσχολίαις, ταῖς ἀφιερωμέναις τούτοις τε καὶ πολλοῖς ἄλλοις ἔργοις, ἀνατιθεμένοις αὐτῷ ὑπὸ τῆς ἀγιωτάτης Συνόδου, καὶ διετέλει συνάμα φέρων ἄνευ στεναγμοῦ τὸ βᾶρος τῆς κυβερνήσεως τῶν κατὰ διαδοχὴν ἐμπιστευομένων αὐτῷ ἐπαρχιῶν. Ἡ μέριμνα τοῦ ἀναπαυθέντος περὶ τῆς εὐταξίας τῆς κυβερνήσεως τῆς ἐπαρχίας ἐξεφράσθη ἐν τῇ οἰκοδομῇ νέου λαμπροῦ κτιρίου τῆς ἐν Μόσχᾳ Ἐκκλησιαστικῆς Βουλῆς (Consistorium) καὶ ἐν τῇ ἐξασφαλίσει τῶν ὑπαλλήλων αὐτῆς συμπληρωματικοῖς μισθοῖς. Δόγῳ γενομένου περὶ τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ βίου αὐτοῦ, ἀδύνατον σιωπῆσαι τὰς φροντίδας τὰς ὑπ' αὐτοῦ ἀφιερωθείσας τῇ οἰκοδομῇ ἐν τῇ πατρίδι Τούλοις Ἐκκλησίας καὶ δύο μεγάλων παρ' αὐτῇ Σχολῶν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς παροικίας. Διὰ

τῶν ἐλευθερίων συνδρομῶν τοῦ ἀναπαυθέντος ἐν τινι τῶν πενιχρῶν προαστείων τῶν Τούλων ἐγείρεται ὡραία Ἐκκλησία καὶ περίξ αὐτῆς ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς Ἐκκλησίας δύο εὐρύχωρα κτίρια, ἐν οἷς διδάσκονται ὑπὲρ τὰ 200 πτωχὰ παιδία. Δοκιμάσας ἐν ἑαυτῷ τὸ χαλεπὸν τῆς νόσου, ἀφιέρωσε τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ βίου αὐτοῦ ταῖς σκέψεις περὶ ἰδρύσεως ἐν Μόσχᾳ ἀσύλου διὰ τοὺς ἀνιάτως ἀσθενεῖς μετὰ οἰκιακῆς Ἐκκλησίας εἰς τιμὴν τοῦ Ὁσίου Σεργίου. Καὶ πρὸ τῆς τελευτῆς ἐπὶ τινος ὥρας ὁ Κύριος ἐπεμψεν αὐτῷ μεγάλην παρηγορίαν. Συλλέξας τὸ ὑπόλοιπον τῶν δυνάμεων, ἐχάραξε τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν τῷ πρακτικῷ, τῷ ἐξασφαλίζοντι τὴν ὑπαρξίν τοῦ ἀσύλου, ἐν ᾧ μέχρις ἑκατοντάδος ἀνιάτως πασχόντων μέλλουσι εὐχεσθαι ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ σεβασμιωτάτου μητροπολίτου Μόσχας Σεργίου, τοῦ ποθήσαντος ἀνακουφῆσαι τὴν βαρεῖαν αὐτῶν τύχην. Ἐυξώμεθα δὲ καὶ ἡμεῖς, οἱ νῦν ἐνταῦθα συνελθόντες, ἀνάπαυσιν, ἡσυχίαν καὶ μακαρίαν ζωὴν ἐν ταῖς οὐρανίαις μοναῖς τῷ ἀειμνήστῳ δεσπότη Σεργίῳ.

Δυπηρὸς καιρὸς ἐπέστη ἐφ' ἡμᾶς. Ἐβδομάδα πρὸ τῆς τελευτῆς τοῦ ἱεράρχου Σεργίου ἀπροσδοκῆτως ἐξέλιπεν ὁ πρωθιεράρχης τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας, ὁ δεσπότης Μιχαήλ, ὁ μητροπολίτης Σερβίας καὶ Βελιγραδίου. Ἐσβέσθη ἐν καμάτῳ ἐκ τοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν ἰσχυρῶν ἐχθρῶν, τῶν καταπιεζόντων τὴν Σερβικὴν Ἐκκλησίαν. Τρόφιμος ὢν ῥωσικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς, ὁ μητροπολίτης Μιχαήλ ἀναλλοιώτως ἐξεδήλου ἐν τῇ ἱεραρχικῇ αὐτοῦ διακονίᾳ ὀρθὴν κατανόησιν τῆς οἰκουμενικῆς ἀξίας τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τῆς σχέσεως αὐτῆς πρὸς τὴν ἱστορικὴν τύχην τῶν κρατῶν καὶ τῶν ἐθνῶν. Τὴν ἀλήθειαν τῆς Ὁρθοδοξίας ὠχύρου, ἐπιλανθανόμενος ἑαυτοῦ, καὶ τῷ θριάμβῳ τῆς δικαιοσύνης ἐθυσίαζε τὴν δόξαν αὐτοῦ, τὴν υἰεῖαν καὶ τὴν ἀνάπαυσιν. Ἀποδιδοὺς πᾶσι τὸ ὀφειλόμενον, οὐκ ἠβούλετο ὑποταγῆναι ταῖς ἀνόμοις ἐπιβουλαῖς τῶν τυχόντων κυβερνητῶν, οἵτινες, μεμεθυσμένοι τῇ ἐξουσίᾳ, τῇ εἰκῇ ληφθείσῃ ὑπ' αὐτῶν, ἐπελάθοντο τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τοὺς ἁγίους κανόνας τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ὑπέρμαχος τῆς δικαιοσύνης οὐχ ὑπετάσσετο τοῖς ἀνόμοις αὐτῶν κελεύσμασι. Πιστὸς τῷ ἀρχιερατικῷ ὄρκῳ, προεῖλετο τὴν ἐξορίαν καὶ τὴν περιπλάνησιν πέραν τοῦ ὀρίου τῆς φίλης πατρίδος ἢ τὸ ἡσυχῶς καθέζεσθαι ἐν τῇ ἔδρᾳ, τῇ σεσαλευμένῃ ὑπὸ τῶν ἀκαθάρτων χειρῶν τῶν ἐχθρῶν τῆς Ἐκκλησίας. Πάσαις ταῖς δυνάμεισι τῆς καθαρᾶς ψυχῆς αὐτοῦ ἠγάπα ὁ μητροπολίτης Μιχαήλ τὸν λαὸν αὐτοῦ. Ἀκουράστως αὐτὸς ἐκήρυττεν αὐτῷ, ὅτι ἡ Ὁρθοδοξία ἐτήρησε τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ δύναμιν, ἐφύλαξεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς στερήσεως τοῦ προσώπου αὐτοῦ, ἔσωσεν ἀπὸ τοῦ καταβροχθισμοῦ ὑπὸ τῶν ἐχθρικῶν αὐτῷ Τουρκικῶν καὶ Μαδιαρικῶν κυμάτων. Τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἐθεώρει ὡς τὸν λύχνον τὸν καθαρὸν, τὸν φωτίζοντα τὴν ὁδὸν τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως τοῦ Σερβικοῦ λαοῦ καὶ ἐξασφαλίζοντα αὐτῷ πλείονα βαθμὸν τῆς ἠθικῆς δυνάμεως ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης μετὰ τῆς ὁμοθρήσκου Ῥωσσίας. Καὶ ἐταράχθη ἡ μεγαλόψυχος καρδιά τοῦ ἱεράρχου Μιχαήλ, μαθόντος τὸ νέον τέχνασμα τῆς λατινικῆς προπαγάνδας ἰδρῦσαι διὰ πονηρῶς κεχα-

ραγμένης συνθήκης ἐν τῷ Βελιγραδίῳ, τῇ πρωτεύουσῃ τῆς Σερβίας νέον φρούριον τῆς λατινικῆς ἰσχύος ἐν τῇ Βαλκανικῇ χερσονήσῳ. Τοῦτο τὸ τέχνασμα τῆς ἀλλῆς τοῦ Πάπα ἐξόφωσε τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ μητροπολίτου Μιχαήλ. Βαθείας λύπης πνέουσι τὰ γράμματα αὐτοῦ· αὐτὸς προέβλεπε τὸ ἄφευκτον τῆς παραβάσεως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης καὶ ἐθλίβετο ἐπὶ τούτῳ ἰδίᾳ, διότι ἔβλεπεν, ὅτι ἡ πολύτροπος ἐπιβουλὴ ἐπλήθυνε τὰς ἀφορμὰς πρὸς διαφωνίαν μετὰ τῶν Βουλγάρων. Οὐ περαιτέρω τῆς Τετάρτης, τὴν 4 Φεβρουαρίου ἐτέλεσεν ἐν τῷ καθεδρικῷ ναῷ τοῦ Βελιγραδίου τὴν θεῖαν λειτουργίαν, προὔχειρίσατο διάκονον εἰς πρεσβύτερον καὶ περὶ τὸ τέλος τῆς λειτουργίας ἠσθένησε τόσο, ὥστε μόλις ἀπεξέδυσαν αὐτόν. Οἱ ἰατροὶ εὔρον ἐν αὐτῷ φλόγωσιν τῶν πνευμόνων (περιπνευμονίαν). Ἡ νόσος ταχέως ἀπήγαγεν αὐτόν. Τὴν 5 Φεβρουαρίου αὐτὸς οὐκ ἦν. Ἡ ὄρφανωθεῖσα Σερβικὴ Ἐκκλησία κλαίει τὴν ἄωρον τελευτὴν αὐτοῦ. Θλίβεται ἐπὶ ταύτῃ τῇ χαλεπῇ ἀπωλείᾳ καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ῥωσσίας. Ἀπεβίωσεν ὁ Ἱεράρχης, ὁ πάντα τὸν βίον αὐτοῦ, ὅλον ἑαυτὸν ἀμερίστως ἀποδοῦς εἰς τὴν διακονίαν τῷ Κυρίῳ καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ Αὐτοῦ, ὁ ἀγαπήσας τὴν δικαιοσύνην πλέον τῶν τιμῶν, τὴν πιστότητα τῷ ἱεραρχικῷ καθήκοντι ὑπὲρ τὴν κενὴν καὶ μηδαμινὴν δόξαν, ὁ τιθεὶς οὐκ ἐν λόγοις, ἀλλ' ἐν ἔργῳ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Αἰωνία ἡ μνήμη εἴη σοι, κόσμημα καὶ δόξα τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας, πολύτλα δέσποτα Μιχαήλ! Σὺ ἀγογγύστως ἔπασχες ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, δίδαξον καὶ ἡμᾶς ἀκλονήτως ἀκολουθεῖν ὀπίσω σου! Ἡ εὐχὴ αὕτη ἰδίᾳ ἐπίκαιρος ὑμῖν, ὧ μαθηταὶ τοῦ Σεμιναρίου Βηθανίας, οἱ παρασκευάζεσθε ἀναδέξασθαι τὸν χρηστὸν ζυγὸν τῆς διακονίας Χριστῷ τῷ Σωτῆρι ἡμῶν καὶ τῇ ἀγίᾳ Αὐτοῦ Ἐκκλησίᾳ. Καὶ τί δεῖ εἰπεῖν ὑμῖν νῦν, ὅτε πάντες ἡμεῖς λελυπημένοι ταῖς χαλεπαῖς ἀπωλείαις, ἃς ὑπέστημεν. Ἐρωῦμεν: μνημονεύετε τῶν ἡγουμένων ὑμῶν, γίνεσθε ἐνθεοὶ ἐκ τῶν παραδειγμάτων αὐτῶν καὶ γίνεσθε σώφρονες τῇ ἀφοσιώσει αὐτῶν ἐκείναις ταῖς ἰδέαις, αἷς αὐτοὶ διηκόνησαν καθ' ἅπαντα τὸν βίον αὐτῶν. Ὑμῖν, προσφιλεῖς νεανίαί, δεῖ εἶναι δῆλον, ὅτι ὁ βίος ὑμῶν δύναται εἶναι ἐπωφελὴς τοῖς ἄλλοις, τῇ πατρίδι ὑμῶν καὶ τῇ ἀγίᾳ Ἐκκλησίᾳ, εἰ ὑμεῖς ἐν συνειδήσει καὶ ἐλλόγως, πλουτίζοντες ἑαυτοὺς ἐν τῷ Σεμιναρίῳ ταῖς γνώσεσι τῶν ἐπιστημῶν, ἃς διδάσκουσιν ὑμᾶς, ἔσεσθε ἐρρωμένοι ἐν τῇ ἀγάπῃ πρὸς τὴν ἀγίαν Ἐκκλησίαν, ἀναθρέψετε ἐν ἑαυτοῖς ἐκείνην τὴν εὐσεβῆ διάθεσιν τοῦ πνεύματος, ἣ δύναται ἠθικῶς ἀνοψῶσαι ὑμᾶς». Δηλώσας δὲ τὴν σπουδαιότητα τῆς μελλούσης κλήσεως τῶν μαθητῶν τοῦ Σεμιναρίου ὡς ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ῥήτωρ κατέκλεισε τὸν παθητικὸν λόγον αὐτοῦ ταῖς λέξεσιν: «Ἄσωμεν δὴ τοῖς ἀειμνήστοις ἱεράρχαις Σεργίῳ καὶ Μιχαήλ αἰώνιον μνήμην καὶ διὰ παντὸς σπουδάσωμεν φυλάξαι τὰς ἀναμνήσεις τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων αὐτῶν πρὸς ὄφελος τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας. (См. Прибавл. къ Церк. Вѣдом. за 1898 г. № 8. Стр. 322—325. Срвн. Церк. Вѣстникъ за 1898 г. № 9 стр. 302).

XVIII.

Λ Ο Γ Ο Σ

τοῦ κ. Β. Κ. Σάβλερ, προεδρεύσαντος τῆς τῶν μελῶν τοῦ ἐν Πετροπόλει εὐεργετικοῦ τῶν Σλαύων Συλλόγου συνελεύσεως, τῆς ἀφιερωθείσης τῇ μνήμῃ τοῦ μητροπολίτου Σερβίας Μιχαήλ τὴν 11 Μαρτίου 1898 ἔτους.

Σεβασμιώτατε Δέσποτα, πανιερώτατοι ἀρχιεπίοιμενες, σεβαστοὶ πατέρες, κυρίαὶ καὶ κύριοι!

Ἡ νῦν πανηγυρική τῶν μελῶν τοῦ εὐεργετικοῦ τῶν Σλαύων Συλλόγου συνέλευσις ἀφιερῶται τῇ μνήμῃ τοῦ ἐπιτίμου μέλους τοῦ Συλλόγου, τοῦ μεγάλου Ἱεράρχου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βελεγράδων, τοῦ μητροπολίτου Σερβίας Μιχαήλ, τοῦ ἐν εἰρήνῃ ἀναπαυθέντος ἐν Κυρίῳ τὴν 5 Φεβρουαρίου αὐτοῦ τοῦ ἔτους. Οὐχὶ στέφανον ἐξ εὐμαράντων ἀνθέων προσφέρομεν ἡμεῖς οἱ τιμῶντες αὐτὸν εἰς τὸ προσφιλές ἡμῖν μνημα αὐτοῦ, ἀλλὰ τῇ ἐξιστορήσει τῶν ἔργων αὐτοῦ πειρασόμεθα ἀποδοῦναι αὐτῷ τὴν δέουσαν τιμὴν. Ὁ ἀείμνητος δεσπότης Μιχαήλ πάντα τὸν βίον ἀφιέρωσε τῇ διακονίᾳ τῇ Ὁρθοδόξῃ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ ἔθνει αὐτοῦ. Ὑπὲρ τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας μετὰ χαρᾶς ὑφίστατο τὰς συμφορὰς καὶ τὰς στερήσεις. Πιστὸς τῷ ἀρχιερατικῷ ὄρκῳ, ἐφύλαττε τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Σερβίας ἀπὸ τῶν ἀνόμων ἐπιβουλῶν τῶν ἀφρόνων κυβερνητῶν, τῶν πειρωμένων μεταβαλεῖν τὴν κανονικὴν σὺτῆς διοίκησιν. Τὴν ἀλήθειαν ὁ ἀναπαυθεὶς ἠγάπα μᾶλλον, ἢ τὴν κενὴν δόξαν, καὶ τὴν πικρίαν τῆς ἐξορίας προείλετο τῆς ἡσύχου οἴκοι διαμονῆς. Τὸν λαὸν τῆς Σερβίας ἠγάπα παντὶ σθένει τῆς καθαρᾶς ψυχῆς αὐτοῦ, ἐδίδασκεν αὐτὸν τὸν λαὸν στερρῶς τηρεῖν τὴν πίστιν τῶν πατέρων, τὴν πίστιν τὴν ὀρθόδοξον ἐν αὐτῇ ἠντλεῖ ἠθικὴν ἰσχύον, αἰεὶ διατελῶν ἐν ἀδελφικῇ ἐνώσει μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου Ῥωσσίας, ἣν ὁ δεσπότης πολλάκις ἐκάλει δευτέραν πατρίδα.

Καὶ ἰδοὺ τοῦτον τὸν μέγαν ἱεράρχην, τοῦτον τὸν μετ' αὐταπαρνήσεως ἀγωνιστὴν ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἰδέας συνήχθημεν νῦν τιμῆσαι. Ὁ πολλὰ ὑπὲρ τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας παθῶν ἱεράρχης Μιχαήλ ἔστω ἡμῖν καὶ τῷ γένει τῶν Σλαύων τύπος ἐμπέδου ἀφοσιώσεως τῇ ὀρθοδόξῃ πίστει καὶ ἀφιλοκερδοῦς διακονίας τῷ ἀγαθῷ τοῦ λαοῦ. Σὺ τέθνηκας, ἀλλὰ πλήρεις ζωτικῆς ἰσχύος ἐκεῖναι αἱ μεγάλαι ἰδέαι, αἷς σὺ ἀνδρείως διηκόνησας, καὶ ἐμπνεόμενοι ὑπὸ τοῦ παραδείγματός σου, οἱ σοὶ μαθηταὶ καὶ τιμῶντές σε μέλλουσιν ἐργάζεσθαι εἰς δόξαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ὁρθοδόξου καὶ εἰς ὄφελος τοῦ Ῥωσικοῦ τε καὶ σερβικοῦ ἔθνους. Διὰ παντὸς τηροῦντες ἀγάπην πρὸς τὸν ἀναπαυθέντα ἱεράρχην Μιχαήλ, ἄσωμεν αὐτῷ αἰώνιον μνημὴν. (См. Прибавл. къ Церк. Вѣдом. за 1898 г. № 11, стр. 459—460).

XIX.

Λ Ο Γ Ο Σ

ἐπὶ τῇ ἐπισκέψει τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Σεμιναρίου Ταμπόβου πρὸς τοὺς ἐν αὐτῷ διδασκομένους, τὴν 14 Ἀπριλίου 1898 ἔτους.

Εἰρήνη τῷ Ἐκκλησιαστικῷ Σεμιναρίῳ Ταμπόβου, εἰρήνη τοῖς ἐνθάδε διδάσκουσιν, εἰρήνη τοῖς διδασκομένοις! Αὕτη ἡ χριστιανικὴ πρόσρῃσις, αὕτη ἡ εὐχὴ τῆς εἰρήνης παρίσταται ἰδίᾳ ἐπίκαιρος νῦν, ὅτε οὐκέτι εἰσησεν ἡ πασχάλιος ψαλμωδία τῷ ἀναστάντι Χριστῷ τῷ Σωτῆρι, οὗ ἡ ἔλευσις ἤνεγκεν εἰρήνην τῇ γῆ καὶ εὐδοκίαν τοῖς ἀνθρώποις. Ἀνατέλλει ἐκ τοῦ τάφου Χριστὸς ὁ Κύριος, χαίρουσι τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης. Αὕτη ἡ ἀγία χαρὰ προσέστω καὶ ὑμῖν, φίλοι νεανία. Πολλάκις κατὰ τὴν παρελθούσαν τεσσαράκοστήν προσεῖχετε ταῖς εὐχαῖς, ταῖς καλούσαις τοὺς Χριστιανούς εἰς ἀγῶνας ἐγκρατείας πρὸς ἐπίτευξιν ὑπ' αὐτῶν τοῦ ὑψίστου βαθμοῦ τῆς ἠθικῆς τελειότητος. Τοὺς νηστεύοντας σωματικῶς ἡ ἀγία Ἐκκλησία ἐκάλει νηστεύειν καὶ πνευματικῶς, ἐν ἐγκρατεία ἀπὸ κακίας καὶ ἔριδος, ἐκάλει ἐργάζεσθαι ἐν τῷ φωτὶ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, αὐξῆσαι τὰ ὄψα τῆς ψυχῆς, καθαρῖσαι τὴν ψυχὴν, τελειοῦσθαι τῇ ἀγάπῃ. Ἡ κλῆσις αὕτη ἔχει ἰδίαν ἀξίαν δι' ὑμᾶς, τοὺς μέλλοντας ποιμένας τῆς Ἐκκλησίας καὶ διδασκάλους τοῦ λαοῦ. Παρασκευαζόμενοι εἰς ταύτην τὴν μεγάλην διακονίαν, ὀφείλετε ἐν συνειδήσει καὶ ἀεὶ σπουδάζειν περὶ ἑαυτοῦς. Ὅσοι μεγάλοι καὶ ποικίλοι καὶ ἂν ὦσιν αἱ γνώσεις, ἅς ὑμεῖς προσκτᾶσθε ἐν τῷ Σεμιναρίῳ, ὅμως πρὸς ἐπίδοσιν τῆς διακονίας ὑμῶν ἀνάγκη, ὅπως ἡ βούλησις ὑμῶν προσκτῆσθαι τὴν δέουσαν ἐμμονὴν καὶ σταθερότητα. Ἡ ἔλλογος πειθαρχία παρίσταται ἀναγκαία πρὸς τοῦτο συνθήκη. Ἡ ἐξωτερικὴ πειθαρχία, ἀναγκάζουσα τοὺς ἀνθρώπους καθ' ὄρισμένον χρόνον ἐγειρεσθαι, ἀσχολεῖσθαι περὶ τὰς ἐπιστήμας, ἐσθίειν καὶ πίνειν, ἀναπαύεσθαι καὶ κοιμᾶσθαι, εἰσφέρει τῷ ἡμερησίῳ βίῳ ἐκείνην τὴν τάξιν, ἣτις ἀπολύτως ἀναγκαῖοι πρὸς κανονικὴν πορείαν αὐτοῦ. Χαλεπὸν ἐνίοτε ἐγειρεσθαι τι, βουλομένῳ κοιμᾶσθαι, ἢ καθόλου ποιεῖν οὐχ ὅπερ ἐβούλετο ἂν ποιεῖν. Ἄλλ' ἄνευ τῆς τηρήσεως τῆς προσηκούσης πᾶσι τάξεως παρίσταται ἀκατανόητον πᾶν κοινὸν ἔργον, καλοῦν εἰς ἐργασίαν πολλούς. Εἰ ἕκαστος αὐτῶν ἤρχειτο ποιῶν, ὅ,τι ἂν αὐτῷ ἐπέρχηται, τότε οἱ ἀνθρώποι εἰκότως ἐκώλυον ἂν ἀλλήλους. Ἡ ἐν τῷ βίῳ ἀταξία ἐστὶ μίση τῶν ἀνιερῶν ἐλλείψεων τῶν ὀλίγων ἀνεπτυγμένων ἀνθρώπων ἀνάγκη περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι τὴν τάξιν, ταύτην τὴν πολύτιμον συνθήκην τῆς ἀναπτύξεως παντὸς λογικοῦ ὀργανισμοῦ. Μετὰ ἔτι πλείονος προσοχῆς δεόν ἀναφέρεσθαι πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν πειθαρχίαν.

Ὁ καλὸς μαθητὴς τοῦ Σεμιναρίου ὀφείλει στηριχθῆναι ἐν τῇ ἀγάπῃ πρὸς τὸ καλόν· παρασκευαζόμενος χειραγωγεῖν τοὺς ἄλλους κατὰ τὴν ὁδὸν τῆς πνευματικῆς αὐτῶν τελειότητος, ὀφείλει ὀξυδερκῶς παρακολουθεῖν τῇ καθαρότητι τῶν λογισμῶν καὶ τῶν βουλῶν αὐτῶν. Ὀφείλει ἄει εἶναι αὐστηρὸς πρὸς ἑαυτὸν καὶ μὴ διδόναι ἕκτασιν ἐκείναις ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ ταῖς ὀρμαῖς, αἵτινες δύνανται γενέσθαι ἕξεις, μὴ ἀρμόζουσαι τῇ ὑψηλῇ αὐτοῦ κλήσει, καὶ ἱκαναὶ γεννηῖσαι σκάνδαλον, ἀποκλεῖον τὸ δυνατόν τῆς ῥοπῆς τοῦ ποιμένου πρὸς τοὺς ποιμαινομένους. Μὴ ἄχθεσθε ἐπὶ ταῖς πειθαρχικαῖς ἀπαιτήσεσιν, — αὐταὶ ἐπωφελεῖς πρὸ παντός ὑμῖν αὐτοῖς· μὴ φρονεῖτε, ὅτι αὐταὶ συνετάχθησαν ὑπὸ τῆς ἀρχῆς πρὸς ἡδονὴν ἑαυτῆς. Αὐταὶ ἀναγκαῖαι πρὸς ἐπίβρωσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς βουλήσεως ἡμῶν ἀκριβῶς οὕτως, ὡς ὁ καθαρὸς ἀὴρ ἀναγκαῖος πρὸς ζωὴν τοῦ φυτοῦ. Ἡ μετὰ τῶν ἀνθρώπων συμβίωσις ἐπιτίθησιν ἡμῖν πολλὰ διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς σχέσιν καθήκοντα, καὶ ὅσῳ μᾶλλον ὁ ἄνθρωπος ἀνεπτυγμένος καὶ μεμορφωμένος, τόσῳ μᾶλλον αὐτὸς ἐθίζει ἑαυτὸν εἰς περιορισμούς τινας καὶ στερήσεις. Ἄλλ' ἀφιστάμενος τῆς ἑαυτοῦ εὐμαρείας, αὐτὸς χρῆται τοῖς κέρδεσι, τοῖς προερχομένοις αὐτῷ ἐκ τοῦ αὐτοπεριορισμοῦ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Αὕτη ἡ ἀμοιβαίότης τῶν παραχωρήσεων ἀνακουφίζει τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων, καὶ διὰ τοὺς χριστιανούς ἔχει ἰδίαν ἀξίαν, διότι προφυλάττει αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ ἐγωῖσμοῦ, στηρίζει ἐν τῇ ἕξει τοῦ σκέπτεσθαι οὐ μόνον περὶ τοῦ ἐργάζεσθαι τὸ καλὸν τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ μηδαμῶς λυπεῖν αὐτοὺς, μὴ παρέχειν αὐτοῖς θλίψεις. Ἡ καλὴ πειθαρχία ἀναπτύσσει τὴν βούλησιν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὁ βουλούμενος ἄγειν τοὺς ἄλλους ὀφείλει πρὸ παντός εἰδέναι ἄγειν ἑαυτόν. Δύνανται ὑποτάσσειν τοὺς ἄλλους τῇ ἑαυτοῦ βουλήσει ἐκεῖνος, ὅς αὐτὸς ἔμαθεν εἶναι εὐπειθής. Ἡ δύναμις τῆς βουλήσεως ἐστὶ μέγας ἠθικὸς κινητῆρ τοῦ ἀνθρώπου· αὕτη ἡ δύναμις, ὡς καὶ πᾶσα ἄλλη δύναμις, ἀναπτύσσεται διὰ τῆς ἀσκήσεως. Ἡ καλὴ σχολή, ἡ καλὴ ἀγωγή συντελοῦσι τῇ στηρίξει ταύτης τῆς δυνάμεως. Ἄνευ τῆς βουλήσεως ἀδύνατον ἐπεξεργάζεσθαι ἐν ἑαυτῷ χαρακτῆρα, καὶ ἄνευ χαρακτῆρος ὁ ἄνθρωπος οὐ δύναται ὑπερβαλεῖν τὰ κωλύματα, τὰ ἀπαντῶντα ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ βίου αὐτοῦ. Περὶ τοῦ αἰῶνος ἡμῶν λέγουσιν, ὅτι αὐτὸς ἐνδεής ἀνθρώπων μετὰ χαρακτῆρος. Περισσὸν ἡμῖν διδόναι ἕκτασιν ἐπὶ τούτῳ ἀνωφελέσι στεναγμοῖς, ἀλλ' ἀνάγκη ἐκάστῳ ἡμῶν σπουδάζειν ἐπεξεργάζεσθαι ἐν ἑαυτῷ ταύτην τὴν ἔσω δύναμιν. Ὁ νοῦς ὑμῶν πεπλουτισμένος παντοίαις γνώσεσι, τὸ ἠθικὸν αἴσθημα ὑμῶν θεόντως ἀνεπτυγμένον, ὑμεῖς ἐν συνειδήσει γινώσκετε τὸ καλὸν καὶ τὸ κακόν, ἀλλ' ἀνάγκη ὑμῖν ἔχειν βούλησιν, τείνουσαν πρὸς μόνον τὸ καλόν. Ὀφείλετε τείνειν πρὸς τοῦτο, ὅπως στηριχθῆτε ἐν μόναις ταῖς καλαῖς ἕξεσιν. Αὕτη ἡ διηνεκὴ σπουδὴ περὶ ὑμᾶς αὐτοὺς ἐν τῇ ἐπιτεύξει τῶν προτεθειμένων σκοπῶν μεταδώσει ἐμμονὴν τῷ χαρακτῆρι ὑμῶν, οἶονεὶ ἐνδύσει ὑμᾶς ἰσχυρὸν θώρακα, ἱκανὸν φυλάττειν ὑμᾶς ἀπὸ τῶν δεινῶν καὶ τῶν συμφορῶν τῶν ἔξωθεν ἐπερχομένων. Αὕτη ἡ διηνεκὴ σπουδὴ περὶ ὑμᾶς αὐτοὺς ἀποβήσεται ὑμῖν μᾶλλον εὐχερής, εἰ μέλλετε

ἐμφορεῖσθαι τῆς γνώσεως ἐκείνου τοῦ ὑψηλοῦ ἰδανικοῦ, ᾧ καλεῖσθε διακονεῖν. Ὑμεῖς παρασκευάζεσθε εὐαγγελίζεσθαι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καλεῖσθε κηρύττειν τὴν αἰώνιον ἀλήθειαν, εἶναι χειραγωγοὶ ἀνθρώπων κατὰ τὴν ὁδὸν εἰς τὴν αἰώνιον σωτηρίαν, διδάσκειν αὐτοὺς τὴν δικαιοσύνην, στηρίζειν ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ Χριστοῦ. Οἷον μέγα καὶ ἐπιφανές ἔργον! πῶς μὴ περι πολλοῦ ποιεῖσθαι τὸ δυνατόν τοῦ συντελεῖν τῇ ἀναπτύξει τῶν ἠθικῶν δυνάμεων τῶν ἀνθρώπων! Τὸ ἔργον τοῦτο ἀσυγκρίτως ὑπέρτερον καὶ ἐπαγωγότερον τῶν μόχθων, τῶν ἀφιερωμένων μόνον τῇ ἐπιτυχίᾳ ὕλικῶν τινῶν ἀγαθῶν.

Ἡ ὀρθὴ γνώσις τῶν ἰδεῶν, αἷς ὑμεῖς ὀφείλετε διακονεῖν, ἀναγκαῖα πρὸς καρποφορίαν τῶν ἔργων ὑμῶν. Τὸ ἰδανικὸν οὐ μόνον φανός ἐστι τῇ συνειδήσει, — αὐτὸ σῶμα δυνάμις ἐστι, κινουσα τὴν βούλησιν ἡμῶν, φωτίζει καὶ ζωογονεῖ, χειραγωγεῖ τὰς σκέψεις ἡμῶν καὶ ἐπάγεται τὴν καρδίαν ἡμῶν. Ὑμῖν, προσφιλεῖς νεανίαί, βεβαίως γνωστὸν, πόσον ἠὔξησεν ἡ ἰσχὺς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας κατὰ τὸν τελευταῖον χρόνον. Ἡ ἀπήμαντος καθαρότης τῆς διδασκαλίας τοῦ Εὐαγγελίου, ἡ πεφυλαγμένη ὑπ' αὐτῆς, οἱ μόχθοι τῶν θεολόγων αὐτῆς, ὁ πλοῦτος καὶ τὸ κάλλος τῶν ὑμνωδιῶν αὐτῆς, τὸ μεγαλοπρεπές καὶ τὸ οἰκοδομητικὸν τῶν ἀκολουθιῶν αὐτῆς αἰετὶ μᾶλλον ἐπισπῶνται τὴν προσοχὴν τῶν ἑτεροδόξων χριστιανῶν. Ἔτι οὐ πρὸ πολλοῦ μεγάλην χαρὰν ὑπέστησαν τὰ πιστὰ τέκνα τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἐν τῇ Δαύρα τοῦ Ἀλεξάνδρου Νεῦσκη ἠνώθη τῇ Ὁρθοδοξίᾳ εἰς τῶν Νεστοριανῶν ἐπισκόπων, Ἰωνᾶς ὁ Σουπουργάνης καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἀφικόμενοι ἐξ Οὐρμίας. Ἐπὶ μακρὸν, λέγει ὁ ἐπίσκοπος Ἰωνᾶς, ἐπλανώμεθα ἐν τῷ σκότει καὶ εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ, ὅτι εὗρομεν εἰρηνικὸν λιμένα ἐν τῇ ἐνώσει μετὰ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Οὐ πρὸ πολλοῦ ἐτελέσθη ἡ ἰδρύσις νέας ὀρθοδόξου ἱεραποστολῆς ἐν Κορέᾳ ἰκμάζει ἡ ἱεραποστολὴ ἡμῶν ἐν Ἰαπωνίᾳ, καὶ ἀκουσίως ἀναφύεται ἡ ἐρώτησις: μὴ ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία κέκληται εἰς εὐρεῖς ἱεραποστολικούς μόχθους ἐν τῇ μακρᾷ Ἀνατολῇ; Ἀλλὰ πόσοι τοιοῦτοι μόχθοι καὶ παρ ἑσυτοῖς οἴκοι; πόσον πολλὴ ἐργασία πρόκειται πρὸς στήριξιν ἐν τῇ γνώσει τῶν ἀληθειῶν τῆς ἀγίας πίστεως ἀνθρώπων, ἢ ὀλίγον, ἢ οὐκ ὀρθῶς νοούντων αὐτήν! Ἐμπνέεσθε ὑπὸ τοῦ ἀγίου ζήλου διακονῆσαι τούτῳ τῷ ὑψίστῳ ἀγαθῷ, ἔστε ὑπέρτεροι τῶν μικρῶν ὀρμῶν, τῶν τεινουσῶν μόνον πρὸς ἐπίτευξιν ἐξωτερικῶν τοῦ βίου μέσων! Ἐνθυμεῖσθε, ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστι, ὅτι αὕτη οὐκ ἐν λόγοις, ἀλλ' ἐν δυνάμει, ὅτι οἱ ἄδικοι καὶ οἱ ἄρπαγες οὐ κληρονομήσουσιν αὐτήν. Ἀναπτύσσοντες ἐν ἑαυτοῖς τὴν ἠθικὴν ἰσχὺν, προπαρασκευάζετε ἑαυτοὺς εἰς διακονίαν τῇ ἀγίᾳ Ἐκκλησίᾳ, ἐνθυμούμενοι, ὅτι ταῖς πατρικαῖς μερίμναις περὶ τοῦ ἀγαθοῦ τοῦ ῥωσικοῦ λαοῦ τοῦ ἀλήστου Τσάρου - Εἰρηνοποιοῦ, καὶ τοῦ νῦν βασιλεύοντος ἀγαπητοῦ Αὐθέντου ἡμῶν ὁ κληρὸς μᾶλλον, ἢ πρὶν, κέκληται εἰς τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου, ὅτι αὐτὸς διὰ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς ἔτυχε τοῦ δυνατοῦ μᾶλλον, ἢ πρὶν, ἐκχέειν εἰς τὰ πλήθη τοῦ λαοῦ τὰς καθαρὰς ἀκτίνας τοῦ χριστιανικοῦ φωτισμοῦ.

Ἀφιερῶσατε δὴ ἑαυτοὺς, προσφιλεῖς νεανίαι, τῇ ὑψηλῇ διακονίᾳ τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας! Ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, πρὸς τὸν Τσάρον καὶ πρὸς τὴν πατρίδα ἔστω κρεῖσσον κτῆμα ὑμῶν, καὶ οἱ μόχθοι ὑμῶν πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν στεφθῆτωσαν τῇ ἐφετῇ ἐπιτυχίᾳ. (См. Прибавл. къ Церк. Вѣдом. за 1898 г. № 18—19. Стран. 687—689).

XX.

Λ Ο Γ Ο Σ

ἐπὶ τῇ ἐπισκέψει τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Σεμιναρίου Λιθουανίας πρὸς τοὺς ἐν αὐτῷ διδασκομένους τὴν 26 Μαΐου 1898 ἔτους.

Ἐπανερχόμενος ἐκ τῆς Ῥωσικῆς πέραν τοῦ π. Βούρ χωράς εἰς Πετρούπολιν, βούλομαι ἀνακοινῶσαι ὑμῖν εἰδήσεις τινὰς περὶ τῆς ἐκπαιδευτικῆς δράσεως τῆς ἐν Δαισιμάνῃ μονῆς τῶν γυναικῶν καὶ περὶ τούτου, πῶς ἡ μονὴ ἐώρταζε τὴν ἡμέραν τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς. Πολλοῖς ἐξ ὑμῶν, εἰκότως, γνωστὸν, ὅτι αὕτη ἡ μονὴ κεῖται πλησίον τῆς πόλεως Μπαίλης τοῦ κυβερνείου τῆς Σαιδλέτοκης. Οὐ πρὸ πολλοῦ ὑφίσταται καὶ ἐν βραχεῖ χρόνῳ πολλὰ ὠφέλησε τοὺς ἐπιτοπίους Ῥώσους κατοίκους, ἐν οἷς πολλοὶ ἰσχυρογνωμονοῦντες, τ. ἔ. πρώην Οὐνιάται, μὴ φοιτῶντες εἰς τὰς Ἐκκλησίας. Παρὰ τῇ μονῇ ἱδρύεται διδασκαλικὴ σχολὴ τῶν θηλέων, παρασκευάζουσα τὰς διδασκάλους τῶν σχολῶν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἐνοριῶν. Ὑπὲρ τὰ 80 ὄρφανὰ, ἄνευ διακρίσεως τῆς ὁμολογίας πίστεως, περιθάλπονται ἐν τῇ ἀσύλῳ τῆς μονῆς, καὶ ἐν τῇ θεραπευτηρίῳ παρέχεται ἰατρικὴ βοήθεια ἑκατοντάσι προσώπων δωρεάν. Δύο βέροστια μακρὰν τῆς μονῆς ἐν τῇ χωρίῳ Μπουρζηλόβκα ἐπὶ τοῦ γηπέδου, τοῦ ἄρτι κτηθέντος ὑπὸ τῆς μονῆς, ἱδρύθη σχολὴ ἀρρένων ἐκ δύο τάξεων. Παρ' αὐτῇ εἰσὶν ἐργαστήρια τορνευτικῆς, χαλκευτικῆς, λεπτουργικῆς καὶ βιβλιοῤῥαφικῆς. Σὺν ταῖς τέχναις ὁμοῦ γίνεται ἡ διδασκαλία καὶ τῆς γεωργίας. Πᾶσαι αὗται αἱ ἀσχολίαι ἐπάγονται πληθὺν μαθητῶν εἰς τὴν Σχολήν. Τὸ παιδαγωγικὸν μέρος ἐν ταύταις ταῖς Σχολαῖς τεταγμένον ἐστὶ λίαν ἐμφρόνως. Τὰ παιδιά οὐκ ἀποσπῶνται ἀπὸ τῶν συνθηκῶν τοῦ ἀγροτικοῦ βίου. Ἡ ὄψις αὐτῶν ὑγιής, ἀκμαία, εὐθυμός· ἐνδεδυμένα καθαρῶς, λιτῶς, ἢ ἐνδυμασία ἐρράμμενη ἐξ ὕλης, ὑφασμένης ἐν τῇ ἀσύλῳ τῆς μονῆς. Ἐν ὥρᾳ θέρους τὰ παιδιά εἰσὶν ἀνυπόδητα. Ἡ τροφὴ λιτὴ καὶ θρεπτικὴ. Οἱ εὖ παρεσκευασμένοι διδάσκαλοι καὶ αἱ ἀδελφαὶ τῆς μονῆς μετ' ἀγάπης ἀφιέρωσαν ἑαυτοὺς ταύταις ταῖς Σχολαῖς. Οὐκ εὐχερὲς τῇ μονῇ, τῇ μὴ ἐχούσῃ ὠρισμένας προσόδους, συντηρεῖν περὶ τὰ διακόσια παιδιά.

Ὅποσον δὲ αὐτὴ ἡ μονὴ ἐκπληροῖ τὴν ἐπιούσιον ἀνάγκην τῶν κατοίκων δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι ἡ ἡγουμένη Αἰκατερίνα περιῆλθεν εἰς ἀνάγκην ἰδρῦσαι δύο τμήματα μονῆς—Τεολίν καὶ Βήρωβ μετὰ Σχολῶν καὶ θεραπευτηρίων. Τὸ ἡσυχαστήριον Βήρωβ, ἐπὶ τῆς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Βοῦγ, διατιθὲν εὐτελεστάτους πόρους, ἐξένισε περὶ τοὺς 135 αἰοίκους ὀρφανούς καὶ διδάσκει αὐτοὺς ὑπὸ τὴν χειραγωγίαν τῆς προϊσταμένης τοῦ ἡσυχαστηρίου, τῆς μοναχῆς Ἄννης, ἐν τῇ ἄριστα τεταγμένῃ Σχολῇ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐνορίας. Ἡ μονὴ τῆς Δαισιανῆς παρέδωκε τῷ ἡσυχαστηρίῳ Βήρωβ ἀδελφάς τινας μετὰ παιδείας διδασκαλείου καὶ γυμνασίου, καὶ αὗται αἱ αὐταπαρνησάμεναι ἀσκήτριαι ἴδρυσαν, τρία βέροστια μακρὰν τοῦ Βήρωβ, ἐν τῷ χωρίῳ Μολόζιεβ, Ἐκκλησιαστικὴν Σχολήν. Πρὸ δέκα ἡμερῶν κεραυνὸς ἐν διαφόροις τόποις κατέκαυσε τοῦτο τὸ χωρίον. Εἰς τὸν ἦχον τοῦ θορύβου τῶν κωδῶνων τοῦ Βήρωβ ἔσπευσαν αἱ μοναχαὶ καὶ τὰ πρεσβύτερα παιδιά, ἵνα σώσωσι τὴν πάτριον Σχολήν. Ἐπεμψαν καὶ τὸν μόνον ἐν τῇ μονῇ πυροσβεστικὸν οἴφωνα. Τὰ παιδιά ἐκόμιζον ὕδωρ ἐκ τοῦ π. Βοῦγ, περιέβρεχον τὴν προσφιλῆ Σχολήν, περιήλειφον τὰ τεῖχη αὐτῆς ὑγρῷ πηλῷ καὶ προῦφύλαττον ἀπὸ τοῦ πυρός. Τὸ χωρίον ἅπαν σχεδὸν κατεκάη,—καὶ ἐν τῇ Σχολῇ καὶ ἐν τῇ μονῇ εἶδρον ἄσυλον οἴκοι τινες ἰσχυρογνωμονοῦντες. Ἴδου οἷα ἡ μονὴ τῆς Δαισιανῆς καὶ αἱ παραφυάδες αὐτῆς!

Ἡ εὐλαβὴς τέλεισι τῆς λειτουργίας, ἡ ἀρμονικὴ ψαλμωδία τοῦ χοροῦ τῆς μονῆς, ὁ αὐστηρὸς ἀσκητικὸς βίος τῶν ἀδελφῶν, τῶν ὅλως ἑαυτὰς ἀφιερωσασῶν τῇ διακονίᾳ τῷ πλησίον, φυσικῶς ἐπάγονται εἰς τὴν μονὴν τῆς Δαισιανῆς καθ' ἕκαστον ἔτος αἰεὶ πλείονα ἀριθμὸν προσκυνητῶν. Καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ἐνδείᾳ τῶν πόρων ἡ μονὴ ὑποδόμησεν αὐτοῖς ξενῶνα καὶ τινας μεγάλους ἐστεγασμένους τόπους. Μέγας γίνεται ὁ ἀριθμὸς τῶν μεταλαμβανόντων, καὶ συνωθοῦνται ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ τῆς μονῆς. Πρὸς εὐκόλυνσιν, ἵνα μεταλάβωσι χιλιάδες τινες τὰς ἡμέρας τῶν μεγάλων ἑορτῶν, ἡ μήτηρ ἡγουμένη ἔκτισε λίαν ἰδιορρυθμὸν ναόν. Ἐν ὕψει δύο σαζενίων (=6 πήχεων) ἐστὶν ἐκτισμένον τὸ ἅγιον βῆμα, ἔχον πλάτος μὲν 13 πήχεων, μῆκος δὲ 9, περιεζωσμένον ἐκ τριῶν μερῶν διὰ περιδρόμου. Τὰ τεῖχη αὐτοῦ ἐσκεπασμένα συνεχῶς παραθύροις. Ἐν τούτῳ τῷ περιδρόμῳ ἴστανται οἱ χοροί. Ἄπαν δὲ τὸ οἰκοδόμημα ἐστεμμένον ὑπὸ ὠραίου βυζαντινοῦ θόλου. Ἀπέναντι τῆς ὠραίας πύλης ἐν τῷ περιδρόμῳ ἐστὶν ἐκτισμένη πλατεῖα πύλη, εἰς ἣν ἄγουσι τρεῖς κλίμακες: μία—μεσαία, πλατεῖα, καὶ δύο—στεναί, παράπλευροι. Ἐν τῇ πρὸ τῆς Ἐκκλησίας πλατεΐᾳ ἐλευθέρως δύνανται ἴστασθαι περὶ τὰς τέσσαρας χιλιάδας ἀνθρώπων, καὶ τὴν 23 Μαΐου, τὴν ἡμέραν τοῦ ἐγκαινισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας, ἐν τῷ μέσῳ τῆς πλατεΐας παρεσκευάσθη τόπος πρὸς ἐνδύσιν τοῦ ἀρχιερέως. Πᾶσα ἡ πλατεῖα μετετρέπη εἰς ναόν, ἔχοντα θόλον τὸν οὐρανόν, καὶ τεῖχη τὰ αἰώνια δένδρα, τὰ τὴν πλατεΐαν περιβάλλοντα. Μετὰ τὴν λειτουργίαν ὑπὲρ τὰς δύο χιλιάδας ἀνθρώπων ἐν ἀρμονικῇ τάξει ἠδυνήθησαν μεταλαβεῖν τῶν ἁγίων μυστηρίων. Ὁ πανιερώτατος Τύχων, ἐπίσκοπος Διουμπλίνου, καὶ εἰς ἐκ τῶν ἱερέων

ἐξῆλθον ἐκ τῆς ὠραίας πύλης, καὶ διὰ τῶν παραπλευρῶν κλιμάκων ἄνευ συνωθήσεως προσῆλθον οἱ προσκυνηταὶ πρὸς μετάληψιν τῶν μυστηρίων τοῦ Κυρίου, καὶ μετὰ τὴν μετάληψιν κατήρχοντο διὰ τῆς μεσαίας κλίμακος κάτω, ὅπου ἐδίδοτο αὐτοῖς προσφορὰ καὶ ζέον πρὸς πόσιν. Δίαν συγκινητικὸς ἦν ὁ λόγος τοῦ ἐπισκόπου Τύχωνος· ἀπήγγειλεν αὐτὸν, ἰστάμενος ἄνω τῆς κλίμακος, ἐν ταῖς θύραις τοῦ θαυμασίου τούτου οἰκοδομήματος. Ὅχλος λαοῦ πολλῶν χιλιάδων προσεῖχε τῷ κηρύγματι αὐτοῦ, καὶ ἡ φωνὴ αὐτοῦ ἠχητικῶς διεδίδοτο ἐπὶ τοῦ ὄχλου τούτου. Πρὸς ἄμυναν τῶν προσευχομένων ἀπὸ τοῦ καύσωνος καὶ τῆς βροχῆς, ἡ μήτηρ ἠγουμένη προτίθεται κατασκευᾶσαι σκέπην ἐξ ὀδόνης. Ἡ Ἐκκλησία αὕτη, ἡ ἔχουσα κρύπτην ἐν τῷ κάτω ὀρόφῳ ἤρесе τῷ κλήρῳ τε καὶ τῷ λαῷ. Ἡ ψαλμωδία ἀντηχεῖ ὀξύτατα ἐκ τοῦ ἀνοιχτοῦ περιδρόμου, καὶ ὁ διάκονος, ὁ ἰστάμενος ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος ἐν ταῖς θύραις, πᾶσιν ὁρατὸς καὶ ἀκουστός.

Τὴν ἑορτὴν τῆς ἁγίας Τριάδος συνήχθη αὐτὸ τὸ ἔτος πλεόν τῶν δέκα χιλιάδων προσκυνητῶν. Τὴν 23 Μαΐου, 4 ὥραν τῆς ἡμέρας, ἐξῆλθεν ἐκ τῆς μονῆς, ἠχούντων τῶν κωδῶνων, ἡ πομπὴ εἰς προϋπάντησιν τῆς μετὰ τοῦ σταυροῦ λιτανείας ἐκ τῆς ἐκ δύο τάξεων Σχολῆς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐνορίας τῆς Γιάμπλοτσινης. Οἱ μαθηταὶ τῆς Σχολῆς ταύτης μετὰ τοῦ σταυροῦ καὶ τῶν εἰκόνων ἐπορεύθησαν σὺν τῷ ἱερεῖ, τῷ ἱερομονάχῳ καὶ τῷ διδασκάλῳ τῆς Σχολῆς 60 βέρστια. Εἰσερχόμενος εἰς τὰ χωρία, ὁ ἱερεὺς ἐνεδύετο ἐπιτραχήλιον, ἐλάμβανεν ἀνὰ χειρας τὸν σταυρὸν, καὶ τὰ παιδία ἐπορεύοντο ἀντηχοῦντα τὸν ἀέρα μεγαλοφώνῳ ψαλμωδία. Ὅτε ἐφάνησαν οἱ προσκυνηταὶ ἐκ τοῦ ἄκρου τοῦ δάσους, ἐν ἐνὸς βερστίου ἀποστάσει ἀπὸ τῆς μονῆς προϋπήντησαν αὐτοὺς οἱ μαθηταὶ τῆς ἐν Μπουρζηλόβσκη μοναστηριακῆς Σχολῆς, πάντες ἐν ἐρυθροῖς, βυσσίνοις χιτῶσιν. Αἱ σημαῖαι τῆς μονῆς κατὰ τὸ ἐγγώριον ἔθος ἐκλίθησαν πρὸ τοῦ σταυροῦ εἰς σημεῖον ἀσπασμοῦ, οἱ ἱερεῖς ἀντήλλασον τὸν ἀδελφικὸν ἀσπασμὸν, οἱ δύο χοροὶ συνηνώθησαν εἰς ἓνα ἰσχυρὸν χορὸν, καὶ ἅπαν τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ, εὐλαβῶς διατεθειμένον, ἠσύχως διηυθύνθη εἰς τὴν μονήν. Ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην ἤρχοντο εἰς αὐτὴν αἱ μετὰ τοῦ σταυροῦ λιτανεῖαι, καὶ περὶ τὴν ἀρχὴν τῆς Ὀλονυκτίας ἡ μεγάλη θύρα τῆς μονῆς ἦν κεκαλυμμένη ὑπὸ πυκνοῦ πλῆθους λαοῦ. Κατὰ τὴν ἀκολουθίαν ὁ μεγαλοπρεπὴς ναὸς ἀντηγεῖτο ὑπὸ θαυμασίας ψαλμωδίας τοῦ τῆς μονῆς χοροῦ. Ὁ λαὸς ἐπλήρου τὸν ναὸν, ἵστατο ἐν ταῖς θύραις καὶ κύκλῳ τοῦ ναοῦ. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀκολουθίας αὐτὸς ἀπροσδοκῆτως ἐθορηβήθη. Εἰς τὸν ναὸν, ἀπροσδοκῆτως πολλοῖς, ἐκόμισαν μέγαν κώδωνα, βάρους 225 πουδίων, κεχυμένον ἐν Μόσχα ἐν τῷ ἐργοστασίῳ τοῦ Φινλιάνδσκη ἐκ χαλκοῦ πυροβόλου, ὠρηθέντος τῇ μονῇ. Ἡ συμμετρία καὶ ἡ καλλονὴ τῆς ἐπεξεργασίας αὐτοῦ ἐξέπληξαν τοὺς προσκυνητὰς, ὧν οἱ πλείους τὸ πρῶτον ἐθεώρουν τοιοῦτον μέγαν καὶ ὠραῖον κώδωνα. Οἱ ἐλάσσους κώδωνες ἐκομίσθησαν τὴν παραμονήν. Βραδέως ἔληξε ἡ ἀκολουθία τῆς μονῆς, ἡσυχία ἀποκατέστη ἐν τῷ ναῷ, καὶ ἡ ψαλμωδίαν ἤρξατο ὅπισθεν τῶν τειχῶν αὐτοῦ. Κατὰ ταύτην τὴν θεομνήν τοῦ ἔαρος

νύκτα λαμπρῶς ἡ σελήνη ἐφώτιζε τοὺς εὐλαβῶς διατεθειμένους προσκυνη-
 τὰς, καὶ ὅλην τὴν νύκτα μέχρι τῆς αὐγῆς, αὐτοὶ, διηρημένοι εἰς δεκάδας
 χορῶν, ἀσιγήτως καὶ οὐ σπανίως ἀμέμπτως καλῶς ἐδόξαζον τὴν Ζωαρχικὴν
 Τριάδα. Ὁ ἀὴρ τῆς νυκτὸς διαρκῶς ἀντηχεῖτο τῇ συγκινητικῇ ψαλμωδίᾳ:
 «Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος ὁ Θεός, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Χριστὸς ὁ Θεός,
 ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος, Πνεῦμα ἅγιον Σαβαώθ». Τοῦτο τὸ ἰσχυρόν:
 «Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος» διεδίδοτο ἐν τῇ ἡσυχίᾳ τῆς νυκτὸς τῷ πανηγυρικῷ
 ὕμνῳ ἑκατοντάδων χριστιανῶν, δοξολογούντων τὸν ἕνα ἐν Τριάδι Θεόν.
 Ἄμα ὡς ἐν ἐνὶ τόπῳ αὕτη ἡ ψαλμωδία ἔπαυεν, ἐν ἄλλῳ τόπῳ διεδίδοτο
 ἡ θαυμασία φῶς τῷ Παρακλήτῳ τοῦ κόσμου: «φύλαττε τὴν πίστιν ἡμῶν,
 Πνεῦμα ἅγιον, τῇ χαρᾷ ἐνοίκισον τὰς καρδίας τῶν πιστῶν, μὴ χωρίσον
 ἡμᾶς, ἀλλ' ἐνωσον». Τῇ θαυμαστῇ ἀρμονίᾳ ἤχει αὕτη ἡ πρὸς τὸ Πανάγιον
 Πνεῦμα εὐχὴ ὑπὲρ τούτου, ὅπως οἱ πιστοὶ ὡς συνηνωμένοι τῇ Χριστια-
 νικῇ ἀγάπῃ καὶ οὐ κεχωρισμένοι. Καὶ ἡ σελήνη ἐγγὺς ἦν τῇ δούσει, καὶ
 ἡ αὐγὴ ἤρχετο ἀνατέλλουσα, ὁ δὲ λαὸς ἀεὶ ἔψαλλε. Περὶ τὴν ἀνατολήν
 τοῦ ἡλίου ἡ ψαλμωδία ἐνισχύετο. Τὴν 7 ὥραν προσήρχετο εἰς τὴν μονὴν
 ἢ μετὰ τοῦ σταυροῦ λιτανεῖα ἐκ Πολοσόκ, χωρίου τοῦ κυβερνεῖου τῆς
 Σαϊδλέτσκης. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Σχολὴ προηγεῖτο τῆς πορείας· ἡχητικῶς
 διεδίδοτο ἡ πανηγυρικὴ ψαλμωδία τοῦ ἐμπείρου χοροῦ τῆς Σχολῆς: «Ἄγιος,
 ἅγιος, ἅγιος»· ἡ Σχολὴ μεγαλοφώνως ἔψαλλε, καὶ ὀξέως συνέψαλλεν αὐτῇ
 ὁ λαός. Διὰ παντὸς αὕτη ἡ θαυμασία νύξ ἔσται ἐν τῇ μνήμῃ πάντων τῶν
 εὐρεθέντων ἐν τῇ μονῇ: ἡ ζῶσα, ἡ καθαρὰ πίστις τοῦ λαοῦ ἐνταῦθα δυ-
 νατῶς ρύδην ἀνέβλυζε. Δι' ὅλης τῆς νυκτὸς πολλοὶ προσήρχοντο καὶ
 ἔψαλλον, οὐδὲν παρεβίαζε τὴν ὑψηλὴν προσευκτικὴν διάθεσιν τοῦ ἐκ πολλῶν
 χιλιάδων λαοῦ. Οὐκ ἤκούοντο ἀργαὶ διαλέξεις, οὐδεὶς ἐκάπνιζε, περὶ
 ρακῆς οὐδὲ μνεῖα ἦν. Χιλιάδες ἀνθρώπων ἠτοιμάζοντο εἰς τὴν τράπεζαν
 τοῦ Κυρίου.

Ἴδού, προσφιλεῖς νεανίαι, πῶς ἐώρταζεν ἡ μονὴ τῆς Δαισιανῆς τὴν
 ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς. Ἐὰν τοῖς εἰρημένοις προσθῶ, ὅτι μέγα μέρος τῶν
 προσκυνητῶν ἀφίκετο ἐκ τοῦ κυβερνεῖου Γρόδνου ἐκ τῆς ἐπαρχίας ὑμῶν, τότε
 γνώσεσθε, ὅτι πολλοῖς ἐξ ὑμῶν πεσεῖται εὐτυχῆς κληρὸς εἶναι ἐν στεναῖς σχέ-
 σεσι μετ' ἐκείνου τοῦ προσευκτικῶς διατεθειμένου καὶ τόσον ἱκανοῦ ψάλλειν
 λαοῦ. Ἡδὲ καὶ ἐλαφρὸν τῷ ἱερεῖ, ὅτε οἱ πάροικοι αὐτοῦ κέκτηνται τοιαῦτα
 καλὰ προσόντα, καὶ τοῦτο μέλλει ἐνθαρρύνειν ὑμᾶς εἰς ἰδίους μόχθους
 πρὸς ὄφελος τούτου τοῦ λαοῦ. Σπουδάζετε ἐμπνευσθῆναι τῇ ἀγάπῃ πρὸς
 τὴν ἀναμένουσαν ὑμᾶς ὑψηλὴν διακονίαν, ἀνατρέφετε ἐν ἑαυτοῖς τὴν τάσιν
 ἀφιερῶσαι πάσας ὑμῶν τὰς δυνάμεις τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῖς
 ἐλαχίστοις ἀδελφοῖς. Πειρᾶσθε ὑψωθῆναι ὑπεράνω τῆς στάθμης τῶν λεπτῶν
 βιωτικῶν συμφερόντων, τείνετε εἰς τὸ ὑψιστον ἀγαθόν, μὴ ἐπιδιώκετε ἐπι-
 κερδεῖς ὑπηρεσίας, ἀλλ' ἀφιερῶσατε ἑαυτοὺς ὀλοτελῶς τῇ διακονίᾳ τῇ ἀγίᾳ
 Ἐκκλησίᾳ ἀγαπάτε αὐτὴν παντὶ σθένει τῆς ὑπάρξεως ὑμῶν. Ἀγαπάτε τὸν
 λαόν. σπουδάζετε τῇ ὁδῷ δικαίου βίου, καλῆς διδασκαλίας καὶ διὰ τῆς

Σχολῆς ἐξευγενῖσαι καὶ ἠθικῶς ἀνουψῶσαι αὐτὸν, στηρίζοντες ἐν αὐτῷ τὰς καλὰς ἔξεις, αἰεὶ ἐκρίζουντες τὴν δεισιδαιμονίαν, τὰς κακὰς ἔξεις καὶ τὴν μέθην, καὶ ἐπιβρώνοντες ἐν αὐτῷ τὴν ῥωσικὴν ἐθνικὴν συνείδησιν, τὴν ἀφοσίωσιν τῷ Βασιλεῖ (Τσάρφ) καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν. (См. Прибавл. къ Церков. Вѣдом. за 1898 г. № 23. Стран. 846—849).

XXI.

Λ Ο Γ Ο Σ

ἐν τῷ Ἐκκλησιαστικῷ Σεμιναρίῳ Λιθουανίας τὴν 18 Σεπτεμβρίου 1897 ἔτους.

Καλὸν βιβλίον, ἐπιγραφόμενον: «Ἡ Δυτικὴ Ῥωσία ἐν τῷ ἀγῶνι ὑπὲρ πίστεως καὶ ἐθνικότητος», τοῦ καθηγητοῦ Μαλησσέβσκη, παρέδωκα τῇ βιβλιοθήκῃ ὑμῶν. Ἀναγινώσχετε τὸ βιβλίον τοῦτο, καὶ, μανθάνοντες τὴν ἱστορίαν τοῦ πάλαι ἀγῶνος τῆς πολυπαθοῦς ῥωσικῆς χώρας, στερεοῦσθε ἐν τῇ ἀγάπῃ πρὸς τὴν ἁγίαν πίστιν καὶ τὴν φίλην πατρίδα. Τὸ βιβλίον τοῦτο συνέγραψεν ὁ ἀρτίως τελευτήσας καθηγητὴς Ἰωάννης Ἰγνάτιεβιτς Μαλησσέβσκης. Γεννηθεὶς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μήνσκ, ἴδρις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, ἅπασαν αὐτοῦ τὴν ζωὴν ὅλως ἀφιέρωσε τῇ διακονίᾳ τῇ ἐπιστήμῃ, καὶ ἦν εἷς τῶν εὐφροεστάτων καθηγητῶν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Κιέβου. Κεκτημένος σπανίαν πολυμάθειαν, αὐτὸς συνέλεγε πολύτιμον καὶ ὀλίγον ἐξηρευνημένην ὕλην, καθυπέβαλλεν αὐτὴν αὐστηρᾷ ἐπιστημονικῇ κριτικῇ, αἰεὶ ἀπηλλαγμένη μονομερῶν θεωριῶν. Αἱ ἐπιστημονικαὶ αὐτοῦ ἐργασίαι ἐνεπνέοντο ὑπὸ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν. Αὐτὸς εἰλικρινῶς ἦν ἀφωσιωμένος αὐτῇ τὴν ἱστορίαν αὐτῆς ἐξετίθει μετ' ἀμμηῆτου συνέσεως. Κεκτημένος ὑψηλὸν κῦρος ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ κόσμῳ, ἦν σεμνὸς καὶ ἀπλοῦς ἐν τῇ ἀναστροφῇ. Ἡ φωτεινὴ εἰκὼν τοῦ διδασκάλου, τοῦ ἀφιλοκερδῶς διακονήσαντος τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ ἐπιστήμῃ ἔστω ὑμῖν φίλη, ὡς παράδειγμα, ἄξιον μιμήσεως. Ὁμιλῶν περὶ τοῦ ἀειμνήστου Ἰωάννου Ἰγνάτιεβιτς Μαλησσέβσκη, οὐ δύναμαι μὴ ἀναμνησθῆναι ἀγαθῷ λόγῳ καὶ ἑτέρου ἀγωνιστοῦ ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐθνικότητος τῆς Δυτικῆς Ῥωσίας, οὐ δύναμαι μὴ μνησθῆναι τοῦ καθηγητοῦ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας τῆς Πετροπόλεως Μιχαὴλ Ὁσῆποβιτς Κογιαλόβιτς, οὗ τῇ εἰκόνι οὕτως ἐν καιρῷ κέχρσμηται τὸ ὄματιον τῶν ἐν τῇ Σχολῇ ἀσχολιῶν ὑμῶν. Ὁ ἄλλοτος Μιχαὴλ Ὁσῆποβιτς ἠγάπα τὴν πατρῶαν χώραν παντὶ σθένει τῆς εὐαισθητοῦ, πραείας καρδίας αὐτοῦ. Πᾶν, τὸ κωλύον τὴν πνευ-

ματικήν επίδοσιν καὶ τὸν φωτισμὸν ταύτης τῆς χώρας ἦν αὐτῷ πηγὴ βαθείας θλίψεως καὶ λύπης. Ἡ ἐξέγερσις τῆς ῥωσικῆς συνειδήσεως παρὰ τοῖς συγγενέσιν αὐτοῦ, τοῖς ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἀποπλανωμένοις ἐκ τῆς εὐθείας ὁδοῦ τῆς ἐθνικῆς ῥωσικῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν, ἦν τὸ προσφιλέστατον καὶ ἱερώτατον ὄνειροπόλημα παντὸς τοῦ ἠβίου αὐτοῦ. Ἡ ἐκκλησία ἡ ὀρθόδοξος, ἡ φύλαξ τῆς οἰκουμενικῆς ἀληθείας, ἐκέκλητο κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ, ἀναγεννῆσαι τὰς πνευματικὰς δυνάμεις τοῦ λευκορώσσου καὶ σῶσαι αὐτὸν ἐκ τῆς στερήσεως τῆς προσωπικότητος ἐν τοῖς θολεροῖς κύμασι τοῦ κατ' αὐτοῦ ἐξεγειρομένου Πολωνισμοῦ. Κύριοι, μνημονεύετε τῶν ἡγουμένων ὑμῶν. Μιμεῖσθε τὴν πίστιν αὐτῶν, διδάσκαεθε παρ' αὐτῶν ἀγαπᾶν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν πατρίδα ὑπὲρ τὰ ἴδια εὐτελῆ συμφέροντα. Ὑμεῖς καλεῖσθε εἰς ὑψηλὴν διακονίαν τῶν ποιμένων τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Διὰ τὴν ἐπιτυχῆ πορείαν τοῦ ἱεροῦ ὑπουργήματος ἀνάγκη ὑμῖν συλλέγειν ἐνταῦθα θησαυροὺς γνώσεως καὶ ἀνατρέφειν ἑαυτοὺς ἐν μονίμῳ ἐτοιμότητι μετ' αὐταπαρνήσεως πάσας ὑμῶν τὰς δυνάμεις ἀφιερῶν τῷ Κυρίῳ καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ Αὐτοῦ. Ὅπως χειραγωγῆ τις τοὺς ἄλλους εἰς τὴν πρὸς σωτηρίαν ἀγούσαν ὁδὸν, ἀνάγκη αὐτῷ ἴστασθαι ἐν δέοντι ἡθικῷ ὕψει· ἀλλὰ τὸ ὑψωθῆναι εἰς ἐκεῖνο τὸ ὕψος οὐ ράδιον. Συνεχῶς καὶ ἐπὶ μακρὸν δεῖ ἀνατρέφειν ἑαυτοὺς ἐν τῇ καθαρᾷ ἀτμοσφαιρᾷ τῆς αὐστηρᾶς ἐγκρατείας. Πιστεύσατε, Κύριοι, ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ πειθαρχία, ἡ συνετῶς κρατοῦσα τῶν ὁρμῶν τῶν παθῶν καὶ τῶν τυχαίων ἐπιθυμιῶν, ἐστὶν ὑγιής, σωτήριος δύναμις, ἄγουσα τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν τελειότητα. Διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ψυχικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου αὕτη ἡ ἀτμόσφαιρα τῆς ἡθικῆς καθαρότητος (ἐστὶν) οὕτως ἐπίσης ἀναγκαία, ὡς ὁ καθαρὸς ἀήρ διὰ τὰ ἄνθη. Ἴδου καὶ ἐν τούτῳ τῷ δωματίῳ ταῦτα τὰ φυτὰ οὐκ ἂν περιέβληθήσαν χυμώδεσι φύλλοις, εἰ ἐνταῦθα ἡ ἀτμόσφαιρα ἦν οὐ καθαρὰ καὶ μεμολυσμένη. Μάθετε ὑποτάσσειν τὴν θέλησιν ταῖς ἀπαιτήσεσι τοῦ καθήκοντος, σπουδάζετε ἐνισχυθῆναι ἐν τῇ ἔξει εἰς τὴν προσευχὴν. Μήμνησθε, ἥτι μετὰ προόδου ἐν τῷ βιωτικῷ σταδίῳ δύνανται ἐργάζεσθαι μόνον ἄνθρωποι σταθεροῦ χαρακτῆρος, ἄνθρωποι ἐμμόνως καὶ ἀπαρεγκλίτως τείνοντες πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ διαγεγραμμένου ὑπ' αὐτῶν σκοποῦ. Κεκτημένοι πολυειδεῖς γνώσεις ἐν τοῖς τῶν διδασκομένων ὑμῖν ἐπιστημῶν, στερροὶ ἐν τῇ πίστει, εἰλικρινῶς ἀγαπῶντες τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν, ὀλοφύχως παραδεδομένοι τῷ Τσάρῳ, προσκομίσετε τῇ πατρῷᾳ χώρᾳ μέγα ὄφελος, εἰ μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν ἐκ τοῦ Σεμιναρίου εὐλαβῶς δέξεσθε ἱερὸν βαθμὸν. Ἐμφορεῖσθε τῶν παραδειγμάτων τῶν ὁμολογητῶν τῆς πίστεως, εἰσακούετε τῶν περὶ πίστεως ἐννοιῶν τοῦ ἀπλοῦ λαοῦ, χειραγωγεῖτε τὰς ιδέας αὐτοῦ, τρέφετε αὐτὸν τῇ καθαρᾷ διδασκαλίᾳ, ἔστε ἐγγὺς αὐτῷ: αὐτὸς ἄξιός ἐστιν ἰδίας ἀγάπης καὶ φροντίδος. Ἀνάγκη χαίρειν, πόσον ἰσχυρὰ παρ' αὐτῷ ἡ πίστις, καὶ ἐπὶ πόσον αὐτὸς παραδεδομένος ἐστὶ τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ. Ἔτι ἐμοὶ αὐτῷ κατ' αὐτὰς συνέβη συγκινεῖσθαι ἐπὶ τῷ ὕψει (ἄρσει) τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος τῶν εἰς τὴν μονὴν τῆς Δαισιγιάνης ἐκ Γρόδνου προσκυνητῶν.

Μετὰ ἀρμονικῆς ὕμνωδίας τῶν ἱερῶν ὕμνων αὐτοὶ ἐπορεύοντο εἰς προσκύνησιν, καὶ ἐκεῖ ἐν νηστεία καὶ προσευχῇ ἡτοιμάζοντο μεταλαβεῖν τῶν ἁγίων τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων. Ἡ μετὰ τοιούτων καλῶν Χριστιανῶν κοινωνία ἔσται πολλοῖς ἐξ ὑμῶν πηγὴ ὑψηλῆς πνευματικῆς χαρᾶς.

Στερεοῦσθε ἐν τῇ προθέσει τοῦ ἀφιερῶσαι τὰς δυνάμεις τῇ διακονίᾳ τῇ ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ὁ Κύριος βοηθήσει ὑμῖν ἐν τοῖς μόχθοις ὑμῶν. Τὸ δὲ Ἐκκλησιαστικὸν Σεμινάριον τῆς Λιθουανίας εἰς τὸ λοιπὸν, ὡς καὶ μέχρι τοῦδε, μέλλει προπαρασκευάζειν εἰς διακονίαν ἐν ἱερῷ βαθμῷ ποιμένας, ἀφωσιωμένους τῇ κλήσει αὐτῶν, εἰλικρινεῖς ἐν τῷ κηρύγματι τοῦ θείου λόγου, καὶ ἀνατρέφοντας τὰ τέκνα τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἐν τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ, ἐν τῇ ἀγάπῃ πρὸς τὸν Τσαρόν καὶ τὴν πατρίδα. (См. Оттискъ изъ «Литовскихъ Епархіальныхъ Вѣдомостей». Вильна. 1897. Стран. 3—5).

XXII.

Λ Ο Γ Ο Σ

ἐν τῇ ἐνάρξει τῆς ἐν Πετροπόλει σειρᾶς παιδαγωγικῶν μαθημάτων διὰ τοὺς καὶ τὰς διδασκάλους τῶν Σχολῶν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν παροικιῶν, τῆν 25 Ἰουνίου 1898 ἔτους.

Προσαγορεύω ὑμᾶς, σεβαστοὶ καὶ σεβασταὶ διδάσκαλοι τῶν ἐκ δύο ἢ μιᾶς τάξεως Ἐκκλησιαστικῶν Σχολῶν, ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῶν παιδαγωγικῶν μαθημάτων. Οἱ φίλοι τῆς δημοτικῆς σχολῆς χαίρουσι· πολλαὶ ἑκατοντάδες διδασκόντων καὶ διδασκουσῶν συναθροίζονται ἐν πλείοσι τῶν 50 πόλεσι διὰ τὰ διδασκαλικά μαθήματα. Εἰς λήθην ἐκλήθη ἡ καθ' ἡμέραν κοπώδης ἐργασία κατὰ τὸν μακρὸν χειμῶνα· ἡ δίψα τῶν γνώσεων ἐλκύει εἰς τὴν σειρὰν τῶν παιδαγωγικῶν μαθημάτων τοὺς ἐργάτας τῆς δημοτικῆς σχολῆς. Πρὸς τί δὴ συνήλθετε ἐν ταύτῃ τῇ αἰθούσῃ τῶν λογοδοσιῶν; τί μέλλετε ποιεῖν ἐν τοῖς ἀκροατηρίοις, τοῖς χαριέντως παραχωρηθεῖσιν ὑμῖν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας καὶ τοῦ Σεμιναρίου; Συνηθροίσθητε ἐπὶ τούτῳ, ὅπως προσκτήσθητε νέας γνώσεις ἐν τοῖς τῶν ὑφ' ὑμῶν διδασκομένων, ὅπως μάθητε τὰς τετελειωμένας μεθόδους διδασκαλίας, ὅπως ἀνακαινίσθητε ἑαυτοὺς ἐν ὁμιλίαις περὶ τοῦ φίλου ὑμῖν σχολικοῦ ἔργου. Ἐν τοῖς παιδαγωγικοῖς μαθήμασι ζέει ἐκείνη ἡ κοινὴ ἐργασία, ἣτις ζωοποιεῖ καὶ ἐγείρει τὰς δυνάμεις τῶν νέων, ἐρῶ μᾶλλον, ἣτις ἐνισχύει τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν πίστιν εἰς τὴν πρόοδον αὐτῆς. Χαλεπὸς ὁ κλῆρος τοῦ δημοτικοῦ διδασκάλου,—ὁ πενιχρὸς μισθὸς μόλις καλύπτει

τὰς δαπάνας κατὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐπιουσίων ἀναγκῶν. Παντοῖαι στε-
ρήσεις, κακὴ κατοικία, κακὴ τροφή,—τοιαῦται σχεδὸν πανταχοῦ αἱ συνθῆκαι
τῆς διδασκαλικῆς ὑπηρεσίας. Καὶ πόσαι, πρὸς τούτοις, παντοῖαι μέριμναι,
συμφοραὶ καὶ δυσχέρειαι. Τοῦτον τὸν κλῆρον ὑποφέρειν, μὴ ἐμπίπτοντες
εἰς τὴν ἀθυμίαν, τὴν ἐπιβλαβῆ πάντοτε διὰ τὸ ἔργον, δύνανται μόνον οἱ
ἄνθρωποι, ὧν αἱ καρδίαι θερμαίνονται ὑπὸ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν Σχολὴν
καὶ τῆς πίστεως εἰς τὴν πρόοδον τῆς φωτιστικῆς ἀποστολῆς αὐτῆς. Ἀνάγκη
ὑμῖν, τοῖς καὶ ταῖς διδασκάλοις τῶν ἐκ δύο τάξεων Σχολῶν, οὐ μόνον αὐτοῖς
αὐξάνειν ἐν ἑαυτοῖς ταύτην τὴν καλὴν διάθεσιν, ἀλλὰ καὶ ἀναπτύσσειν
αὐτὴν ἐν τοῖς μαθηταῖς καὶ ταῖς μαθητρίαις ὑμῶν, τοῖς παρασκευαζομένοις
πρὸς διδασκαλίαν ἐν ταῖς Σχολαῖς τῶν γραμμάτων. Ὁ ἀριθμὸς τούτων τῶν
οὐ μεγάλων Σχολῶν καθ' ἕκαστον ἔτος αἰεὶ αὐξάνει. Περὶ τὴν 1 Ἰανουα-
ρίου 1898 ἔτους αὐταὶ ἠριθμοῦντο 21,503. Αὗται αἱ οὐ μεγάλαι, αἱ ἐν
ἀσήμοις κόμαις ἰδρυόμεναι σχολαὶ εἰσὶν ἰδίως προσφιλεῖς τῷ λαῷ· αὐταὶ
τιμῶνται μικροῦ: ἀπὸ 30 μέχρι 100 ρουβλίων κατ' ἔτος· τὸ φοιτᾶν τοῖς
παιδίοις εἰς αὐτὰς ἐγγύς, καὶ τοῖς χωρικοῖς κατὰ τὴν καρδίαν τοῦτο, ὅτι
παρέχουσι χρήματα διὰ τὴν σχολὴν, τὴν κειμένην ἐν τῇ κόμῃ αὐτῶν, καὶ
οὐχὶ μακρὰν που. Ἡ τῶν γραμμάτων σχολὴ κατὰ τοὺς πόρους τοῦ ἡμε-
τέρου λαοῦ, εὖ παρασκευάζει τὰ παιδιά εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν σχολὴν.
Ἐν εὐμενείᾳ δὲ συνθήκαις οὐχὶ σπανίως μεταδίδωσιν αὐτοῖς γνώσεις
τόσον ἐπαρκεῖς, ὥστε οἱ μαθηταὶ αὐτῆς ὑφίστανται δοκιμασίαν πρὸς
μείωσιν τοῦ χρόνου τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας ὁμοίως, ὡς οἱ μαθηταὶ
τῶν σχολῶν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἐνοριῶν. Διὰ περαιτέρω αὐξήσιν τούτων
τῶν ἀπανταχοῦ ἰδρυομένων σχολῶν ἀνάγκη ἢ προπαρασκευὴ διδασκάλων.
Τὸ ζήτημα τοῦτο ἀνετέθη ταῖς ἐκ δύο τάξεων σχολαῖς. Αὐταὶ καλοῦνται
παρασκευᾶσαι τοὺς καὶ τὰς κρείσσονας μαθητὰς καὶ μαθητρίαις τῶν Ἐκ-
κλησιαστικῶν καὶ ἄλλων σχολῶν εἰς τὴν διδασκαλίαν, μὴ ἀποσπῶσαι αὐτοὺς
ἀπὸ τῆς πατρίου κοινωνίας. Ὁ διδάσκαλος, ὁ λαμβάνων παρ' ἑαυτῶ οἶκος
κατὰ τὸν χειμῶνα ἀπὸ 30 μέχρι 50 ρουβλίων, κατὰ τὰς ἐννοίας τῶν χω-
ρικῶν, ἔχει εὐπρεπὲς κέρδος. Τὸ λοιπὸν μέρος τοῦ ἔτους αὐτὸς καταγίνεται
περὶ τὰ τοῦ οἴκου. Ὁ σύνδεσμος αὐτοῦ μετὰ τοῦ πατρώου χωρίου οὐ παρα-
βιάζεται. Παρασκευασθεὶς εἰς τὴν διδασκαλίαν ἐν ἀπλῇ ἀγροτικῇ κατασκευῇ,
αὐτὸς τεχνητῶς οὐ προσελκύεται εἰς τὴν πόλιν καὶ οὐ μολύνεται ὑπὸ τῶν
κακῶν ἔξεων, τῶν τόσοις ῥαδίως κτωμένων ἐν τῇ μὴ ὑγιεῖ δι' ἀγωγὴν κοι-
νωνία τῆς πόλεως. Καὶ οὕτω, τὴν γνώσιν τῆς στοιχειώδους παιδαγωγικῆς
καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν Σχολὴν ὀφείλετε πειρᾶσθαι, ὅπως ἐμφυτεύσητε
ἐκείνοις, οὓς μέλλετε διδάσκειν· ἀλλὰ διὰ τὴν πρόοδον, ὑμεῖς αὐτοὶ ὀφεί-
λετε κεκτῆσθαι καὶ γνώσεις καὶ συνειδητὴν πιστότητα τῇ κλήσει ἑαυτῶν.
Αἱ προκειμένοις ὑμῖν ἀσχολίαι ἐν τοῖς παιδαγωγικοῖς μαθήμασι συνεργεί-
ωσαν ὑμῖν ἐν τῇ ἐπιτεύξει τούτου τοῦ σκοποῦ. Ὑμῖν ἰδίᾳ ἀνάγκη στη-
ριχθῆναι ἐν τῇ κατανοήσει τῆς ἀξίας τῆς Ἐκκλησιαστικῆς σχολῆς διὰ τὸν
ῥωσικὸν λαόν. Τοῦτο τόσῳ μᾶλλον ἀναγκαῖον, διότι κατὰ τῆς Ἐκκλησια-

στικῆς σχολῆς ἐκ διαφόρων μερῶν ἀβάσιμοι κατηγορίαί διαδίδονται. Ἄνθρωποι, ὀλίγον εἰδότες τὴν θρησκευτικὴν διάθεσιν τοῦ λαοῦ καὶ τὰς πνευματικὰς ἀνάγκας αὐτοῦ, ἄνθρωποι μὴ γινώσκοντες καὶ πολλάκις μὴ βουλόμενοι γνῶναι, ἐν τίσιν συνθήκαις ἦν μέχρι τοῦδε, τὴν ἠδύνατον ποιῆσαι καὶ ἐποίησεν ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Σχολή, οὐχὶ σπανίως λέγουσιν, ὅτι αὕτη ἡ σχολὴ ἀμαρτάνει τῇ μονομερείᾳ, ὅτι αὕτη οὐκ ἐπιθυμητὴ, διότι ὑπηρετεῖ τοῖς σκοποῖς τῶν κληρικῶν. Ὅσφ καὶ ἂν ὧσι θαυμασταὶ αἱ τοιαῦται ἐνστάσεις ἡμῖν, ὅμως αὐταὶ πολλάκις ἀκούονται καὶ ἀνάγκη κρίνειν αὐτάς. Ἡ ἐπὶ μονομερείᾳ μομφὴ ἴδρυται ἐπὶ τῆς μὴ ὀρθῆς γνώσεως. Ἡ προκαταρκτικὴ σχολή, κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ τὸν προορισμὸν αὐτῆς, ὀφείλει ἐκπρέπειν τῇ ἀπλότῃ, τῇ ἀποκλειούσῃ τὴν φαντασιώδη καθολικότητα. Ἐν τῇ προκαταρκτικῇ Ἐκκλησιαστικῇ σχολῇ τὰ παιδία διδάσκονται τὸν Νόμον τοῦ Θεοῦ, προσευχὰς, ἀνάγνωσιν, γραφὴν, ἀρίθμησιν καὶ ἐκκλησιαστικὴν ὕμνωδιαν. Μετὰ τῆς ῥωσικῆς γλώσσης αὐτὰ μανθάνουσι καὶ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Σλαβωνικὴν γλῶσσαν, καὶ, μετὰ χρόνον 3—4 ἐτῶν, προσκτῶνται ἐκεῖνας τὰς θεμελιώδεις γνώσεις, αἵτινες ὑπάγονται εἰς τὰ τῶν προγραμμάτων, τῶν κοινῶν πάσαις ταῖς προκαταρκτικαῖς σχολαῖς. Ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ σχολῇ δίδεται πλείων πῶς τόπος τῇ μαθήσει τοῦ Νόμου τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Σλαβωνικῆς γλώσσης. Τὸ μὲν πρῶτον ἀναγκαῖον καὶ χρήσιμον, διότι συντελεῖ τῇ ὑπὸ τῶν μαθητῶν κρείσσονι μαθήσει τῶν ἀληθειῶν τῆς Χριστιανικῆς πίστεως. Τὸ δὲ δεύτερον παρίσταται ὡς εὐβουλον μέσον πρὸς διευκόλυνσιν τοῖς παιδίοις τῆς μαθήσεως τῆς πατρῴας γλώσσης. Πρὸς τούτοις, ἡ γνῶσις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Σλαβωνικῆς ἀναγνώσεως, αἱ συχναὶ ἀσκήσεις, ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ ἀναγνώσει κατὰ τὴν ἐν τῇ Σχολῇ διαμορφήν καὶ μετὰ τὴν ἐν αὐτῇ περάτωσιν τῆς διδασκαλίας, προφυλάττουσι τοὺς μαθητὰς ἀπὸ τῆς λήθης τῶν γραμμάτων. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ὕμνωδιὰ ὁμοίως ἐστὶν ἀντικείμενον ἰδίων φροντίδων ἢ συμμετοχῆ τῶν παιδίων ἐν τοῖς Ἐκκλησιαστικοῖς χοροῖς συντελεῖ τῇ μαθήσει τοῦ κειμένου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ὕμνωδιῶν καὶ ὀφελεῖ τὴν προσευκτικὴν διάθεσιν τῶν τε ψαλλόντων καὶ τῶν προσευχομένων. Τὸ ψάλλειν εὐχὰς, ὕμνους καὶ κοσμικὰ ἄσματα, μὴ ἀντιμαχόμενα πρὸς τοὺς παιδαγωγικοὺς σκοποὺς τῆς σχολῆς, συντελεῖ τῇ αἰσθητικῇ ἀναπτύξει τῶν παιδίων. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ σχολὴ ἰδίᾳ φροντίζει καὶ περὶ τῆς ἀγωγῆς τῶν παιδίων, περὶ τῆς ἐμφυτεύσεως αὐτοῖς καλῶν ἔξεων, περὶ τῆς στερεώσεως αὐτῶν ἐν τοῖς κανόσι τῆς ἀνυποκρίτου εὐσεβείας. Ἡ σχολὴ αὕτη ἔχει κλῆσιν, διδάσκουσα, ἀνατρέφειν τὰ παιδία τοῦ λαοῦ, συνειδητῶς ἀναπτύσσουσα ἐν αὐτοῖς ἀγάπην πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, τὸν Τσάρον καὶ τὴν πατρίδα. Ἄπαν τὸ ἔργον τῆς μορφώσεως τιθεῖσα ἐπὶ τούτων τῶν βάσεων, αὕτη ἡ σχολὴ οὐδαμῶς ἀποξενοῦται τῶν προσθέτων γνώσεων, ἀλλὰ τὸναντίον, περὶ πλείστου ποιεῖται ταύτας; αἱ δύνανται μετὰ πραγματικῆς ὀφελείας διὰ τοὺς μαθητὰς ἀνακοινοῦσθαι αὐτοῖς. Ὑπαρχόντων πενιχρωτάτων πόρων, ἐν ταῖς Ἐκκλησιαστικαῖς σχολαῖς ἄρχεται ἡ διδασκαλία τεχνῶν καὶ ἐργοχειρῶν

μεθ' οίας δὲ χαρὰς φέρονται οἱ χωρικοὶ πρὸς ἴδρυσιν παρὰ ταῖς σχολαῖς λαχανειῶν, κήπων, μελισσοουργείων καὶ σχολικῶν ἀγρῶν!

Καὶ οὕτως, ἡ Ἐκκλησιαστικὴ σχολή, οὔσα, πρῶτιστα, προκαταρκτικῆ παντελῶς ἠνέφκται διὰ περαιτέρω ἐπίδοσιν. Πρῶτιστα καὶ μάλιστα αὐτὴ ἀποβλέπει πρὸς τὸν κύριον σκοπὸν αὐτῆς—δοῦναι τῷ παιδίῳ πρωταρχικὴν μόρφωσιν ἐν τῷ πνεύματι τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, καὶ μετὰ τοῦτο, κατὰ τοὺς πόρους καὶ τὸ δυνατόν, ἠδέως εὐρύνει τὸν κύκλον τῶν διδασχομένων ἐν αὐτῇ θεωρητικῶν καὶ πρακτικῶν γνώσεων. Τὸ διάγραμμα τῶν προγραμμάτων τῶν ἐκ δύο τάξεων σχολῶν καὶ τὰ προγράμματα τῶν ἀσχολιῶν ὑμῶν ἐν τοῖς παιδαγωγικοῖς μαθήμασιν εἰσιν ἢ κρείσσων ἀνασκευὴ τῆς ματαίας μομφῆς ἐπὶ τῇ μονομερείᾳ. Οἱ συντάχται τῶν προγραμμάτων βεβαίως ἐπειρῶντο, ὅπως ἀπεφύγῃ τὴν πληθὺν τῶν ἀντικειμένων, ταύτην τὴν μάστιγα τῶν μέσων καὶ ἀνωτέρων σχολῶν ἡμῶν. Ἐν τούτοις τοῖς προγράμμασι δέδοται δέων τόπος τῇ μαθήσει τῆς ἱστορίας, τῆς γεωγραφίας καὶ τῶν κρείσσων προϊόντων τῆς πατρίου φιλολογίας.

Στρεφόμενος εἰς τὴν ἑτέραν μομφὴν, εἰς τὸν φαντασιώδη κληρικισμὸν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς σχολῆς, οὐ δύναμαι μὴ σημειῶσαι, ὅτι αὕτη ἡ μομφὴ ἀναπαύεται ἐπὶ τῆς δεινῆς μὴ καταλήψεως τῆς φωτιστικῆς δράσεως τοῦ ὀρθοδόξου κλήρου ἐν Ῥωσίᾳ, καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ προσαρμῶσαι ταῖς σχέσεσιν ἡμῶν τῶν Ῥώσων ἀλλοτρίας ἡμῖν καὶ τῇ Ῥωσικῇ ἱστορίᾳ ἐννοίας. Δέον ἄρξασθαι ἀπὸ τούτου, ὅτι ἐν γενεῇ ὑπὸ τὸν κληρικισμὸν συνήθως ἐννοοῦσι τὴν παρέμβασιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ κλήρου εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους. Ἐν τῇ Δύσει, ἰδίᾳ ἐν χώραις καθολικῶν, ὁ φόβος πρὸ τῆς ἐνισχύσεως τοῦ κληρικισμοῦ ἐξηγεῖται διὰ τῆς ἐξ ἀρχῆς διχονοίας μεταξὺ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ κράτους, διὰ τῆς ἀχορέστου τάσεως τοῦ Λατινικοῦ κλήρου πρὸς ἐξουσίαν, διὰ τῆς διηνεκοῦς καὶ ἐπιμόνου ἐπιθυμίας αὐτοῦ ἐκπληρῶν τὰ προστάγματα, τὰ ἐκ τοῦ Βατικανοῦ, ἐκ τῆς οἰονεὶ ἀναμαρτήτου κεφαλῆς τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας. Εὐνόητον, ὅτι ἡ ἐμφάνις τούτων τῶν ἀλλοτρίων τῇ χώρᾳ καὶ οὐ σπανίως πολεμίων αὐτῇ ἀρχῶν, προκαλεῖ φυσικὴν ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν θεωρούντων, ὅτι ἡ διακονία τῇ ιδέᾳ τῆς παπικῆς παντοδυναμίας οὐ πάντοτε ἀνταποκρίνεται τῷ ἀληθεῖ συμφέροντι καὶ ταῖς ἀνάγκαις τοῦ λαοῦ. Ὁ κληρὸς, ὁ τυφλῶς ὑποτασσόμενος τῷ παπικῷ θρόνῳ, προκαλεῖ τὴν κατάκρισιν τῶν ἐναντίων, οἱ, πρὸς λύπην, οὐ σπανίως πολεμοῦντες κατὰ τοῦ παπισμοῦ, οὐ φεῖδονται καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ. Περὶ τίνος, ἐρωτῶ, κληρικισμοῦ νοητὸν λέγειν παρ' ἡμῖν; Μὴ ὁ σεμνὸς καὶ πλειονάκις τόσῳ πτωχὸς κληρὸς ἡμῶν τείνει πρὸς ἐξουσίαν τινα; Οὐκ εἰσὶ που αὐτῷ ξένοι ἀρχηγοὶ πέραν τῶν ὁρέων, ἀλλ' ἔστι Μία, Ἄόρατος, Ἀναμάρτητος Κεφαλὴ, Χριστὸς ὁ Σωτὴρ, ὁ διὰ τοῦ παραδείγματος Αὐτοῦ διδάσκων ὑψηλὴν ταπεινῶσιν, ὁ ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον οὐχ' ἵνα Αὐτῷ διακονήσωσιν, ἀλλ' ἵνα διακονήσῃ τῷ κόσμῳ. Ὁ κληρὸς ὁ ὀρθοδόξος, κηρύττων τὴν καθαρὰν τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν, τὴν ἀλύμαντον ὑπὸ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν καὶ τῆς φιλαρχίας, καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ

ἐν τῇ Σχολῇ διατελεῖ ἀμεταβλήτως πιστὸς τῇ κλήσει αὐτοῦ. Διδάσκων ἐν ταῖς σχολαῖς, ὁ κληρὸς μόνον ἐκπληροῖ τὸ χρέος τῆς διδασκαλίας, ποιεῖ τὸ ἑαυτοῦ καὶ οὐ τὸ ἀλλότριον ἔργον. Διδάσκει τοὺς ἀνθρώπους τὸν νόμον τοῦ Κυρίου, στηρίζει ἐν τῇ καλῇ χριστιανικῇ ἠθικῇ, παρασκευάζει εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ ἐπέχει ἀπὸ τῶν πολιτικῶν. Μία ἐκ τῶν ἰδιοτήτων τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς εὐταξίας τῆς Ῥωσσίας ἐμπεριέχεται ἐν τῇ ἀπουσίᾳ παρ' ἡμῖν πολιτικῶν μερίδων. Ἡ ἐκ πολλῶν μιλιουνίων Ῥωσσία, ἡ ὑπὸ Στεφηφόρων ἀρχηγῶν διευθυνομένη, ἴσταται μακρὰν ἐκείνης τῆς ἠγριωμένης πάλης τῶν ἀδιαλλάκτων μερίδων, τῆς ταραττούσης σχεδὸν δι' ἐτησίων τροπῶν τοῦ βίου τὰς χώρας τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Ἡ ἐθνικὴ δύναμις παρ' ἡμῖν οὐκ ἐξασθενοῦται ὑπὸ ταύτης τῆς πάλης, τῆς ἐξαντλούσης ἔστιν ὅτε τὰς κρείστους δυνάμεις τοῦ λαοῦ καὶ σχεδὸν αἰὲ ἀποσπώσης αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀσφαλοῦς καὶ εἰρηνικῆς ἀναπτύξεως. Ὁ κληρὸς ἡμῶν οὐκ ἔστι πολιτικὴ τάξις, διευθύνουσα τὰ βλέμματα αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκ πολλοῦ παρελθόν, ἔτοιμος καταλιπεῖν τὰ πραγματικὰ ἀγαθὰ τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ χάριν. τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν προσφιλῶν αὐτῷ προνομίων. Ὅσως διαφυλάττουσα τὰς ἀρχὰς τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς, τὰς ἀποκαλυφθείσας ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ἡ Ἐκκλησία ἡ ὀρθόδοξος ἐφαρμόζει αὐτὰς ταῖς συνθήκαις τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου πρὸς ὄφελος τῆς ἀνθρωπότητος. Παρ' ἡμῖν οὐκ ἔστι Βατικανόν, οὐκ εἰσὶ πολιτικαὶ μερίδες, οὐκ ἔστι καὶ οὐ δύναται εἶναι κληρικισμὸς, ἀλλ' ἔστιν ἡ Ἐκκλησία ἡ ὀρθόδοξος, ἡ φροντίζουσα περὶ τούτου, ὅπως οἱ ἄνθρωποι τῆς Ῥωσικῆς γῆς αὐξάνωσιν ἐν τῇ ἠθικῇ δυνάμει καὶ δεικνύωσιν ἑαυτοὺς καλοὺς χριστιανούς.

Ὁ ἄληστος Τσαρὸς ὁ Εἰρηνοποιὸς ἐνόησε τὴν ἀσίαν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς σχολῆς. Κατὰ τὸν κραταῖον Αὐτοῦ λόγον, αὐτὴ ἐκ νέου ἀνεγεννήθη καὶ, τρεφομένη ὑπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ λαοῦ, ἐν βραχεῖ ἐφίκετο σπουδαίας ἀναπτύξεως. Οἱ ἀριθμοὶ λέγουσιν εὐγλωττότερον τῶν λόγων. Περὶ τὴν 1-ην Ἰανουαρίου 1898 ἔτους πᾶσαι αἱ Ἐκκλησιαστικαὶ σχολαὶ ἦσαν 38,837 μετὰ 1.339,768 διδασκομένων, καὶ κατὰ τὸ παρελθόν ἔτος ὁ ἀριθμὸς τῶν σχολῶν ἠυξήθη κατὰ 2,540. Ἐκ τῆς παρὰ τῷ Συμβουλίῳ τῶν Σχολῶν ἀποθήκης ἀπὸ τοῦ 1891 ἔτους μέχρι τοῦ νῦν ἐπωλήθη πλέον τῶν 10½ μιλιουνίων βιβλίων πρὸς 1.650,000 ρούβλια. Πολλὰ ἐπράχθησαν, ἀλλ' ἔτι πλέον ἔργον εἰς τὸ λοιπὸν, πολλὰ εἰσὶν ἔτι ἐν τῇ ἀχανεῖ ἐκτάσει τῆς μεγάλης πατρίδος ἡμῶν χωρία καὶ κῶμαι ἄνευ σχολῶν, πολλαὶ δεκάδες χιλιάδων παιδιῶν προσδοκῶσι διδασκάλους. Πιστεύσωμεν, ὅτι σχολαὶ ἰδρυθήσονται, ὅτι ἐν αὐταῖς ἄρξεται ἡ διδασκαλία. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ σχολή, ἡ συντελοῦσα τῇ ἠθικῇ ἀγωγῇ καὶ τῇ διανοητικῇ ἐπιδόσει τοῦ λαοῦ, ἀναμφιβόλως ἔσται μία τῶν στερεῶν βάσεων τῆς ἐθνικῆς δυνάμεως τῆς Ῥωσσίας. (См. Прибавл. къ Церков. Вѣдом. за 1898 г. № 26. Стран. 972—975).

XXIII.

Λ Ο Γ Ο Σ

έν τοῖς παιδαγωγικοῖς μαθήμασι τῶν διδασκάλων τῶν
ἐκ δύο τάξεων σχολῶν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν παροικιῶν
έν Μόσχᾳ τήν 6 Ἰουλίου 1898 ἔτους.

Τὰ διδασκαλικά μαθήματα, τὰ νῦν πανταχοῦ ἀρχόμενα, προσκομί-
σουσιν ἀναμφίβολον ὠφέλειαν τῇ ἀναπτύξει τῆς Ἐκκλησιαστικῆς σχολῆς,
εἰ συνεργήσουσι τοῖς καί ταῖς διδασκάλοις νοῆσαι ἐκεῖνας τὰς βάσεις τῆς
ἀγωγῆς, ἃς κέκτηται αὕτη ἡ σχολή. Ἡ δρᾶσις τοῦ διδασκάλου ἔσται ἐπι-
τυχῆς, εἰ οὗτος ἐμπνευσθήσεται τῇ τάσει πρὸς πραγμάτων τοῦ ἰδανικοῦ
τῆς διδασκαλικῆς διακονίας αὐτοῦ. Οἷον δὲ δεῖ εἶναι τοῦτο τὸ ἰδανικόν;
Μέγα καὶ ὑπεύθυνον ἔργον ἀνετέθη ὑμῖν τοῖς διδασκάλοις τοῦ λαοῦ. Ὑμῖν
ἐμπιστεύεται ἡ διανοητικὴ καὶ ἠθικὴ ἐπίδοσις τῶν μελλουσῶν γενεῶν· ὑμεῖς
ὀφείλετε κεκτῆσθαι οὐ μόνον καλὴν ἐπιστημονικὴν προπαρασκευῆν, ἀλλὰ
καὶ ὀφείλετε εἶναι ἄνθρωποι πιστεύοντες, παραδεδομένοι τῇ κλήσει ἑαυτῶν,
ἔχοντες σταθερὰν χριστιανικὴν διάθεσιν καὶ κῦρος, οὐ ἄνευ ἡ διδασκαλία
οὐ νοητῆ, καὶ δὴ ἐν τῇ πτωχολύτῃ προκαταρκτικῇ σχολῇ. Οἱ καλοὶ διδά-
σκαλοι, οἱ καθαροὶ φορεῖς τῶν ἰδεῶν τῆς χριστιανικῆς ἀγωγῆς. μέλλουσιν
ἄγειν τοὺς μαθητὰς εἰς τὸ φῶς, τὴν δικαιοσύνην καὶ τὸ καλόν. Ὅπως
ἀνατρέφῃ τὰ παῖδια, δύνηται χειραγωγεῖν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν λογικῶν τάσεων
αὐτῶν καὶ στηρίζειν αὐτὰ ἐν τῷ ἀγῶνι κατὰ τῶν κακῶν κλίσεων, ὁ διδά-
σκαλος αὐτὸς ὀφείλει εἶναι, πρῶτίστα, στερρὸς ἐν ταῖς ὑρησκευτικαῖς αὐτοῦ
πεποιθήσεσιν, ὀφείλει συμμορφοῦν τὸν βίον αὐτοῦ ἐκεῖνῳ, ὃ ἐν τῷ Χριστῷ
βλέπει, ἢ παρὰ τοῦ Χριστοῦ ἀκούει. Σπουδάζων ζῆν σὺν Χριστῷ, αὐτὸς
ὀφείλει καὶ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἀγαγεῖν πρὸς τὸν Χριστόν, τὸ φῶς τὸ
αἰώνιον. Συνειδητῶς ἀγαπῶν τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, αὐτὸς ὀφείλει καὶ
τοὺς μαθητὰς ἀνατρέφειν ἐν ἀνυποκρίτῳ ἀγάπῃ καὶ ἀφοσιώσει πρὸς αὐτήν.
Ἡ μετ' αὐτῶν ἐν προσευχῇ μέθεξις ὀφείλει συνάψαι αὐτοὺς τῷ συνδέσμῳ
τῆς ἀγάπης ἐν τῇ ἐνώσει τοῦ πνεύματος. Ἐπιστάμενος τὸν πλοῦτον τῶν
Ἐκκλησιαστικῶν ὑμνηδῶν, ὁ διδάσκαλος ὀφείλει ἀναπτύσσειν ἐν τοῖς μα-
θηταῖς τὴν κατάληψιν τοῦ ἀμμήτου κάλλους τῶν εὐχῶν τῆς Ὀρθοδόξου
Ἐκκλησίας. Ὀφείλει ἀναπτύσσειν ἐν αὐτοῖς ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα καὶ
ἀποκαλύπτειν αὐτοῖς τὴν ἀναγκαιότητα τῆς μετ' αὐταπαρνήσεως διακονίας
τῷ Τσαρῷ καὶ τῇ πατρίδι. Ἡ σχολὴ ὀφείλει δίδοναι τοῖς μαθηταῖς ἀκέ-
ραιον διάθεσιν, ὀφείλει ἐπιτιθέναί αὐτοῖς τὴν ὠρισμένην σφραγίδα αὐτῆς.
Ἡ τοιαύτη ἐπίδρασις τῆς σχολῆς οὐδεποσῶς ἐκποδῶν ποιεῖται τὸ δυνατόν
τῆς ἀνεξαρτήτου ἀναπτύξεως τῶν ἐκκρίτων μαθητῶν. Ἡ καλὴ ἀγωγή οὐδαμῶς

καταπνίγει τὴν αὐθύπαρκτον ἀρχὴν, ἀλλ' ἐμφυτεύει τοῖς μαθηταῖς ἐκείνην τὴν κοινότητα τῶν θεωριῶν καὶ τῶν ἔξεων, ἣτις ἐξασφαλίζει αὐτοῖς μείζονα πρόοδον ἐν τῷ βιωτικῷ ἔργῳ αὐτῶν. Ἀνάγκη ἰδίᾳ πειρᾶσθαι τοὺς μέλλοντας διδασκάλους στηρῖξαι ἐν ταύτῃ τῇ ιδέᾳ, ὅτι ὁ διδάσκαλος δύναται τότε μόνον ὑπολογίζεσθαι τὴν πρόοδον τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, εἰ μέλλει ἔχειν ἐν ἑαυτῷ, ὅτι οὐδέποτε ὀφείλει εἶναι σκάνδαλον τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. Μακρὰν ἀπ' αὐτοῦ ὀφείλουσιν εἶναι αἱ κακίαι καὶ τὰ πλημμελήματα, μὴ συμβιβάζομενα τῇ ὑψηλῇ διακονίᾳ αὐτοῦ. Οὐαὶ τῷ διδασκάλῳ, τῷ σκανδαλίζοντι τὰ παιδιά· τὸ κακὸν παράδειγμα αὐτοῦ δύναται ἀγαγεῖν αὐτὰ εἰς τὴν ἀπώλειαν. Αὕτη ἡ συνείδησις τῆς εὐθύνης ἐπὶ τοῖς ἐμπιστευθεῖσι τῷ διδασκάλῳ παιδίοις ὀφείλει ἀεὶ προσεῖναι αὐτῷ. Ἀνατρέφων τὰ παιδιά ἐν τοῖς κανόσι τῆς ἀνυποκρίτου χριστιανικῆς εὐσεβείας, ἀναπτύσσων ἐν αὐτοῖς ἀγάπην πρὸς πᾶν τίμιον, ὑψηλόν, ἐπωφελές τοῖς ἄλλοις, ὁ διδάσκαλος ὀφείλει συντελεῖν τῇ ἡθικῇ ἀναπτύξει τῶν μαθητῶν. Τῇ ἀναγνώσει μετ' αὐτῶν καλῶν βιβλίων, ταῖς διηγήσεσιν ἐκ τῆς γενικῆς, πατρίου καὶ Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, ὀφείλει καταστήσασθαι αὐτοῖς γνωστοὺς τοὺς ἄνδρας, τοὺς μετ' αὐταπαρνήσεως μοχθήσαντας ἐπὶ τῷ κοινῷ ἀγαθῷ. Δηλώσει αὐτοῖς, ὅτι παρὰ τοῖς ὑλικοῖς συμφέρουσιν εἰσὶ συμφέροντα ἡθικά, συμφέροντα ἀνωτάτης τάξεως. Ὁμιλῶν περὶ τοῦ ἐφημέρου καὶ τοῦ παρερχομένου, ὀφείλει λέγειν αὐτοῖς περὶ τοῦ ἀμετατρέπτου καὶ αἰωνίου, ὁμιλῶν περὶ γῆς, ὀφείλει λέγειν περὶ οὐρανοῦ. Ἡ σχολὴ ἢ Ἐκκλησιαστικὴ ὀφείλει, κατ' αὐτὴν τὴν οὐσίαν αὐτῆς, στρέψαι ἰδίαν προσοχὴν ἐπὶ τοῦτο τὸ ἐσωτερικὸν παιδαγωγικὸν μέρος τοῦ σχολικοῦ ἔργου. Τῇ ἀναπτύξει τῆς χριστιανικῆς περὶ κόσμου θεωρίας τῶν τροφίμων αὐτῆς, αὐτὴ ὀφείλει ἀποτρέπειν αὐτοὺς ἀπ' ἐκείνης τῆς μονομεροῦς ῥοπῆς εἰς τὰ ὑλικά ἀγαθὰ, ἣτις συνίστησι μίαν ἐκ τῶν λυπηρῶν φαινομένων τοῦ τέλους τοῦ ἸΘ' αἰῶνος. Ἡ τοιαύτη σχολὴ, καὶ κατὰ τὸν παραχώδῃ ἡμῶν χρόνον, μέλλει διαφυλάττειν ἐν τῇ νέᾳ γενεᾷ ἐκείνην τὴν πιστότητα τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ, ἣτις καθ' ἅπαντας τοὺς χρόνους μέχρι τοῦδε ἔζη ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ὀρθοδόξου Ῥώσσου. Ἡ πατριαρχικὴ ἀπλότης τοῦ ἀγροτικοῦ βίου, ἢ τήρησις τῶν φίλων παραδόσεων τῆς ἀρχαιότητος ὑποχωροῦσι νῦν τὸν τόπον ταῖς μᾶλλον συνθέτοις μορφαῖς τοῦ κοινωνικοῦ βίου καὶ τῷ πνεύματι τῶν ἐπικρατουσῶν ιδεῶν. Ἀλλ' ἡ ἄνισος διανέμησις τοῦ πλοῦτου προκαλεῖ ὄλην σειρὰν πολυπλόκων κοινωνιστικῶν ζητημάτων. Ἐν τῶν ἰσχυροτάτων καὶ συνετωτάτων μέσων, τῶν ἐξασφαλίζόντων τὸν εἰρηνικὸν ῥοῦν τῆς ζωῆς τῆς μορφώσεως τοῦ λαοῦ, παρίσταται ἡ σχολὴ, ἣτις, διδοῦσα τοῖς τροφίμοις αὐτῆς στοιχειώδεις γνώσεις, συνάμα κανονικῶς ἀνατρέφει αὐτοὺς ἐν τῇ χριστιανικῇ περὶ κόσμου θεωρίᾳ, τούτῳ τῷ ἀσφαλεστάτῳ ἐρύματι κατὰ τοῦ ὀλεθρίου χειμάρρου τῶν διδασκαλιῶν τοῦ κοινωνισμοῦ. Ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλον, ὅτι πᾶσα αὕτη ἡ κοπιώδης ἐργασία, ἢ τείνουσα εἰς τὴν ἡθικὴν ἀγωγὴν τῶν διδασκομένων, οἰκοδομητέα ἐπὶ ἀρχῶν χριστιανικῶν. Ἐκτὸς τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας οὐκ εἰσὶν, οὐδὲ δύνανται εἶναι ἀμετάτρεπτοι κανόνες τῆς ἡθικῆς τάξεως.

Ἐν ταῖς ἐκ δύο τάξεων σχολαῖς τοῖς διδασκάλοις, τοῖς ἐστηριγμένοις ἐν τῇ καταλήψει τῶν ὑψηλῶν ἰδανικῶν τῆς ἀγωγῆς, μέλλει ἀεὶ παρίστασθαι τὸ δυνατόν ὠφελεῖν τοὺς διδασκομένους. Αἱ σχολαὶ αὗται, ὡς γνωστὸν, ἐκπρέπουσι τῶν λοιπῶν Ἐκκλησιαστικῶν τῇ παρ' ἐκάστη τούτων ὑπάρξει κοινοβίου. Οἱ διδασκόμενοι μέλλουσι ζῆν ἐν ταύταις ταῖς σχολαῖς ἀπὸ τριῶν μέχρι πέντε ἐτῶν· καὶ διὰ τοῦτο εὐνόητον, ὅτι ἡ τάξις ἀπάσης τῆς σχολικῆς ζωῆς μέλλει συντελεῖν τῇ ἀγωγῇ τῶν διδασκομένων, συμφώνως ἐκείνῳ τῷ σκοπῷ, οὗ ἕνεκα αὐτοὶ εἰσῆλθον εἰς ταύτας τὰς σχολάς. Κοινῇ προσευχῇ ἄρχεται ἡ σχολικὴ ἡμέρα. Ὡς φιλικὴ οἰκογένεια ὀφείλουσι συνέρχεσθαι εἰς τὴν προσευχὴν οἱ διδάσκοντες καὶ οἱ διδασκόμενοι. Οὐαὶ τῇ σχολῇ, ἐὰν ἡ προσευχὴ μετατρέπηται εἰς ἐκπλήρωσιν μιᾶς μόνον τυπικότητος. Ὁ ἔμπειρος χειραγωγὸς ἐφορᾷ ἐπὶ τῆς εὐσεβοῦς καὶ οὐσιώδους ἀναγνώσεως· εἰς τὴν ψαλμωδίαν ἐλκύει πάντας τοὺς διδασκομένους, φροντίζει, ὅπως αὕτη, τῷ κάλλει καὶ τῇ εὐφωνίᾳ διατιθῆ πρὸς ἑαυτὴν τὰς καρδίας τῶν ψαλλόντων. Τῇ προσευχῇ ἔπεται τὸ ἄριστον· εἶτα ἄρχονται τὰ μαθήματα, τὰ ἀεὶ παρέχοντα τῷ διδασκάλῳ τὸ δυνατόν ἐγγὺς προσέχειν ταῖς ἰδιότησι τοῦ νοῦς καὶ τῆς ἠθικῆς ἕξεως τοῦ μαθητοῦ. Ὁ διδάσκαλος ὁ μὴ ἐγκυλισθεὶς τῇ συνηθείᾳ, ἀεὶ γινώσεται συμμορφωθῆναι τῷ μαθητῇ καὶ δεόντως ἐπιδρᾶν ἐπὶ τῆς διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς ἐπιδόσεως αὐτοῦ. Ἄλλ' ἰδοὺ ἐπέστη ὁ καιρὸς τοῦ γεύματος, καὶ πόσον καλόν, εἰ οἱ διδάσκαλοι μετέχουσι τῆς τραπέζης τῶν μαθητῶν. Αὕτη ἡ κοινὴ τράπεζα προσπελάζει αὐτούς· ἐνταῦθα οὐκ ἔστι διχόνοια, ἐνταῦθα τὴν νηστείαν οὐ καταλύσουσι. Καὶ δὴ ὁ μετὰ τὰς ἀσχολίας χρόνος, ὁ ἀφιερωθεὶς τῇ ἀναπαύσει, δύναται παρελθεῖν οὐκ ἄνευ ὠφελείας ἐν ταῖς σχολαῖς, παρ' αἷς εἰσὶ κῆποι καὶ λαχανεῖαι. Οὐχὶ ἐν στενοῖς κοινορτώδεσι δωματίοις γίνονται ἐνταῦθα αἱ ἀσχολίαι περὶ τὴν γυμναστικὴν, ἀλλ' ἐν εὐρυχωρίᾳ γυμνάζονται οἱ μαθηταὶ ἐν ἔργῳ, ἐπωφελεῖ τῇ φυσικῇ ἀναπτύξει αὐτῶν καὶ χρησίμῳ αὐτοῖς μετὰ τὴν ἐκ τῆς σχολῆς ἔξοδον. Αὕτη ἡ κοινὴ ἐργασία ἐν τῷ κήπῳ, τῇ λαχανεῖᾳ, ἢ ἐν τῷ μελισσοουργεῖῳ, ἢ, ἐπὶ τέλους, ἐν ἰδίοις ἐργαστηρίοις, παράγουσα τὴν τόσῳ ἀναγκαίαν διὰ τὴν σχολὴν καὶ τὸν διδάσκαλον πρόσδοτον τοῖς σιτίοις καὶ τοῖς χρήμασι, σύναμα συντελεῖ καὶ τῇ προσεγγίσει τῶν διδασκάλων μετὰ τῶν μαθητῶν. Κατὰ τὴν ἑσπερινὴν προσευχὴν αὐτοὶ αὐθις συνέρχονται. Παρὰ τῷ κοιτῶνι τῶν διδασκομένων ζῆ ὁ διδάσκαλος. Ὁ εἰρηνικὸς ὕπνος τῶν μαθητῶν οὐ λείπεται ἄνευ τῆς ἐπόψεως αὐτοῦ. Ἐν τοῖς τοιαύταις συνθήκαις τῆς σχολικῆς ζωῆς, τοῖς διδάσκουσιν ἀεὶ δοθήσεται τὸ δυνατόν ἐφορᾶν, ὅπως οἱ διδασκόμενοι προσκτῶνται καλὰς ἕξεις, ὅπως μεταξὺ ἀλλήλων ζῶσιν ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀρμονίᾳ, μηδέποτε ποιῶνται χρῆσιν οὐ μόνον ὑβριστικῶν, ἀλλὰ καὶ ἀγρίων λέξεων, ὅπως μηδαμῶς ἐπιτρέπωσιν ὠμότητος ἐν τῇ μετὰ τῶν ζώων ἀναστροφῇ, μὴ καταλύωσι φωλεὰς πτηνῶν· ὅπως αὐτοὶ καὶ τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν ἔχωσι κοσμίαν, ὣσιν ἐκτενισμένοι, νενιμμένοι καὶ ἀγαπῶσι τὴν καθαριότητα. Ἡ τοιαύτη φροντίς περὶ τῆς ἀγωγῆς τῶν διδασκομένων ἐν ταῖς ἐκ δύο τάξεων σχολαῖς ἔχει

ιδίαν ἀξίαν, διότι αἱ σχολαὶ αὐταὶ παρασκευάζουσι τοὺς διδασκάλους διὰ τὰς σχολὰς τῶν γραμμάτων. Οὗτοι οἱ διδάσκαλοι, ὡς δεῖ, ὄντες παρεσκευασμένοι εἰς τὴν διδασκαλίαν, γινώσκονται καλῶς διδάσκειν τὰ παιδία, στηρίζοντες αὐτὰ ἐν καλοῖς χριστιανικοῖς αἰσθήμασιν, ἐν τῇ ἀφοσιώσει τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, ἐν τῇ ἀγάπῃ πρὸς τὸν Τσάρον καὶ τὴν πατρίδα. (См. Прибавл. къ Церков. Вѣдом. за 1898 г. № 28. Стр. 1053—1055).

XXIV.

Λ Ο Γ Ο Σ

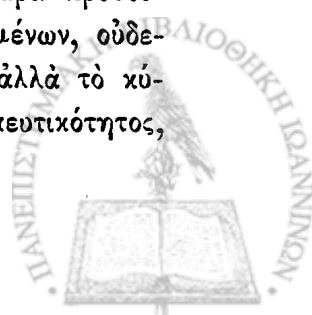
ἐν τῷ οἰκῆματι τοῦ ἀρχιερέως τῶν Τούλων, πρὸς τὰ μέλη τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ συνεδρίου (Κονσιστορίου), τὴν 25 Αὐγούστου 1898 ἔτους.

Χθὲς βαθέως ἐχάρην ἐπὶ πᾶσι τούτοις, ἃ ἔδειξέ μοι ὁ Πανιερώτατος Δεσπότης Ἡμεν ἐν τῷ Σεμιναρίῳ. Ἐκεῖ σχεδὸν φκοδομήθη ἤδη λαμπρὸς μεγαλοπρεπῆς ναὸς τῆς Σοφίας καὶ ὑπ' αὐτὸν μέγα κοινοβιακὸν ἐστιατόριον. Εἶτα ἐθεωρήσαμεν τὴν οἰκοδομὴν τοῦ οὐχ ἦττον μεγαλοπρεποῦς ναοῦ τῆς Σιῶνος ἐν τῷ κηροποιεῖῳ τῆς ἐπαρχίας. Ἡ ἐπίσκεψις μετὰ τοῦτο οὐο ἔτι τόπων ἐν ταῖς ἀπὼ ἐσχατιαῖς τῆς πόλεως, ὅπου ὠρίσθη καὶ ἤδη ἤρξατο ἡ οἰκοδομὴ τῶν ναῶν τοῦ ἀγίου Θεοδοσίου καὶ τοῦ Θαύματος *) τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἐπηύξησε τὴν χαρὰν μου, ἣ ἐπὶ μακρὸν ἀφήσει ἐν τῇ ψυχῇ μου παρήγορον αἰσθησιν. Ἐν πᾶσι τούτοις ἀδύνατον μὴ ὄραν τὴν σπουδαιότατην προθυμίαν καὶ πρόνοιαν Σοῦ, Πανιερώτατε Δέσποτα. Σὺ οὕτως ἐν τάχει κατεῖδες, τί ἐλλεῖπει τῇ ποιμνῇ Σου. Ἐπηύξησας ἐν πολλοῖς ναοῖς τῶν Τούλων τὸν ἀριθμὸν τῶν ἱερῶν λειτουργῶν τῆς Ἐκκλησίας, νῦν δὲ οἰκοδομεῖς ναοὺς. Κατεστοχάσθης τῶν ἀναγκῶν, τῆς πνευματικῆς ἀνάγκης καὶ τοῦ πόθου τοῦ ποιμνίου Σου, τοῦ ζῶντος μακρὰν τῶν ναῶν τοῦ Θεοῦ. Ὅτε ἤλθομεν εἰς τὸν τόπον τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ εἰς τὸ ὄνομα τῆς Εἰκόνας τοῦ Θαύματος τῆς Θεομήτορος, ἐν ταῖς ὁδοῖς οὐκ ἦν οὐδεμία ψυχὴ. Ἀλλ' ἡμεῖς οὐκ ἐφθάσαμεν θεωρήσαντες τὸν τόπον, καὶ ἡ ὁδὸς ἣ ἐγγὺς τούτου τοῦ τόπου ἐπληρώθη ὑπὸ πλήθους λαοῦ. Ἀνάγκη ἦν ὄραν καὶ ἀκούειν τὰς μεγαλοφώνους, ζώσας, γνησίως ἀπλᾶς ἐκφράσεις τῶν εὐγνωμόνων αἰσθημάτων τούτου τοῦ ἀπλοῦ λαοῦ τῷ Δεσπότη αὐτοῦ, ὅπως ἱκανῶς ἐννοήσῃ τις, οἷφ ἐπωφελεῖ, σωτηρίφ ἔργφ Σὺ

*) Ζητᾶμεν εἰ: 27 Νοεμβρίου ἐορτάζεται εἰς μνήμην τῆς νίκης τῶν Νοβογορόδων κατὰ Ἀνδρέου Θεοφιλοῦς τὸ 1170 ἔτος διὰ θαύματος τῆς εἰκόνας τῆς Θεομήτορος (ἐν Νοβογορόδῳ). (Ἦρα: «Ἡμέρας θείας λειτουργίας» ὑπὸ τοῦ πρωθιερέως Γ. Σ. Δερμόπλακη. Τομ. I. Σελ. 160—162. Ἐκδοσις Η'. Ἐν Πετροπόλει).

ἐπεχείρησας, μεθ' οἴου ῥυθμοῦ ἢ ἀγαπῶσα ποιμαντικὴ καρδίᾳ Σου κατεστοχάσθη τῆς οὐσιωδεστάτης ἀνάγκης τούτων τῶν ἀπλῶν ψυχῶν, καὶ πόσον ἔτι ἐν αὐταῖς πολλὰ ἐν αὐταῖς ἀγαθὰ αἰσθήματα ἀγάπης πρὸς τὸν ἀρχιποίμενα αὐτοῦ, πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ, παρορωμένου τούτου, ὅτι οὗτος ὁ ἀπλοῦς καὶ πτωχὸς λαὸς οὕτω πρὸ πολλοῦ ἦν ἐβρίμμενος εἰς τοὺς ἀσήμεους μυχοὺς τῆς πόρρω κειμένης ἐσχατιᾶς τῆς πόλεως. Χαλεπὸν ἐξαριθμῆσαι πάντας ἐκείνους τοὺς κινδύνους, οἳ ἠπείλουν αὐτοὺς ἐν τῇ ἀκουσίῳ αὐτῶν ἀποξενώσει ἀπὸ τῶν ἀγίων ναῶν. Ἰδίῳ τινι ἐλέει Θεοῦ αὐτοὶ διεφυλάχθησαν ἀπὸ τῶν σκαυδάλων τοῦ σχίσματος, οὕτως εὐχερῶς εὐρίσκοντες τὴν ἄγρην αὐτοῦ ἐν ὁμοίαις ἐσχατιαῖς. Ὁ δὲ Στουνδισμὸς, ὁ νῦν κρυπτόμενος ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Βαπτισμοῦ, οὕτω περιτρέχει πανταχοῦ, ὅπου μόνον ἀσθενὴς ἢ ποιμαντικὴ ἐπιστάσια. Τὰ Τοῦλα, ὡς καὶ αἱ ἄλλαι πόλεις τῆς ἐντὸς Ῥωσσίας, οὐκ ἀσφαλῆ ἀπὸ τῆς προσβολῆς τούτου τοῦ ἐχθροῦ τῆς Ὀρθοδοξίας. Ὡς τὸ ἐξάνθημα, ὡς ἡ φλύκταινα, ἐν τῷ σώματι τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας πασῶν τῶν Ῥωσιῶν ἐν διαφόροις τόποις παροικοῦσιν οἱ κήρυκες τοῦ Στουνδισμοῦ—ἐν διαφόροις εἶδεσι καὶ ὑπὸ διάφορα ὀνόματα. Εἰ οὕτως ἢ ἄλλως ἀσθενεῖ ἢ ποιμαντικὴ ἀγρυπνία, ἢ μηδαμινὴ φλύκταινα ἀναπτύσσεται εἰς κακοήθη ἐμπύησιν. Οἱ τῶν αἰρέσεων διδάσκαλοι πανταχοῦ πειρῶνται διαδοῦναι τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν, καὶ ταῦτα μετὰ τῆς προθυμίας καὶ τῆς ἀταπαρνήσεως, τῆς αἰρετῆς πρὸς κρείσσους σκοπούς. Ἄλλ' ὡς τὰ νοσοποιὰ μικρόβια ἀπαντῶσιν ἀντίστασιν ἑαυτοῖς ἐν τῷ ὑγιεῖ σώματι, ἐν δὲ τῷ ὀργανισμῷ τῷ ἐξησθενηκότι εὐρίσκουσιν ἑαυτοῖς φίλην χώραν, οὕτω καὶ ἡ αἴρεσις, ἢ ὁμοίᾳ τῷ Στουνδισμῷ, οὕτω καὶ τὸ σχίσμα, ζητεῖ τὴν ἄγρην αὐτοῦ ἐν τοιαύταις παροικίαις, αἱ οὐκ εἰσὶ τετειχισμέναι τῇ δεούσῃ ποιμαντορικῇ ἀγρυπνίᾳ, ἐν αἷς οὐκ ἀκούεται φωνὴ ποιμαντικῆς οἰκοδομῆς. Ἐν τοῖς νοτίοις τῆς Ῥωσσίας νῦν τοῦτο ἀπέβη ἤδη πᾶσι φανερόν. Ἐκεῖ παρατηροῦνται, π. χ. τοιαῦτα φαινόμενα. Ἐμφανίζεται ἐν ἄλλῃ παροικίᾳ κῆρυξ τοῦ Στουνδισμοῦ. Ὁ ποιμὴν τῆς παροικίας, ὁ εὖ ἐξησφαλισμένος ὑπὸ τῆς παροικίας ἐν τῇ συντηρήσει, οὐ μόνον οὐκ ἀντενεργεῖ τῇ διαδόσει τῶν δοξασιῶν αὐτοῦ, ἀλλ' ὅπερ ἔτι χειρόν, κρύπτει, καὶ ὡς τὸ πολὺ καὶ αὐτὸς οὐ βλέπει, ὅτι ἐν τῇ παροικίᾳ ὁ Στουνδισμὸς ταχέως αὐξάνει. Κατὰ τὰς εὐθύνας αὐτὸς δείκνυσι μόνον δύο ἢ τρεῖς Στουνδιστὰς ἐν τῇ παροικίᾳ, ἐξεταζόμενοι ὅμως αὐτοὶ εὐρίσκονται 500. Οἷον μέγα ἀμάρτημα, οἷον δεινὸν ἔγκλημα φέρει εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὁ τοιοῦτος ποιμὴν! Ἀλλὰ καὶ πόσον διαψεύδονται τῶν ὑλικῶν αὐτῶν λογισμῶν οἱ ἕμοιοι ποιμένες τῶν παροικιῶν, τῶν ὡς τὸ πολὺ θεωρουμένων πλουσιῶν διὰ τὸ πολυάνθρωπον. Ἐν Πετροπόλει πρὸ εἴκοσι ἐτώνῃσαν Ἐκκλησίαι πολλῶν ἐλάσσους, ἢ νῦν, ὅλως λίαν ἀνεπαρκεῖς ἐξ ἑκατὸν πούριμων ὀρθοδόξοις κατοίκοις. Ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἐκκλησιῶν νῦν λίαν ηὐξήθη. Καὶ τί δὴ, παρὰ προσδοκίαν, αἱ πρόσοδοι τοῦ κλήρου, κατὰ τοὺς λόγους αὐτῶν τῶν ποιμένων, οὐδεποσῶς ἠλαττώθησαν, ἐν πολλαῖς δὲ ἐνορίαις καὶ ηὐξήθησαν, ἀλλὰ τὸ κύδιον—πᾶσιν ἐγένετο φανερά ἢ μεγάλη ἄρσις (ἀνύψωσις) τῆς θρησκευτικότητος,

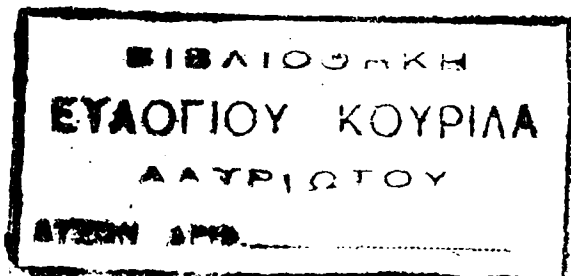
ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐξομολογουμένων καὶ κοινωνούντων κατὰ τὰς νηστείας μάλα ἠδύνηθη. Ἀνοψώσουσι τὴν θρησκευτικότητα τῶν κατοίκων τῆς πόλεως Τούλων καὶ αὐταὶ αἱ καιναὶ Ἐκκλησίαι, αἱ, εἰκότως, οὐ χρονοῦσιν ἀξήθηται ἐν ταῖς πόρρω κειμέναις ἐσχαταῖς αὐτῆς. (См. Тульскія Епархіальныя Вѣдомости за 1898 г. Часть неофициальная № 19. 1-го Октября. Стран. 891—893).

XXV.

Λ Ο Γ Ο Σ

ἐν τῷ Ἐκκλησιαστικῷ Σεμιναρίῳ Πετροπόλεως, κατὰ τὴν ἑναρξιν σειρᾶς παιδαγωγικῶν μαθημάτων διὰ τοὺς καὶ τὰς διδασκάλους τῶν Σχολῶν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν παροικιῶν τῆς ἐπαρχίας Πετροπόλεως, τὴν 30 Ἰουνίου 1899 ἔτους.

Προσαγορεύω ὑμᾶς, ἀξιότιμοι διδάσκαλοι καὶ διδασκάλισσαι τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Σχολῶν. Συνέβη ὑμῖν οὐ μακρὸν χρόνον ἀναπαυθῆναι μετὰ τὴν λήξιν τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν ἐξετάσεων ἐν ταῖς Σχολαῖς. Συνήχθητε διὰ νέους μόχθους καὶ θαρρόντως προσέρχεσθε ταῖς ἀσχολίαις. Ἐφίεσθε μαθεῖν τὰς κρείσσους μεθόδους τῆς διδασκαλίας ἐνὸς ἐκ τῶν κυρίων ἀντικειμένων τῆς σχολῆς ἡμῶν—τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ὑμνωδίας. Ἐπιγινώσκετε τὸ ὄφελος, τὸ προσφερόμενον ὑπὸ τῶν παιδαγωγικῶν μαθημάτων. Αὐτὰ παρέχουσιν οὐ μόνον τρόπους γινώσκειν τὸ καινὸν καὶ τελειοῦσθαι ἐν τῇ δεξιότητι περὶ τὸ διδάσκειν, ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ὀφείλουσι διασαφηνίζειν τοῖς διδασκούςιν ἐν ταῖς σχολαῖς τὴν ὑψηλὴν ἀξίαν τοῦ διδασκαλικοῦ ἔργου καὶ στηρίζειν ἐν αὐτοῖς τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ κοινοῦ τῶν συμφερόντων, τῶν συνδεόντων αὐτοὺς ἐν τῇ προκειμένῃ αὐτοῖς μεγάλη ἐκπαιδευτικῇ ἐργασίᾳ. Ὁ σύγχρονος βίος προφαίνει τῇ σχολῇ νέας ἀνάγκας, καὶ ἡ ἐλλόγως τεταγμένη σχολὴ ὀφείλει ὑπολογίζεσθαι ἐκεῖνας τὰς συνθήκας, τὰς δυναμένας ὠφελεῖν τὴν ἀγωγὴν τῶν ἐρχομένων γενεῶν. Ἡ ὀρθῶς τεταγμένη σχολὴ ὀφείλει νῦν συντελεῖν τῇ εὐρύθμῳ ἀναπτύξει τῶν διανοητικῶν, ψυχικῶν καὶ φυσικῶν δυνάμεων τῶν τροφίμων. Μὴ διαστελλεῖν μίαν τῶν πλευρῶν, π. χ., τὴν διανοητικὴν, ἀλλ' ἀναπτύσσειν ἐν εὐρύθμῳ συνδυασμῷ πάσας τὰς δυνάμεις τοῦ παιδὸς—τοιούτον τὸ ζήτημα τῆς νέας σχολῆς. Ἄλλ' ἐρωτήσουσιν: ἄρα γε τὸ τοιοῦτον ζήτημα δύναται ἐκπληρωθῆναι ἐν σχολῇ προκαταρκτικῇ μετὰ τῶν μὴ διαρκῶν διαιτηρῶν, τριητῶν ἢ τετραετῶν μαθημάτων αὐτῆς;

Ἄναμφιβόλον, ὅτι τὸ σύστημα τοῦτο δύναται μετὰ πλείονος τελειώσεως εἰσαχθῆναι ἐν τῇ σχολῇ σὺν πολυετέσι μαθήμασιν. Ἄλλὰ καὶ ἐν βραχυ-
 χρόνῳ σχολῇ ἢ ἐφαρμογῇ αὐτοῦ εὐνόητος, εἰ καὶ μεθ' ἡσσοῦς δυνατότητος
 μεγάλων προόδων. Ὁ διδάσκαλος, ὁ κεκλημένος οὐ μόνον διδάσκειν ἐν τῇ
 Ἐκκλησιαστικῇ Σχολῇ, ἀλλὰ καὶ ἀνατρέφειν, ὀφείλει κεκτῆσθαι στερρᾶν
 κατάληψιν θεμελιωδῶν τινῶν ἀρχῶν. Δεῖ εἰλικρινῆ θρησκευτικὴν διάθεσιν
 προσεῖναι αὐτῷ· τοὺς μαθητὰς ὀφείλει ἄγειν τῷ παραδείγματι τοῦ καλοῦ
 βίου αὐτοῦ, ἀναμνησκόμενος, ὅτι διδάσκειν ταῖς ἔργοις πολλῷ κρείσσον,
 ἢ τοῖς λόγοις. Ἐν συνειδήσει ἀγαπῶν τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, συνεργεῖ τῷ
 ἱερεῖ στηρίζειν ἐν ταῖς καρδίαις τῶν διδασκομένων τὴν κατάληψιν τῆς μεγάλης
 ἀξίας τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ ἔργῳ τῆς σωτηρίας ἡμῶν. Ταῖς διηγήσεσι περὶ τῶν
 παθημάτων τῶν ἁγίων μαρτύρων, περὶ τῶν ἄθλων τῶν ἀναχωρητῶν καὶ
 τῶν ἐρημιτῶν, περὶ τῶν πονημάτων καὶ τῶν συγγραφῶν τῶν πατέρων καὶ
 διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας εἰσάγει τοὺς μαθητὰς εἰς τὸ κεχαριτωμένον
 βασίλειον τῶν ἀνθρώπων, τῶν ἀγαπησάντων τὸν Χριστὸν καὶ τὴν ἀλήθειαν
 ὑπὲρ πᾶσαν ἐπίγειον κενὴν εὐτυχίαν. Ἀπροσωπολήπτως ὡς παραδεδομένος
 τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὁ καλὸς διδάσκαλος οὐ δύναται μὴ ἀγαπᾶν τὴν ἑαυτοῦ πα-
 τρίδα. Ἡ ἀγάπη αὕτη ἐστὶν ἡ ὀρθὴ κατάληψις ἐκείνων τῶν ἀγαθῶν, οἷς
 πάντες ἡμεῖς χρώμεθα ὡς μέλη τῆς μεγάλης ῥωσικῆς οἰκογενείας, τῆς
 διευθυνομένης ὑπὸ τῶν πατρικῶς περὶ ἡμῶν μεριμνῶντων βασιλέων. Με-
 γάλῃ ἢ ἁγίᾳ Ῥωσσίᾳ, μακρὰν ἔσθησε τὰ ὅρια αὐτῆς, μεγάλην ἀξίαν ἐκλήθη
 ἔχειν ἐν ταῖς τύχαις τῶν ἀνθρώπων. Τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς ἐπετεύχθη τοῖς
 πολυαιωνίοις μόχθοις τοῦ ῥωσικοῦ λαοῦ, ἡ δόξα αὐτῆς ἠγοράσθη τοῖς
 χεμάρροις τοῦ αἵματος τῶν ἀνδρείων τέκνων αὐτῆς, ἡ Ἐκκλησία αὐτῆς
 ἀνέτειλε τῇ ἀγιότητι καὶ τῇ δικαιοσύνῃ πολλῶν ἀσκητῶν τῆς εὐσεβείας,
 ἡ ἐπιστήμη αὐτῆς καὶ ἡ τέχνη ἐδοξάσθησαν πολλοῖς ὀνόμασι, ὧν ἡ ἀξία
 οὐ περιωρίσθη ἐν τοῖς ὀρίοις μόνῃς τῆς πατρίδας χώρας. Γινώσκοντες ἅπαν
 τὸ ἔνδοξον παρελθὸν αὐτῆς, πῶς δυνάμεθα μὴ περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι αὐτὸ;
 πῶς δυνάμεθα μὴ πειρᾶσθαι, κατὰ τὸ μέτρον τῶν δυνάμεων, εἶναι ἄξιοι
 φορεῖς τοῦ ὀνόματος τοῦ ῥωσικοῦ; πῶς δυνάμεθα μὴ πειρᾶσθαι τὴν πρὸς
 τὴν πατρίδα ἀγάπην ἐνοικίζειν ἐν ταῖς καρδίαις τῶν παιδῶν, τῶν ἐμπεπι-
 στευμένων ταῖς φροντίσιν ἡμῶν; Ἄλλ' αὕτη ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα
 καλεῖ ἡμᾶς ἀτενὲς εἰσορᾶν τὰς ἐλλείψεις, τὰς προσούσας ἡμῖν. Ἀγαπῶντες
 τὴν πατρίδα, ὀφείλομεν πειρᾶσθαι ἀπομακρύνειν ἐν ἑαυτοῖς πᾶν τὸ ἐξασθε-
 νίζον τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἰσχύος ἡμῶν. Ἐν τῷ παγκοσμίῳ ἀγῶνι τῶν ἐθνῶν,
 ὁ λαὸς ὁ ῥωσικὸς δεῖξει ἅπαντα τὸν πλοῦτον τῶν χαρισμάτων αὐτοῦ, ὅτε
 ἡ σχολή, τῇ ὁδῷ τῆς κανονικῆς ἀγωγῆς ὀλοκλήρου τάξεως γενεῶν, ἐμφυ-
 τεύσει τοῖς ἀνθρώποις τὴν εὐσυνειδησίαν ἐν τῇ ἐργασίᾳ, τὴν τιμιότητα ἐν
 ταῖς ἀμοιβαίαις σχέσεσι, καὶ ἀναπτύξει παρ' αὐτοῖς τὴν ἐπιχειρηματικότητα
 καὶ τὴν ἔλλογον ἀρχὴν. Ἡ σχολή, ἡ ἄγουσα εἰς τὴν ζωὴν ταύτας τὰς
 ἀρχάς, ἔσται σχολὴ ἐθνικὴ, ψυχοδομημένη ἐπὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν πα-
 τρίδα καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ χρέους ἡμῶν πρὸς αὐτήν, οὐ κατ' ἀξίαν

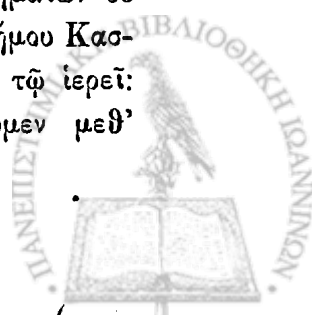

πλουτίσασαν ἡμᾶς ταῖς χαραῖς τῆς ὑπάρξεως ἡμῶν, αἷς δυνάμεθα χρῆσθαι, ἄτε ἀνήκοντες τῇ μεγάλῃ οἰκογενεῖα. Ἄρα, ὁ καλὸς διδάσκαλος οὐ δύναται μὴ ἀγαπᾶν τὴν πατρίδα. Περαιτέρω αὐτὸς οὐ δύναται μὴ ἀγαπᾶν καὶ τὴν σχολὴν, ἐν ἣ ἡ διδάσκει. Αὕτη ἡ Ἐκκλησιαστικὴ σχολή, ἡ ἀνέκαθεν ἀπὸ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Ῥωσίᾳ ὑφισταμένη, ἡ ἐν ἡμέραις τῆς ἐθνικῆς ζωώσεως ἐπιλεησομένη καὶ ὑπὸ τοῦ ἀλήστου Τσάρου-Εἰρηνοποιοῦ ἐκ νέου, καὶ ἐλπίζομεν διὰ παντὸς, κληθεῖσα εἰς ὕπαρξιν, προσφιλῆς ἐστὶ τῷ λαῷ, ἄτε ἀπαντῶσα ταῖς ἐλλόγοις αὐτοῦ ἀνάγκαις ἐν τῷ ἔργῳ τῆς ἐκπαιδύσεως. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ σχολὴ ἀδιάρρηκτως συνδέεται μετὰ τῆς Ἐκκλησίας, ὠκοδόμηται ἐπὶ ἀσφαλοῦς καὶ ἀσαλεύτου θεμελίου τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Αἱ χειραγωγοὶ ἀρχαί, αἱ ὑπ' αὐτῆς δεχταὶ γινόμεναι, εἰσὶν ἀμετάτρεπτοι. Αὐτὴ κέκτηται ἐκείνην τὴν μονιμότητα, ἡ ἀναγκαία ἐν παντὶ μεγάλῃ κοινωνικῷ ἔργῳ, καὶ δὴ ἐν τῷ ἔργῳ τῆς ἀγωγῆς. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ σχολὴ εἰσφέρει εἰς τὴν ζωὴν καθαρῶς χριστιανικὴν διδασκαλίαν, ἣ οὐκ εἰσὶ προσμεμιγμέναι ἀλλότριαί τινες τῷ Εὐαγγελίῳ ἀρχαί, προκαλέσασαι ἐν λατινικαῖς χώραις ἀδιάλλακτον ἔχθραν πρὸς τὰς σχολὰς, τὰς κυβερνωμένας ὑπὸ τοῦ κλήρου. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ἡμῶν σχολὴ οὐ φοβεῖται τὸ φῶς. Οὐκ ἔχει ἀφώνδους χειραγωγούς. Ἡ ἡσυχος ῥοὴ τοῦ σχολικοῦ βίου οὐ παραβιάζεται τῇ πάλῃ τῶν πολιτικῶν μερίδων, ἡ σχολὴ οὐ δουλεύει μονομερέσι σκοποῖς ταύτης ἢ τῆς ἄλλης μερίδος. Καὶ ὁ κληρὸς ὁ ὀρθόδοξος, ὁ ἀπέχων τῆς δίψης τῆς ἀρχῆς, οὐδεποσῶς ἡγεῖται τὴν σχολὴν μέσον τοῦ ὑποδουλῶσαι τὴν συνειδήσιν τῶν ἀξανομένων γενεῶν. Ἐγγὺς ἴσταται αὐτῇ τῇ προσφιλεῖ αὐτῷ σχολῇ καὶ καθορᾶ ἐν τῷ διδασκαλικῷ ἔργῳ μίαν τῶν ἐκφάνσεων τῆς ποιμαντικῆς αὐτοῦ ὀράσεως. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ σχολὴ, διακρινομένη τῇ μονιμότητι καὶ σταθερότητι τῆς τάσεως, οὐδεποσῶς ἀποξενοῦται τῆς ἀναπτύξεως τῶν προσθέτων γνώσεων. Αὐτὴ ἀσμένως εἰσάγει εἰς τὸν κύκλον τῶν ἀσχολιῶν αὐτῆς καὶ τὴν μάθησιν τῶν τεχνῶν, τὰ διάφορα εἶδη τῆς τέχνης, καὶ δὴ τὰς πρακτικὰς ἀσχολίας ἐν τῷ κήπῳ, ἐν τῇ λαχανείᾳ, ἐν τῷ ἀγρῷ τῆς πείρας καὶ τῷ μελισσοουργίῳ τῆς σχολῆς. Ἡ σχολὴ αὕτη ἰκανὴ ἐφαρμόζεσθαι ταῖς ἀνάγκαις τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου, καὶ ἀδύνατον μὴ χαίρειν ἐπὶ τῇ ταχύτητι τῆς ἀξήσεως αὐτῆς· ὁ ἀριθμὸς τῶν σχολῶν ἐτησίως πληθύνεται. Νῦν αὐταὶ περὶ τὰς 40,000 μετὰ 1.500,000 διδασκομένων. Πόσον ἀναπτύσσεται ἡ πρὸς ἐκδοσὶν ὀράσις τοῦ Σχολειακοῦ Συμβουλίου ὀηλον ἐκ τῶν ἐξῆς δεδομένων: κατὰ τὸ 1896 ἔτος ἐστάλησαν ὑπὸ τῆς ἐκδοτικῆς ἐπιτροπῆς 1.723,390 βιβλία πρὸς 294,751 ρούβλιον καὶ 77 καπίκια· κατὰ τὸ 1897 ἔτος—2.062,859 πρὸς 367,508 ρούβλια καὶ 45 καπίκια· κατὰ δὲ τὸ 1898 ἔτος—2.212,539 πρὸς 417,004 ρούβλια καὶ 13 καπίκια. Ἐπὶ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν σχολὴν ἐστράφη ἡ εὐμενεστάτη προσοχὴ τοῦ ἀγαπητοῦ Μονάρχου ἡμῶν: Κατὰ Μάϊον τούτου τοῦ ἔτους ἠυδόκησεν ἐπικυρῶσαι νέον πιστωτικὸν (credit) ἐν ποσότητι 1.850,000 ρούβλιων διὰ τὰς χρεῖας τῶν Ἐκκλησιαστικῶν σχολῶν. Αἱ πολυἀριθμοὶ συνδρομαὶ ἀκινήτοις κτήμασι

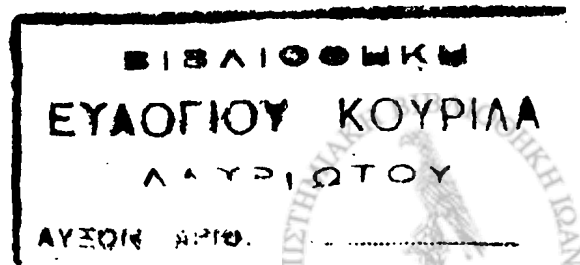

καὶ χρήμασιν ὑπὲρ τῶν σχολῶν μαρτυροῦσι περὶ τῆς ἀγάπης τοῦ λαοῦ πρὸς αὐτάς. Αὕτη ἡ ἀγάπη ἀναμφιβόλως ἐμφυχοῖ καὶ ὑμᾶς τοὺς μετ' αὐταπαρνήσεως ἐργάτας τῆς ἐπιστήμης, καὶ τί δυνατόν ποιεῖν ἄνευ ταύτης τῆς μεγάλης δημιουργικῆς δυνάμεως. Μόνον ἀγαπῶν τις τοὺς παῖδας δύναται εὖ διδάσκειν καὶ ἀνατρέφειν αὐτούς. Αἱ πρῶται ἐντυπώσεις, ἃς ὁ παῖς προσκτᾶται ἐν τῇ σχολῇ ἀφίᾳσι πολλάκις ἀνεξάλειπτα ἴχνη ἐν τῇ συνειδήσει αὐτοῦ. Ὁ παῖς προσεκτικῶς καὶ συμπαθῶς ἔχει πρὸς πᾶν τὸ περιστοιχοῦν, καὶ δὴ ὅταν αὐτὸ ἔχη ἀξίαν καινότητος. Πλουτιζέτω δὴ αὐτὸν ἡ σχολὴ οὐ μόνον ταῖς χρησίμοις γνώσεσιν, ἀλλὰ καὶ ταῖς καλαῖς ἐντυπώσεσιν. Αὕτη ἡ διδασκαλία ὀφείλει, ἐν τῇ σχολῇ ἀνατρέφουσα, τείνειν εἰς τὴν μάθησιν ὑπὸ τῶν διδασκομένων τῶν γνωστῶν γνώσεων μονίμως, διὰ παντός, οὐχὶ δὲ διὰ τὴν δοκιμασίαν μόνον. Ἡ σχολὴ ὀφείλει προπαρασκευάζειν τοὺς παῖδας πρὸς ἐργασίαν τοῦ βίου, οὐχὶ δὲ πρὸς πανηγυρικὰς δοκιμασίας. Αὕτη ὀφείλει ἐμφυτεῦσαι τῇ συνειδήσει τῶν παιδῶν τὴν κατάληψιν οὐ πολλῶν, ἀλλὰ βασιμῶς ὅμως μεμαθημένων ἀντικειμένων. Εἴτα οἱ διδασκόμενοι ὀφείλουσι στηριχθῆναι ἐν εἰρηνικῇ χριστιανικῇ διαθέσει. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ σχολὴ ὀφείλει εἶναι ὁμοίωμα τοῦ χριστιανικοῦ οἴκου, οὗ τὰ μέλη συνδέονται τῇ εἰλικρινῇ ἀγάπῃ, τῇ ἀποκλειούσῃ τὴν ὕβριν, τὰς ἔριδας καὶ τὰς διχονοίας. Ὁ διδάσκαλος, φροντίζων περὶ τῆς στηρίξεως ὁμοίας διαθέσεως ἐν ταῖς καρδίαις τῶν παιδῶν, ὀφείλει ἀεὶ αὐστηρῶς παρακολουθεῖν ἑαυτῷ, ὀφείλει πειραῖσθαι εἰρηνεύειν μετὰ πάντων, ἐγκρατεῦσθαι ἀπὸ τοῦ ἐρεθισμοῦ καὶ τῆς ὀργῆς, μὴ ἐπιτρέπειν ἀνισότητος ἐν τῇ ἀναστροφῇ μετὰ τῶν παιδῶν, ἀεὶ εἶναι εὐλαβῆ ἐν τῇ ἐκλογῇ λέξεων καὶ ἐκφράσεων τότε, ὅτε συμβαίνει αὐτῷ καλεῖν εἰς εὐταξίαν τοὺς ἀνοποτάκτους ἢ ἀπειθεῖς μαθητάς. Μακρὰν τῆς καρδίας τοῦ διδασκάλου ὀφείλει εἶναι ὁ πόθος τοῦ προσκτᾶσθαι τὴν διάθεσιν τῶν διδασκομένων θωπεῖα τινὶ τῶν ἀμαρτημάτων αὐτῶν. Τούναντίον, πᾶσαι αἱ ἐλλείψεις τῶν μαθητῶν ὀφείλουσιν εἶναι γνωσταὶ τῷ διδασκάλῳ. Αὐτὸς ὀφείλει μετ' ἐπιμονῆς καὶ σταθερότητος ἀγωνίζεσθαι κατὰ πάσης ἐκδηλώσεως τοῦ κακοῦ. Μόνον τῇ ὀδῷ τοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν κακῶν κλίσεων ἢ ἀγωγῇ δύναται βαίνειν ἐπιτυχῶς. Ὁ διδάσκαλος, ἀγαπῶν τοὺς παῖδας, δικαίως καὶ αὐστηρῶς ἀνακόπτων τὰς κακὰς κλίσεις αὐτῶν, σύναμα ἐνδιαφερόντως ἔχει πρὸς πάσας τὰς συμφορὰς καὶ τὰς ἀτυχίας, τὰς κατεχούσας τοὺς μαθητάς αὐτοῦ. Τὴν λύπην αὐτῶν δέχεται ἐγγὺς τῇ καρδίᾳ, καὶ τῷ λόγῳ τῆς παραμυθίας ἀνακουφίζει τὴν θλίψιν αὐτῶν. Τὰ τοιαῦτα χριστιανικὰ αἰσθήματα ἀναπτύσσουν ἐν ταῖς καρδίαις τῶν παιδῶν ἐκείνην τὴν εὐνοίαν πρὸς τοὺς πλησίον, ἣ ἐστὶ μία τῶν προσφιλεστάτων κληρονομιῶν πάσης χριστιανικῆς κοινωνίας. Ἡ σχολὴ, ἡ ὀρθῶς τεταγμένη, συνήθως ἀγαπᾶται. Γνωσταὶ μοι εἰσὶ σχολαί, οὕτω προσφιλεῖς τοῖς μαθηταῖς, ὥστε αὐτοὶ μετὰ τὴν λήξιν τῶν μαθημάτων οὐ βούλονται ἀπέρχεσθαι οἴκαδε. Οὕτως, ἐν μιᾷ τῶν σχολῶν τοῦ δήμου Κασσῆρων, οἱ παῖδες οἱ ἐλθόντες ἐκ τῶν πέριξ χωρίων, προὔτειναν τῷ ἱερεῖ: «Πάτερ, ἐπιτρέψον ἡμῖν μὴ πορεύεσθαι οἴκαδε· ἄρτον ἡνέχομεν μεθ'

ἑαυτῶν. Ἐνταῦθα ἡμῖν κρεῖσσον μετὰ σοῦ». Ὁ καλὸς ἱερεὺς, ὁ πατὴρ Ἡλίας, ἀσμένως ἔδωκε τὴν αἰτουμένην ἄδειαν. Καὶ ἔμειναν οἱ παῖδες ἐν τῇ σχολῇ, ὅπου ἤρξαντο ποτίζειν αὐτοὺς τεῖψ καὶ τρέφειν ᾧ ὁ Θεὸς ἔπεμπεν. Ἡ συρροή τῶν παιδῶν εἰς ταύτην τὴν σχολὴν εὐρέθη τόσο σημαντικὴ, ὥστε ἐγένετο ἀνάγκη νῦν τὸ θέρος οἰκοδομεῖν ἴδιον οἶκημα πρὸς κοίτην (νοκτερινήν). Αὕτη ἡ ῥοπή τῶν παιδῶν πρὸς τὴν σχολὴν, αὕτη ἡ ἀγάπη αὐτῶν πρὸς αὐτὴν εὐγλωττότερον παντὸς λόγου λαλεῖ περὶ τῆς ὠφελείας τῆς καλῆς Ἐκκλησιαστικῆς σχολῆς διὰ τὸν λαόν. Οἱ παῖδες, οἱ ἐξελθόντες ἐκ τῆς τοιαύτης σχολῆς, διαφυλάξουσι διὰ παντὸς τὰς ἔξεις, τὰς προσκεκτημένας ἐν αὐτῇ. Αὐτοὶ εἰσελεύσονται εἰς τὸν βίον ὡς νεανίαί, καλῶς διατεθειμένοι, ἀναμιμνησκόμενοι, ὅτι οὐ μόνον διὰ τὰ ἔργα, ἀλλὰ καὶ διὰ πάντα λόγον ἀργὸν γενήσεται ἀνάγκη δοῦναι λόγον κατὰ τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς κρίσεως. Αὐτοὶ ἐκκομίσουσιν ἐκ τῆς σχολῆς τὴν ἐπίγνωσιν, ὅτι ὁ χριστιανικὸς νόμος διδάσκει διδόναι τοῖς μὴ ἔχουσιν, οὐχὶ δὲ λαμβάνειν παρὰ τῶν ἐχόντων, ὡς πονηρῶς ὑποβάλλουσιν οἱ μὴ κεκλημένοι ψευδοδιδάσκαλοι. Βεβαίως, ἐν ἐκείναις ταῖς σχολαῖς μετὰ κοινοβίων, ἐν αἷς ἰδρυθήσονται διάφοροι ἀγροτικαὶ καὶ οἰκιακαὶ ἀσχολίαι ἢ τεχνῶν τμήματα, αὕτη ἡ ἰκανότης τῆς σχολῆς τοῦ παρασκευάζειν πρὸς τὴν ζωὴν εὐρυτέρας τεύξεται ἐφαρμογῆς. Ἀναγκαῖον μόνον, ὅπως τὰ πρόσωπα, τὰ χειραγωγῶντα τοιαῦτα κοινόβια, ὀρθῶς νοῶσιν, ὅτι ἡ νέα σχολὴ τάσσει εἰς τὴν βᾶσιν τοῦ ἑαυτῆς ζητήματος τὴν πληρότητα τῆς ἀναπτύξεως ὅλων τῶν δυνάμεων τῶν διδασκομένων. Μεταδιδούσα αὐτοῖς τὰς ἀναγκαίας γνώσεις, αὕτη ἀναπτύσσει τῇ ὁδῷ τῆς μαθήσεως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς καὶ κοσμικῆς ὑμνωδίας τὴν αἰσθητικὴν αὐτῶν καὶ διδάσκει αὐτοὺς διαφόρους κλάδους τῆς τέχνης ἢ τῆς γεωργικῆς.

Ταύταις ταῖς σκέψεσι περὶ τῆς ἀξίας τῆς Ἐκκλησιαστικῆς σχολῆς καταπαύω τὴν πρὸς ὑμᾶς ὁμιλίαν. Εὐχομαι, ὅπως αἱ ἀσχολίαι ὑμῶν ἐν τοῖς παιδαγωγικοῖς μαθήμασιν ἀνακουφίσωσιν ὑμῖν τοὺς περαιτέρω μόχθους πρὸς ὄφελος τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ ῥωσικοῦ λαοῦ. (См. Прибавл. къ Церков. Вѣдом. за 1899 г. № 27, стр. 1081—1084).

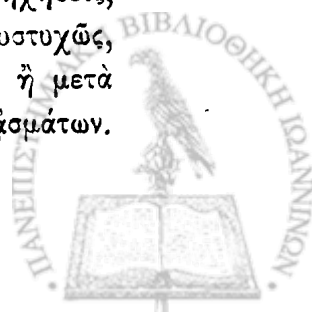

XXVI.

Λ Ο Γ Ο Σ

ἐν τῷ Ἐκκλησιαστικῷ Σεμιναρίῳ Πετροπόλεως, πρὸ τῆς λήξεως τῆς σειρᾶς τῶν παιδαγωγικῶν μαθημάτων, πρὸς τοὺς καὶ τὰς διδασκάλους τῶν Σχολῶν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν παροικιῶν τῆς ἐπαρχίας Πετροπόλεως, τὴν 27 Ἰουλίου 1899 ἔτους.

Μετὰ τὴν αὔριον, ἀξιότιμοι διδάσκαλοι καὶ διδασκάλισσαι τῶν Σχολῶν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν παροικιῶν, λήξουσιν αἱ ἀσχολίαι ὑμῶν. Κατὰ τὴν κοινὴν γνώμην, ὑμεῖς εἰργάζεσθε μετ' ἀγάπης, μὴ εἰδότες ἀνάπαυσιν, καὶ ἐπιστρέψετε εἰς τὰς Σχολὰς ὑμῶν μετὰ θησαυρίσματος νέων γνώσεων ἐπὶ τῶν διαφόρων κλάδων τῆς μαθήσεως. Πολλοὶ ἐξ ὑμῶν, συντέμνοντες τὸν χρόνον τοῦ ὕπνου, λίαν πρῶτ' προσήρχεσθε εἰς τὴν μάθησιν τῆς βιβλιογραφικῆς τέχνης. Εἶτα, μέχρι τῆς ἀρχῆς τῶν μαθημάτων, κατεγίνεσθε περὶ τὴν μελέτην τῆς θεωρίας τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ὑμνωδίας. Αὕτη ἡ διψα τῆς γνώσεως, οὗτος ὁ πόθος τοῦ χρῆσθαι ἐκάστη στιγμῇ τῆς ὥρας πρὸς κτῆσιν νέων γνώσεων εὐγλώττως λαλοῦσι περὶ τῆς ὀρθῆς καταλήψεως ὑφ' ὑμῶν τῶν ὑψηλῶν καθηκόντων τῆς κλήσεως τοῦ διδασκάλου. Ἡ ὑφ' ὑμῶν μάθησις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ὑμνωδίας προσκομίζει ταῖς Σχολαῖς μέγα ὄφελος. Ἡ παιδαγωγικὴ ἐξευγενιστικὴ ἀξία τῆς ὑμνωδίας, καὶ ἰδίᾳ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς, πᾶσι γνωστὴ. Ταῖς Ἐκκλησιαστικαῖς Σχολαῖς ἡ ὑμνωδία ἀναγκαῖα τοῦτου ἔνεκεν, ὅτι τὰ παιδία, μανθάνοντα τὸ κείμενον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ὑμνωδιῶν, ἀπαρατηρήτως μανθάνουσι τὴν Ἐκκλησιαστικὴν σλαβωνικὴν γλῶσσαν καὶ ἐκεῖνα τὰ γεγονότα, οἷς αἱ ὑμνωδίαὶ ἀφιερωμέναι εἰσίν. Ἡ ὑψηλὴ ποίησις τῶν ἀθανάτων ποιημάτων Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, Ἀνδρέου τοῦ Κρήτης καὶ ἄλλων συγγραφέων τροπαρίων καὶ κανόνων καθίσταται κτῆμα τῶν παιδιῶν, τῶν ἐν ταῖς Σχολαῖς διδασκομένων. Συνοικειωθέντα τῇ ὑμνωδίᾳ, ἀγαπήσαντα αὐτήν, αὐτὰ, καὶ ἐξιώντα ἐκ τῆς Σχολῆς, διατελοῦσι ψάλλοντα καὶ, μετέχοντα ἐν τοῖς χοροῖς τῶν Ἐκκλησιῶν, τέρπουσι τῇ ἀρμονικῇ ὑμνωδίᾳ τὸ οὖς τῶν προσευχομένων. Ὁ λαὸς ὁ ῥωσικὸς κέκτηται σπανίαν μελωδητικότητα. Ἄνευ ἰδίων ὁδηγῶν ἐν τοῖς χωρίοις καὶ ἐν τοῖς ἐργοστασίαις συγκροτοῦνται χοροὶ, ἄρχονται ψάλλειν ἐν δυοῖν ἢ τρισὶ φωναῖς· τοῖς μεγάλοις ψάλταις προσαρμόζονται ὑπηγήσεις, καὶ μεγαλοφώνως καὶ λιγυφώνως διαδίδονται ἡ ῥωσικὴ ὑμνωδία. Δυστυχῶς, ἐν τοῖς ἐσχάτοις οὐ σπανίως ἀκούονται ὕμνοι ἢ ὄλως φαῦλοι, ἢ μετὰ ἀτόπου περιεχομένου, ἐλεεινὰ ἀντηχήσεις μωρῶν ἀθιγγανικῶν ἀσμάτων.

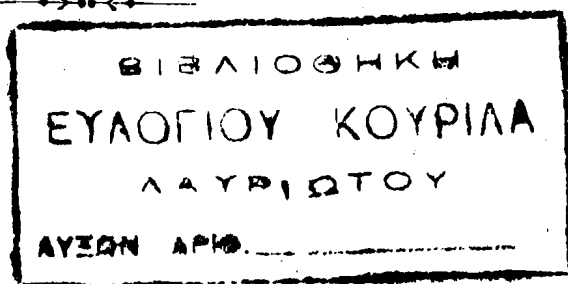
Ἡ Σχολή ἢ Ἐκκλησιαστικὴ ὀφείλει προφυλάττειν τὰ παιδιά ἀπὸ τῆς κακῆς ἐπιδράσεως ταύτης τῆς ἐφθαρμένης ὕμνωδίας. Ἐν αὐτῇ, εὐθύς μετὰ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ὕμνωδιαν, ὀρίζεται δέων τόπος τῇ κοσμικῇ ὕμνωδιᾷ. Ἡ ἀρχαία δημοδῶδης ὕμνωδιᾷ, οἱ ὕμνοι τοῖς πρώτοις διδασκάλοις τῶν Σλαύων καὶ τῷ ἰσαποστόλῳ φωτιστῇ τῆς ῥωσικῆς γῆς, τὰ ἄξματα ἐκ τοῦ Δεπτοῦ τοῦ ἀρχιμανδρίτου τῆς Ἀλτάης Μακαρίου ἤδη ἀκούονται ἐν ταῖς Σχολαῖς ἡμῶν, καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἐκ τῶν Σχολῶν μεταβήσονται εἰς τὸν λαόν, παρέχοντα αὐτῷ, πολλάκις ἐστερημένῳ πάσης τέρψεως, χαρὰν καθαρὰν, μεγάλως ἐκτιμωμένην ὑπ' αὐτοῦ. Ὁ ῥώσος, ἀκούσας ὕμνωδίας, πρόθυμος ἐπὶ ὥρας ἀκροᾶσθαι αὐτῆς. Προσέχων τοῖς ἀρμονικοῖς ἤχοις, αὐτὸς ὑφίσταται στιγμὰς φωτεινῆς χαρᾶς, ἀνυψούσης αὐτὸν ὑπὲρ τὴν κούφην καθ' ἡμέραν ματαιότητα. Μαθόντες τὴν ἀξίαν τῆς ὕμνωδίας διὰ τὴν Σχολὴν, ὑμεῖς, ὡς ἐγὼ εἶπον, μετ' ἀγάπης ἐνησχολεῖσθε ὁμοίως περὶ τὴν μάθησιν τέχνης, καὶ οὕτως ἐδείξατε, ὅτι ὀρθῶς κατανοεῖτε τὴν ἀξίαν τῆς Σχολῆς, τῆς κεκλημένης οὐ μόνον διδάσκειν γράμματα, ἀλλὰ καὶ ὡς δυνατόν προπαρασκευάζειν τὰ παιδιά εἰς βίον ἐργασίας. Βεβαίως αἱ ἐκ μιᾶς τάξεως Σχολαῖ ἡμῶν, ἔχουσαι δύο ἕως τριῶν ἐτῶν σειρὰν μαθημάτων, παριστῶσιν ἔτι ὀλίγα μέσα πρὸς τοῦτο, ἀλλὰ μὴν ἡμεῖς μόνον ἀρχόμεθα τοῦ Σχολικοῦ ἡμῶν ἔργου, καὶ στερόνως πιστεύομεν, ὅτι, τυγχάνοντες ἐτησίως πλειόνων μέσων, ἔξομεν πολλὰς Σχολὰς, ἐχούσας διαρκεστέραν σειρὰν μαθημάτων καὶ πλείω δυνατότητα οὐ μόνον μεταδιδόναι τοῖς παιδίοις προκαταρκτικὴν μάθησιν, ἀλλὰ καὶ ἀσκεῖν αὐτὰ πρὸς χρησίμους αὐτοῖς ἀσχολίας περὶ τὴν κηπουρίαν, τὴν λαχανεῖαν καὶ περὶ τὴν μάθησιν διαφόρων τεχνῶν. Μὴ οἴεσθε, ὅτι πρὸς ἐπιτυχῆ μάθησιν τῶν τεχνῶν πολλὰ μέσα ἀναγκαιοῦσιν. Ἐνταῦθα ἀναγκαιοῦσι πρώτιστα ἡ ἐπιμέλεια καὶ ὁ νοῦς αὐτοῦ τοῦ διδασκάλου. Τὴν παρελθούσαν ἑβδομάδα συνέβη μοι ἐπισκέψασθαι τὴν πτωχὴν Σχολὴν ἐν τῷ χωρίῳ Καβερίνῳ τοῦ δήμου Κασσήρων τοῦ κυβερνείου Τούλων, καὶ εἶδον, πῶς ἐν οὐ μεγάλῳ δώματι μεμισθωμένου οἰκήματος, οὐ τῆς στέγης ἦν δυνατόν ἄψασθαι τῇ χειρὶ, εὖρον ἄσουλον ὑπὲρ τὰ 60 παιδιά. Οἱ μὲν παῖδες ἐνησχολοῦντο περὶ τὴν κλειδοποιίαν, καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἠδύναντο ἤδη κατασκευάζειν καλὰ κλειθρα, αἱ δὲ κόραι ἀπὸ τοῦ ἡμίσεως τοῦ χειμῶνος ἤρξαντο διδάσκεισθαι ἐργόχειρα. Καὶ ἅπαν τοῦτο εἰσήγαγεν ὁ διδάσκαλος, ὁ ὀλοφύχως ἀφωσιωμένος τῷ ἔργῳ, ὁ διδάσκαλος, ὁ διαθέεις πενιχρὰ χρήματα. Ἄρα ἅπαν τὸ ἔργον ἐν τῷ διδασκάλῳ—αὐτὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ τῆς Σχολῆς. Εἰ αὐτὸς ὀρθῶς νοεῖ ἅπαν τὸ ὕψος τῆς ἑαυτοῦ κλίσεως, δύναται πολλὰ πράξει ἐπ' ἀγαθῷ τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν. Αὐτὸς μεταδίδωσιν αὐτοῖς τὰς ἀρχικὰς γνώσεις· αὐτὸς, ὑπὸ τὴν χειραγωγίαν τοῦ ἱερέως, στηρίζει αὐτοὺς ἐν τῇ γνώσει τῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως, ἐμφυτεύει αὐτοῖς ἀγάπην πρὸς τὴν ἐργασίαν, τὴν τάξιν, τὸν εὐσεβῆ βίον. Συντελεῖ τῇ κανονικῇ ἀναπτύξει τῶν ἠθικῶν δυνάμεων τῶν παιδίων. Εὐνόητον αὐτῷ, ὅτι ἡ ἀληθὴς ἀνάπτυξις τῆς ἀνθρωπότητος ἐμπεριέχεται οὐχὶ ἐν ἐνὶ μόνον θριάμβῳ τῆς δυνάμεως τοῦ ἀτμοῦ ἢ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ

αυξήσει τῆς ἠθικῆς ἰσχύος τῶν αὐξανουσῶν γενεῶν. Παράδοξον ἦν ἂν φρονεῖν, ὅτι αὐτὴ ἡ ἐξωτερικὴ ἰσχύς τοῦ λαοῦ νοεῖται ἄνευ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοῦ ἰσχύος, ἀλλ' ἡ ἰσχύς αὕτη οἰκοδομεῖται ἐπὶ τοῦ ἀσφαλοῦς θεμελίου τῆς πίστεως, ἐπὶ τοῦ θριάμβου τῶν χριστιανικῶν ἀρχῶν τῆς ἠθικῆς, ἐπὶ τῆς Σχολῆς, τῆς ἀνατροφῆς ἐν τοῖς παιδίοις τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἐργασίαν καὶ τῆς ἐνισχυοῦσης ἐν αὐτοῖς τὸ αἶσθημα τοῦ καθήκοντος. Ἡ ἐπίγνωσις τούτου τοῦ τελευταίου αἰσθήματος ὀφείλει ἰδίᾳ προσεῖναι ὑμῖν, τοῖς διδάσκουσιν ἐν ταῖς Σχολαῖς. Ὑμεῖς βεβαίως σύμφωνοι ἐν τούτῳ, ὅτι ὁ διδάσκαλος ἐπιτυχέστατα δύναται διδάσκειν τῷ οἰκείῳ παραδείγματι. Οἱ λόγοι καὶ αἱ ἐξηγήσεις αὐτοῦ ῥαδίως δύνανται εἰς λήθην ῥιφθῆναι, ἀλλ' οὐκ ἐπιλήσονται τὰ παιδία ἐκείνου, ὃ αὐτὸς ἐποίησεν αὐτοῖς. Διαλεγόμενος νῦν πρὸς ὑμᾶς περὶ τῆς εὐεργετικῆς παιδαγωγικῆς ἐπιδράσεως τῶν διδασκόντων, ἄκων ἀναμιμνήσκομαι ἐνὸς τῶν γνωστῶν Γερμανῶν καθηγητῶν, τοῦ διασήμου ἐρευνητοῦ τοῦ ῥωμαϊκοῦ δικαίου Ἰέρινγ. Ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ 1870 ἔτους ἐγὼ καὶ ὁ καθηγητὴς Διουβερνοῦ ἠχροώμεθα τῶν παραδόσεων αὐτοῦ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βιέννης. Ἐν τῷ ἀχροατηρίῳ ἦμεν 420 ἀχροαταί. Ἦν ὅτε ὄφειλεν ὁ καθηγητὴς κατὰ τὸ πρόγραμμα διδάσκειν ἐπὶ τρεῖς ὥρας συνεχῶς. Ἀνεγίνωσκεν, ἢ ἀκριβέστρον εἶπεῖν, ὠμίλει κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, καλῶς, ὡς καὶ πάντοτε, ἀλλ' ἦν ὠχρὸς καὶ ἔμφροντις. Μετὰ τὴν πρώτην παράδοσιν πορευθέντες εἰς τὸ δῶμα τῶν καθηγητῶν ἐπουθώμεθα, εἰ αὐτὸς ὑγιής. Ἀπεκρίνατο ἡμῖν: «Μάλιστα γε, ἀλλ' ἡ γυνὴ μου ἀσθενῆς ἐπιθανατίως, παρ' αὐτῇ ἰατροσυνέδριον (consilium)». Τεταραγμένοι ταύτῃ τῇ ἀποκρίσει, ἡμεῖς, εὖ εἰδότες τὸν οἰκιακὸν βίον τοῦ καθηγητοῦ, εἶπομεν αὐτῷ: Ἴθι οἴκαδε, οἱ ἀχροαταὶ οὐ κατηγορήσουσι σου· αὐτοὶ ἐνοήσουσι, ποίαν αὐτοῖς προσήνεγκες θυσίαν, ἀφείς οἴκαι βαρέως ἀσθενῆ». — «Οὐχί, ἀπεκρίνατο ὁ Ἰέρινγ, ἔχω ἐν τῷ ἀχροατηρίῳ 420 ἀχροατάς, κατὰ ταύτας τὰς τρεῖς ὥρας ἐγὼ ἀνήκω αὐτοῖς καὶ οὐκ ὀφείλω διατιθέναι ἑαυτόν. Περὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπομένης ὥρας ὁ ἰατρὸς ἀνακοινώσεται μὲν περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ ἰατροσυνεδρίου». Ἦχησεν ἡ ὠρισμένη ὥρα, αὐθις ἐπορεύθημεν εἰς τὸ δῶμα τῶν καθηγητῶν· ἀνεμίναμεν ἐν ἀνησυχῳ διαλέξει ἐπὶ ἐν τέταρτον τῆς ὥρας· ὁ ἰατρὸς, ἄδηλον διατι, οὐ παρεγένετο, καὶ ὁ καθηγητὴς ἡμῶν καταπνίξας ἐν ἑαυτῷ τὴν ἐσωτερικὴν ταραχὴν, ἦλθεν ἀναγνωσόμενος τὴν τρίτην παράδοσιν. Αὐτὸς οὕτως ἔπραξε κατὰ τὸ αἶσθημα τοῦ καθήκοντος καὶ βεβαίως οὐκ ἐπὶ τούτῳ, ὅπως χαρακτηρισθῆ ἐνώπιον τοῦ ἀχροατηρίου αὐτοῦ. Ἡ πράξις αὐτοῦ, ἄνευ τῆς θελήσεως αὐτοῦ ἐξεφάνη, καὶ ὑμεῖς ἐνοήσατε, πόσῳ μέγα ἦν τὸ ἠθικὸν κῦρος τοῦ καθηγητοῦ, ὅς, ὡν εἷς ἐκ τῶν πρώτων σοφῶν ἐν Γερμανίᾳ, ἦν οὕτως ἀμειλίκτως ἀσθηρὸς πρὸς ἑαυτόν καὶ μετὰ τοιαύτης ἐτοιμότητος προσέφερε τὰ ἱερά αὐτοῦ αἰσθήματα ἀνδρὸς καὶ πατρὸς εἰς θυσίαν τῷ καθήκοντι τῆς διακονίας αὐτοῦ. Ἡ αὐταπάρνησις πρὸς τὸν παιδαγωγούντων καὶ διδασκόντων ἀεὶ ἦν καὶ ἔσται ὡς ἐχέγγυον τῆς ἐπιδράσεως αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἐμπεπιστευμένων αὐτοῖς παιδίων. Ἀναμιμνήσκομαι τῆς διευθυντρίας ἐνὸς

ἐκπαιδευτηρίου (ἰνστιτούτου), ἢ ἐπὶ τινος ἐβδομάδας ἐστέρει ἑαυτὴν τῆς παρηγορίας τοῦ ὄρᾱν τὴν μονογενῆ θυγατέρα, τὴν νοσήσασαν τῇ φυσικῇ φλογιάδι (εὐλογιά) καὶ τεθειμένην ἐν τῷ νοσοκομείῳ τοῦ ἐκπαιδευτηρίου. Ἡ ἴδετε τὴν προΐσταμένην πτωχῆς τινος ἐρημίας (ἡσυχαστηρίου)· πρὸς αὐτὴν ἄγουσιν ἀσθενῆ δεκαπέντε ἐτῶν κόρην, καθολικὴν (τὸ θρήσκευμα)· ἡ ἀδελφὴ βοηθὸς τοῦ ἱατροῦ παρατηρεῖ αὐτὴν καὶ εὐρίσκει, ὅτι αὐτὴ νοσεῖ τῇ φυσικῇ φλογιά. Ἡ προΐσταμένη ἀποδίδει αὐτῇ τὸ στενὸν κελλίον αὐτῆς καὶ ἀνατίθεισιν αὐτὴν τῇ ἐμφρόντιδι θεραπείᾳ τῆς βοηθοῦ τοῦ ἱατροῦ μέχρι τῆς ἀναρρώσεως αὐτῆς. Ἡ τοιαύτη ἀγάπη πρὸς τοὺς πλησίον, αὐτὴ ἡ ἐτοιμότης τοῦ θυσιάζειν ἑαυτὸν ἐπ' ἀγαθῶ τῶν ἄλλων κατὰ τὸ καθήκον τῆς διακονίας δεικνύουσι δι' ἑαυτῶν τὴν ἡθικὴν ἰσχὺν, τὸ προσφιλὲς κτῆμα τοῦ χριστιανικῶς πεφωτισμένου ἀνθρώπου. Ἐνισχύετε ἐν ἑαυτοῖς ταύτην τὴν ἰσχὺν, ἀναπτύσσετε αὐτὴν ἐν τοῖς παιδίοις, στηρίζετε ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ καλόν, τὴν δικαιοσύνην, διατίθετε αὐτὰ πρὸς τὰ ἔργα τῆς χριστιανικῆς εὐσπλαχνίας. Ἰστάμενοι στερρῶς ἐπὶ τῶν ἀσαλεύτων βάσεων τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ, ὑμεῖς, θερμανθέντες τῇ ἀγάπῃ τοῦ Χριστοῦ, συνάξετε κύκλῳ ἑαυτῶν καλὸν οἶκον χριστιανικῶν παιδίων, δεδεμένον μεθ' ὑμῶν τοῖς δεσμοῖς τῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης. Τὸ κῦρος ὑμῶν ἔσται ἰσχυρὸν τῇ ἐπιδράσει ὑμῶν ἐπὶ τῶν παιδίων· οὐκ ἐκ φόβου τῆς ποινῆς, ἀλλ' ἐκ τοῦ μὴ βούλεσθαι καταλυπῆσαι ὑμᾶς αὐτὰ ὑπακούουσιν ὑμῖν, καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας ἀφεύκτων πικριῶν καὶ λύπης ἐν τοῖς φωτεινοῖς ὄμμασι τῶν παιδίων ὑμῶν, ἐν τῷ καλῷ βλέμματι αὐτῶν εὐρήσετε παρηγορίαν τε καὶ ἐνθάρρουνσιν. Εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν τῶν παιδίων ὑμεῖς μέλετε σπεῖρειν τὰς ἀρχὰς τῆς ἀγάπης, καὶ ἐν τοῖς εὐγνώμοσιν αἰσθήμασι τῶν μαθητῶν ὑμῶν εὐρήσετε ἑαυτοῖς κρείσσω ἀμοιβήν. Βοηθησάτω ὑμῖν ὁ Κύριος ἐν ταῖς πολυμόχθοις ἀσχολίαις ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ λαοῦ. Ἀφανῆς μὲν, ὡς δοκεῖ, ἡ ἐργασία ὑμῶν, ἀλλ' ἡ εὐεργετικὴ αὐτῆς ἀξία ἀναμφιβόλως φανήσεται ἐν τῇ ἀναπτύξει τῶν ἀξαναουσῶν γενεῶν. (См. Прибавл. къ Церков. Вѣдом. за 1899 г. № 31. Стран. 1232—1234).

XXVII.

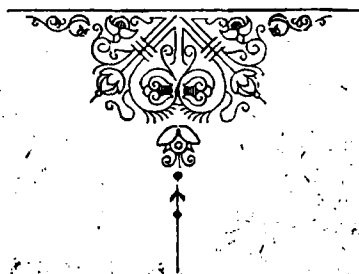
Προσφώνησις τῷ σεβασμιωτάτῳ μητροπολίτῃ Κιέβου καὶ Γαλικίας Ἰωαννικίῳ, ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τῆς διακονίας Αὐτοῦ τῇ ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ, τὴν 7 Νοεμβρίου 1899 ἔτους, ἐν Κιέβῳ.

Προσαγορεύω τὴν Σὴν Σεβασμιότητα ἐπὶ τῇ συμπληρωθείσῃ πεντηκονταετηρίδι τῆς ἐνδόξου διακονίας Σου τῇ ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ. Ἡ νῦν ἡμέρα— ἡμέρα ἐπίσημος. Σὲ, τὸν πρωθιεράρχην τῆς ῥωσικῆς Ἐκκλησίας, προσαγορεύει ἅπανα ἡ ὀρθόδοξος Ῥωσία. Ὁ κραταῖος Πατὴρ τῆς πατρίδος ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ θρόνου τοῦ βασιλικοῦ ἀπέστειλέ Σοι τὴν Μοναρχικὴν Ἐαυτοῦ προσαγόρευσιν. Ὁμιλος ἱεραρχῶν ἐξ ὅλων τῶν περάτων τῆς ῥωσικῆς γῆς συνήχθη ἐν τῷ ἀρχαίῳ Κιέβῳ καὶ ἐπεκαλέσθη ἐπὶ σέ τὴν εὐλογίαν τοῦ Πανυψίστου. Μετ' ἰδιαιτέρας προθυμίας ἐμεγαλύνετο τὸ Σὸν ὄνομα ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ἐν αἷς ὁ Κύριος ἔκρινέ Σοι διανύειν τὴν ἱεραρχικὴν διακονίαν Σου. Καὶ ἡ τῆς ἀρχαίας Σιὼν καθεδρική Ἐκκλησία, καὶ ὅλαι αἱ καθεδρिकाὶ τῆς Μόσχας ἐκκλησίαι, καὶ ἡ Δαύρα τοῦ Ὁσίου Σεργίου, καὶ ὅλοι οἱ ναοὶ καὶ αἱ μοναὶ τούτων τῶν ἐπαρχιῶν ἀντηχήθησαν ταῖς προσευχαῖς ὑπὲρ Σοῦ, Δέσποτα ἅγιε. Ἐκ τῶν ἐγγύς καὶ μακρὰν τόπων φέρονταί Σοι εὐχαί. Σὺ προσφιλέ τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς πατρίδος, ὡς ἀρχιερεὺς, κεκλημένος ἴστασθαι παρὰ τῷ πηδαλίῳ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς κυβερνήσεως, ὡς ἱεράρχης, ἀεὶ, δι' ὅλου τοῦ πολυετοῦς βίου Σου, ἀναλλοιώτως δεικνύων παράδειγμα τῆς μετ' αὐταπαρνήσεως διακονίας Κυρίῳ τῷ Θεῷ καὶ τῇ ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ Αὐτοῦ. Ἐκ νεότητος Σὺ ἀπεποιήσω τῶν ἐφημέρων ἀγαθῶν καὶ τῶν ἀβεβαίων χαρῶν τοῦ κόσμου τούτου: τὴν δικαιοσύνην ἠγάπησας, καὶ δικαίως εἰργάσω τῇ ἀληθείᾳ. Τὴν καρδίαν Σου ἐφύλαξας ἀπὸ γλώσσης δολίας. Οὐδέποτε προσέκεισο ταῖς κεναῖς ἐπιθυμίαις. Ἄργυρον καὶ θησαυροὺς οὐ συνῆγες, δόξαν καὶ τιμὰς οὐκ ἐζήτεις, περὶ ἑαυτοῦ οὐκ ἔλεγες καὶ, ὡς οἶμαι, οὐκ ἐσχέπτου. Ὁ νοῦς Σου, πτερούμενος τῇ προσευχῇ καὶ τῇ εὐσπλαγχνίᾳ, ἔφερε Σε πόρρωθι τῆς ἀργῆς ματαιότητος. Ἀγαπῶν τὴν εὐπρέπειαν τῶν ναῶν τοῦ Θεοῦ, Σὺ καὶ ἐν τῇ πατρίδι Σου, καὶ ἐν Πετροπόλει, καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐν πᾶσι τοῖς τόποις τῆς διακονίας Σου ἀνήγειρες εἰς δόξαν Θεοῦ θαυμαστοὺς τῷ κάλλει ναοὺς. Εἰδὼς ἐκ προσωπικῆς πείρας τὴν θλιβεράν τύχην τῶν τέκνων τοῦ πτωχοῦ κλήρου, Σὺ μετὰ πατρικῆς μερίμνης πανταχοῦ ψοκοδόμεις κοινόβια παρὰ τοῖς Σεμιναρίοις καὶ ταῖς Ἐκκλησιαστικαῖς Σχολαῖς, ἴδρυνες ἐπαρχιακὰ παρθεναγωγεῖα, καὶ νῦν ἐνταῦθα ἀνεγείρεις μεγαλοπρεπὲς κτίριον νέου Σεμιναρίου. Πανταχοῦ σὺ ἐπειρῶ στηρίζειν ἐν τοῖς τροφίμοις τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐκπαιδευτηρίων ἀγάπην πρὸς τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν καὶ προθυμίαν διακονεῖν αὐτῇ. Ἐπι-

λείπει μοι ὁ χρόνος ἀπαριθμῆσαι ὅλα τὰ Σὰ καλά ἔργα καὶ τὰς ἐπιχειρήσεις. Μεγάλαι αἱ ἐκδουλεύσεις Σου ἐνώπιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς πατρίδος. Τὸ ὄνομά Σου ἔσται μνημονευτὸν εἰς γενεὰς γενεῶν ἐν τοῖς κτισθεῖσιν ὑπὸ Σοῦ καθιδρόμασι. Δῶψη δέ Σοι ὁ εὐσπλαγχνος Κύριος ἔτι ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐργάσασθαι εἰς δόξαν τοῦ ὀνόματος Αὐτοῦ. Μηκυνέτω Αὐτὸς τὰς ἡμέρας Σου ἐν ἐγρηγόρσει πνεύματος καὶ ἰσχύϊ δυνάμεων ὑπὲρ τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας, εἰς παραμυθίαν καὶ χαρὰν πάντων τῶν ἀγαπώντων καὶ τιμώντων Σε. (См. Прибавл. къ Церков. Вѣдом. за 1899 г. № 46. Стран. 1910—1911).

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΛΑΥΡΕΙΩΤΟΥ
ΑΥΣΘΗ ΑΡΙΘ. ....

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ.

Σελ.	Στίχ.		Γράφε
9	7	ἐπ	ἐπί
11	26	εὐρεῖ	εὐρεῖ
19	29	ὁ Καθολικισμὸς	ὁ Καθολικισμὸς,
22	30	Τριώδιον.	Τριώδιον.
33	28	ἐπιμελεῖς	ἐπιμελεῖς
35	36	οὓς	τοὺς
40	18	ἔργον	ἔργον,
41	1	ἥσυχον	ἥσυχον γλῶσσαν
45	1	ἀγῶνος	ἀγῶνος,
47	30	ερίδων	ερίδων
47	40	τῆς	τῆς
47	14	ὀφείλει	ὀφείλει
49	4	ὀρθῇ	ὀρθῇ
49	42	ῶν	τῶν
52	42	ὕτην	ταύτην
62	39	αὐτῆς	αὐτῆς
72	7	τῷ	τῷ
72	21	μνήμη	μνήμη
75	23	ἐκλήθη	ἐβλήθη
82	14	αὕτη,	αὕτη
82	35	τοῖς	ταῖς
88	18	εἰλικρινῇ	εἰλικρινεῖ
91	34	διδασκάλῳ	διδασκάλῳ,
92	24	ἴδι	ἴδι

Ἄλλαι ἐκδόσεις ἐπίσης ὑπὲρ τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς Σχολῆς
καὶ ὑπὲρ τοῦ Καππαδοκικοῦ Ὁρφανοτροφείου.

Α.) «Περὶ ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπὶ τῇ ἐγκυκλίῳ τοῦ
Πάπα Λέοντος ΙΓ'» ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας τῆς
Μόσχας κ. Ἀλεξάνδρου Μπέλιαεφ.—Τιμᾶται 12 καπικίων ἤτοι 1½ γροσίου.

Β.) Ὁ κόμης Λέων Νικόλαεβιτς Τολστόης. Σύντομος βιογραφία
καὶ διδασκαλία μετὰ τῆς εἰκόνης αὐτοῦ κατὰ Εὐγένιον Σολοβιέφ. Τιμᾶται 16 καπικίων
ἤτοι 2 γροσίων.

Γ.) ΡΩΣΙΚΗ ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΑ. I. Ὁ ἅγιος Ἰωνᾶς, μητροπολίτης καὶ
θιαυρατοργὸς πασῶν τῶν Ῥωσιῶν (Ῥώσος Μάρκος Ἐφέσου), ὁ ἀκμάσας (1375—1461)
κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐν Φλωρεντία Ψευδοσυνόδου καὶ τῆς πτώσεως τῆς Κων/πό-
λεως, ἀφ' οὗ ἤρξατο καὶ ἡ σειρά τῶν αὐτοκεφάλων Ἱεραρχῶν τῆς Ῥωσικῆς Ἐκ-
κλησίας. Τιμᾶται 12 καπικίων ἤτοι 1½ γροσίου.

Δ.) II. Βίος τοῦ Ὁσίου καὶ Θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν Σεργίου τοῦ ἐκ Ῥά-
δονεζ καὶ θιαυρατοργοῦ πασῶν τῶν Ῥωσιῶν, συνταχθεὶς ἐξ ἀξιοπίστων πηγῶν καὶ
ἀναγνωσθεὶς ἐν τῇ Λαύρα αὐτοῦ κατὰ τὴν Ὀλονυκτίαν 5-ης Ἰουλίου 1822 ἔτους ὑπὸ
τοῦ ἀειμνήστου ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ, μητροπολίτου Μόσχας. Τιμᾶται 25 καπικίων ἤτοι 3
γροσίων.

Ε.) III. Βίος τοῦ ἀγίου, εὐσεβεστάτου, μεγάλου τῆς Ῥωσίας Ἡγεμόνος καὶ ἄρ-
χοντος Βλαδιμηρίας καὶ Νοβογορόδου Ἀλεξάνδρου τοῦ Νεύσκη, τοῦ διὰ τοῦ
Θείου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος μετονομασθέντος Ἀλεξίου τοῦ Μοναχοῦ. Τιμᾶται 50
καπικίων, ἤτοι 6 γροσίων.

Σημ. Οἱ βουλόμενοι νὰ ἐγγραφῶσι συνδρομηταὶ παρακαλοῦνται, ὅπως, ἀκριβῶς
καὶ εὐαναγνώστως σημειοῦντες τὴν αὐτῶν διεύθυνσιν Ἑλληνιστὶ ἢ Γαλλιστὶ, ὡς καὶ
τὸ βιβλίον ὅπερ ἐπιθυμοῦσιν, εὐαρεστηθῶσιν ἐγκαίρως νὰ προειδοποιήσωσι περὶ τούτου
κατὰ τὴν ἐξῆς διεύθυνσιν:

Au Révérend père THÉOPHILE PASCHALIDES, Inspecteur adjoint
du Séminaire Ecclésiastique orthodoxe.

(Russie) Saint-Petersbourg.

Ἱερομ. Θεόφιλος Πασχαλίδης,

Δ. τῆς Θ. καὶ Βοηθὸς τοῦ Ἐπέμπτου τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Σεμιναρίου Πετρου-
πόλεως.

